

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра мовної підготовки

**Кафедра ділової української та іноземних мов
навчально-наукового інституту права та психології**

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали

**XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції
(з міжнародною участю)**

із проблем розвитку та функціонування державної мови

(Київ, 20 листопада 2025 року)

**Київ
2025**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра мовної підготовки
Кафедра ділової української та іноземних мов
навчально-наукового інституту права та психології

УКРАЇНСЬКА МОВА
В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: СТАН, ПРОБЛЕМИ,
ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали
XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції
(з міжнародною участю)
із проблем розвитку та функціонування державної мови

(Київ, 20 листопада 2025 року)

Київ
2025

УДК 481(477):34(063)
У45

Редакційна колегія:

Сербин Р. А., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Шутенко С. В., завідувач кафедри мовної підготовки Національної академії внутрішніх справ;

Усачова К. С., доцент кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 24 грудня 2025 року (протокол № 12).

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори.

У45 **Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи** [Текст] : матеріали XXI Всеукр. науково-практич. конфер. (з міжнар. участю) з проблем розвитку та функціонування державної мови (Київ, 20 лист. 2025 р.) / [редкол.: Р.А. Сербин, С. С. Чернявський, С.В. Шутенко, К.С. Усачова]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 448 с.

УДК 481(477):34(063)

© Національна академія внутрішніх справ, 2025

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

<i>Сербин Руслан Андрійович</i>	15
<i>Чернобров Юлія Анатоліївна</i>	17

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Артикуца Наталія Володимирівна</i> МОВНІ РЕСУРСИ ПРАВА	19
--	----

<i>Баулін Олег Вячеславович</i> ПОНЯТТЯ «ЕКСПЕРТ» І ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	28
--	----

<i>Бахуринська Олена Олександрівна</i> ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЖАРГОНІЗМІВ КК УКРАЇНИ	33
---	----

<i>Бойчук Василь Миколайович,</i> <i>Бойчук Марія Володимирівна</i> ІННОВАЦІЙНА ДИНАМІКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: МАСМЕДІЙНИЙ АСПЕКТ	37
---	----

<i>Брайко Юлія Іванівна,</i> <i>Кисла Наталія Вікторівна</i> ГРАФЕМА «МАЛА ЛІТЕРА» В ЮРИДИЧНОМУ ПІДСТИЛІ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ: ПРОБЛЕМА ЕКСПРЕСИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ	41
---	----

<i>Внукова Наталія Миколаївна</i> ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВІТУ FATF КОМПЛЕКСНОГО ОНОВЛЕННЯ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ	3
---	---

Галдецька Ірина Григорівна
УКРАЇНСЬКА МОВА В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ:
ФОРМУВАННЯ ПРАКТИК, ЗАГРОЗИ Й ПЕРСПЕКТИВИ 50

Градецька Наталія Миколаївна
РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ЕФЕКТИВНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ 56

Демченко Володимир Миколайович
КОНФЛІКТИ В МОВІ ПРАВА 60

Дзира Іван Ярославович
СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ СТАТУСНОЇ АСИМЕТРІЇ В
ДІЛОВОМУ ЛИСТУВАННІ ГЕТЬМАНЩИНИ 64

Дияк Олена Володимирівна
КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА: МОВНА НОРМА В
СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ 69

**Дудко Ірина Володимирівна,
Федорова Анна Петрівна**
ВЖИВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ІНТЕНСИФІКАТОРІВ В
УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ 72

Євсюков Олександр Феліксович
ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ПУБЛІЧНОСТІ
ІНФОРМАЦІЇ В КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТНИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ 77

**Зайка Наталія,
Митнік Ірена,
Пишибиш Оксана**
МОВА ПРАВА І НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ: ПРО ПІДРУЧНИК
UKRAIŃSKI JEZYK PRAWNY I PRAWNICZY. CZĘŚĆ 2. OCHRONA
DANYCH OSOBOWYCH (2024) 80

Клак Оксана Степанівна ПАРОНІМИ В МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	84
Козій Ольга Борисівна BASIC PRINCIPLES OF MEDIA POSTS IN WARTIME	88
Конєєва Олена Олексіївна МОВНА НОРМА В ПРАВОВОМУ ДИСКУРСІ: ВИЯВЛЕННЯ ТА СПОСОБИ РЕДАГУВАННЯ ТИПОВИХ ПОМИЛОК	90
Короткова Юлія Михайлівна РОЛЬ КУРСАНТСЬКОГО НАУКОВОГО ГУРТКА «МОВА ТА КОМУНІКАЦІЯ В ПРАВООХОРОННІЙ ГАЛУЗІ» ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ	96
Костицький Михайло Васильович МОВНІ ПИТАННЯ ЯК «ПРИЧИНИ» РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	100
Котляренко Світлана Василівна ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЗВО	104
Красницька Анжела Віталіївна МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ СТИЛЮ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ЯК СПОСОБУ ЗОВНІШНЬОГО ВИРАЖЕННЯ ПРАВОВИХ ПРИПИСІВ	109
Купріянова Анастасія Олександрівна, Ковкіна Євгенія Володимирівна ЗАПОЗИЧЕННЯ З ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ ЯК ШЛЯХ РОЗВИТКУ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	115

Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРАВНИЧОЇ
ТЕРМІНОЛОГІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ: ПРОБЛЕМНІ
ПИТАННЯ 120

Кушнір Ірина Павлівна
ТЕРМІН «ПРИКОРДОННА СФЕРА» У СУЧАСНІЙ
ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ 125

Лучик Алла Анатоліївна
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПАРТНЕР У НАУКОВОМУ
МИСЛЕННІ: ДОСВІД СПІВПРАЦІ З СОPILOT 128

Максименко Ольга Володимирівна
ДИСКУРС ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ЯК СИСТЕМА
МАНІПУЛЯТИВНИХ СТРАТЕГІЙ 132

**Марчило Лариса Миколаївна,
Щербань Наталія Петрівна**
З ІСТОРІЇ ЛЕКСЕМИ ДАТОК 136

Медвідь Людмила Петрівна
УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: МІЖ
НОРМАТИВНІСТЮ ТА ПРАКТИКОЮ ЗАСТОСУВАННЯ 140

Мельник Алла Анатоліївна
ТЕРМІНОЛОГІЯ ПРАВОВОГО ЗАКОНУ: ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ
В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ 144

Мозгунов Володимир Володимирович
ВИМОГИ ДО РІВНЯ ВОЛОДІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ В
АСПЕКТІ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ 148

Николина Катерина Валеріївна
ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ
ІНШОМОВНИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ
ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ І ПРАКТИЦІ 153

Онуфрієнко Олексій Володимирович
СУЧАСНА СИТУАЦІЯ ЗЛАМУ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО
МЕТАНАРАТИВУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПУБЛІЧНОГО
ВРЯДУВАННЯ: ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА
ПРОБЛЕМАТИКА 157

Пивоваров Василь Миколайович
ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ. МОВНА ОЦІНКА
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕКСТІВ ВЕБПОРТАЛУ
ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ 165

Посмітна Вікторія Віталіївна
АНАЛІЗУВАННЯ МЕДІАПОВІДОМЛЕНЬ З МЕТОЮ
ВИЯВЛЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОЇ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ 170

Середюк Вікторія Володимирівна
ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОВОРІТ У ФІЛОСОФІЇ ПРАВА 173

Сіора Віра Валеріївна
ВПЛИВ МАСМЕДІА НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ 179

Телєтова Світлана Григорівна
КОРПУСНО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ МЕТОД ЯК ІНСТРУМЕНТ
ДОСЛІДЖЕННЯ СЕМАНТИЧНОЇ ТОЧНОСТІ ЮРИДИЧНИХ
ТЕРМІНІВ 183

Усачова Катерина Сергіївна
ЦИТАТА, ЦЕНТОН І ПРОБЛЕМА ТЕКСТОВИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У
РОБОТАХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ 188

Усенко Ігор Борисович
МОВНІ ПИТАННЯ У ЗАКОНОПРОЄКТАХ 2025 РОКУ 192

Хижевська Вікторія Вікторівна
ОСНОВНІ АСПЕКТИ МОВНОГО ПИТАННЯ В УМОВАХ
ВОЄННОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ 197

Широков Володимир Анатолійович,
Ющенко Світлана Сергіївна
ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА МАТЕРІАЛІВ
ПРОТИЗАКОННОГО ТА АМОРАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ 201

Шутенко Світлана Василівна
КРИМІНАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЯК ОДИН ЗІ СПОСОБІВ
ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА 206

Юлдашева Світлана Анатоліївна
ПРАВНИЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ЧАС:
ВИКЛИКИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ 209

Ялова Оксана Володимирівна
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 215

Гайструк Анастасія Сергіївна
УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОГО
ОМБУДСМЕНА 221

Плугатир Ірина Сергіївна
ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: МОВНІ ТА
ПРАВОВІ АСПЕКТИ 225

Приходько Оксана Сергіївна
ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ 230

Трегубенко Сергій Валерійович
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИЙ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ
ПОНЯТТЯ 234

Ярема Наталія Іванівна
КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК
СКЛАДОВА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 238

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Кузьменко Володимир Борисович,
Кузьменко Анастасія Володимирівна
УКРАЇНСЬКА ПРАВНИЧА МОВА В 20-Х РР. ХХ СТ.:
ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НА ТЕРЕНАХ
РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 242

Макогончук Наталія Віталіївна,
Фурман Каріна Сергіївна
УКРАЇНСЬКИЙ БІЛІНГВІЗМ, АБО ЧОМУ МОВА
ВАЖЛИВА 248

Малашенко Вікторія Юріївна,
Міщинська Ірина Володимирівна
ПІДХОДИ ДО ЛІНГВІСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 252

Царенко Сергій Іванович,
Тарнаруцька Ангеліна Вікторівна
КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКА
ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ 254

Барановська Наталія Олександрівна
КОМУНІКАЦІЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ 259

- Бенза Вікторія**
ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І
ГРОМАДЯНИНА НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ НА
МОВНОМУ ҐРУНТІ 264
- Білокопита Оксана Дмитрівна**
БЕЗБАР'ЄРНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ
ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ЮРИСТА 270
- Борисов Назар Михайлович**
ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ДІЯЛЬНОСТІ
СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ 275
- Борко Надія Олександрівна**
МОВА ЗАКОНУ ЯК РІЗНОВИД ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО
СТИЛЮ: ОСОБЛИВОСТІ, НОРМИ, ТЕНДЕНЦІЇ 279
- Брижата Ангеліна Валеріївна**
НОРМАТИВНІ ОБМЕЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 284
- Галах Алла Миколаївна**
ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІВ МОВЛЕННЯ У
ВІРТУАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ 288
- Глушан Каріна Сергіївна**
РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ БЕЗБАР'ЄРНОГО
СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ 293
- Градюк Іванна**
УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ 298
- Дамаскін Михайло Олексійович**
УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО ІЗ
ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ 302
- Даниленко Яна Олександрівна**
ТЕРМІН ЯК ОДИНИЦЯ ЛЕКСИЧНОЇ СИСТЕМИ МОВИ 306

Джунь Софія Вікторівна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ
ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ 310

Доліч Віктор Олександрович

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК НАГАЛЬНА
ВИМОГА ЧАСУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ
ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ВОРОГА УКРАЇНИ 314

Карасьова Дар'я Ігорівна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ЮРИДИЧНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ:
ВИКЛИКИ МОВНОЇ ТОЧНОСТІ ТА ПРАВОВОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 318

Кіндзерська Анастасія Геннадіївна

МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 323

Кісіль Марія Олексіївна

АГРЕСІЯ І ХЕЙТСПІЧ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
АДВОКАТА 327

Комісарук Анастасія Василівна

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЖЕСТОВОЇ МОВИ ТА
ВИКОРИСТАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ 334

Кочин Владислав Дмитрович

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ІНШОМОВНОГО
ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ
КІБЕРПОЛІЦІЇ 339

Кравець Владислав Ігорович

ТЕРМІНИ ОКРЕМА ТА ЗБІЖНА / РОЗБІЖНА ДУМКА У
ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ
УКРАЇНИ 343

- Кучерук Софія Олександрівна**
СУРЖИК ЯК МОВНЕ ЯВИЩЕ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ
ПОДОЛАННЯ 347
- Лисенко Дмитро Андрійович**
ПЕДАГОГІЧНИЙ, ЮРИДИЧНИЙ, МАСМЕДІЙНИЙ АСПЕКТИ
ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 352
- Ляшук Марія Вікторівна**
МОВА ПІДТРИМКИ Й ДОВІРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ВЕТЕРАНІВ 355
- Маловажна Анастасія Русланівна**
ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ДІЯЛЬНОСТІ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ Й ВІЙСЬКОВИХ
ФОРМУВАНЬ 360
- Моначина Альбіна Олегівна**
ДИНАМІКА МОВНИХ НОРМ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ:
ТРАНСФОРМАЦІЯ ОНЛАЙН-КОМУНІКАЦІЇ 364
- Нагорнюк Марія Миколаївна**
МЕМІЗАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В АДВОКАТСЬКІЙ
ПРАКТИЦІ 369
- Новіков Євгеній Вадимович**
УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ІСТОРИКО-
ПРАВОВИЙ ДОСВІД ІЗРАЇЛЮ 374
- Однорал Дарія Леонідівна**
РЕАЛІЗАЦІЯ СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА ОСНОВІ ЗАКОНУ
УКРАЇНИ «ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ») 377

Приходько Юрій Юрійович
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ
МЕРЕЖІ 384

Ревенко Поліна Євгенівна
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ
НІМЕЦЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКІЙ
МОВІ 389

Саміленко Ірина Сергіївна
ЮРИДИЧНІ ТЕРМІНИ ЯК НОМІНАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ
ПОНЯТЬ ПРАВОВОЇ СФЕРИ 393

Селецький Арсен Сергійович
ФЕМІНІТИВИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ТА ПОДОЛАННЯ
ЗРОСІЙЩЕННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ 398

Слепко Ангеліна Іванівна
ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СЛОВОТВІРНОЇ СТРУКТУРИ
ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ 402

Сніжко Софія Владимівна
ПРАВОВІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ 407

Спіріденков Олександр Сергійович
ПРОФЕСІЙНЕ МОВЛЕННЯ ЮРИСТА: КУЛЬТУРА МОВИ ТА
МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 411

Статіва Вероніка Іванівна,
Романчук Софія Миколаївна
ВЕРБАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ
ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ 415

Степенко Володимир Едуардович
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВНИЧОЇ
ТЕРМІНОЛОГІЇ У СУЧАСНИХ УМОВАХ 419

Танасійчук Анна Олександрівна
КРИТИКА ТА ЗАУВАЖЕННЯ В ДІЛОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ
ПРАВНИКІВ 424

Халюк Олександр Володимирович
КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ АДВОКАТА: МЕЖІ
ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИК ВЕРБАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ 430

Шевчук Анастасія Василівна
ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ПІД ЧАС ПЕРЕГОВОРІВ ЯК
ЗАПОРУКА УСПІХУ ПРАВНИКА 435

Шевчук Марія Василівна
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АДВОКАТСЬКІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ І ВИКЛИКИ 438

Шипп Володимир Володимирович
ВИКОРИСТАННЯ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В
ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ПРОБЛЕМНІ
АСПЕКТИ 444

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Сербин Руслан Андрійович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України

Шановні колеги, вельмишановне панство!

Сьогодні, як ніколи раніше, питання функціонування та розвитку державної мови в юридичній сфері набувають особливої актуальності. Мова юриспруденції – це не просто засіб спілкування, це потужний інструмент реалізації права, забезпечення законності та справедливості. Точність, логічність, об'єктивність та зрозумілість юридичних формулювань багато в чому визначають ефективність законодавства та правозастосовної діяльності. Особливо в умовах гібридної війни та постійної інформаційної агресії мова стає не просто засобом обміну інформацією, а потужним інструментом захисту національних інтересів, формування стійкості суспільства та забезпечення безпеки держави.

Уже стало традицією до Дня української писемності та мови в Національній академії внутрішніх справ проводити Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи». Конференція спрямована на всебічне обговорення надзвичайно важливої й актуальної теми: функціонування мови в юриспруденції, адже мова в юриспруденції – це не лише засіб вираження думки, це інструмент захисту прав людини, гарант однозначності норм та фундамент правової визначеності, національної та правової безпеки.

Традиційно до участі в конференції долучилися науковці провідних українських і зарубіжних закладів освіти та наукових

установ: Національної академії наук України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,

Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національного університету оборони України, Київського інституту Національної гвардії України, інститутів судових експертиз, а також міжнародні експерти.

Програма конференції охоплює широке коло питань – від законодавчих і методологічних до термінологічних та безпекових. Перед правниками і лінгвістами стоять стратегічні завдання:

– Гармонізація з правом Європейського Союзу, адже євроінтеграція вимагає від нас бездоганної точності у перекладі та адаптації міжнародних стандартів, зокрема таких складних регламентів, як GDPR, де кожне слово має чітке юридичне значення.

– Дерусифікація законодавства: продовження системної роботи над очищенням правового лексикону від застарілих конструкцій і поверненням питомої української правничої термінології.

– Цифрова трансформація: адаптація мови права до алгоритмів штучного інтелекту та діджиталізації судочинства.

Юридична мова не може бути простою, але вона зобов'язана бути зрозумілою та однозначною. Від того, наскільки якісно ми сформулюємо норму сьогодні, залежить захист прав людини та верховенства права завтра.

Бажаю всім плідних дискусій, конструктивного обміну досвідом та нових наукових звершень. Нехай ваші ідеї стануть основою для вдосконалення сучасного українського законодавства!

Дякую за увагу та Слава Україні!

Чернобров Юлія Анатоліївна,
Голова Національної комісії зі
стандартів державної мови

Вітаю шановних учасників та організаторів XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи», яка дала змогу сформулювати й обговорити надважливі питання для Української держави, а саме: розвитку правничої мови, удосконалення юридичної термінології, проведення лінгвістичної експертизи, функціонування української мови в умовах воєнного стану й мовної політики як чинника національної безпеки.

Основним завданням Національної комісії зі стандартів державної мови (далі – Комісія) є збереження і розвиток державної мови через встановлення стандартів державної мови, зокрема правопису й термінології.

Комісія відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» створила нормативну базу для забезпечення прозорої процедури напрацювання і затвердження стандартів державної мови й на сьогодні із залученими фахівцями напрацьовує проекти стандартів української термінології, зокрема і правничої.

Виконання такого важливого завдання вимагає системності й злагодженості, тому до роботи залучені науковці, освітяни, представники державних інституцій, громадських організацій тощо. Тісна співпраця засвідчує значну потребу в напрацюванні галузевих стандартів та в залученні до цього процесу не тільки галузевих фахівців, а й науковців – українських філологів.

Варто наголосити, що фахівці робочих груп, діяльність яких координує Комісія, формуючи перелік термінів та визначень до них, ретельно аналізують мовний матеріал, виявляють

приклади невмотивованого використання запозичень та пропонують назви, створені на українськомовному ґрунті.

Комісія завдяки своїм повноваженням стала центром, що об'єднав представників багатьох органів влади, провідних наукових установ, закладів освіти, громадських організацій, які усвідомлюють відповідальність за українську мову та мовну політику Української держави. Комісія сприяє залученню у процес напрацювання стандартів державної мови результатів найновіших наукових досліджень, підтримує вироблення єдиних націєцентричних підходів для врахування під час розгляду й затвердження термінних та правописних стандартів, високо цінує результати роботи всіх учасників робочих груп. Підхід, який реалізує Комісія через залучення широкого кола експертів до напрацювання мовних стандартів, забезпечує не лише збереження й розвиток державної мови, а й зміцнення правової системи держави загалом.

Комісія запрошує до співпраці представників фахової спільноти і пропонує долучитися до відповідальної справи державного значення – напрацювання стандартів державної мови.

Від імені Національної комісії зі стандартів державної мови та від себе особисто вітаю всіх присутніх із початком конференції, бажаю плідних дискусій, вагомих результатів та обґрунтованих висновків, які стануть основою майбутніх змін до чинних стандартів і базою для нових!

Артикуца Наталія Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент

МОВНІ РЕСУРСИ ПРАВА

Вивчення глибинних зв'язків та взаємодії права і мови у процесі їх еволюційного розвитку спонукає ввести до категоріального апарату, і відповідно, до термінологічного інструментарію сучасної правничої лінгвістики комплексне базове поняття «мовні ресурси права», визначивши його сутність і внутрішній зміст. Вихідні постулати для цього такі:

- право має бути визначеним;
- мова є першоелементом і формою права;
- мовнознакова форма є основним засобом об'єктивації (вербалізації) правової ідеї, втілення її у формі письмового чи усного тексту для фіксації, зберігання та передачі правової інформації;

- у процесі еволюції та розвитку права здійснюється пошук мовних засобів та інструментів, здатних забезпечити якісну «правову визначеність» із наявного репертуару мовних засобів;

- пошук і добір мовних засобів, що апробуються та виявляють свою ефективність або неефективність («нежиттездатність») з тих чи інших причин (внутрішньомовних або екстралінгвістичних) у процесі свого функціонування, у кінцевому рахунку, сприяють і розвиткові самого права, і мови на різних її рівнях.

Ураховуючи, що сучасне право без мови існувати не може, адже саме у мовних засобах формується, матеріалізується і надалі розвивається юридична думка у найрізноманітніших її формах (правова ідея, доктрина, нормативний припис, правова конструкція, закон, юридичний документ, наукова праця чи

розробка з правової проблематики, судова промова тощо), дослідникам на перетині мови і права (першочергово юрлінгвістам, покликаним надавати кваліфіковані рекомендації щодо вживання мовних засобів у різних сферах юридичного мовлення) слід достеменно знати специфіку мови права у всіх її функціональних різновидах, мати цілісне уявлення про наявні та потенційні ресурси її розвитку й ефективного забезпечення потреб правової комунікації. Ось чому застосування терміна «мовні ресурси права» в аспекті розгляду мовних засобів як дієвих лінгвістичних інструментів удосконалення самого права вважаємо доречним у дослідженнях на перетині мови і права.

Мовні ресурси права – це сукупність мовних засобів різних рівнів (лексичних, семантичних, граматичних (словотвірних, морфологічних, синтаксичних), стилістичних), застосованих у письмових правових текстах та усному правничому мовленні, й одночасно потенційні можливості їх використання у різноманітних сферах права залежно від завдань правової комунікації.

У більш широкому розумінні **мовні ресурси права** – це засоби, джерела і можливості пошуку оптимальних мовних засобів для репрезентації правової думки у різних її формах (ідеї, концепції, норми права, припису, оцінки, вимоги, рішення, висновку тощо).

Внутрішній зміст категоріального поняття «**мовні ресурси права**» охоплює такі різновиди мовних ресурсів, як-от: *лексичні* (передусім *термінологічні*); *семантичні* (*лексико-семантичні*); *граматичні* (*граматика права*) (*морфологічні, дериваційні /словотвірні, синтаксичні*); *стилістичні* (*граматико-стилістичні*); *риторичні* засоби і прийоми у правничому мовленні; *мовно-інформаційні* бази (банки) даних з права, мови і термінології права, а також *юрислінгвістичні* ресурси. Розглянемо їх.

Лексичні (термінологічні) ресурси права є першою і

визначальною складовою поняття «мовні ресурси права», оскільки юридична термінологія складає інформативне ядро правничої мови, слугує мовнознаковою моделлю правового буття і правового знання, репрезентуючи систему понять і термінологічних номінацій у всіх сферах права (правотворчість, законодавство, правозастосування, правова наука, правова освіта тощо).

Лексичні (термінологічні) ресурси права охоплюють:

- а) кодифіковану термінологію (загальноюридичну, галузеву, міжгалузеву, суміжну з іншими неправовими сферами);
- б) некодифіковану термінологічну лексику (передтерміни, напівтерміни, терміноїди, професіоналізми, історизми й архаїзми, неологізми, образні та метафоричні вислови);
- в) загальнонавчавану лексику, що вживається поряд із термінами і в сполученні з ними у різних жанрово-ситуаційних стилях юриспруденції. Зазначимо, що кордони між цими різновидами лексичних ресурсів подекуди нечіткі, розпливчасті, мінливі, можливі переходи мовних одиниць, наприклад, із некодифікованої лексики до кодифікованої (і навпаки), спостерігаємо також процеси термінологізації та детермінологізації у юридичному дискурсі.

За структурою термінологічні ресурси представлені однослівними термінами та дво-, три- і багатокомпонентними термінологічними словосполученнями, побудованими переважно за типовими лексико-граматичними моделями. Із зростанням кількості багатокомпонентних словосполучень постає проблема визначення їхніх меж та брак дефініцій. І терміни-слова, і багатокомпонентні термінологічні словосполучення об'єднують здатність передавати певне юридичне поняття. Якщо для передачі певного поняття одночасно застосовуються терміни-слова і терміносполучення, маємо справу з дублетністю та синонімією термінологічних одиниць (ця актуальна проблема потребує особливої уваги термінологів).

Досліджуючи та оцінюючи лексичні ресурси права, чітко диференціюємо питомі та запозичені терміни і терміноелементи, джерела їх походження та історію функціонування, зважуємо на ступінь адаптації до норм мови-реципієнта, вирішуємо питання про доцільність / недоцільність застосування певної термінологічної номінації або її кодифікації. Звертаємо увагу на те, що кодифіковані та некодифіковані, питомі та запозичені терміни постійно взаємодіють у процесі формування терміносистем права, впливають на динаміку розвитку та визначають шляхи збагачення термінологічного фонду правничої мови. Уявлення про те, які саме мовні явища і процеси супроводжують становлення і розвиток терміносистем права, допоможе більш об'єктивно оцінювати термінологічні одиниці у процесі відбору термінів для кодифікації, у пошуках і забезпеченні автентичного юридичного перекладу.

Термінологічні ресурси права потребують фронтального вивчення в різних аспектах (генетичному, історичному, порівняльному, семантичному, структурно-граматичному, функційно-стилістичному тощо). Такі дослідження не лише формують цілісне наукове уявлення про природу і специфіку термінів та терміносистем права, а й допоможуть у розв'язанні численних мовно-термінологічних проблем сучасної юриспруденції.

Актуальні завдання з упорядкування, систематизації та стандартизації української правничої термінології мають виконуватись науковцями шляхом якнайповнішої інвентаризації термінологічно-правового фонду української мови, комплексного підходу до аналізу та експертної оцінки наявних термінологічних ресурсів, із залученням текстових баз даних (законодавства, судової практики, юридичного документознавства), а також лексикографічних джерел, матеріалів наукових досліджень, за необхідності – певних допоміжних даних (історичних, статистичних, порівняльних,

культурознавчих тощо).

Семантичні (лексико-семантичні) ресурси права слід розглядати на різних рівнях: семантика окремого слова (терміна або ТС); семантика законодавчих та інших правових дефініцій; семантика правового припису; семантика нормативно-правового акта; семантика права.

Семантика є одним із найскладніших для вивчення лінгвістичних феноменів, водночас у край важливим для юриспруденції. У колі проблем, пов'язаних із семантикою: питання однозначності та багатозначності, образності та метафоричності, семантизації (побудови семантичної структури) та семантичних трансформацій, проблеми законодавчих дефініцій, проблеми тлумачення та однозначного розуміння нормативно-правових приписів, семантичні деформації правового змісту в правничому мовленні тощо. Ретельного і кропіткого семантичного аналізу потребують явища синонімії, омонімії та паронімії термінів права.

Граматичні ресурси («граматика права») – це насамперед граматичні категорії (іменників, прикметників, дієслів, прислівників, дієприкметників та дієприслівників, займенників та ін.), особливості їх функціонування у правових текстах різних жанрів, насамперед нормативно-правових актах, судових та інших юридичних документах. Наприклад, щодо дієслів важливими є граматичні категорії модальності, часу, способу дії, особові форми, інфінітиви, безособові форми. Службові частини мови також потребують пильної уваги, наприклад сполучники (*та /або*) у нормативно-правових приписах та ін. Знання морфологічних ресурсів правничої мови допомагає не лише запобігати порушенням вимог мовної нормативності у юридичних текстах, але й знаходити правильні граматичні засоби й інструменти для викладу правових норм, дефініцій, застережень, преамбул тощо.

Дериваційні (словотвірні) ресурси термінологічної

лексики права відіграють вирішальну роль у формуванні термінологічного апарату права, оскільки саме завдяки словотвірним засобам, продуктивним моделям і способам словотвору з питомого та запозиченого матеріалу вибудовуються величезні за обсягом юридичні тезауруси, що забезпечують потреби правової комунікації у найрізноманітніших напрямках суспільного життя. У сучасному світі це відбувається настільки стрімко, що лексикографічні джерела не встигають зафіксувати увесь їх обсяг. І якість багатьох «новотворів» (дериваційних дублетів, кальок, індивідуально-авторських термінів тощо) у сьогоденній мові права потребує кваліфікованої оцінки термінологів-експертів з метою корекції або відхилення «невдалих» терміноутворень.

В умовах тотального зростання іншомовних термінів у мовному сьогоденні слід активізувати термінотворення основі внутрішніх ресурсів української мови. Прикладом високої дериваційної продуктивності слугують найдавніші терміни права (*закон, суд, право* та ін.). Серед продуктивних способів термінотворення (синтаксичний, морфологічний, лексико-семантичний, лексико-граматичний, морфолого-синтаксичний (транспозиція: субстантивація та ад'єктивація), аббревіація) останній заслуговує окремої уваги. Створені нашвидкоруч аббревіатури часто не відповідають елементарним вимогам щодо їх побудови, і через низьку якість ускладнюють (гальмують) процес правової комунікації, особливо у нормативно-правових текстах та публічному правовому інформаційному просторі.

Синтаксичні ресурси права виявляються на рівні спостережень за такими мовними явищами, як: особливості синтаксичної побудови правових актів різних жанрів і стилів, передусім конституційних актів, законів, міжнародно-правових документів (синтаксис преамбул, заключних положень та ін.), судових документів тощо; структура речень, порядок слів (у реченні та словосполученні), активні та пасивні синтаксичні

конструкції у нормативно-правових текстах, варіанти форм узгодження та керування, функції однорідних членів речення в текстах законів, судових документах тощо.

Синтаксичні можливості у побудові текстів нормативно-правового характеру обумовлені логіко-семантичною природою і особливостями синтаксичної структури правових приписів. Для дослідників синтаксису правового тексту важливо виявити типові лексико-граматичні моделі правових норм різних типів, різні види юридичних конструкцій та їх синтаксичну структуру. Знання структури речення, основних типів складних речень, оптимальної довжини речень та рівня ускладненості синтаксичних конструкцій допоможуть нормотворцям запобігти синтаксичній недосконалості правових приписів, а правникам – логічним та пунктуаційним помилкам у документах.

Стилістичні ресурси юридичного мовлення вивчає юридична стилістика, що формулює конструктивні принципи і стилістичні вимоги до правничих текстів. Будучи самостійним функціональним різновидом літературної мови, мова права реалізується в різних стилях і підстилях юридичного мовлення, має розгалужену систему жанрів (жанрово-ситуаційних стилів). Кожен із них має свою специфіку і репертуар мовних засобів, правила співвідношення стилістично нейтральних, стилістично маркованих та міжстильових елементів, набір усталених кліше, штампів тощо. Йдеться також про доречність / недоречність використання у певних жанрах або комунікативних ситуаціях стилістично та емоційно-експресивно забарвлених засобів, правилах застосування оцінних понять і оцінних структур, фразеологізмів тощо.

Риторичні засоби і ресурси актуальні насамперед для таких сфер правничого мовлення, як судова риторика, дипломатія, політико-правові дискусії, парламентські дебати, публічні виступи правників, академічне красномовство тощо. Риторика у правничій сфері має багатий арсенал риторичних

засобів, прийомів та робочих інструментів, необхідних для викладу правової аргументації, доказування, впливу на адресата. Наприклад, у судовій сфері розроблені мовні технології судових допитів, судових дебатів, правила судового красномовства. Праці видатних судових ораторів, філософів, громадських і політичних діячів минулого і сучасності про мистецтво промов у суді, матеріали збірників судових промов та інших публічних виступів правників є цінними джерелами для вивчення риторичних ресурсів права.

Мовно-інформаційні ресурси права складають мовно-інформаційні фонди, електронні термінологічні банки даних, документальні текстові бази, довідкові матеріали та лексикографічні ресурси, інформаційно-пошукові системи, бібліографічні системи та покажчики. Постійне поповнення й оновлення цих інформаційно-мовних ресурсів дає користувачам актуальну інформацію про стан і динаміку змін у сучасному праві та законодавстві, зокрема на рівні поняттєво-термінологічних систем різних мов.

У давніх пам'ятках права та лексикографічних джерелах (давніх та сучасних) зафіксовані лексико-фразеологічні ресурси права у різні історичні періоди. Сучасна українська юридична лексикографія охоплює термінологію усіх галузей сучасного українського права. Проте якість деяких словників не відповідає сучасними лексикографічним вимогам через неналежну лексикографічну інтерпретацію представленого в них термінологічного матеріалу (найчастіше це помилки у словникових статтях та дефініціях). Негативним наслідком недостатньої термінографічної компетентності укладачів таких словників є поширення (тиражування) помилок серед користувачів. А тому, на нашу думку, представлений у різних словниках термінологічний матеріал має бути зібраний в єдиний реєстр (термінологічно-правовий фонд) і колективно опрацьований фахівцями на рівні вимог сучасного юридичного

термінознавства. Електронна фіксація, статистичні дані, широке залучення лексикографічних джерел (зокрема нормативних словників та словників труднощів слово- і терміновживання), відкритість для обговорення та дискусій, – важливі умови для фронтального опрацювання термінологічного апарату права.

Мовно-інформаційні ресурси, зокрема лексикографічні матеріали, складають основну джерельну базу для систематизації, упорядкування та вдосконалення юридичної мови і термінології.

Юрислінгвістичні ресурси – це набуті знання, методичні та практичні розробки у галузях юридичної лінгвістики, юридичного термінознавства, юридичної лексикографії, юридичного перекладу, втілені у наукових працях, методичних рекомендаціях, навчальних курсах, посібниках і підручниках для правників та нормопроектувальників, експертів, науковців, укладачів юридичних словників, редакторів та перекладачів правничих текстів.

Юридична лінгвістика розглядає мовні засоби і лінгвістичні інструменти як фактори формування, розвитку та вдосконалення права. Методичний апарат юрислінгвістичних досліджень складають різноманітні методи і прийоми роботи з мовно-термінологічним матеріалом у правничих текстах різних стилів і жанрів. На основі виявлених у процесі лінгвістичного моніторингу законодавчих та правозастосовних актів численних мовних девіацій створено типологію мовних помилок, що потребують виправлення та корекції. Не реалізовані донині можливості лінгвістичних експертиз у сфері законотворчості гальмують процес очищення нормативно-правової бази від таких помилок. На часі – окрім впровадження юридико-лінгвістичної експертизи законопроектів у законотворчий процес, – розроблення більш детальних методичних рекомендацій щодо мовностилістичного оформлення законів та підзаконних актів, різних видів юридичної документації.

Науково-освітній потенціал юридичної лінгвістики також має бути реалізований у системній та поглибленій мовній підготовці нормопроектувальників, юристів, держслужбовців, юрлінгвістів та мовних експертів. Водночас лінгвістам-експертам, редакторам та перекладачам нормативно-правових текстів слід також поглиблювати свої знання з права, ознайомитись із правилами і прийомами юридичної техніки. Поєднання лінгвістичної освіти з юридичною дозволяє більш об'єктивно оцінювати факти, аналізувати їх комплексно, мати більше можливостей для правильного (неупередженого) вирішення мовно-термінологічних проблем у сфері права.

Створити ефективну модель формування лінгвістичної компетентності юристів і нормопроектувальників на сучасних наукових засадах та реалізувати її у спеціальних навчальних курсах із застосуванням найновіших методів і технологічних досягнень – крок, необхідний для розкриття потенційних можливостей мови і та її ресурсів у юриспруденції.

Баулін Олег Вячеславович,
завідувач відділу наукової та
нормативно-методичної діяльності
Київського науково-дослідного
інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ «ЕКСПЕРТ» І ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Сучасний розвиток національної правової системи, законодавства і правозастосовної діяльності в Україні спрямований на їх приведення до стандартів Європейського Союзу. Цей вектор стосується і судової експертизи, роль якої визначена у п. 4.7. розділу II Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки

і оборони України на 2023-2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 [1], а орієнтири – у Плані дій для Європейського простору судової експертизи до 2030 року, схваленому Радою ЄС 2023 року [2]. Зрозуміло, що інтеграція українських судово-експертних установ до європейських стандартів вимагатиме певного врегулювання порядку проведення експертиз та участі експертів у здійсненні судочинства, особливо кримінального, а це неминуче пов'язане із вдосконаленням і уточненням понятійного апарату – юридичних та інших спеціальних термінів та терміносполучень.

Акцент на кримінальне судочинство зроблено не випадково, оскільки з 40 311 експертиз та експертних досліджень, проведених протягом 9 місяців 2025 року в науково-дослідних установах судових експертиз Міністерства юстиції України, близько 80 % були виконані за рахунок державного бюджету в кримінальних провадженнях, а вимоги до обсягу тез доповіді дозволяють висвітлення вказаної проблематики лише у межах однієї форми судочинства.

Слід зазначити, що ефективним понятійний апарат кримінального провадження стає лише тоді, коли домінує єдність у його вживанні всіма особами, які практикують у сфері кримінальної юстиції та готуються працювати у цій сфері (судьями, прокурорами, адвокатами, слідчими та іншими співробітниками правоохоронних органів, відповідних наукових установ і закладів освіти тощо). У цьому неважко переконатись з огляду на те, що поняття «кримінальний процес» («кримінальне судочинство», «кримінальне провадження») вживається у таких значеннях як особливий вид державної діяльності («кримінально-процесуальна діяльність», «кримінальна процесуальна діяльність»); окрема галузь права («кримінально-процесуальне право», «кримінальне процесуальне право»); одна з галузей юридичної науки; навчальна дисципліна [3, С. 7]. І хоч слідча і судова практика завжди насичена професійними жаргонізмами та

іншими різновидами професіоналізмів, а в наукових та освітянських колах постійно точаться дискусії з приводу тлумачення, унормування та застосування тих чи інших термінів та їх визначень, провідну роль у кримінальному процесі в усіх його проявах відіграє термінологія законодавства.

Пріоритет цієї термінології під час удосконалення понятійного апарату кримінального провадження передбачає єдність вживання юридичної термінології не лише у тексті окремо взятого нормативно-правового акту, а в усіх джерелах кримінально-процесуального права та інших галузей права (конституційному, кримінальному, кримінально-виконавчому тощо), норми яких здійснюють вплив або застосовуються під час здійснення кримінального судочинства. Саме термінологія, яку законодавець використовує в нормативно-правових актах, виступає основою для структурування кримінально-процесуальних норм та положень інших галузей права, які є обов'язковими для системи кримінальної юстиції в силу дії принципів верховенства права, законності, рівності перед законом і судом, поваги до людської гідності та інших засад кримінального судочинства.

Використані в тексті Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [4] як основного джерела кримінально-процесуального права терміни є універсальними одиницями, що покладаються в основу формування усієї термінології цієї галузі права. З усього масиву даної термінології зосередимо увагу на такому давно запозиченому у нашу правничу мову терміну як «експерт».

Згідно зі статтею 69 КПК України «Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини

вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань» [4]. І дійсно, слідчому судді, суду або стороні кримінального провадження при призначенні експертиз, обов'язково потрібно залучати до їх проведення осіб, які відповідають вимогам Закону України «Про судову експертизу» [5] до експертів.

Насамперед, статтею 9 вказаного закону встановлено, що всі атестовані судові експерти включаються до державного реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладено на Міністерство юстиції України. І саме внесеним до цього реєстру експертам може доручатися проведення судових експертиз. Призначення або замовлення судових експертиз іншим фахівцям з відповідних галузей знань є можливим, якщо інше не встановлено законом.

У цьому реєстрі щодо кожного атестованого судового експерта містяться відомості про його прізвище, ім'я, по батькові, тип (наприклад, фахівець державної спеціалізованої установи), відомство (наприклад, МВС України), назву судово-експертної установи, зазначається адреса і телефон; свідоцтва, дати й номери рішень комісій, що здійснили атестацію, терміни їх дії, види експертизи та експертних спеціальностей тощо [6].

Проте, із наданням бланкетного характеру вказаній статті КПК України через відсилання до положень Закону України «Про судову експертизу» відкрився шлях для потенційної трансформації (наближення) елементів процесуального статуту експерта як учасника кримінального процесу до правового статусу судового експерта як фізичної особи, професія і посада якої передбачена у Класифікаторі професій ДК 003:2010 (код 2429 додатка А Національного класифікатора України, затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327) [7]. Сподіваємось, що з часом, по мірі подальшого внесення змін до законодавчих актів, які регулюють

судово-експертну діяльність, атестацію і працю судових експертів, така трансформація не призвела до з'явлення суттєвих нормативних та термінологічних розбіжностей, здатних завадити ефективному здійсненню кримінально-процесуальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схвалений Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

2. On the Action Plan for the European Forensic Science Area 2.0: Council of the European Union Conclusions 7152/23. March 9, 2023. URL : <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7152-2023-INIT/en/pdf> (дата звернення: 09.05.2024).

3. Кримінальний процес : підручник / За ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

5. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4038-12#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

6. Реєстр атестованих судових експертів України. URL : <https://rase.minjust.gov.ua> (дата звернення: 04.11.2025).

7. Класифікатор професій ДК 003:2010 Національного класифікатора України, затверджений наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 липня 2010 року № 327. URL :

Бахуринська Олена Олександрівна,
доцент кафедри кримінально-правової
політики та кримінального права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат
юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЖАРГОНІЗМІВ У КК УКРАЇНИ

Використання лексичних одиниць кримінального жаргону у тексті чинного КК України є винятковим явищем – лише до деяких статей КК України включені жаргонні терміни, зокрема: «вор в законі» (стт. 255, 255, 255), «сходка» (ст. 255). Цей крок законодавця викликав критику з боку науковців щодо неприпустимості використання жаргонізмів у законі, оскільки впровадження в офіційний юридичний обіг злочинного жаргону є впровадженням в офіційну правову мову елементів злочинної субкультури, а також свідчить про її легітимізацію; зокрема, термін «злодій в законі» відображає систему цінностей злочинців та сприяє популяризації як самого статусу певної особи у злочинній ієрархії, так і злодійського жаргону в цілому; створено прецедент для подальшого внесення в КК України інших жаргонізмів злочинного середовища [1, с. 186].

Проблема ще у тому, що кримінальний жаргон має проникнення та адаптацію і до юридичної мови правозастосовців, насамперед у системі кримінальної юстиції, у зв'язку зі специфікою професійної діяльності. Про це свідчать матеріали правозастосовної практики у справах про звинувачення у вчиненні злочинів, передбачених стт. 255, 255-

255 КК України. У текстах численних процесуальних актів, крім нормативно закріплених, вживається цілий ряд інших усталених лексем кримінального аргю, в т.ч. й в російськомовних варіантах, наприклад: «вор», «смотрящий», «положенець», «бродяга», «блатний», «зłodійський общак», «воровський общак», «грів», «стрілка», «кримінальні авторитети», «по поняттях» тощо (подається це в лапках чи без них, з додаванням «так званий», з уточнюючими поясненнями або без таких). З іншого боку, окремі учасники кримінальних проваджень звертають увагу на неприпустимість формулювання обвинувачення з використанням слів кримінального жаргону, які, не маючи офіційного визначення, кладуться в основу правової кваліфікації. Так, у одному з кримінальних проваджень у справі про обвинувачення у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1, ч. 3 ст. 307 КК України, захисник у клопотанні про повернення обвинувального акту прокуророві серед інших аргументів зазначив, що обвинувальний акт містить жаргонні, незрозумілі та образливі вислови та прізвиська, що є неприпустимим в офіційних документах і порушує конституційні права людини і громадянина: «...висунуте підзахисному обвинувачення є неконкретизованим, в обвинувальному акті останнього названо «бродягою», звинувачено в участі у якихось «зłodійських общаках», у життю «по поняттях» і «неписаних законах»...». Ухвалою районного суду обвинувальний акт було повернуто прокурору [2].

Втім, у наукових джерелах наводяться аргументи щодо доцільності та виправданості включення в КК України жаргонних лексем. Так, Д.Виговський вважає безпідставними побоювання, що вживання найбільш поширених термінів із жаргонної лексики може викликати складнощі в тлумаченні норм кримінального права, адже окремі соціолектизми кримінальної субкультури неможливо замінити аналогами з літературної чи ділової української мови, без істотної втрати їх змісту. Тому, на

думку вченого, в цьому випадку необхідно підходити з позиції корисності чи шкідливості використання в тексті закону кримінального жаргону і дотримуватися таких вимог: 1) вони не можуть містити нецензурну і образливу лексику; 2) аналоги таких термінів у діловій та літературній українській мові відсутні, замінити їх без втрати змісту не є можливим; 3) їх застосування має нести соціальну користь, полегшуючи точну кваліфікацію протиправного діяння, відтак – допомагати загалом у справі протидії злочинності та окремих її виявам [3, с. 300-303].

У питанні підтримки та пояснення використання в КК України жаргонізмів «злодій в законі», «сходка» варто звернутися і до теорії інституційності організованої (професійної) злочинності, яка розглядається як стійкий соціальний феномен, що постійно відтворюється та інтегрується у сформовану систему суспільних відносин. У ціннісно-символічному аспекті інституціоналізації організована (професійна) злочинність є системою усталених ідей, культурних символів («злодійська» ідеологія та традиції, мова, прізвиська, татування, інші форми ідентифікації) як складових специфічної кримінальної субкультури. Як наголошує український соціолог І. П. Рущенко, ці складові є універсальними, поширені серед професійних злочинців, у в'язницях, у групах загальнокримінальної спрямованості. За результатами наукового дослідження інституційних характеристик організованої та професійної злочинності в Україні, харківські вчені констатували, що «злодійська ідея» реалізувалася у системі особливого роду інститутів, значимих для злочинного середовища, які виступають одним з регуляторів поведінки членів організованих злочинних об'єднань. Були виокремлені наступні «інституційні індикатори»: в'язничний «обшак»,

«общак на волі», «общак» злочинної групи, в'язнична «зłodийська сходка», «зłodийська сходка на волі», «зłodій в законі», «коронування», «малява, ксива», татуювання; мова («феня»); «зłodийський закон у в'язниці»; ««зłodийський закон на волі». На думку І. П. Руценка, хоч і не варто перебільшувати прихильність сучасних злочинців до старих «зłodийських» традицій, тим не менш вони не зникли і адаптуються до нових реалій. Щодо таких форм ідентифікації як специфічна мова спілкування, прізвиська, татуювання, то вони мають високий рейтинг; навіть на фоні загальної тенденції до зниження інституційності, ці усталені традиції достатньо поширені у злочинному соціумі [4, с. 37-50, 87-90].

Причини, що спонукали законодавця до включення у текст КК України таких жаргонізмів, як «зłodій в законі», «сходка», мають насамперед правове значення – потреба визначення кримінально-правових підстав відповідальності лідерів злочинного середовища з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду у сфері протидії організованій злочинності. Однак, можна припустити, що ініціатори зазначеного рішення, сприймаючи вказані жаргонізми як усталені, соціально сприйняті інституційні маркери організованої злочинності, що не потребують додаткового нормативного роз'яснення, керувалися й тим, що саме ці специфічні поняття, як жодні інші і навіть попри відсутність їх офіційного тлумачення, відображають особливості злочинного середовища, ступінь його організованості й професіоналізації та сутнісні характеристики його представників, зокрема кримінальних лідерів.

Список використаних джерел

1. Околіт О. В., Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації чи злочинної

спільноти та участь у них: проблеми теорії і практики: монографія / за наук. ред. А. А. Вознюка. Київ: Вид-во «Норма права», 2025. 324 с.

2. Ухвала Тростянецького районного суду Вінницької області від 01.05.2023 р., справа № 135/694/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/110630983/> (дата звернення: 28.10.2025).

3. Д. Виговський. Окремі питання доцільності використання соціолектизмів кримінальної субкультури в тексті кримінального закону. *Університетські наукові записки*. 2020. № 3-4. С. 297-304.

4. Організовані злочинні групи в Україні: традиційне та типове (соціологічний нарис): кол. монографія / за заг. ред. О. М. Ярмиша. Харків: ХНУВС, 2002. 336 с. (рос. мовою).

Бойчук Василь Миколайович,

завідувач кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій ЗВО «Університет Короля Данила», кандидат філологічних наук, доцент

Бойчук Марія Володимирівна,

викладач циклової комісії української мови та літератури Відокремленого структурного підрозділу «Івано-Франківський фаховий коледж фізичного виховання Національного університету фізичного виховання і спорту України», кандидат філологічних наук

**ІННОВАЦІЙНА ДИНАМІКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ: МАСМЕДІЙНИЙ АСПЕКТ**

Мову розуміємо як складну, саморегульовальну і відтворювальну, різноструктурну систему лінгвальних знаків

(символів), що завдяки внутрішній організації та властивій онтологічній сутності постійно перебуває у стані прогнозованої динаміки та збалансованого поступу. Такі функційні характеристики дозволяють їй адекватно (не дзеркально, а креативно) реагувати на різноманітні зміни в позамовному середовищі. Власне, через когнітивну і номінативну аспектуальність природна мова є активним ментальним інструментарієм (медіатором) матеріалізації ономазіологічних процесів, які мають наслідком появу нових (чи переосмислених) сегментів матеріального й духовного світу.

Звісно, що бурхливі позамовні чинники, зумовлені критичними суспільно-політичними змінами, як-от: російсько-українська війна 2022 р., спричинили системні трансформації на лексичному рівні української мови, представлені, передусім, інноваційними одиницями різнотипної формально-семантичної організації і категоріальної належності, що утворені за наявними словотвірними патернами (моделями) чи є наслідком семантичних трансформацій згаданих мовних знаків.

Найвиразніше предметно-денотативна та семантико-функційна природа okazіональних (потенційно неологічних) утворень виявляється у мові масмедіа, зокрема українськомовних інтернет-видань, для яких характерна значною мірою своєрідна “номінативна безбар’єрність” та не надто «строгі» норми літературного слововживання.

Емпіричною базою дослідження є заголовкові комплекси інтернет-видання «Українська правда», включаючи тематичні рубрики «Європейська правда», «Економічна правда», «Життя» за час від початку війни.

Варто зазначити, що структурно-семантичні та стилістично-функційні характеристики інноваційної лексики в українській лінгвістиці досліджено доволі ґрунтовно у працях таких учених, як Ажнюк Б., Вокальчук Г., Карпіловська Є., Клименко Н., Колоїз Ж., Лисиченко Л., Стишов О., Тараненко О.

Не меншу увагу привертає цей феномен мови й у західній та світовій лінгвістиці (Зацний Ю., Дзюбіна О., Erleta T., Chaiuk T., Dunaievska O., Zhou L., Sabine Arndt-Lappe, Angelika Braun, Claudine Moulin, Esme Winter-Froemel та ін.).

Аналіз інноваційних утворень, виявлених у заголовках інтернет-видань за період війни, чітко демонструє суттєве зростання тематичних груп мілітарної лексики (як новітньої, так і раніше пасивізованої військової термінології). Зазначимо, що мовленнєва адаптація неологізмів є настільки динамічною, що більшість носіїв мови вже сьогодні, перебуваючи значний період часу під пресингом інформації, військового характеру зокрема, можуть безпомилково кваліфікувати родові позначення (танк, літак, літальний апарат, далекобійний снаряд, гелікоптер, артилерійська установка, ракетний комплекс, ядерні торпеди, дрон, безпілотний літальний апарат, антидронна система тощо) і співвідносити їх з відповідними власними назвами: *Leopard, HIMARS, Gepard, ATACMS, Caeser, Gripen, Harpoon, StormShadow, L-70, GLSDD, Challenger, RCH-155, Patriot, AS-90, SAMT/P, GM-200, F-16, F-35, J-XCD, Bradley, Abrams, Leclerc, Zuzana, Archer, Brimstone, Sea King, Stryker, Senator, Sea Sparrow, Vampire, Starlink, FPV, Javelin, БПЛА, СУ-24, РСЗВ, Богдана, САУ, С-300, Rheinmetall, Kentauros*, а також *байрактар, герань, дронар, пелюстка, кинджал, іскандер, дрон, Посейдон, Орлан, Бук, Град, Ураган, Азов* та ін.

Структурно проаналізовані інновації поділяємо на 2 групи – монолексемні та полілексемні. Перші – це цільнооформлені окремі слова, другі – вільні чи зв'язані словосполучки.

Опрацювання неологізмів засвідчує більшу кількість полікомпонентних одиниць: *літакова коаліція, гібридний трибунал, нічне сафарі, онлайн-саміт, броньований кулак, Велика четвірка, зернова угода, зернова ініціатива, фабрика тролів, літаюче таксі, великий наступ, нецукровий діабет, ловець шахедів, патріотичні свічки, культурні ваучери, рейкові*

партизани, танковий саміт, весільні дрони, санкційне досьє, календар посадок, фейковий добробат, батальйон Монако, інтеграційний Рамштайн, весняні посадки, агенти проникнення, бункерний дід, воєнна економіка, марафон чесності, електоральна мобілізація, слуга будинку, вибухові подарунки, цінитель нерухомості, золоті паспорти, бразильський Трамп, убивця авіаносців, революція кіберзахисту, колаборанти в ряді, бойові комарі, ядерна тріада, корейський варіант, цифрове піратство, ялинка незламності тощо.

Як засвідчує аналіз, монолексемні неологізми найчастіше належать до класу субстантивів з категоріальним значенням предметності, а полілексемні одиниці знаходять своє вираження здебільшого у формах атрибутивного словосполучення. З огляду на семантико-дериваційні характеристики сучасних інновацій продуктивними засобами у процесах найменувань є також семантичний зсув, вторинна номінація та морфологічний спосіб словотворення.

Список використаних джерел

1. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття: (на матеріалі мови засобів масової інформації). 2-ге вид., переробл. К.: Пугач, 2005. 388 с. 3.
2. Чемеркін С. Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. К., 2009. 240 с.

Брайко Юлія Іванівна,

завідувач сектору криміналістичних та психологічних досліджень Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат філологічних наук, доцент

Кисла Наталія Вікторівна,

провідний науковий співробітник сектору криміналістичних та психологічних досліджень Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат філологічних наук

ГРАФЕМА «МАЛА ЛІТЕРА» В ЮРИДИЧНОМУ ПІДСТИЛІ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ: ПРОБЛЕМА ЕКСПРЕСИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Юридичний підстиль, використовуваний у «юриспруденції, судочинстві, дізнанні, розслідуванні, арбітражі» [14, с. 95], є складником офіційно-ділового стилю, тож має відповідати його параметрам.

Дослідники вирізняють такі ознаки офіційно-ділового стилю, як «регульовально-імперативний характер», «висока стандартизація значної частини висловів», «сувора регламентація тексту», документальність, стабільність, стислість, чіткість [7, с. 257], точність, логічність, нормативність, доказовість [2, с. 71]. П. Дудик наголошує те, що мовні засоби, використані в писемній формі офіційно-ділового стилю мають бути стилістично найдоречнішими [там само]. Призначення цього стилю – «регулювання ділових відносин мовців у державно-правовій і суспільно-виробничій сферах, обслуговування громадянських

потреб людей у типових ситуаціях» [7, с. 257], а тому він «розрахований на раціональне, а не емоційне сприйняття» [9, с. 186], його стилетвірні засоби позбавлені емоційних, оцінних, розмовних конотацій.

Попри вимоги жорсткої регламентованості, нормативності офіційно-ділового стилю й відсутності в його лінгвальних засобах емоційної забарвленості спостерігаємо в сучасних офіційних документах використання графеми «мала літера» з експресивним навантаженням, як знака-ідеологеми, що надає презирливих конотацій референтові відповідної лексичної одиниці. Загальновідомим є факт, що екстралінгвальний чинник (повномасштабне вторгнення РФ до України) зумовив стихійні зміни в орфографії суверенонімів, що позначають державу-агресора та її поплічників (*росія, рф, ерефія, білорусь, іран* та ін.), ойконімів, маркерів російського простору (*москва, рязань, таганрог* та ін.), антропонімів на позначення очільника РФ (*путін* та ін.) [1]. Такий «емоційно-оцінний правопис» [6] у порушення літературних норм вийшов за межі розмовного й публіцистичного стилів. Наприклад, послідовну заміну великої літери малою зафіксовано в наказі Міністерства освіти і науки України № 1022 від 21.08.2023 *«Про забезпечення навчання учнів, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації і здобувають освіту в закладах освіти країни перебування та України»: «<...> здобуття освіти учнями, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації забезпечується в окремо визначених закладах загальної середньої освіти у створених класах (групах) <...> навчання учнів у класах дистанційного навчання здійснюється відповідно до Типової освітньої програми для навчання дітей, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації <...>»* [8].

Подеколи нову графодеривацію застосовують укладачі текстів юридичного підстилю, як от вироків (*«Всупереч вказаним*

*нормам президент **російської федерації** (далі **рф**) ОСОБА_7, а також інші нествановлені на цей час досудовим розслідуванням представники влади **рф**, <...> спланували, підготували і розв'язали агресивну війну та воєнний конфлікт проти України, а саме віддали наказ на вторгнення підрозділів Збройних сил **рф** (далі по тексту - **зс рф**) на територію України» [3]), постанов про призначення судових експертиз («<...> користувач акаунту <...> поширює матеріали, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії **російської федерації** проти України, розпочатої у 2014 році, глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію **російської федерації** проти України <...>»).*

Таку орфографічну практику вважаємо недоречною в юридичних текстах і загалом в офіційно-діловому стилі, адже «в українській літературній мові усталилися норми вживання великої літери у власних назвах. Ці норми регулюються чинним правописом і є загальнообов'язковими» [4, с. 84]. В Українському правописі, ухваленому постановою Кабінету Міністрів України № 437 від 22.05.2019, зазначено, що «правописна норма, з одного боку, ґрунтується на тісних зв'язках елементів сучасної мовної системи, що відображається на письмі, а з другого – на дотриманні мовної традиції та на залежності від неї» [13, с. 8]. Згідно з чинною правописною кодифікацією, з великої букви пишемо власні імена людей, по батькові, прізвища, географічні власні назви та назви держав (незалежно від кількості їхніх складників) [13, с. 74–78]. Винятком є неофіційні та образні назви «держав, територій, областей, місцевостей, міст, рік тощо», у яких «з великої букви пишемо перше (або єдине) слово, а також власні назви» [13, с. 78].

З огляду на те, що писемні тексти юридичного підстилю фіксують фактуальну інформацію, що має юридичне значення, використання в них емоційно-оцінних засобів, зокрема й

графічних, може вплинути на об'єктивність сприйняття і правової оцінки цієї інформації. Наприклад, юридичну колізію може спричинити написання з малої літери назви держави-агресора, оскільки таку орфографію не застосовано в чинному законодавстві та інших нормативно-правових актах, пор.: «2. Під представниками іноземної держави у цій статті і статті 146¹ цього Кодексу слід розуміти <...> представників іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд і груп найманців, утворених, підпорядкованих, керованих та фінансованих **Російською Федерацією**, а також представників окупаційної адміністрації **Російської Федерації**, до якої входять її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних **Російській Федерації** самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України» (стаття 127 Кримінального кодексу України) [5]; «<...> визнати **Російську Федерацію** державою-агресором, що всебічно підтримує тероризм та блокує діяльність Ради Безпеки ООН, чим ставить під загрозу міжнародний мир і безпеку, а так звані “ДНР” і “ЛНР” визнати терористичними організаціями<...>» (Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання **Російської Федерації** державою-агресором» № 129-VIII від 07.01.2015) [12]. Крім того, застосування емоційно-оцінних лінгвальних засобів в офіційно-діловому стилі є розхитуванням літературної стильової норми.

Отже, запровадження в юридичному підстилі офіційно-ділового стилю практики використання графеми «мала літера» для реалізації ідеологічної та експресивної функцій суперечить як

лінгвостильовим параметрам, так і засадничим принципам мови юриспруденції.

Список використаних джерел

1. Браїлко Ю. І. Велика й мала літери як ідеологеми в українському дискурсі. *Українське мовознавство*. 2023. № 1 (53). С. 149–168 URL: <https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/> (дата звернення: 31.10.2025).

2. Дудик П. С. Стилїстика української мови: навч. посібн. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.

3. ЄДРСР.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131239239> (дата звернення: 29.10.2025).

4. Кабиш О. О. Українська мова в судово-процесуальній сфері: навч.-практ. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2020. 152 с.

5. Кримінальний кодекс України: закон України № 2341-III від 05.04.2001 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення: 29.10.2025).

6. Лекція проф. Є. Карпіловської «Українська мова у вирі суспільних подій кін. XX – поч. XXI ст.». 18.05.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=686bziSGHmc> (дата звернення: 29.10.2025).

7. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : підручн. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

8. Наказ Міністерства освіти і науки № 1022 від 21.08.2023 «Про забезпечення навчання учнів, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації і здобувають освіту в закладах освіти країни перебування та України». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zabezpechennya-navchannya-uchniv-yaki-viyihali-z-ukrayini-vnaslidok-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-rosijskoyi-federaciyi-i->

zdobuvayut-osvitu-v-zakladah-osviti-krayini-perebuvannya- (дата звернення: 29.10.2025).

9. Пасічна О. В. Лінгвостилістичні особливості офіційно-ділових текстів. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2018, Вип. 17. С. 181–191. <https://doi.org/10.31812/filstd.v17i0.143>.

10. Пивоваров В. М., Єрахторіна О. М., Лисенко О. А. та ін. *Мова української юриспруденції: навч. посібн.* Харків: Право, 2020. 330 с.

11. Питання українського правопису: постанова Кабінету Міністрів України № 437 від 22 травня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.10.2025).

12. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором: постанова Верховної Ради України № 129-VIII від 7 січня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text> (дата звернення: 29.10.2025).

13. Український правопис. 2-ге вид. Київ: НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2023. 392 с.

14. Харкевич Г. І. Функціональні підстилі офіційно-ділового стилю. *Мовні універсалії у міжкультурній комунікації: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. семінару (м. Луцьк, 15 березня 2024 р.)*. Луцьк, 2024. С. 94–98.

Внукова Наталія Миколаївна,
професор кафедри митної справи та
фінансових технологій Харківського
національного економічного
університету імені Семена Кузнеця,
доктор економічних наук, професор

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВІТУ FATF З КОМПЛЕКСНОГО ОНОВЛЕННЯ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

Питання правильного застосування термінологічної основи оцінки ризиків фінансування тероризму, які подані у новому звіті FATF (липень 2025 року, попередній був 2015 року) [0], є актуальним для створення підстав для розуміння відповідності підходів учасників системи фінансового моніторингу, в якій, зокрема, задіяні всі складові правоохоронних органів.

Ризик фінансування тероризму є функцією трьох факторів: загрози, вразливості та наслідки. Він включає ризик того, що кошти або інші активи, призначені для конкретного терориста або терористичної організації, збираються, переміщуються, зберігаються або використовуються в межах юрисдикції або через неї, незалежно від того, чи були кошти або інші активи отримані законно чи незаконно.

У національному законодавстві відповідно до вимог міжнародних стандартів повинні бути криміналізовані злочини, пов'язані із фінансуванням тероризму (Стаття 258-5 ККУ) [0], тому для проведення розслідувань важливе точне використання термінологічної основи оцінки ризиків.

У звіті FATF відзначено, що на основі аналізу Секретаріатом опублікованих MER (Mutual Evaluation Report) звітів про взаємну оцінку щодо відповідності міжнародним стандартам [0] різних країн світу докладаються зусилля для забезпечення вичерпного охоплення для уникнення розбіжності

в термінології в різних МЕР країн, це означає, що уніфікованість підходів у термінології і мові є важливою для взаєморозуміння процесів фінансового моніторингу.

Секретаріат FATF використав комбінацію акуратно підібраних ключових слів та гнучких систематичних виразів, розроблених для врахування широкого спектру стилів та форматів пунктуації. Цей підхід застосовувався послідовно у всіх опублікованих МЕР, використовуючи інструмент пошуку на основі систематичних виразів для ідентифікації та отримання речень, абзаців та розділів, що посилаються на конкретні види та форми фінансування тероризму. Хоча цей метод мав на меті бути максимально вичерпним – охоплювати стандартну термінологію та поширені варіації – певна похибка є невід'ємною частиною процесу. Це може бути пов'язано з нетиповим форматкуванням, нетрадиційною пунктуацією, орфографічними помилками або різноманітною лексикою, що використовується в різних МЕР країн. Таким чином, можливо, що не кожне використане посилання лексично ідентифіковано. Але частота, з якою ці теми з'являються у більшості звітів про міжнародні відносини (МЕР), часто кілька разів значно зменшує ризик неточності. Навіть якщо пропущено незв'язане посилання, дуже ймовірно, що та сама тема або посилання були наведені в іншому місці того ж звіту.

Окремий розділ звіту FATF присвячений термінології, де використані ключові підходи до оцінки ризиків фінансування тероризму. Визначаючи складові факторів ризику фінансування тероризму міжнародний регулятор поступово розглядає їх термінологічну суть, зокрема щодо загроз і вразливостей. Означено, що загроза фінансування тероризму виходить від особи чи групи осіб, які збирають, переміщують та зберігають або використовують кошти або інші активи (з законних чи незаконних джерел) для терористичних цілей. А поняття вразливості охоплює те, що може бути використано особою із загрозою або що може підтримувати чи сприяти її діяльності.

Отже, чіткий пошук термінологічної основи та причинно-наслідкових зв'язків відіграє суттєву роль у запобіганні та протидії фінансуванню тероризму.

Відмінністю звіту щодо формування термінологічних основ є використання особливої термінології із загального глосарію FATF щодо розуміння різних типів суб'єктів, залучених до діяльності з фінансування тероризму, що надає додаткову інформацію правоохоронним органам для пошуку ознак злочину і проведення слідчих дій.

У Звіті FATF надано пояснення терміну «терористична організація», що стосується будь-якої групи терористів, яка: (i) вчиняє або намагається вчинити терористичні акти будь-якими засобами, прямо чи опосередковано, незаконно та навмисно; (ii) бере участь як співучасник у терористичних актах; (iii) організовує або керує іншими для вчинення терористичних актів; або (iv) сприяє вчиненню терористичних актів групою осіб [0].

На основі Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 75/291 від 30 червня 2021 року відзначено, що, наприклад, термін, як скорочення ЕoRMT означає тероризм на етнічно або расово мотивованому ґрунті, але серед міжнародної спільноти немає консенсусу щодо того, що ця термінологія та її аббревіатура повинна мати універсальне застосування [0].

Розробка широкого переліку показників для міжнародного використання є складною через досить вільну, еkleктичну спрямованість, що відображається у нішевій термінології різних груп. Наприклад, термін «Хавала», який широко використовується в кількох країнах, але він не є загальновизнаним, тому для цілей звіту FATF буде використовуватися термін «Хавала та інші подібні постачальники послуг (HOSSP)».

Висновок. Перспективно мають бути збільшені дослідження ролі і значення термінологічних питань з різних мов щодо протидії тероризму.

Список використаних джерел

1. ЗВІТ FATF. Комплексне оновлення щодо ризиків фінансування тероризму. URL: <https://surl.li/ruvzsm>.
2. Звіти про взаємну оцінку. URL: <https://surl.li/iwwjfh>.
3. Кримінальний кодекс України. URL: <https://surl.li/omtxdu>.

Галдецька Ірина Григорівна,
професор кафедри мовної підготовки
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ: ФОРМУВАННЯ ПРАКТИК, ЗАГРОЗИ Й ПЕРСПЕКТИВИ

Упродовж останніх років цифрові середовища – соціальні мережі, месенджери, відеоплатформи – набули для українців значення не просто технічних каналів зв'язку, а справжніх культурних і мовних просторів. Тут формуються моделі комунікації, які впливають на загальні мовні тенденції у країні, унаочнюють мовні зсуви, пришвидшують зміни норм, а подекуди й задають нові правила того, що вважається прийнятним чи престижним мовленням.

Поєднання класичної соціолінгвістики – зокрема праць Лариси Масенко чи Олександри Сербенської, які розглядають українську мовну ситуацію крізь призму постколоніальної трансформації, – із сучасними студіями інтернет-комунікації дає змогу побачити цифрові платформи як середовища інтенсивної мовної динаміки. На сьогоднішній день з'являються нові жанри, мультимодальні засоби, інтернет-сленг, гібридні коди та інноваційні стилі. Усе це впливає не лише на молодіжне спілкування, а й на професійний, освітній та публічний дискурс.

Особливо помітною мовна трансформація стала після 2022 року, коли цифрові середовища в Україні відіграли роль як інструменту солідарності, так і арени для боротьби за інформаційну стійкість. Українська мова стала символом спротиву, і цифровий простір значною мірою відобразив, а подекуди прискорив цей процес.

Цифрові платформи суттєво змінили природу комунікації. Вони поєднують письмові, усні та візуальні засоби, створюючи новий тип гібридної мови – так звану «уснописемну» форму. Короткі повідомлення, меми, емодзі, GIF-анімації, реакції, нативні відео та стріми все більше стають рівноправними інструментами передавання змісту.

Такі зміни мають безпосередній вплив на мовлення українців:

1. *Формується новий комунікативний етикет*, зорієнтований на лаконічність, швидку реакцію, емоційність та неформальність.

2. *Поширюється інтернет-сленг*, який стає елементом масової культури.

3. *Меми та візуальні шаблони набувають статусу «мовних одиниць»*, здатних замінювати цілі абзаци тексту.

4. *Алгоритми платформ визначають видимість контенту*, стимулюючи стилі, які активніше взаємодіють з аудиторією.

5. *Онлайн-простір стає місцем формування нових мовних норм*, де популярні інфлюенсери фактично виконують роль «неофіційних нормотворців».

Все це створює умови, у яких швидко відбувається мовна зміна, масово та не завжди контролювано з боку офіційних інституцій.

Після початку повномасштабної війни мовна поведінка українців значною мірою змінилася. Онлайн-простір став головним каналом політичної мобілізації та громадянського діалогу, і українська мова посилсила свої позиції майже в усіх

цифрових сегментах. Аналітичні звіти 2023–2024 років демонструють стабільне зростання україномовного контенту в таких соцмережах, як Instagram, TikTok і Facebook.

Помітний зсув у бік україномовного контенту не був наслідком адміністративного тиску – він визрів у суспільстві природно. Зросло усвідомлення потреби комунікувати українською, що посилило бажання дистанціюватися від російського культурного простору. Водночас різко збільшилася кількість україномовних авторів і творців контенту, а серед молоді та активних користувачів сформувалася нова мовна «мода». У такому середовищі українська дедалі чіткіше виступає маркером спільної ідентичності та символом громадянської солідарності.

Зміна мовної поведінки стала помітною і на індивідуальному рівні: чимало людей, які раніше спілкувалися російською, перейшли на українську саме завдяки впливу онлайн-спільнот. На це вплинула підтримка аудиторій – схвальні коментарі та доброзичливі реакції створюють відчуття безпечного простору для мовного переходу. В той самий час додалися й технічні фактори: готові шаблони україномовних постів, популярні формати, рекомендаційні алгоритми, які частіше пропонують контент українською, а також активна присутність української в державних сервісах на кшталт «Дії» чи «Києва Цифрового». Усі ці чинники зробили цифрові платформи реальним місцем набуття й укорінення україномовних навичок.

Інтернет-сленг формується на перетині англіцизмів, молодіжної мови, технічної лексики й внутрішніх жартів спільнот. Він набирає динамічності, варіативності і часто має меметичне походження.

Приклади характерних явищ:

– творення нових дієслів («зашеймити», «забустити», «запруфити»);

– жаргонізовані форми англійських слів («краш», «рандомний», «фейк», «ріл»);

– гібриди («контентний», «експлейн», «бенчмаркувати»).

Елементи цього сленгу починають переходити у публічну комунікацію, а згодом – у ЗМІ та навіть у офіційні тексти.

Значний вплив на мовні практики мають і меми. Вони перетворилися на своєрідні мовні знаки, здатні передавати складні емоційні чи соціальні значення у стислій візуально-текстовій формі. Український сегмент мемів активно реагує на політичні й воєнні події, осмислює соціальні явища й створює спільні культурні коди. Завдяки їм користувачі отримують можливість і висловити іронічну критичність, і розрядити емоційне напруження, і відчутти причетність до спільного досвіду. Унаслідок цього меми пришвидшують появу нових сталих висловів і впливають на розвиток сучасної фразеології.

Ще однією важливою рисою цифрової комунікації є гібридність. У межах одного повідомлення легко поєднуються різні мовні стилі: літературна мова межує із розмовною, поруч із професійними термінами виникають англійські елементи, а текст підтримується емодзі чи іншими візуальними маркерами. Усе це створює особливий тип уснописемного мовлення, що вже стає звичним у сфері освіти, професійної комунікації й онлайн-дискусій.

Поряд із позитивними тенденціями розвитку українськомовного цифрового простору, онлайн-комунікація демонструє низку ризиків, що впливають як на якість мовлення, так і на загальну мовну культуру. До таких ризиків належать зростання явищ кібербулінгу та прискорене коливання мовних норм.

Кібербулінг у цифровому середовищі проявляється як систематичний психологічний тиск, що здійснюється за допомогою мережевих інструментів. Дані медійних і освітніх інституцій засвідчують, що це явище поширене серед різних

соціальних груп – від підлітків і студентства до журналістів і публічних комунікаторів. Форми кібербулінгу можуть включати координовані атаки у відкритих коментарях, переслідування в приватних повідомленнях, маніпулятивне висміювання чи поширення принизливих матеріалів. Значну складність становить той факт, що частина користувачів схильна сприймати подібні практики як невід’ємний елемент «мережевої культури», що знижує рівень чутливості до проблеми та ускладнює ефективну протидію. Високі темпи цифрової комунікації спричиняють прискорену еволюцію мовних норм. У лексичному та стилістичному вимірах це проявляється у конкуренції англіцизмів з українськими відповідниками, варіативності термінів у галузі цифровізації та зростанні ролі неофіційних мовних авторитетів, зокрема популярних блогерів. Унаслідок цього в онлайн-просторі виникають множинні мовні практики, які не завжди узгоджуються з академічними рекомендаціями. Хоча наукові інституції здійснюють спроби систематизації та нормування термінотворчих процесів, їхня діяльність часто не встигає за швидкістю, з якою інтернет-спільноти продукують і закріплюють нові мовні моделі.

Узгоджений розвиток українськомовного онлайн-середовища потребує комплексного підходу, що передбачає взаємодію державних інституцій, академічної спільноти та громадських ініціатив. Саме поєднання цих ресурсів дає можливість одночасно підтримувати мовну динаміку та мінімізувати ризики, властиві цифровому середовищу.

Ефективна мовна політика у цифровій сфері має спрямовуватися на посилення статусу української мови та забезпечення її доступності. Серед ключових завдань – закріплення української як мови інтерфейсу та комунікації у державних застосунках і сервісах. Важливим є також систематичний діалог із великими міжнародними платформами (YouTube, Meta, TikTok) щодо принципів модерації

українськомовного контенту, прозорості алгоритмічних процесів і забезпечення рівних умов видимості для матеріалів українською мовою. Додаткову увагу варто приділяти підтримці локалізації інтерфейсів, створенню україномовних довідкових ресурсів та їхній регулярній актуалізації.

Ключове завдання мовної політики, академічних інституцій та освітніх ініціатив полягає у створенні збалансованої моделі підтримки мовного розвитку: такої, що поєднує модернізацію мовних практик із формуванням безпечного, етичного й стійкого цифрового середовища. Скоординована взаємодія державних структур, наукових центрів та інтернет-спільнот здатна забезпечити подальше зростання українськомовного сектору цифрової комунікації та виробити нові стандарти якісного й відповідального онлайн-мовлення.

Список використаних джерел

1. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: КМА, 2004.
2. Сербенська О. Публіцистика та інтерв'ю про роль мови в публічній сфері (добірка матеріалів).
3. Карпенко М. Ю. Лінгвістичні особливості інтернет-дискурсу. *Мова* (ОНУ), 2016.
4. Ільєнко О., Михайлова Т., Литвиненко Л. Інтернет-дискурс як канал спілкування: ключові поняття та явища. *Актуальні проблеми...* 2023.

Градецька Наталія Миколаївна,
доцент кафедри філології та військового
перекладу Київського інституту
Національної гвардії України, кандидат
юридичних наук, доцент

РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Мова є ключовим і основоположним елементом комунікативного процесу будь-якого суспільства. Серед різновидів мови особливе місце займає мова права. Мова права – функціональний різновид літературної мови з характерними лінгвостилістичними та структурно-жанровими ознаками, обумовленими специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній.

Основними галузями функціонування сучасної правничої мови є законодавство (національне і міжнародне), судочинство, нотаріат і діловодство, юридична наука й освіта, правова інформація.

Мова права характеризується набором певних лінгвостилістичних параметрів, які водночас слугують і вимогами до сучасного юридичного тексту: офіційність, ясність, точність, однозначність, повнота змісту, логічна послідовність, аргументованість, чіткість структури викладу, настановчо-інформативний (директивний) характер правових приписів, кодифікованість, узагальненість, суворота нормативності на всіх мовних рівнях, високий ступінь стандартизації (термінології і синтаксичних конструкцій: усталених зворотів, формул, кліше), стилістична однорідність, нейтральність (беземоційність), традиційність (стабільність) засобів вираження, відсутність індивідуально-авторських рис [1, с. 155–157].

Підвищений інтерес суспільства до мовних аспектів створення та застосування права, визнання важливості ролі мови

у законодавчій діяльності, потреба в детальному дослідженні мовних інструментів для формулювання юридичних ідей, розробка лінгвістичних принципів для створення нормативних документів з метою поліпшення законодавчої техніки та впровадження лінгвістичної експертизи проєктів законів – все зазначене сприяло виникненню та розвитку такої дисципліни як юридична лінгвістика. Її основні напрямки дослідження включають:

1) вивчення мови як ключового інструменту в правовій комунікації, знанні і передачі правової інформації серед населення;

2) аналіз засобів мовної репрезентації правових концепцій та категорій на різноманітних рівнях – від лексики до граматики;

3) дослідження походження та еволюції правової мови;

4) розгляд ролі та використання мовних елементів у правових текстах;

5) аналіз лінгвістичних та стилістичних характеристик юридичних текстів, їх жанрів та форм [2, с. 239–246].

Серед численних напрямів розвитку юридичної лінгвістики особливе місце займає проблематика, пов'язана з дослідженням якості судової промови, тобто виступами прокурора, судді, адвоката. Досліджуються шляхи взаємодії законів загальної та галузевої риторики, ефективні методики в галузі судової експертизи і криміналістики, а також правила ведення судового розгляду, законотворчість і співвіднесеність на рівні мовної комунікації таких категорій, як влада та істина. Судова комунікація з позицій юрислінгвістики є взаємодією влади, моралі та істини [3, с. 18–22].

Юридична лінгвістика – міждисциплінарна наука. Галузеві юридичні науки співвідносяться з юридичною лінгвістикою в першу чергу завдяки понятійному апарату. Вивчення використання окремих специфічних мовних засобів у різних

галузях права може стати одним із цікавих напрямків юрислінгвістики.

Спеціальні юридичні науки використовують засоби юридичної лінгвістики в практичних цілях: так утворився піднапрямок юридичної лінгвістики – лінгвокриміналістика, що включає ідентифікацію тексту, ідентифікацію особи за текстом, фоноскопичну експертизу тощо.

Юридична лінгвістика також є актуальною і для судової психології (наприклад, при аналізі лінгвістичних аспектів стану афекту).

Таким чином, юридична лінгвістика пов'язана з юриспруденцією в першу чергу в прикладній області: як джерело величезного емпіричного матеріалу, як об'єкт юридичного регулювання, як засіб законодавчої діяльності, як засіб і об'єкт правозастосовної діяльності тощо.

Юридична лінгвістика відіграє ключову роль у правовому регулюванні, допомагаючи вдосконалювати процеси правотворення, тлумачення та застосування законів через інтеграцію лінгвістичних та юридичних знань.

Шляхом точного формулювання, кодифікації та систематизації правових норм юридична лінгвістика забезпечує ефективне правове регулювання, що зменшує правові конфлікти та покращує правову безпеку; забезпечує чіткість та зрозумілість правових норм, а також здійснює аналіз мови як інструменту реалізації юридичної діяльності; допомагає досягти єдності законодавства, гармонізувати його з міжнародними стандартами та підвищити якість правотворчості, створюючи умови для точного регулювання відносин і ефективного захисту прав.

Одним із важливих напрямів досліджень юридичної лінгвістики має стати удосконалення лінгвістичної підготовки, усного та писемного мовлення працівників законодавчих, правоохоронних та судових органів, оскільки при веденні процесуальних дій та укладання законодавчих документів

особливе значення має писемна мова, а також уміння швидко, стисло й точно висловити та оформити думку, використовуючи необхідні мовні кліше, стандарти. [4, с. 169]. На жаль, недостатній (якщо не сказати низький) рівень володіння юридичною мовою сучасними законотворцями навряд чи викликає сумнів. Такий негативний стан справ може виправити вивчення юридичної техніки на основі знання теорії написання юридичних актів, особливостей юридичної мови, юридичної термінології. Відтак, на сьогоднішній день, під час підготовки фахівців у сферах правоохоронної діяльності, державної служби, господарської діяльності та місцевого самоврядування доцільним є введення в навчання дисципліни «Юридична лінгвістика», якщо не як обов'язкової, то як дисципліни, що вивчається в рамках спецкурсу або дисципліни, включеної до системи перепідготовки державних службовців з метою підвищення їхньої кваліфікації [5, с. 239–246].

Слід також додати, що забезпечення постійного діалогу між лінгвістами й юристами, між теоретиками та фахівцями-практиками є надважливим. Така співпраця сприятиме демаркації основних розділів юридичної лінгвістики й надасть змогу охопити весь спектр «напруження», яке виникає на перетині мови та права, окреслити міждисциплінарні вектори їхнього зіткнення [6, с. 31–37].

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 49, Т. 2. С. 155–157.

2. Мінченко О. В. Юридико-лінгвістична теорія як складова загальнотеоретичної правничої науки: пропедевтичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. Вип. 63. С. 22–26.

3. Василенко В. А. Юридична лінгвістика: співвідношення мови та права. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті інтеграційних процесів*: матеріали XV Міжнар. науково-практ. конф. Суми : СФ ХНУВС, 2024. С. 271–273.

4. Мінченко О. В. Загальнотеоретичні та методологічні засади системи юридико-лінгвістичних знань : монографія. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2019. 382 с.

5. Дихта Н. М., Явдошук А. А. Юридична лінгвістика: співвідношення мови та права. *Актуальні питання у сучасній науці, Серія “Право”*. 2023. Випуск № 5. (11). С. 239–246.

6. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика в Україні: здобутки і перспективи. *Мовознавство*. 2011. № 2. С. 31–37.

Демченко Володимир Миколайович,
доцент кафедри державного управління і
місцевого самоврядування Херсонського
національного технічного університету,
кандидат філологічних наук, доцент

КОНФЛІКТИ В МОВІ ПРАВА

Апріорі мова права (юридичний субстиль мови) має концептуальне значення для українського державотворення, адже нею оформлено численні закони, кілька кодексів і відповідні підзаконні акти. Відомо (і це не є секретом), що перші українські державні акти – від початку 90-х років ХХ сторіччя – просто перекладалися з російської, адже то мова, по-перше, імперського права ще від царської імперії, а по-друге – рідна мова більшої частини укладачів тих актів (тобто материнська, незважаючи на етнічну паспортну ознаку особи), по-третє – мова навчання й роботи тих укладачів, тобто засвоєні й упроваджені ними терміни. Ну й, насамкінець, так було легше і швидше.

Можливо, то була об’єктивна ситуація: ми вже чудово

розуміємо, що контроль із боку московських кураторів тоді був об'єктивною реальією, адже імперія без кровопролиття не могла відпустити Україну з-під свого впливу. Доказ маємо сьогодні: лише 2014 року наша країна з-під нього почала виходити, і відразу почалося кровопролиття. І тому аж надто абсурдним є приклад від 2015 року, коли українські юристи знову показали себе сателітами московської метрополії, ухваливши термін «поліцейський». Дивно, що наукова громада особливої уваги на це не звернула, зауваживши лише, що прикметникова назва представника певної професії – це порушення законів (правил) української мови.

Отже, Закон України «Про національну поліцію» [1] потребував головного терміна, яким у поліції російської імперії був і в сучасній російській федерації є відповідник «поліцейський», що як і «пожежний» є абсурдом у мові (лінгвістичним казусом), адже має прикметникову природу (тобто відповідає на питання «який», а не «хто»). Така традиція була ще в князівському дворі, де існували «ловчий», «мостівничий», і далі – «городовий» тощо. Не будемо аналізувати давню практику, повернемося до нашого сьогодні, де українська влада лише 2015 року дійшла до потреби ввести термін «поліція» замість революційного від 1917 року «міліція», що позначав озброєний тимчасовий загін, який стежить за порядком, а в умовах первинного більшовицького режиму – і за виявленням «контрреволюціонерів» («ворогів народу» тощо). Поліція ж має головною функцією забезпечення спокою громадян, тобто запобігання порушенню цього спокою. Для прикладу – мусить зупинити нічного мотоцикліста чи автомобіль без глушника, чи гамірну компанію людей, які заважають громадянам відпочивати у своїх домівках.

Укладачі того Закону, звісно, дискутували з приводу основного терміна, маючи два замітники – «поліцай» (як у германських країнах) і «поліціант» (у Польщі), проте перший

асоціювався в них із германською окупацією від 1941 року, а другий, певно, був для них несерйозним у термінологійному вимірі. Гадаємо, що це аргументи представників старшого покоління, адже молодше таких асоціацій не має. Тобто за бажання можна визначити, хто був у цій групі укладачів. Також вони за інерцією зважали на реакцію електорату, зокрема донбасівського та кримського, який уже як рік був не українськими громадянами й жодної політичної ваги не складав. До того ж умовний Кивалов із колегами залишалися під впливом російської традиції в юриспруденції: скопіювали її (хоч і запізно) в перейменуванні міліції на поліцію (формально – без зміни сутності) разом із терміном «поліцейський», який до того ж функціював лише в росії.

І тут маємо навести найцікавіший факт, який здобувається з Інтернету, коли зацікавитися відповідниками цього терміна в інших країнах. Бачимо одностайний вибір слов'янських законодавців: болгарські декларували «поліцай», словацькі – «поліцайт», боснійські – «поліцајак», македонські – «поліцаец», сербські та хорватські – «поліцајак», подібне й в естонських («поліцайник») і навіть у казахстанських («поліцей»). Тобто вони на російську традицію не зважали. І навіть білоруські законодавці ввели «поліц'янт» (на кшталт польського «поліціант»), хоча вважаються більшим сателітом росії, ніж Україна. Маємо ще приклади з інших країн: у латвійців – «поліцист», у литовців – «поліцинінкас», у чехів – «поліциста», у словенців – «поліцист», у сакартвельців – «поліцієлі», в узбеків – «поліціячі».

Отже, в умовах уже розпочатої війни проти нашої держави українські вчені-юристи вибрали дуже важливий для життя суспільства термін, запозичивши його безпосередньо у ворога, адже більше ні в кого такого терміна немає. Насмілимося назвати цей вибір злочинним, адже це порушення не лише мовних норм, а й моральних, а також державницьких, оскільки такі чинники гальмують процес входження України в європейський

демократичний простір, і таке блокування є головним завданням російської воєнної агресії.

Ми вже неодноразово писали, що Закон України 2019 року «Про забезпечення функціонування української мови як державної» має положення-вимогу застосування мови відповідно до українського правопису та вживання замість іншомовних слів питомих українських [2]. Тому наведену вище одиницю «поліцейський» потрібно однозначно назвати запозиченою з російської мови й відповідно до Закону 2019 року категорично прибрати з української. І це сьогодні можна зробити миттєво й безболісно, бо доводиться виправляти ситуацію заміною на сполуку «працівник поліції», що має дещо ширшу семантику, зокрема на позначення всіх працівників – атестованих і неатестованих. Гадаємо, набагато важче було змінити назву морського порту «Южний» на «Південний», адже вона входить до міжнародних мап і документів. Але це зробили швидко на початку війни.

Отже, можна зазначити, що мова права має первинне значення серед усіх мовних стратів державної мови (стилів, форм), адже нею пишуться закони, а її помилки (на кшталт «спір», «виклики», «публічно-правовий», «поліцейський») кодифіковані в державних документах, чим порушують уже мовні закони.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#text>

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VII. *Liga 360*. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t192704?an=1&ed=2022_04_21

Дзира Іван Ярославович,
професор кафедри філології та перекладу
Київського національного університету
технологій та дизайну, кандидат
філологічних наук, доктор історичних
наук, професор

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ СТАТУСНОЇ АСИМЕТРІЇ В ДІЛОВОМУ ЛИСТУВАННІ ГЕТЬМАНЩИНИ

Питомою жанрово-стильовою особливістю ділового епістолярного тексту є наявність усталених словесних формул, що виконують номінативну, контактну, вокативну, спонукальну, етикетну й меншою мірою емотивну функції. Відповідні етикетні конструкції притаманні певній історичній добі й характеризуються соціальною й соціокультурною диференціацією. Діахронічне дослідження соціально маркованих етикетних формул дозволить глибше висвітлити процес формування офіційно-ділового стилю української мови, зокрема стосовно успадкування й передачі книжно-традиційних зв'язків.

У діловому листуванні Української гетьманської держави виразно простежується асиметрія у стосунках між адресатом і адресантом, що полягала у свідомому, демонстративному завищенні статусу першого та пониженні статусу останнього. Цьому явищу сприяло те, що вибір окремої форми етикетної одиниці залежав не лише від обставин спілкування та змісту листа, а й від станової належності кореспондентів. Тому соціальне походження адресантів, особливо якщо вони належали до нижчих або середніх станів українського суспільства, не могло не позначитися на етикетних формулах складених ними або від їхнього імені документів. Особливо яскраво лінгвістичні репрезентатори суспільних взаємин маркують кінцівки листів селян, міщан, панської челяді та рядових козаків до

представників козацької старшини, шляхти або церковних ієрархів. Пор.: *«Сие до ознайменя в мѣці пну преподавъши, зостаю назавше слуга твой пна моего мѣстивого Лукьян Василевич»* [1 с. 105]; *«А при тим Господу Богу в ласці яко добродія своего поручаю слуга и подножек вашмосці Корнилий Василевич»* [5, с. 54]; *«О чом вашой пнської мѣсти о всем извѣстивши, зостаю до услуг поволним вашой пнської мѣсти нижайший слуга и подножок Лаврин Лукянов»* слуга [2, с. 75]; *«Ясневелможности вашой, моему всемилостивѣйшему пн. у и великому добродіеву, найнижший раб и подножок Стефан Данилович Стожок, козак и жител кролевецкий»* [2, с. 76]; *«Ясневелможности вашой многомилостивого отца и патрона послѣднійшие раби сосницкие обиватели 1728 го году генваря [...]»* [6, с. 87].

Слід зауважити, що ієрархічність і презентація соціальних характеристик комунікантів були характерними рисами писемного ділового спілкування, котре велося і серед вищих прошарків тогочасного українського суспільства. Пор.: *«Ясневелможности вашей, всемилостивѣйшего моему пна патрона и великого добродія, найпокорнійший слуга и подножок Семен Боровский, сотник бахмацкий, т[ани] р[горца]»* [2, с. 74]; *«Ясневелможности вѣшей премилостивѣйшаго нам пна и единопреданѣйшого добродія, нижайшие слуги бунчуковий товариш Иван да Матвій и Васил Себастиановичи»* [1, с. 107]; *«Ясневелможности вашой нижайший раб и слуга Иван Римша, седнівский»* [6, с. 91].

Наведені приклади підтверджують усталену практику використання у справочинстві Гетьманщини наприкінці подібних документів для самономінації адресанта лексичних елементів *слуга, раб, подножок*. При цьому в більшості етикетних формул присутні прикметники-інтенсифікатори, що підсилюють міру вияву ознаки, названої означуваним іменником, і утворюють з ним мовленнєві кліше: *всепокорнійший слуга,*

найнижший слуга, найпокорнійший слуга и подножок, нижайший слуга и подножок, найнижший раб и подножок, нижайший раб и слуга, посліднійше раби, нижайшие раби и подножки й под. Слід зауважити, що у досліджуваних пам'ятках випадків використання недетермінованого апелятива *раб (раби)* нами не виявлено. Такі усталені сполуки, як *усердний слуга, слуга смиренный, нижайший богомолиц* побутували серед епістолярію духовенства. Попри семантичний перетин наведених стандартних зворотів, з функціонально-стилістичного боку ті з них, що містять лексему *раб (раби)* з більшою експресивністю реалізують мовленнєву тактику запобігання перед співрозмовником. Подібні клаузульні формули постали під впливом справочинства Речі Посполитої й Московії, де вони відображали васальні стосунки між кореспондентами, що передбачало засвідчення пошани й відданості до адресата насамперед шляхом підкресленого самоприниження й самозневаги з боку адресанта.

Однак, заключні етикетні формули з епістолярію шляхти та козацької старшини регламентувалися не лише соціальними обмеженнями, а нерідко разом виконували роль стереотипу ввічливості при завершенні тексту документа. З цією метою до гонорифічних конструкцій прощання для підтримки самооцінки співрозмовника поряд із запевненнями адресанта в залежності й покірності також залучаються переконування в особистій дружбі, відданості, доброзичливості тощо: «*В. мс., м. мс. пану, всего добра зычливий и всегда поволний слуга Афанасий Покорский*» [2, с. 74]; «*Велможности вашей, моего велце милостивого пана и добродія, счирозычливый и уніжоный слуга Василий Борковский, полковник Войска их царского пресвітлого величества Запорозького черніговский*» [4, с. 64]; «*В. мѣти, моему мѣци пану и добродіеви найнижший слуга и зычливый приятел Михаил Миколаевич*» [1, с. 105]; «*В. м. м. п̄на, зычливый слуга В. Кочубей*» [3, с. 59]. У подібних етикетних формулах за рахунок

детермінування прикметниками *зичливий, счирозичливий, поволний* апелятива *слуга* авторам послань вдається продемонструвати більшу самоповагу.

Реалізації статусної асиметрії в заключних етикетних формулах сприяє й номінація адресата за допомогою різних соціальних гоноративів: *ваша ясневелможност, ваша велможност, премилостивійший пан, милостивий пан, добродій, ваша панская милость* тощо.

Статусна асиметрія виразно помітна також у доборі форм звертання, що зазвичай містять назву посади, вибіркові й канонізовані гоноративи: «*Пане староста нехаевский*» [1, с. 104], «*Милостивий мой добродію*» [1, с. 105]. У прескриптах послань частіше фігурує розчленована вокативна конструкція, утворена з кількох поєднаних сурядним зв'язком звертань до адресата. Кожне з них може бути розгорнутим, тобто складеним з більше, ніж із двох компонентів; елементарним, побудованим сполученням іменника з прикметником-інтенсифікатором чи присвійним займенником; або вираженим непоширеним вокативом: «*М̄сци пане полковнику, мой велце м̄сци пане и великий добродію*» [1, с. 105]; «*Ясневелможний м̄сци пне гетмане, нам премилостивійший п̄не и единонадежднійший добродію*» [1, с. 106]; «*Блгородний мсци пне Корецький, милостивійший нам добродію*» [5, с. 61]; «*М̄сци п̄не сотнику мглинский, мой велце м̄сци п̄не брате, древний друже и блгодітелю*» [2, с. 74]. Остання вокативна конструкція як правило вживалася в листуванні між козацькою старшиною або шляхтичами, при цьому вміщені до неї шанобливо-ввічливі звертання «*пане брате*», «*древний друже*» й компліментарний суб'єктно мотивований вокатив «*блгодітелю*» не вказують на соціальну диференціацію кореспондентів, а використовуються для вираження поваги й шанобливого ставлення до адресата.

Таким чином, опрацьовані джерела підтверджують існування в діловому листуванні Гетьманщини успадкованої з

попередньої доби статусної асиметрії між адресатом і адресантом, що виявлялася у вираженому етикетними формулами підкресленому звеличенні першого й самоприниженні останнього. При цьому в її основі лежала не лише станова чи майнова нерівність, а й прагнення автора продовжувати спілкування й досягнути поставленої мети.

Список використаних джерел

1. Мицик Ю. А., Тарасенко І. Ю. Із нових документів до історії Сіверщини XVII–XVIII ст. (частина 26). *Сіверянський літопис*. 2023. № 4. С. 95–116.

2. Мицик Ю. А., Тарасенко І. Ю. Із нових документів до історії Сіверщини XVII–XVIII ст. (частина 25). *Сіверянський літопис*. 2023. № 3. С. 67–84.

3. Мицик Ю. А., Тарасенко І. Ю. Із нових документів до історії Сіверщини XVII–XVIII ст. (частина 24). *Сіверянський літопис*. 2023. № 1. С. 54–75.

4. Мицик Ю. А., Тарасенко І. Ю. Із нових документів до історії Сіверщини XVII–XVIII ст. (частина 22). *Сіверянський літопис*. 2022. № 1. С. 58–89.

5. Мицик Ю. А., Тарасенко І. Ю. Із нових документів до історії Сіверщини XVII–XVIII ст. (частина 21). *Сіверянський літопис*. 2021. № 4. С. 42–82.

6. Мицик Ю. А., Тарасенко І. Ю. Із нових документів до історії Сіверщини XVII–XVIII ст. (частина 19). *Сіверянський літопис*. 2020. № 3. С. 61–103.

Дияк Олена Володимирівна,
доцент кафедри журналістики,
медіалінгвістики та української наукової
мови Українського державного
університету імені Михайла
Драгоманова, кандидат філологічних
наук, доцент

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА: МОВНА НОРМА В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Комунікативна культура юриста охоплює сукупність знань, навичок і норм професійного мовлення, що забезпечують ефективну правову комунікацію. Вона охоплює здатність створювати юридичні тексти, точно формулюючи думки, дотримуючись вимог нормативності, логічності й однозначності, адже будь-яка комунікативна помилка у сфері права може мати суттєві правові наслідки. Комунікативна компетентність юриста має ґрунтуватися на розумінні того, що слово в юридичному дискурсі має силу правового факту.

Мовна норма є складником професійної діяльності юриста, позаяк саме завдяки мові реалізуються правові дії – від укладення договору і складання процесуальних документів до ведення судових дебатів. Правнича діяльність потребує максимальної точності висловлення, недвоїстості термінів і конструкцій, формальної коректності та відповідності встановленому стилю. Порушення мовних норм може не лише ускладнити сприйняття тексту, а й стати причиною юридичних суперечок або неправильного тлумачення рішень.

Комунікативну культуру юриста тлумачать як інтегральну характеристику професійної особистості [4, с. 45–52], яка повинна досконало володіти державною мовою, бути мовленнєво-етично та комунікативно-поведінково компетентною, уміти адаптувати мовлення до конкретної

юридичної ситуації, а також дотримуватися норм офіційно-ділового стилю. Юрист повинен чітко аргументувати та логічно структурувати висловлювання. Як зазначає О. Сербенська, фахівець повинен володіти високою культурою мовлення, оскільки «мовна недбалість у професійному спілкуванні здатна спотворити зміст правової інформації» [5].

Мовна норма – це сукупність загальноновизнаних правил використання мовних засобів у певний період, що забезпечують правильність і єдність літературної мови. У юридичній сфері нормативність набуває особливого значення, адже дотримання норми гарантує точність і правову визначеність. За С. Єрмоленко, норма виконує регулятивну та комунікативну функції, що забезпечує уніфікованість мовлення і впорядковує комунікативну взаємодію [2]. Для юриста це означає точне використання термінів, недопущення двоїстості, дотримання синтаксичних норм для уникнення різночитань та застосування усталених мовних формул.

Юридичні тексти вирізняються високим рівнем стандартизованості, усталеними словотвірними моделями, темпоральними та модальними конструкціями [3]. Порухення цих норм може спричинити неоднозначність документів або юридичні прогалини, які негативно вплинуть на результат провадження.

У судовій практиці мовна норма виступає інструментом реалізації принципів верховенства права, змагальності, рівності сторін та прозорості процесу. Нормативність мовлення судді, прокурора, адвоката забезпечує точність фіксації правових фактів, недвозначність судових рішень, коректність процесуального спілкування та об'єктивне сприйняття процесу учасниками. Науковці наголошують, що порушення мовної норми в судових текстах може призвести до хибного тлумачення правових норм або неправильного застосування закону [6, с. 133–142].

Типовими мовними помилками в судовій практиці, зокрема, є термінологічні неточності – неправильне використання правових понять («вина», «делікт», «юрисдикція»), синтаксична надмірність – перевантажені речення, що ускладнюють розуміння, канцеляризми та штампи, які не містять юридичної інформації, мовні кальки, що спотворюють зміст («вступити в силу» замість «набути чинності»), а також порушення логіко-композиційної структури процесуальних документів. Юрист має уникати надмірно довгих фраз, які можуть створити підстави для різночитань.

Офіційно-діловий стиль є нормативною основою судової комунікації. На думку І. Вихованця, характерними рисами якого є точність, беземоційність, об'єктивність та однозначність [1]. У судовій практиці це виявляється в стандартизації документів, використанні термінів у чітко визначеному значенні, дотриманні реквізитів та мовних конструкцій, притаманних юридичному жанру. Мовна культура юриста передбачає також уміння виступати в суді, формулювати позицію логічно, переконливо й етично коректно.

Мовна норма в судовій практиці є невід'ємною складовою професійної компетентності юриста. Вона забезпечує точність, логічність, правову визначеність та об'єктивність судової комунікації. Недотримання мовних норм може спричинити суттєві юридичні помилки, адже якість правосуддя значною мірою залежить від якості мовлення. Тому формування комунікативної культури юриста має бути системним процесом, що охоплює вивчення мовної норми, опанування офіційно-ділового стилю, юридичної термінології та практичних навичок застосування їх.

Список використаних джерел

1. Вихованець І. Р. Основи культури мовлення. Київ : Либідь, 2011. 256 с.

2. Єрмоленко С. Я. Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2013. 320 с.
3. Капелюшний А. О. Стилїстика української мови та культура мовлення. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 384 с.
4. Коваль Л. П. Комунікативна культура юриста : теоретичні засади та практичні орієнтири. *Юридична освіта і практика*. 2019. № 1. С. 45–52.
5. Сербенська О. А. Антисуржик. Київ : КМ Academia, 2011. 216 с.
6. Струк Н. Дотримання мовної норми в судових рішеннях як чинник правової визначеності. *Право України*. 2020. № 4. С. 133–142.

Дудко Ірина Володимирівна,
професор кафедри української мови
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова, кандидат
філологічних наук, доцент

Федорова Анна Петрівна,
викладач кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології, аспірантка
кафедри української мови Українського
державного університету імені Михайла
Драгоманова

ВЖИВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ІНТЕНСИФІКАТОРІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Сучасне українське політичне мовлення формується в умовах постійних суспільних трансформацій, загальнонаціональних особливостей, зовнішнього і внутрішнього інформаційного тиску, що зумовлює його прагматичну й емоційну спрямованість. У боротьбі за прихильність, довіру,

лояльне ставлення суспільства представники політикуму послуговуються такими вербальними засобами, що націлені не тільки інформувати, а й формувати образ реальності, підвищувати значущість подій і скеровувати увагу, сприйняття реципієнтів. Одним із таких вербальних засобів є лексичні інтенсифікатори – мовленнєві одиниці, що підсилюють емоційний чи оцінний компоненти висловлювання, активізують увагу адресата, впливають на характер інтерпретації ним повідомлення.

Актуальність наукової розвідки зумовлена посиленням значущості вербального впливу в сучасному політичному дискурсі України, що у період війни, інтенсивних суспільно-політичних трансформацій набуває емоційності, а часом й маніпулятивності. Лексичні інтенсифікатори виступають яскравими маркерами оцінних тверджень, відображення політичної реальності, впливу на громадську думку тощо. Їх вивчення дозволяє ґрунтовніше осягнути механізми політичної риторики, виявити комунікативні стратегії і тактики, зокрема маніпулятивні, сприяє розвитку критичного мислення реципієнтів під час сприйняття політичних повідомлень.

Мета роботи полягає у вивченні функціонування лексичних інтенсифікаторів в сучасному українському політичному дискурсі. Порушену проблему досліджують такі науковці: Г. Галянт і С. Тихоніна [1], Д. Каліщук [4], Г. Приходько [6] та інші.

Інтенсифікатори – це слова, що підсилюють або увиразнюють значення слів чи тверджень, передають емоції і створюють образність мовлення. У політичному дискурсі вони підкреслюють значущість описуваних подій, формують ставлення до ситуації, скеровують увагу аудиторії. Лексичні інтенсифікатори беруть участь у реалізації вербальних стратегій і тактик, загострюють чи пом'якшують зміст висловлення, створюють необхідний ефект, що впливає на сприйняття та

інтерпретацію повідомлення реципієнтами. «Варто зазначити, що таке увиразнення неодмінно приводить до опосередкованого посилення прагматичного впливу висловлювання на емоційний стан чи намір адресата й налаштовує його на прийняття поглядів мовця» [6, с. 154].

Слова-інтенсифікатори змінюють значення сказаного та посилюють вплив та увагу аудиторії [7, с. 228 – 230]. Дія цих слів охоплює всі відмінності, пов'язані з категоріями кількості, якості, розміру, вартості, сили тощо. Використання таких мовленнєвих засобів має сприяти досягненню мовцем перлокутивного ефекту, що є необхідною умовою успішної комунікативної взаємодії [8, с. 314].

За Г. Приходько, [6, с. 155], дієвими інтенсифікаторами оцінних структур є різноманітні засоби увиразнення й стилістичні прийоми, зокрема: епітети, гіперболи, риторичні питання, порівняння, метафори тощо. Емоційний вплив на адресата зростає тоді, коли такі одиниці використовуються з урахуванням модальної багатозначності їхнього лексичного значення [6, с. 155].

Інтенсифікатори можуть утворювати певні семантичні групи, а саме: істинності; впевненості у висловленні; надання сили основному дієслову; посиленого підтвердження [7].

Для аналізу лексичних інтенсифікаторів було проаналізовано мовлення політологів, політичних експертів і технологів, інших представників українського політикуму, зокрема Миколи Давидюка [3], Тараса Жовтенка [2], Віталія Кулика [5].

Уживання таких вербальних засобів посилює образність і надає оцінно-експресивного забарвлення висловленню: *Україні потрібен «крючок», щоб отримати від США продовження допомоги та гарантії безпеки (3); Як ми знаємо, Трамп намагається зробити росію латентним партнером у війні проти Китаю (3)*. Лексема «крючок» є метафоричним

інтенсифікатором, що виконує функцію увиразнення, він передає не буквально, а образне значення, створює емоційно-оцінний ефект, переконуючи аудиторію у сказаному. Лексема *латентний* надає ситуації додаткового значення неочевидності, небезпеки та прихованої загрози, виконує функцію експресивно-оцінного інтенсифікатора, зсуваючи інтерпретацію висловлювання у бік недовіри чи підозри.

Замість спроб відірвати росію від Китаю, Штатам необхідно запропонувати стратегію так званого зближення москви і Пекіну (2). Дієслово «*відірвати*» є метафоричним інтенсифікатором, оскільки надає дії різкості та експресивності, підсилює конфліктність висловлювання. Вираз «*так званого*» є оцінно-модальним інтенсифікатором, що знижує значущість поняття, ставить під сумнів його коректність і формує критичне або скептичне ставлення реципієнтів.

Кім Чен Ін намагається втюхати путіну все своє неліквідне озброєння і політичну лояльність в обмін на військові технології та послаблення санкцій (5). Лексема «*втюхати*» передає іронічно-зневажливе ставлення, створює образ нав'язування непотрібного товару й значно посилює негативну оцінку дії. Вираз «*все своє неліквідне озброєння*» підсилює негативне забарвлення описуваного явища. Такі засоби разом формують критичний, емоційно-оцінний характер зображуваної ситуації та слугують інструментом впливу на адресата.

Отже, вербальні інтенсифікатори виступають важливим елементом у виражально-зображувальному просторі сучасного українського політичного дискурсу, надаючи йому оцінного, емоційно-експресивного забарвлення, та вагомим інструментом створення конфліктогенних і маніпулятивних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Галянт Г., Тихоніна С. Опис лексичних особливостей політичного дискурсу (на матеріалі англійської мови). Науковий

вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2020, № 46, том 1. С. 80 – 84.

2. Жовтенко Т. Як росію зробити проблемою для Китаю. URL: <https://vezha.com.ua/mizhnarodna-polityka/yak-rosiyu-zrobytu-problemoju-dlya-kytayu/> (дата звернення: 02.10.2025).

3. Давидюк В. Україні потрібний свій «Суецький канал». URL: <https://vezha.com.ua/mizhnarodna-polityka/ukrayini-potribnyj-svij-sueczkuj-kanal/> (дата звернення: 01.10.2025).

4. Каліщук Д. Концептуальні стилі англомовних політиків (на матеріалі політичного дискурсу Дж. Буша мол., Б. Обама) [Текст]: монографія Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 192 с.

5. Кулик В. КНДР втюхує росії неліквідне озброєння. URL: <https://vezha.com.ua/mizhnarodna-polityka/kndr-vtyuhuye-rosiyi-nelikvidne-ozbroeyennya/> (дата звернення: 08.10.2025).

6. Приходько Г. Лексико-граматичні інтенсифікатори оцінних структур. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. № 7, 2017 Research Journal of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series «Philology» (Linguistics). № 7, 2017.

7. Щербань М. Семантична характеристика інтенсифікаторів прагматичного значення: спроба формалізованого опрацювання. Вісник Житомирського національного університету. Вип. «Філологічні науки». 2008. С. 227 – 232.

8. Akmajian P. Linguistics: An Introduction to Language and Communication. The Mit Press, 1990. 508 p.

Євсюков Олександр Феліксович,
провідний науковий співробітник
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл.
проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства
юстиції України, кандидат педагогічних
наук, доцент

ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ПУБЛІЧНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ В КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Аналіз сучасної експертної практики свідчить, що упродовж останніх років, в умовах воєнного стану в Україні, зростає попит на проведення судовими експертами державних спеціалізованих установ комплексних судових психолого-лінгвістичних досліджень з орієнтовним переліком питань, а саме:

1. Чи містяться у наданих на дослідження матеріалах інформація щодо виправдування, заперечення, схвалення або підтримки збройної агресії; виправдування, заперечення, схвалення або підтримки окупації територій інших держав; висловлювання, виражені у формі спонукання до зміни чи повалення державної влади діями насильницького характеру; висловлювання, виражені у формі спонукання до захоплення державної влади; інформація щодо виправдування, заперечення, схвалення або підтримки зміни меж та державних кордонів країн; висловлювання, виражені у формі спонукання до виправдування, заперечення, схвалення або підтримки зміни меж та державних кордонів країн; інформація щодо виправдування, заперечення, схвалення або підтримки співпраці з країною-агресором?

2. Якщо так, то у якій формі міститься вказана інформація?

3. Чи є вказана інформація публічною?

4. Якщо встановлена інформація має публічний характер, то який потенціал впливу вона має на аудиторію, яка з нею ознайомлювалась?

Перше та друге питання вирішується судовим експертом в рамках лінгвістичного дослідження. Четверте питання вирішується судовим експертом-психологом відповідно до результатів лінгвістичної частини даного дослідження. Третє питання вирішується сумісно експертами з лінгвістичного та психологічного дослідження.

У процесі вирішення завдань щодо публічності інформації експерти, як правило, керуються такими термінами і поняттями:

1. Засоби масової інформації (ЗМІ), мас медіа (Massmedia) – преса (газети, журнали, книги), радіо, телебачення, Інтернет, кінематограф, звукозаписи та відеозаписи, відеотекст, телетекст, рекламні щити та панелі, домашні відеоцентри, що поєднують телевізійні, телефонні, комп'ютерні та інші лінії зв'язку. Всім цим засобам притаманні якості, що їх об'єднують – звернення до масової аудиторії, доступність багатьом людям, корпоративний зміст виробництва і розповсюдження інформації. Термін мас медіа застосовується також до організацій, які контролюють ці технології, наприклад, телевізійних каналів або видавництв [1].

2. Інформація – сукупність мовних висловлювань про світ, події та про стан справ, про ставлення відправника інформації до цих подій. Інформація – це те, про що читач може довідатися з публікації. Це можуть бути відомості як про конкретний стан справ у навколишньому світі (фактологічна, фактуальна інформація) або про типові події (узагальнювальна інформація), так і про те, що думають про навколишній світ ті чи інші люди, у тому числі й автор статті (оцінювальна інформація). Інформація може бути нейтральною, позитивною або негативною [1].

3. Публічний – а) Який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний. б) Призначений для широкого відвідування, користування; громадський. *Прилюдний* – 1. Який відбувається,

здійснюється, виявляється у присутності людей. // Який відбувається, здійснюється з допуском сторонніх осіб; відкритий, гласний. // Розрахований на ознайомлення сторонніми особами. // Признач. для публіки [1].

Для публічності необхідною умовою є наявність публіки – адресату інформаційного повідомлення (впливу). Про наявність та кількість такої публіки може свідчити кількість тиражованих та доступних примірників досліджуваних об'єктів, кількість переглядів та репостів інформаційного повідомлення у соціальних мережах.

До ключових характеристик публічної інформації можна віднести такі:

- 1) зафіксованість;
- 2) наявність розпорядника;
- 3) доступність.

Особливістю публічності інформації в наданих на дослідження матеріалах є їх відкритість і доступність для ознайомлення (прочитання, перегляду) широкому колу осіб. У психологічному значенні публічна інформація є загальнодоступною для сторонніх осіб. Так, предметом розміщення публічної інформації можуть бути книги, підручники, навчальні посібники, примірники газет, плакати, листівки, поштові повідомлення, голосові повідомлення соціальні мережі, інтернет-ресурси та ін. з метою донесення наявної в них інформації до необмеженої кількості людей. Усе зазначене, разом із лексичним визначенням поняттям публічності, свідчить про публічний характер відомостей у наданому на дослідження матеріалі.

Таким чином, на основі проведених досліджень за лінгвістичними та психологічними ознаками встановлюється що, інформація у наданих на дослідження матеріалах (об'єктах), має публічний характер, або має приватний характер.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної мови URL: <https://slovnnyk.me/dict/vts>.

Зайка Наталія,

старший науковий співробітник відділу лінгвістики Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, Інститут україністики Варшавського університету, кандидат філологічних наук

Митнік Ірена,

професор Інституту україністики Варшавського університету, доктор габілітований, професор

Пшибиш Оксана,

ад'юнкт Інституту україністики Варшавського університету, доктор

МОВА ПРАВА І НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ: про підручник *Ukraiński język prawny i prawniczy*. Część 2. Ochrona danych osobowych (2024)

В умовах цифровізації різних аспектів сучасного життя особливої ваги набуває проблема захисту персональних даних. У комунікаційному просторі вона пов'язана не лише з технологічними аспектами безпеки, а й із правовим забезпеченням приватності людини – її права контролювати власну інформацію, уникати небажаної ідентифікації та неправомірного використання особистих даних. Захист персональних даних стає надзвичайно важливим завданням також для глотодидактики та перекладознавства.

У цьому контексті пропонуємо до уваги нове видання – „*Ukraiński język prawny i prawniczy. Część 2. Ochrona danych osobowych*” [1]. Підручник видано у 2024 році у Варшаві в серії *Z ukraińskim na ty*¹ кафедрою україністики Варшавського університету. Це видання адресовано особам із поглибленим знанням української мови, які хочуть опанувати юридичний стиль у двомовному українсько-польському просторі: студентам, викладачам, перекладачам, юристам, підприємцям. Підручник також може слугувати матеріалом для підготовки до іспиту на присяжного перекладача української мови.

Запропонований у підручнику корпус українських і польських текстів знайомить студентів із найважливішими правовими та мовними аспектами, пов’язаними із захистом персональних даних. Комплекс вправ орієнтований на формування мовних навичок розуміння фахових текстів, на засвоєння термінології, а також на практику перекладу спеціалізованих документів з української на польську мову і навпаки.

Джерельну базу підручника становлять: основний нормативно-правовий акт Європейського Союзу – Загальний регламент про захист персональних даних [2] польською та українською мовами, Закон України «Про захист персональних даних» №2297 (2010) із пізнішими змінами [3], а також низка

¹ Серія *Z ukraińskim na ty* вже понад десятиліття слугує навчальним матеріалом для вивчення української мови як іноземної. Підручник 2024 року логічно продовжує першу частину, присвячену термінології цивільного, сімейного права, а також прав людини – Oksana Borys, Magdalena Jeż, Irena Mytnik, *Ukraiński język prawny i prawniczy, część 1. Podręcznik do nauki języka ukraińskiego, poziom zaawansowany wyższy, seria Z ukraińskim na ty*, Warszawa 2016, s. 180.

текстів, що описують практику дотримання RODO¹ і використовуються під час корпоративних тренінгів з питань захисту персональних даних у Польщі. До навчального матеріалу залучено статті, що охоплюють базові питання щодо захисту персональних даних, принципи опрацювання спеціальних категорій персональних даних, доступ до персональних даних, право на виправлення та стирання чи мобільність даних, питання захисту персональних даних за призначенням і за замовчуванням, питання незалежних наглядових органів, їхніх компетенцій та повноважень, завдань Європейської ради із захисту персональних даних, питання засобів правового захисту, зокрема права на відшкодування та відповідальність тощо.

Підручник складається із 12 тематичних занять та українсько-польського та польсько-українського словничків, що містять добірку фахової лексики. Кожне заняття побудовано за принципом поєднання юридичного змісту з мовною практикою. У структурі вправ використано тексти законів, діалоги-тренінги, які моделюють ситуації застосування RODO у професійному середовищі, а також розроблено низку лексико-граматичних вправ та завдань із перекладу. У такий спосіб методика побудови навчального матеріалу поєднує контрастивний, комунікативний та когнітивний підходи. Застосування принципів міжмовного зіставлення лексичних, морфологічних та синтаксичних структур польських і українських правничих текстів сприяє не лише засвоєнню перекладних відповідників, а й усвідомленню відмінностей у правових системах і культурних моделях польсько-українських комунікацій.

У процесі створення підручника використано лексикографічні ресурси Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, зокрема академічний тлумачний *Словник*

¹ RODO — це Rozporządzenie o Ochronie Danych Osobowych, польська назва GDPR (General Data Protection Regulation).

української мови у двадцяти томах (т. 1-14; науковий керівник проекту, голова редакційної колегії – акад. НАН України В. А. Широков) [4] та інтегровану лексикографічну систему *Словники України online* [5], які послужили надійною основою для розроблення навчального матеріалу, забезпечивши відповідність до чинних норм сучасної української літературної мови.

Заключна частина підручника містить Українсько-польський та Польсько-український словнички, укладені з урахуванням офіційних перекладів Загального регламенту про захист персональних даних (GDPR) та відповідних положень українського і польського законодавства. У словниковій частині зібрано понад триста ключових термінів і словосполучень українською та польською мовами, що охоплюють основні поняття права Європейського Союзу у сфері захисту персональних даних, а також терміни-відповідники українською мовою, що фіксуються в чинному законодавстві України та офіційних перекладах міжнародних документів.

Структура словникових статей продумана з огляду на дидактичні потреби: у кожному випадку подано чіткі лексичні відповідники, відтворено синтаксичні моделі та типові словосполучення, характерні для юридичних текстів обох мов. Такий підхід дає можливість користувачам не лише знаходити переклад окремих термінів, а й розуміти їхнє функціонування у правовому дискурсі. Словниковий матеріал виконує подвійну функцію – навчальну та практичну. Для студентів він є засобом систематизації знань і тренування перекладацьких навиків; для перекладачів і юристів – професійно-довідковим інструментом, який може бути використаний у роботі з двомовною документацією, складанням контрактів чи підготовкою офіційних перекладів нормативних актів.

Отже, підручник *UkrainŃski język prawny i prawniczy. Część 2. Ochrona danych osobowych* є навчальним посібником, що поєднує

елементи двох правових культур, освітнього процесу та перекладацької практики. Видання сприятиме розвитку української і польської юридичної термінології, впровадженню сучасних методик викладання української мови як іноземної та формуванню компетентного двомовного фахівця – перекладача, правника, експерта в галузі міждержавного спілкування.

Список використаних джерел

1. Mytnik I., Przybysz O., Zaika N. *Український мовний і юридичний словник*. Część 2. Ochrona danych osobowych. Podręcznik do nauki języka ukraińskiego. Wydawnictwo Instytutu Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego oraz Uniwersytetu Warszawskiego». 2024, 192 s.

2. Загальний регламент про захист даних (GDPR). Доступ: <https://gdpr-text.com/uk/>.

3. Закон України «Про захист персональних даних» №2297. 2010. Доступ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

4. Словник української мови. У двадцяти томах. Том 1-14. Наук. кер. Широков В. А., кол. авторів. Київ, 2010-2023. Доступ: <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0>.

5. Словники України online. Доступ: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>.

Клак Оксана Степанівна,

доцент кафедри мовної підготовки
Львівського державного університету
внутрішніх справ, кандидат
філологічних наук, доцент

ПАРОНІМИ В МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Важливим елементом професіограми сучасного фахівця є, зокрема, досконале володіння культурою мовлення. Для майбутніх правників дотримання норм літературної мови, точність, доречність мовлення є не лише вимогою, а й

професійною необхідністю. Від точного, грамотного вибору слова залежить зміст правових актів, розуміння правових норм, однозначність сприймання юридичного тексту, його зрозумілість як для фахівців, так і для нефахівців, «від того, як висловлює думку юрист, залежить, наскільки правильно його розуміють клієнти, оточення й наскільки точно вони можуть дати свої пояснення чи показання» [2, с. 142]. Цього можна досягнути лише неухильним дотриманням лексичних норм сучасної української літературної мови, зокрема у використанні паронімів.

Під паронімами розуміють «слова, а також фразеологічні одиниці й синтаксичні конструкції, що при повній чи частковій семантичній відмінності є дуже подібними формою, унаслідок чого можуть сплутуватися у мовленні» [4, с. 460]. Поширене й вузьке розуміння паронімів, за яким до цієї групи лексики відносять лише спільнокореневі слова однієї частини мови, схожість у морфемній будові яких породжує і значеннєву подібність; чи й різнокореневі, випадкова співзвучність яких зумовлює сплутування в мовленні.

Близькість фонетичного складу та морфологічного оформлення зумовлює помилки у вживанні паронімів у мовленні, спричиняючи непорозуміння між мовцями, спотворення змісту висловлювання, хибне тлумачення документа, закону тощо. Мовлення майбутніх юристів хибує як неправильним уживанням загальномовних паронімів, так і паронімів-термінів чи загальноновживаного слова й терміна, зокрема: *адрес* – письмове, переважно ювілейне вітання особи, установи, *адреса* – позначення місця проживання когось, місцезнаходження чогось [1, с. 16]; *активація* – збудження чогось, посилення діяльності організму, *активізація* – спонукання когось, чогось до діяльності, активніших дій; більший вияв чогось [1, с. 16]; *акцесійний* (договір) – договір, яким держава приєднується до раніше укладеного договору між іншими державами, *акцесорний* (договір) – додатковий договір, який існує лише у зв'язку з іншим

(головним) договором [1, с. 17]; *вдача* – сукупність психічних особливостей людини, які виявляються в її діях, поведінці, характері; *нахил*, *звичка* (також про тварин), *удача* – позитивний, бажаний наслідок чогось, *успіх* [1, с. 60]; *виборний* – який визначається, обирається голосуванням на якусь посаду або для виконання певних обов’язків; якого заміщують шляхом виборів, а не призначенням, *виборчий* – який стосується проведення виборів та різних заходів, пов’язаних із ними [1, с. 65]; *вигляд* – сукупність зовнішніх ознак, особливостей когось, чогось, що створює відповідне враження, *вид* – обличчя; *краєвид*; окрема галузь роботи, заняття, різновид у ряді предметів, явищ тощо [1, с. 66]; *викуп* – за гроші, плату забирання назад чогось відданого в заставу; звільнення когось за гроші, плату, *відкуп* – право на стягнення безпосередньо з населення податків на оренду чогонебудь, яке надавала держава приватній особі за певні гроші [1, с. 69]; *виконавський* – який стосується виконання музичного, літературного твору, певної ролі в театральній виставі, *виконавчий* – який здійснює виконання рішень, постанов, практичне керівництво чимось [1, с. 69]; *вимога* – наполегливі побажання, прохання; *норми*, *правила*, *вимагання* – домагання чого-небудь примусом, погрозами, насильством [3]; *федеративний* – який є федерацією (державне об’єднання): стосується федерації, *федеральний* – загальнодержавний (стосовно деяких держав) [1, с. 432] тощо.

Серед паронімів, уживаних у мовленні здобувачів вищої освіти, переважають спільнокореневі слова, що відрізняються префіксами (*емігрант* – *іммігрант*, *указ* – *наказ*, *зумовлювати* – *обумовлювати*, *підстава* – *застава*), суфіксами (*громадський* – *громадянський*, *збірка* – *збірник*, *абонент* – *абонемент*, *змагальність* – *змагання*, *особистий* – *особовий*, *авторитетний* – *авторитарний*), коренями (*вид* – *вигляд*, *дискант* – *дисконт*).

Проблеми, пов’язані з уживанням паронімів, зумовлені недостатнім знанням лексичних норм сучасної української

літературної мови, обмеженим словниковим запасом мовців, нерозрізненням ними значень таких слів в усному й писемному мовленні.

Отже, використання паронімів у мовленні здобувачів вищої освіти є закономірним процесом, який, проте, вимагає особливої уваги через близькість звукового оформлення таких слів і ймовірно некоректне їх уживання, що впливає на порозуміння між мовцями, однозначність і правильність сприймання тексту, загальне враження, довіру до автора повідомлення тощо. Для уникнення подібних помилок варто послуговуватися лексикографічними джерелами, корегувати тексти, підвищувати мовну компетенцію.

Список використаних джерел

1. Головащук С. І. Словник-довідник з українського слововживання. Київ: Наукова думка, 2004. 448 с.
2. Короткова Ю. М. Поняття структури і культури мовлення юриста. Правовий часопис Донбасу. 2019. №2. С. 148–149.
3. Словник української мови: у 20 т. URL: <https://sum20ua.com/>
4. Українська мова: енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський [та ін.]. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.

Козій Ольга Борисівна,

доцент кафедри публічного управління,
права та гуманітарних наук
Херсонського державного аграрно-
економічного університету, кандидат
філологічних наук

BASIC PRINCIPLES OF MEDIA POSTS IN WARTIME

“Media posts” are messages about certain events and facts that are published on social networks in the form of an author's text as a form of expression of a personal opinion/position and function as an element of attracting attention and distributing the published information, starting a discussion.

A publication or a program of conduct provides public news through various distribution channels. Social networks such as Instagram, Facebook, Twitter and Youtube are the most popular channels for distributing information.

One of the most important functions of “media posts” is informative, which allows the audience to learn about what is happening around them, informs the audience about reliable and current facts and reviews of various events and situations as information materials. But you should not forget about fake posts that intend to inform the reader and mislead, so choose verified sites.

Another function of “media posts” is to convince the reader of something, which presumably affects the knowledge of the audience. The mass media shape opinions and influence the subconscious of a person, modernizing behavior.

Editorials, posts, comments influence the reader’s thinking and change perceptions. However, not all viewers are aware of this. Many of them unconsciously fall under the influence or are motivated to do so.

An important function is socialization and cultural transmission. The media socializes people, especially children and

newcomers. Socialization is the process by which people acquire the skills to behave as is customary in their culture or society.

During this process, we learn how to become a member of our society or human society in a broader sense. Although in the process of socialization media helps to shape our behavior, conceptions, views [3].

The next function is surveillance; it consists in carefully and continuously observing the society and warning the mass audience about threatening actions that may arise in the future in order to reduce possible damage. Similarly, the media also informs about wrongdoings taking place in the society to the appropriate authority and prevents abuses among the mass audience in the society. The entertainment function helps to relax the reader and lift the mood. The function of interpretation and learning occupy a leading place in “media posts”.

Sociology studies “media posts” as a tool for improving one's knowledge. As a tool for predicting threats. Nowadays, this is all the more relevant, because, given the military actions in Ukraine and war crimes, “media posts” can positively influence the development of society. One of the main aspects is to inform the population about what to do in certain conditions and dangers. Media posts are, first of all, a connection with society. As we can see, their functionality is multifaceted and in order to understand how “media” affect society and the human subconscious, they need to be studied in detail.

Thus, a media post is a message about certain events and facts that is published on social networks in the form of an author's text as a form of expressing a personal opinion/position and functions as an element of attracting attention and disseminating published information, starting a discussion.

Martial law is a special legal regime introduced in Ukraine or in its individual regions in the event of armed aggression or a threat of attack, a danger to independence or its territorial value [1].

References

1. Martial law in Ukraine in connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> (date of request 01.09.2022).
2. Repetsky V. M., Gutnyk V. V. International public law. Lviv: 2015. 66 p.
3. Riznyk A.M., Makhova L.O. Martial law and war. Features and differences. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/160654/zvit-2022-730-732.pdf?sequence=1> (date of request 01.09.2022).
4. Kirichenko S. O., Lobko M. M., Semenenko V. M. On the issue of the legal regime of martial law and the state of war. Science and Defense. No. 2. 2019. P. 9-17.

Конєєва Олена Олексіївна,

старший викладач кафедри української мови Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

МОВНА НОРМА В ПРАВОВОМУ ДИСКУРСІ: ВИЯВЛЕННЯ ТА СПОСОБИ РЕДАГУВАННЯ ТИПОВИХ ПОМИЛОК

У сучасному суспільстві, де мова є не лише засобом спілкування, а й інструментом реалізації права, питання мовної нормативності в правовому дискурсі набуває особливої актуальності. Ця проблема пов'язана певною мірою «і з недостатньою професійною мовно-комунікативною компетентністю фахівців, і із збільшенням обсягу продукування відповідних текстів» [1, с. 11]. Юридичний дискурс є особливим видом фахового мовлення, що потребує максимальної точності, логічної послідовності й однозначності висловлення. Від

лінгвістичної коректності в правовому документі й тексті, пов'язаному з юридичною тематикою, залежить не лише конкретне смислове навантаження, а й можливість тлумачення норм права. Будь-які мовні помилки – лексичні, граматичні, а також орфографічні й пунктуаційні – можуть призвести до двозначності, викривлення змісту або навіть юридичних наслідків, які суперечать початковому задуму законодавця чи укладача документа. Проте на практиці юридичні тексти часто містять лінгвістичні помилки різного типу, що знижує якість документа й призводить до порушення комунікативної ефективності. Дослідження природи та класифікація таких анормативів є важливим завданням сучасної лінгвістики, оскільки це сприяє підвищенню якості правових текстів, удосконаленню мовної компетентності фахівців-юристів і формуванню культури юридичного мовлення.

Матеріалом дослідження стали матеріали, розміщені на офіційному сайті Міністерства юстиції України у жовтні – листопаді 2025 року [2]. Сучасна інформаційна культура державних установ передбачає, що публікації на офіційних сайтах повинні бути надійним джерелом правової інформації для громадян. Тексти на таких ресурсах мають бути чіткими, зрозумілими й не повинні містити лінгвістичних чи інших помилок, адже будь-яка неточність може призвести до неправильного тлумачення норм права. Висока мовна культура офіційних документів та іншої інформації правового змісту є не лише показником професіоналізму державних органів, але й гарантією ефективності комунікації з громадянами. У матеріалах сайту трапляються лінгвістичні помилки різних типів, зокрема орфографічні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, пунктуаційні.

Наявність **орфографічних** помилок може бути зумовлена неналежною редакторською перевіркою чи поспішністю в оприлюдненні інформації на сайті. Зокрема трапляються

помилки, пов'язані з порушенням правил написання апострофа, великої літери й недотриманням норм милозвучності (евфонії). Наприклад: «Команда **Мінюсту** реалізує ключові реформи у сферах євроінтеграції...» (треба: **Мін'юсту**); «Людмила Сугак, заступник **Міністра** з питань європейської інтеграції...» (треба: **міністра**); «На Київщині за участю **Першої** леді Олени Зеленської та під головуванням Прем'єр-міністра Юлії Свириденко відбулося засідання Ради безбар'єрності при Кабміні» (треба: **першої** леді); «...контракт на службу у період воєнного стану» (треба: службу в період); «**В** своїх статтях Кеворкян К.Е. поширює тези...» (треба: **У** своїх статтях); «...перевіряти та систематизувати...» (треба: перевіряти й систематизувати).

Значну групу становлять лексичні помилки, виникнення яких спричинене впливом російської мови або нехтуванням норм, пов'язаних із семантикою слова. Зокрема трапляються лексичні кальки, росіянізми, тавтологія, уживання слів у невластивому їм значенні, багатослів'я, штампи. Наприклад: «**Разом з тим**, закон передбачає суворі обмеження» (треба: **водночас**); «**Таким чином**, програма умовно-дострокового звільнення...» (треба: **Отже**); «...їхній заробіток **не дозволяє** їм здійснювати утримання» (треба: **не дає змоги**); «...майно, яке **знаходиться** у прямому та опосередкованому володінні...» (треба: **є; перебуває**); «...які містять у собі **ключові** євроінтеграційні реформи...» (треба: містять **головні; основні**); «... в тому числі в понад 500 випадках...» (треба: **зокрема**); «**З метою** забезпечення верифікації...» (треба: **для** забезпечення); «...складається з **широкого кола** представників розвідувальних, правоохоронних органів...» (треба: з **багатьох** представників); «Згідно з **вказаними** рішеннями санкцію у **виді** стягнення в дохід держави активів застосовано...» (треба: Згідно із **зазначеними** рішеннями санкцію **як** стягнення); «**Грошові кошти, отримані в результаті** реалізації стягнутих активів...» (треба: **внаслідок** реалізації);

*«...нерівна оплата за **працю** рівної цінності, яка **виконується працівниками** однакової кваліфікації» (треба: **нерівна оплата за роботу** однакової цінності, яку **виконують** працівники тієї самої кваліфікації); «Людмила Сугак...очолює три робочі (**переговорні** групи) групи щодо підготовки **переговорних** позицій України під час **переговорів** з Європейським Союзом в межах першого **переговорного Кластера** «Основи...» (треба: **очолює** три робочі групи щодо підготовки **переговорних** позицій України під час **перемовин** з Європейським Союзом в межах першого **кластера** «Основи...»).*

Не поодинокими є помилки, які порушують граматичні норми, тобто **морфологічні й синтаксичні**, пов'язані з неправильним утворенням форм слів та помилковим уживанням їх у синтаксичних конструкціях. Зокрема це хиби творення форм відмінка й числа, наприклад: «У такий спосіб держава досягає **одразу двох цілей...**» (треба: «**досягає одразу дві мети...**»); «...**підтвердило** правомірність вимог Мін'юсту щодо скасування реєстрації прав на **майно, незаконно відчуженого** забороненою Комуністичною партією України (КПУ)» (треба: **майно, незаконно відчужене**); «...**реалізує** ключові реформи у **сферах** євроінтеграції, захисту прав дітей...» (треба: **у сфері** євроінтеграції, захисту прав дітей). У текстах, розміщених на сайті, подекуди використано кальковані з російської мови дієслівні конструкції, у яких використано пасивні форми, зокрема такі, де при дієслівній формі на -но вжито додаток у формі орудного відмінка, наприклад: «**Міністерством** юстиції України **заявлено** до стягнення **наступні** активи...» (треба: **Міністерство** юстиції України **заявило** до стягнення **такі** активи); «З 2022 року **Мін'юстом** було подано до Вищого антикорупційного суду 79 позовних заяв...» (треба: **Мін'юст** **подав**); «Одночасно про випадок **повідомляється** служба у справах дітей» (треба: **повідомляють** у службу; **інформують** службу).

Трапляється помилкове вживання прийменників і неправильне творення слів, пов'язаних з процесовими поняттями, що також є наслідком негативного впливу тривалого використання в юридичних текстах російської мови. Наприклад: «... **при** наданні рішення органу опіки та піклування про державну реєстрацію народження дитини...» (треба: **за** надання); «Фізична особа **по** досягненні 16-річного віку має право на отримання витягу з Реєстру...» (треба: **після** досягнення); «Одним з ключових елементів такого механізму може стати **передача** Україні капіталу заморожентх активів рф» (треба: **передавання**).

Виявлено також приклади неправильного творення форм активних дієприкметників теперішнього часу, наприклад: «Важливо, що ЄСПЛ не тільки підтвердив масові та **триваючі** з боку агресора порушення прав людини...» (треба: **масові й такі, що тривають**).

Є також випадки помилкового утворення синтаксичних конструкцій, у яких неправильний порядок слів призводить до порушення логіки висловлювання і як наслідок спотворення суті повідомлюваного. Наприклад: «Наступним кроком стане створення Міжнародної **комісії** з розгляду заяв для **України, яка** визначатиме відповідальність і ухвалюватиме рішення про присудження компенсацій» (**яка** – це комісія чи Україна визначатиме і ухвалюватиме? Треба: **Наступним кроком стане створення для України Міжнародної комісії з розгляду заяв, яка визначатиме**).

Унаслідок недотримання норм уживання розділових знаків трапляються пунктуаційні помилки, наприклад: «Суд визнав масові та системні порушення прав людини з боку росії, відкривши шлях до розгляду індивідуальних скарг **україніців поданих** у зв'язку з агресією» (помилка при відокремленні поширеного узгодженого означення, вираженого дієприкметниковим зворотом. Треба: кома перед **поданих**);

Наразі 76 об'єктів нерухомості – будівлі, квартири, офіси, земельні ділянки, – включено Мін'юстом до Переліку майна...» (зайва кома після відокремлених однорідних прикладок, які вже виділено з обох боків тире).

Проведене дослідження засвідчило, що дотримання мовних норм у юридичному дискурсі є необхідною умовою ефективного правового спілкування та гарантією точності змісту. Розвиток лінгвістичної компетентності юристів і дотримання мовних норм фахівцями, які створюють офіційні сайти державних установ, сприятимуть підвищенню рівня правової культури та зміцненню авторитету правничої сфери в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Антонюк О. Мовні анормативи в текстах юридичного характеру. Граматичні читання – XII: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції 11–12 травня 2023 року / Донецький нац. ун-т імені Василя Стуса; наук. ред. А. Загнітко. Вінниця: ТВОРИ, 2023. С. 11–15. URL: <https://jgch.donnu.edu.ua/article/view/13763>

2. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/>.

Короткова Юлія Михайлівна,
професор кафедри мовної підготовки
Національної академії внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

РОЛЬ КУРСАНТСЬКОГО НАУКОВОГО ГУРТКА «МОВА ТА КОМУНІКАЦІЯ В ПРАВООХОРОННІЙ ГАЛУЗІ» ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Особливу роль у формуванні цих умінь відіграють наукові гуртки, які створюють додаткові можливості для розвитку комунікативних здібностей курсантів, їхньої наукової та творчої активності.

Важливим етапом у формуванні майбутнього спеціаліста є самостійна робота студента, зокрема залучення найкращих представників до науково-дослідної роботи (НДР). Загально прийнято, що НДР студентів – це система методів, засобів і заходів для засвоєння ними в процесі навчання різних етапів науково-інноваційного циклу, що включає фундаментальні й прикладні дослідження. Також НДР є одним із найважливіших засобів ефективної підготовки кваліфікованих фахівців через оволодіння основами професійної творчої діяльності, методами, прийомами й навичками виконання науково-дослідних робіт, розвитку креативності, наукової інтуїції, самостійності й практичне застосування їх для вирішення завдань і наукових проблем [1; 2; 3; 4].

Важливою формою НДР є студентські й курсантські наукові гуртки, участь в яких забезпечує інтеграцію теоретичних знань та практичних умінь, що особливо важливо в умовах майбутньої служби в органах правопорядку.

Однією з провідних характеристик майбутнього поліцейського є належним чином сформована в нього комунікативна компетентність, Вона охоплює не лише володіння

державною мовою на належному рівні, а й уміння застосовувати мовні засоби в професійних ситуаціях, дотримуючись норм офіційно-ділового стилю, етики спілкування та міжкультурної комунікації. Особливу роль у формуванні цих умінь відіграють наукові гуртки, які створюють додаткові можливості для розвитку комунікативних здібностей курсантів, їхньої наукової та творчої активності.

З 2024-25 навчального року на кафедрі мовної підготовки Національної академії внутрішніх справ на постійній основі функціонує науковий гурток *«Мова та комунікація в правоохоронній галузі»*, членами якого стають курсанти першого року навчання спеціальності «Право» та «Правоохоронна діяльність».

Метою гуртка є усвідомлення майбутніми поліцейськими ролі мови та комунікації в роботі правоохоронця. Задля реалізації зазначеної мети під час роботи гуртка вирішуються такі завдання:

- поглиблення знань з української мови;
- формування навичок й умінь усного та писемного ділового мовлення;
- розвиток ораторського мистецтва та вмінь вести переговори;
- формування умінь працювати з правничою термінологією;
- розвиток наукового мислення, формування дослідницьких умінь і навичок тощо.

Формами роботи гуртка є такі.

1. Науково-дослідні проєкти. Курсанти готують доповіді, тези та статті з питань комунікації в правоохоронній сфері.
2. Круглі столи та дискусії. Обговорення проблем правничої мови, культури мовлення та етики спілкування.
3. Практичні тренінги. Модельовання ситуацій службового спілкування, переговорів, допитів, судових виступів.

4. Дебати та ораторські конкурси. Формування впевненості у публічних виступах, розвиток критичного мислення.

Практичним значенням діяльності гуртка є:

– підвищення рівня мовної культури майбутніх правоохоронців;

– удосконалення навичок міжособистісного та міжкультурного спілкування;

– готовність до ефективної комунікації в умовах конфлікту та стресу;

– формування позитивного іміджу майбутнього працівника поліції в суспільстві.

Протягом 2024-25 навчального року члени гуртка відвідували засідання, на яких презентували та обговорювали такі теми:

– Роль мови та спілкування у роботі поліцейського;

– Вербальні та невербальні засоби спілкування та їх роль у роботі правоохоронця;

– Особливості спілкування поліцейського з дітьми різного віку, дітьми під час війни;

– Особливості спілкування поліцейського з різними категоріями громадян дорослого віку;

– Фемінітиви в юридичному дискурсі;

– Гендерні аспекти у спілкуванні поліцейського;

– Психологічні засади використання кримінального жаргону;

– Молодіжні субкультури та молодіжний сленг;

– Мовна ситуація в Україні у період повномасштабної війни;

– Мовна політика та мовне законодавство в Україні у 21 столітті;

– Презентація наукової доповіді.

Окрім традиційної участі в засіданнях, члени гуртка ставали учасниками таких заходів:

1) XX Всеукраїнська науково-практична конференція «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи»;

2) кафедральний круглий стіл «Естетика українського слова»;

3) кафедральний круглий стіл «Українська мова: кризь терни тисячоліть»;

4) Всеукраїнський молодіжний конкурс есе «Я маю право на...»;

5) конкурс на кращого знавця життя і творчості Т. Г. Шевченка «Я на сторожі коло їх поставлю слово»;

6) III етап XXV Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика;

7) науковий семінар для здобувачів вищої освіти «Мовні особливості спілкування в мережі Інтернет»;

8) науковий підсумковий круглий стіл «Культура професійного мовлення поліцейського» для членів гуртка.

Таким чином, діяльність курсантського наукового гуртка «Мова та комунікація в правоохоронній галузі» є важливим інструментом у процесі підготовки майбутніх офіцерів. Його діяльність сприяє підвищенню комунікативної компетентності курсантів, формує у них професійну мовну культуру, навички ефективної взаємодії з громадянами та колегами.

Подальший розвиток гуртка буде спрямований на розширення форм науково-дослідної діяльності, використання сучасних освітніх технологій та активне залучення курсантів до міжвузівського наукового співробітництва.

Список використаних джерел

1. Готюр О. І., Деніна Р. В., Волинський Д. А., Кочержат О. І. Роль науково-дослідної роботи студента у формуванні майбутнього фахівця. *Art of medicine*. 2019. № 3. С. 85–88. URL: <https://art-of-medicine.ifnmu.edu.ua/index.php/aom/article/view/368>.

2. Лісецька І. С. Роль студентського наукового гуртка у підготовці майбутніх висококваліфікованих спеціалістів. Сучасна педіатрія. Україна. 2020. № 2 (106). С. 104–107. DOI 10.15574/SP.2020.106.104. URL: <https://med-expert.com.ua/journals/wp-content/uploads/2020/05/19.pdf>.

3. Луцак І. Студентські наукові гуртки як активна складова формування фахових компетентностей здобувачів освіти. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2023. № 4 (22). С. 72–84.

4. Трефаненко І. В., Хухліна О. С. Студентський науковий гурток як вид науково-дослідної роботи студентів. Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник української медичної стоматологічної академії. 2017. Т. 17. Вип. 1 (57). С. 78–281.

Костицький Михайло Васильович,
головний науковий співробітник ІПНПЕ
НАН України, доктор юридичних наук,
професор, дійсний член (академік) НАПр
України, почесний академік НАПН
України, заслужений юрист України,
заслужений професор Національної
академії внутрішніх справ

МОВНІ ПИТАННЯ ЯК «ПРИЧИНИ» РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

1. Мова є природнім феноменом, який проявляється у кожній сформованій нації та є свідченням її (нації) достатнього цивілізаційного розвитку. Українська мова як мова давньоруських племен та вид слов'янських мов сформувалася не менше, як кілька тисяч років тому. Вона належить до т. зв. групи індоєвропейських мов та є найближчою до санскриту – мови давніх аріїв, які кількома хвилями колонізували теперішні землі Індії та Ірану починаючи з третього тисячоліття д. н. е.

Українська (руська) мова була мовою низки племен в Європі та стала державною мовою давньоруської держави.

Московська мова (т. зв. російська мова) виникла як синтез церковнослов'янської (за основу була взята Кирилом і Мефодієм староболгарська мова), татарських, угро-фінських та руської мови в ординський та післяординський період (XIII – XV ст.).

Московський цар Петро 1 не лише присвоїв своїй державі назву «Росія», яка їй не належала, але й був першим з тих, хто започаткував утиски і обмеження руської (української) мови. Продовжила цю політику Катерина II, Олександр II, а пізніше і більшовицька влада (особливо сумнозвісними є Валувєвський циркуляр та Емський указ).

Більшовики щоб втриматися при владі проголосили суверенітет націй, пізніше політику коренізації і дали вирости національним елітам, а потім їх фізично знищували. В Україні цей процес називався «українізація». З самих глибин українського народу піднялися і вирости тисячі інтелектуалів, митців, художників, письменників, інженерів, конструкторів, управлінців.

Партійні директиви вимагали від росіян та представників інших націй, які займали керівні місця, вивчити і використовувати українську мову. Більшовицька «еліта» відповіла на це тотальним саботажем. Правда, вже в кінці 20-х рр. почалися судові процеси над українською інтелігенцією по сфабрикованих чекістських «справах». Деяке «пом'якшення» такої лінії наступило підчас Другої світової війни та підчас «хрущовської відлиги».

У кінці 50-х, особливо у 60-х рр. почалося тотальне пригнічення української мови і культури, жорстка русифікація, закриття українських шкіл, культурологічних закладів, директивний перехід на російську мову вищих та середніх спеціалізованих навчальних закладів, науково-дослідних установ, державних і партійних органів.

Продовжилася антиукраїнська, фактично колоніальна політика, коли на післявоєнні відбудовані чи нові об'єкти тисячами завозились етнічні росіяни, а на навіть на некваліфіковані роботи етнічні українці не приймалися (Добровірська ТЕС, Червоноградські шахти та ін.).

2. Революційний, пасіонарний спалах у відродженні національної свідомості, який стався в кінці 80-х - початку 90-х рр. був пов'язаний із відродженням української мови. Виникло і стало масовим Товариство української мови ім. Тараса Шевченка, навчальні заклади переходили на українську мову викладання, нею почали користуватися в культурно-просвітних, державних установах. Важливою віхою у відновленні української мови було закріплення в новітній українській Конституції (1996 р.) у ст. 10 положення про державний статус української мови. Наступним важливим кроком у відновленні української мови було рішення в грудні 1999 р. Конституційного Суду України, згідно з яким всі державні структури мають використовувати українську мову. Останнім важливим кроком в цьому напрямку було прийняття в 2019 р. Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

3. Мова є атрибутом самостійності нації. Тому офіційні дії в Україні спрямовані на відродження та утвердження української мови викликали агресивну реакцію у московських очільників. Зрозуміло, що з відродженням мови відродиться самосвідомість нації, бачення її історії, культури та розвитку. Були віднайдені в архівах фальшиві ідеї про «триєдність російського народу», «братню колиску трьох народів (російського, українського, білоруського)», спекулятивно придумане «російськомовне населення». Московські правителі, включно з першими особами держави ставили під сумнів легітимність української держави, наявність української мови як такої. І це при тому, що в 1993 р. між Україною і РФ був укладений Договір про дружбу, співробітництво і партнерство. У 2019 р. українська Конституція

була доповнена (у Преамбулі) положенням про європейську та євроатлантичну орієнтацію розвитку України.

Попри анексію Криму, організацію сепаратизму на Донеччині, прагнення московських представників на т. зв. Мінських переговорах нав'язати Україні двомовність (українська і російська мова як державні), федералізм, особливий політичний і економічний статус Донбасу, «нейтралітет», на мій погляд це були лише відволікаючі моменти. Змиритися з втратою України Російська імперія ніяк не може. Напевно був правим Збігнєв Бжезінський, який вказував, що без України Російської імперії не буде. Тому «гаряча» війна Московії против України була неминуча. Одним із жупелів як *casus belli* (приводів до війни) було надумане переслідування в Україні російської мови.

Напевно, шовіністичному «старшому братові» ніяк не хочеться згодитися зі статусом «національної меншини» та «некорінного народу», з викладанням у школах і вишах українською мовою, у використанні її тотально у всіх сферах політичного, суспільного, культурного і громадського життя. Хоча не заборонено використання в навчальному процесі (додатково) російської та інших мов національних меншин.

В Україні не було випадків обмеження прав етнічних росіян чи навіть т. зв. «російськомовних» на мовній основі. Із республік Середньої Азії, Кавказу росіяни були витіснені (а часом вигнані). В Прибалтійських державах до таких людей поставлена імперативна вимога – вивчити національну Конституцію і національну мову. Чому є майже тотальний опір. В Україні такого не було. І, напевно, якщо б не мовний привід до війни, то був би надуманий інший. З допомогою демократичних держав Європи та світу Україна три з половиною роки протистоїть агресору. Видається, що фальшивий, надуманий привід до війни проти України зробив українську мову ще і засобом опору та самовизначення, згуртував український народ,

дистанціонував нас від агресора та підтвердив нашу українську ідентичність.

Котляренко Світлана Василівна,

доцент кафедри методики викладання української мови та літератури Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, кандидат філологічних наук, доцент

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЗВО

Інтелектуальні системи вивчення мов, що ґрунтуються на штучному інтелекті – це машини, здатні імітувати людське мислення й здатність навчатися. Такі системи можуть приймати форму чат-ботів, розпізнавання голосу або технологій обробки природної мови (NLP). Вони дають змогу створити більш природне й інтерактивне середовище навчання: здобувачі можуть практикувати мовні навички в діалогах, отримувати миттєвий фідбек щодо граматики, словникового запасу, вимови та інтонації. Завдяки адаптивним алгоритмам навчання матеріали з мови підлаштовуються під індивідуальну успішність та темп здобувача, що покращує ефективність та мотивацію. У результаті навчання зі ШІ стає більш гнучким, інтерактивним і орієнтованим на особисті потреби здобувача та освіти. Термін «штучний інтелект» уперше був запропонований Джоном Маккарті під час семінару в Дартмутському коледжі у 1956 році. Саме ця подія вважається офіційним початком становлення штучного інтелекту як окремої наукової галузі. По суті, штучний інтелект (ШІ) — це напрям комп'ютерних наук, що займається розробкою систем, здатних відтворювати розумову діяльність

людини. Головне завдання застосування штучного інтелекту полягає в покращенні взаємодії з користувачами. Такі системи здатні відтворювати людську поведінку, хоча й не можуть повністю її замінити. Завдяки ШІ можливо точніше оцінювати академічні результати здобувачів освіти, що сприяє глибшому розумінню їхніх потреб та забезпечує індивідуалізований підхід до навчання [3, С. 14]. Це, у свою чергу, робить дистанційне навчання більш доступним і якісним. Частина рутинної роботи передається здобувачу освіти, звільняючи час педагога для творчих і більш значущих складових освітнього процесу.

ШІ забезпечує персоналізований досвід навчання, який може бути адаптований до індивідуальних потреб здобувачів освіти. Це означає, що вони можуть навчатися у власному темпі, з матеріалами та вправами, які відповідають їхньому стилю та рівню навчання. Завдяки ШІ ми можемо враховувати потреби кожного студента. Використовуючи адаптивні платформи, що ґрунтуються на ШІ, можливо легко визначити рівень знань здобувача освіти, їхні інтереси та стиль навчання. ШІ може підвищити залученість здобувачів освіти, надаючи їм інтерактивний досвід навчання, який є більш захопливим і цікавим, ніж традиційні матеріали. Це може допомогти залишатися вмотивованими та зацікавленими, що призведе до підвищення результативності навчання. ШІ може надавати миттєвий зворотний зв'язок студентам, що є важливою умовою для вивчення мови та інших дисциплін. Цей зворотний зв'язок може допомогти здобувачам освіти визначити сфери, у яких їм потрібно вдосконалюватися, і відповідно скоригувати своє навчання. ШІ уможливорює гнучке навчання, а це означає, що здобувачі можуть навчатися в будь-який час і в будь-якому місці.

Одним із найпоширеніших напрямів використання штучного інтелекту є освітні ігри, створені на його основі. Навчання у формі гри вже давно довело свою ефективність. Автоматизовані системи оцінювання та надання зворотного

зв'язку, засновані на технологіях штучного інтелекту, відкривають можливість для впровадження диференційованого та індивідуального підходу до навчання. Завдяки аналізу результатів студента, ШІ здатен визначити його рівень підготовки та адаптувати складність завдань відповідно до його потреб. Це сприяє значному підвищенню ефективності освітнього процесу. Адаптивні навчальні платформи, розроблені провідними компаніями у сфері освітніх технологій, такими як Carnegie Learning і Knewton, надають можливість персоналізувати освітній процес у режимі реального часу. Завдяки постійному оцінюванню результатів система забезпечує миттєвий зворотний зв'язок і оперативно змінює навчальну стратегію відповідно до потреб користувача. Адаптивні методики можуть варіюватися — від простих систем з фіксованими правилами до складних алгоритмів машинного навчання. Завдяки штучному інтелекту стало можливим враховувати індивідуальні потреби кожного. Адаптивні платформи на основі ШІ дають можливість легко визначити рівень знань, зацікавлення та стиль навчання кожного здобувача особисто. Lingart Живі Книги – це український додаток, що надає доступ до інтерактивних аудіокниг з підтримкою тексту. Він дає змогу одночасно слухати і читати книгу, що розвиває навички аудіювання та читання [4].

Чат-боти стали невід'ємною частиною сучасної освіти, забезпечуючи постійну підтримку здобувачів. Вони виконують чималу кількість функцій: надають консультації, допомагають з організаційними питаннями, поширюють інформацію, а також використовуються для проведення опитувань і онлайн-зустрічей. Завдяки цілодобовій доступності чат-боти допомагають у навчанні — відповідають на запитання, пояснюють складні теми та пропонують додаткові матеріали, що в результаті сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу [5].

На заняттях з мови штучний інтелект сприяє розвитку мовлення (формуванню правильної вимови, комунікативних навичок, збагаченню словникового запасу тощо). Завдяки спеціальним додаткам ШІ може автоматично перевіряти граматичні та орфографічні помилки в письмових роботах, допомагаючи здобувачам самостійно їх виправляти та вчитися на власних помилках. Крім того, ШІ пропонує синоніми, нову лексику й навіть складає приклади речень. Vchat — це український чат-бот, створений для розвитку навичок спілкування українською мовою. Mova — це мобільний застосунок для вивчення української мови, який пропонує інтерактивні уроки, ігри та вправи. Завдяки штучному інтелекту завдання автоматично підлаштовуються під рівень користувача. У додатку є різноманітні вправи на розвиток словникового запасу, граматики, орфографії та розуміння значень слів. Це чудовий інструмент для поглиблення знань з мови та закріплення основних мовних правил.

Штучний інтелект здатен взяти на себе виконання багатьох рутинних обов'язків викладачів, зокрема автоматичну перевірку тестів, створення навчальних завдань і ведення документації. Крім того, штучний інтелект має змогу значною мірою удосконалити процес оцінювання та надання рекомендацій, а також сприяє розвитку цифрової грамотності, критичного мислення, творчого підходу та вміння знаходити рішення поставленим завданням. Інтегруючи штучний інтелект у навчання, важливо зберігати обережність і педагогічний контроль. Правильно застосований ШІ може стати цінним інструментом для всебічного розвитку здобувачів. Проте він не повинен замінювати живе спілкування з викладачем, а має лише доповнювати його. Завдання педагога – підтримати здобувачів освіти у використанні новітніх технологій, навчити їх критично мислити та свідомо ставитися до цифрових ресурсів.

Розвиток штучного інтелекту став однією з ключових ознак цифрової трансформації сучасного суспільства, а його впровадження в освітній простір – важливою тенденцією XXI століття.

Список використаних джерел

1. Дроздова В. В., Рудніцька К. В., Росквас І. А. Інноваційні технології викладання іноземних мов в умовах зростаючого впливу технологій штучного інтелекту на освітні процеси. *Академічні візії*. 2023. № 26. С. 1–16. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10257489>.

2. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови: Навчально-методичний посібник. Для студентів українського відділення філологічного факультету / Оксана Костів, Олеся Сколоздра-Шепітко. Львів, 2018. 202 с.

3. Леонтєва І. В. ChatGPT в освітньому процесі вищої школи: заборонити не можна використовувати. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 1 (182). С. 13–23. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-1\(182\)-13-23](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-1(182)-13-23).

4. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підруч. для студентів філолог. факул-ів ун-ів / М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман та ін.; за ред. М. І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2004. 400 с.

5. Рамазанов С. К., Шевченко А. І., Купцова Є. О. Штучний інтелект і проблеми інтелектуалізації: стратегія розвитку, структура, методологія, принципи і проблеми. *Штучний інтелект*. 2020. № 4(90). С. 14–23.

Красницька Анжела Віталіївна,
професор кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ СТИЛЮ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ЯК СПОСОБУ ЗОВНІШНЬОГО ВИРАЖЕННЯ ПРАВОВИХ ПРИПИСІВ

Стиль законодавчих актів як основа офіційно-ділового стилю та еталон стосовно інших підстилів офіційно-ділового стилю, відображаючи суспільне життя через правові норми як правила належної та обов'язкової поведінки, повинен забезпечити функціонування права як регулятора влади, точність і повноту вираження волі законодавця; адекватно відобразити волю правотворця і доносити її до безпосередніх виконавців за допомогою ретельно відібраних термінів, термінологічних словосполучень. Цілком згодні з твердженнями вітчизняних науковців, які обґрунтовано вважають, що “законодавчий підстиль характеризується офіційно-директивним колоритом, фактологічним наповненням формулювань” [1, с. 188]; “стиль правових актів повинен забезпечити функціонування права як регулятора влади і, зокрема, точність і повноту вираження волі законодавця” [2]; “владна інтонація є обов'язковою рисою законодавчого тексту і має забезпечити сприйняття читачем цього тексту як владної вимоги, своєрідного наказу” [3].

Враховуючи те, що стиль законодавчих актів характеризується сукупністю конкретних комунікативно-прагматичних властивостей, вважаємо за необхідне виокремити загальні та мовностилістичні властивості.

До загальних комунікативно-прагматичних властивостей стилю законодавчих актів доречно віднести: директивність; офіційність; максимальна точність і чіткість формулювань правових норм; чітка логічність і послідовність; максимальна зрозумілість і доступність; лаконічність (стислість) викладу інформації; повнота викладу інформації; нейтральний стиль викладу; об'єктивність викладу; максимальна простота; безособовість викладу тексту; стандартність форми законодавчого акта.

До мовностилістичних комунікативно-прагматичних властивостей стилю законодавчих актів необхідно віднести:

1) **наявність кодифікованих законодавчих визначень – дефініцій**, які є способом забезпечення зрозумілості правового припису. Наприклад: “*Непогора, тобто відкрита відмова виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу*” (ч. 1 ст. 402 КК України) [5];

2) **використання суспільно-політичної, юридичної, дипломатичної, військової, адміністративно-канцелярської термінології** (напр.: *законодавство, принцип верховенства права, правоздатність, підприємницька діяльність, ультиматум, статус-кво* і т. ін.);

3) **використання номенклатурних назв/найменувань (номенклатури)**. До номенклатури входять назви міжнародних і державних органів, установ, організацій, підприємств, позадержавних об'єднань, фірм; найменування посад; назви документів, державних нагород, цінних паперів; географічні назви; серійні марки машин, приладів, верстатів тощо. Приклади номінативних одиниць на позначення номенклатурних назв правової системи: *Верховна Рада України, Рада безпеки і оборони України, Вища рада правосуддя, Закон України “Про правотворчу діяльність”* тощо;

1) **відсутність емоційно-експресивної та розмовно-просторічної лексики**, адже мова законодавця розрахована на

логічне сприйняття, а не на емоції (напр.: *барахло, вояцтво, потворний, недоумкуватий, телепень* тощо);

2) **відсутність професійної, жаргонної, діалектної, арготичної лексики** (напр.: *відмивання грошових коштів/грошей* (“легалізація”), *європейка* (“автомобіль європейського виробництва”); *центровий* (“авторитетний”);

3) **синонімія повинна бути зведена до мінімуму і не викликати двозначності**. Синоніми потрібно вживати лише для уточнення, деталізації волі суб’єкта нормотворення;

4) **широке застосування віддієслівних іменників**, які позначають процесуальну дію, носія процесуальної дії, забезпечують узагальнену констатацію фактів. Наприклад: “*Ліквідація командитного товариства*” (ст. 139 ЦК України) [7], “*Піклувальник може письмово дозволити фізичній особі...*” (ч. 4 ст. 37 ЦК України) [7];

5) **нагромадження в одному реченні віддієслівних іменників**, яке є типовим для структури мови законодавчих текстів. Наприклад: “*Примушування до припинення шлюбних відносин, примушування до їх збереження, в тому числі примушування до статевого зв’язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є порушенням права дружини...*” (ч. 4. ст. 56 СК України) [8];

6) **уживання іменників, що позначають назви людей за ознакою, зумовленою певною дією чи певними відносинами** (напр., *власник, свідок, слідчий суддя, цивільний позивач, малолітня особа, квартиронаймач*);

7) **не бажано застосовувати іменники із суфіксами суб’єктивної позитивної або негативної оцінки**, які вживаються для вираження категорії суб’єктивного ставлення до реалій (напр., *злодюга, волоцюга, звірюка*);

8) **наявність безособових, наказових форм дієслова, імперативних положень зі значенням постійної дії**, яким притаманна категорично виражена повинність, що виявляється у

таких словах: “виконати”, “зобов’язаний”, “повинен”, “заборонено”, “забороняється”, “не має права”, “не може”. Наприклад: “**Забороняються** фізичні покарання дитини батьками...” (ч. 7. ст. 150 СК України) [8], “Слідчий, прокурор **не має права заборонити** учасникам обшуку ...” (абзац 3 ч. 3 ст. 236 КПК України) [6];

9) **наявність форм дієслів теперішнього часу**. Наприклад: “Контроль за виконанням особистого зобов’язання **здійснює** слідчий...” (ч. 3 ст. 179 КПК України) [6], “Перше засідання новообраної Верховної Ради України **відкриває** найстарший за віком народний депутат України” (ч. 3 ст. 82 Конституції України) [4];

10) **використання конструкцій з розщепленим присудком**. Наприклад: *зробити наїзд* (а не *наїхати*), *надати допомогу* (а не *допомогти*), *проводити розслідування* (а не *розслідувати*), *чинити опір* (а не *опиратися*): “...**проводити огляд** місця події...” (ч. 2 ст. 40¹ КПК України) [6], а не *оглянути місце події*;

11) **повторюваність стандартних висловів, стійких мовних зворотів**, які скорочують і спрощують процес укладання текстів законодавчих актів: *згідно з*, *відповідно до*, *у зв’язку з* *потребою*, *у зв’язку з необхідністю* тощо. Наприклад: “Питання про кримінальну відповідальність ... **вирішується відповідно до** положень ...” (ч. 2. ст. 40 КК України) [5], “... **посилання на ... зазначених у статті 177 цього Кодексу**” (п. 4 ч. 1 ст. 184 КПК України) [6];

12) **традиційний прямий порядок слів у реченні** (підмет передуює присудку). Наприклад: “Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України” (ч. 2 ст. 4 ЦК України) [7];

13) **широке вживання однорідних членів речення**, які виконують функцію уточнення. Їх формулюють за допомогою цифр 1), 2), 3), 4) або літер а), б), в), г). Наприклад: “Майновими правами інтелектуальної власності на твір є: 1) право на ...; 2)

виключне право ...; 3) право перешкоджати ...; 4) інші майнові права ...” (ч. 1 ст. 440 ЦК України) [7];

14) **тенденція до використання складних речень із сурядним і підрядним зв'язком**, що дозволяє якнайкраще передати всі відтінки думки законодавця. Наприклад: “Замах на вчинення кримінального правопорушення є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними ... але кримінальне правопорушення не було закінчено з причин, які не залежали від її волі” (ч. 2 ст. 15 КК України) [5];

15) **узагальнено-абстрактний виклад і часова невизначеність** Наприклад: “Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави” (ст. 14 Конституції України) [4];

16) **перевага іменників над займенниками**. Зокрема, застосовуються терміни “людина”, “громадянин”, “особа” замість займенників він, вона, воно, вони.

Стиль законодавчих актів, характеризуючись особливими стилістичними нормами, відповідає своїй інформаційній, регулятивній, охоронній природі, “є взірцем для відомчого листування й управлінської документації, впливає на їх форму та зміст” [9, с. 139].

Завершуючи огляд особливостей стилю законодавчих актів, зазначимо, що він є стилем закріплення суверенної волі держави, цілісністю використання інструментарію та правил-вимог юридичної техніки для вираження велінь суб'єкта законодавчої діяльності.

Список використаних джерел

1. Бирик С. П. Офіційно-діловий стиль: термінологічна субпарадигма енциклопедії української лінгвостилістики. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Філологічні науки. Київ: Міленіум, 2018. Вип. 292. С. 185-192. URL:

<https://dglip.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8b3fe276-6d25-4938-9e73-632de0be7568/content>

2. Красницька А. В., Підвисоцький В. В. Юридичне документознавство. Мультимедійний навчальний посібник. Київ: НАВС. 2019. URL:

https://arm.naiuu.kiev.ua/books/legal_documentation/info/lec5.html.

3. Ришелюк А. М. Законотворчість в Україні. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2013. URL: https://pidru4niki.com/83129/pravo/zakonotvorchist_v_ukrayini#google_vignette

4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

8. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

9. Красницька А. В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування: посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ: Парламент. вид-во, 2006. 528 с.

Купріянова Анастасія Олександрівна,
в.о. директора Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України, кандидат
юридичних наук

Ковкіна Євгенія Володимирівна,
завідувач лабораторії Національного
наукового центру «Інститут судових
експертиз ім. Засл. проф. М.С.
Бокаріуса» Міністерства юстиції
України, кандидат філологічних наук

ЗАПОЗИЧЕННЯ З ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ ЯК ШЛЯХ РОЗВИТКУ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Сучасна українська термінологія криміналістичної експертизи складається з чотирьох розрядів спеціальної лексики: а) загальнонаукові терміни; б) терміни криміналістики та суміжних із нею наук (дисциплін); в) терміни, що застосовуються при проведенні всіх видів криміналістичних експертиз; г) терміни, уживані в окремих видах криміналістичних експертиз.

Основа термінологічного апарату криміналістичної експертизи базується на українській лексиці, поряд із тим названа спеціальна терміносистема супроводжується постійним розширенням і оновленням, зокрема лексичними запозиченнями з різних мов світу. Поповнення термінологічної системи криміналістичної експертизи запозиченнями з європейських мов зумовлюється екстралінгвальними чинниками, такими, як стрімкий розвиток науки і техніки, інтеграційні державні процеси, взаємодія та співробітництво з країнами Європи,

зокрема, в актуальних галузях науки і техніки. Цілковитим підтвердження такого збагачення терміносистеми є поява нових понять, об'єктів, процесів, що входить до спеціальної лексики певної галузі знань.

Питання використання іншомовної лексики в термінології залишається одним із актуальних у роботах науковців. Наприклад, Кочан І. М., Панько Т. І., Прадід Ю. Ф., досліджуючи юридичну термінологію, звертають увагу на її постійне розширення саме за рахунок входження до складу запозичень з різних мов, на особливостях правописних норм таких спеціальних слів.

Особливістю термінологічної системи криміналістичної експертизи є її інтеграцій характер, що зумовлюється включенням до її тезаурусу значної кількості термінів різних галузей науки і техніки. Маємо на увазі не лише терміни правничої галузі, а й терміни спеціальних, вузькопредметних галузей, наприклад, військової, хімічної, біологічної, мовознавчої термінології, що застосовуються при проведенні всіх видів криміналістичних експертиз. Так, актуальними і часто вживаними на сьогодні у правничій сфері є такі терміни як *сепаратизм*, *колаборант*, *анексія*, *окупація*, *деокупація*, *гlorифікація* та ін. Використовуючись у мові юриспруденції, зазначені спеціальні лексеми поступово входять і до тезаурусу криміналістичної експертизи, зокрема у словнику судової лінгвістичної експертизи.

Запозичення професійної лексики криміналістичної експертизи з європейських мов простежується на прикладах назв на позначення конкретних реалій. Особливо це простежується на розмовних назвах зброї, що є об'єктами криміналістичних досліджень, наприклад: *бердан*, *браунінг*, *джонсон*, *маузер*, *мосін*. Наведені лексеми є загальноновживаними назвами типів зброї, а при її дослідженнях під час проведення експертизи встановлюють вид, тип, калібр, рік випуску та ін., тобто надають

конкретну характеристику об'єкта дослідження: наприклад, *гвинтівка Бердана, пістолет Браунінга, ручний кулемет Джонсона, Револьвер Маузера, гвинтівка Мосіна*. На теперішній час активно увійшли до словника криміналістичної експертизи такі сучасні назви, як *дрон, дрон-камікадзе, міні-шахед, БПЛА (та їх найменування «Шахед», «Герань»)*, також назви зброї й озброєння *«Джавелін», «Пётріот»* та ін.

До складу термінології криміналістичної експертизи останнім часом увійшли такі запозичення з європейських мов, як: *сугестія, кастомізація, контамінація, ехопраксія, пальмоскопія, нойшейпінг*. Семантика зазначених термінів повністю зберігається в українській термінології криміналістичної експертизи й використовується в тих галузях, де дослідження проводяться за допомогою спеціальних пристроїв, як-от, у трасології, а також хімічній, комп'ютерній і почеркознавчій експертизах та ін. Наприклад, у термінах експертизи відео-, звукозапису для назви методу віртуального зменшення шуму оцифрованої фонограми, використовується англомовний термін *нойшейпінг (noiseshaping – «зміна форми шуму»)*.

Розбудова дотичних наукових галузей веде до поповнення спеціального словника криміналістичної експертизи. Із розвитком комп'ютерних технологій та впровадженням програмного забезпечення в усі сфери діяльності людини з'являються нові види кримінальних правопорушень. Звідси виникає потреба у створенні відповідних криміналістичних досліджень, що супроводжується засвоєнням іншомовних спеціальних лексем та виникненням нових для назв об'єктів або досліджень. Особливу увагу привертають, наприклад, такі терміни, як *кіберзлочинність, SMS-шахрайство, DoS-атаки, біткоїн, блокчейн, криптовалюта* і т. ін. Поява та використання названих термінологічних одиниць, на нашу думку, є виправданими, оскільки запозичені частини *кібер-, SMS-, DoS-* та

ін. з'явилися разом із новими поняттями, тому й не виникає потреби створювати українськомовні відповідники до них.

Нами наведені лише окремі випадки сучасного оновлення термінологічної системи криміналістичної експертизи запозиченнями з різних мов. Дійсно, рушійною силою, яка стимулює поповнення спеціального складу мови іншомовними словами, є розвиток науки і техніки, неперервний науково-технічний прогрес. Саме він акумулює збагачення термінологічної лексики як мобільної і відкритої частини словникового складу.

Поряд із тим, актуальною проблемою залишається паралельне використання власне українських та іншомовних термінів. Наприклад, на сьогодні фіксується таке паралельне використання термінів юридичної сфери: *імплементація – впровадження, авторське право – копірайт, претензія – клайм*», що одночасно використовуються. Як свідчить практика входження запозичень в українську мову, з плином часу відбудеться усталення одного з термінів, але на етапі входження певний період існує названий паралелізм. Одним із прикладів такого усталення є входження в українську правничу сферу термінів *юрист, адвокат*. На сьогодні вже маємо закріплені дефініції у юридичних термінологічних словниках, де визначено конкретне значення із усіма семантичними відтінками термінів «*юрист*», «*адвокат*», «*представник*», «*правозахисник*», що використовуються залежно від конкретної ситуації у різних юридичних документах, відповідно до норма законодавства України.

Позитивною є законодавча практика, коли одразу із входженням у термінологію правничої сфери вводиться і його тлумачення саме у законі, статті відповідного кодексу, тексті певного нормативно-правового акта. Це покращує розуміння юридичного документу, диспозиції статті та ін.,

запобігає уникнення різного тлумачення юридичних, правових норм.

Отже, на сьогодні запозичення з європейських мов є постійним джерелом розвитку термінологічної системи криміналістичної експертизи, вони є цілком виправданим наслідком прямих міжмовних контактів і багатоступеневої міграції термінів, що зумовлені взаємодією та співробітництвом з країнами Європи, зокрема, в галузі криміналістичної експертизи. Іншомовні запозичення дійсно вважаються цінним надбанням, на сьогодні українська мова успішно їх абсорбує у свою усталену систему термінотворення, що зумовлено реакцією на реальні потреби професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Дьолог О. С. Сучасне українське термінотворення: Традиції та новаторство. Актуальні наукові дослідження у світі. Сб. наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 2(34), ч. 5. С. 16–21

2. Кочан І. М. Українська наукова лексика: міжнародні компоненти в термінології: навч. посіб. Київ: Знання, 2013. 294 с.;

3. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство. Львів: Світ, 1994. 216 с.

4. Прадід Ю. Юридична лінгвістика (проблематика досліджень) // Мовознавство. № 1 (34), 2016. С. 80.

Кушакова-Костицька **Наталія**
Вадимівна,
провідний науковий співробітник
Інституту правотворчості та науково-
правових експертиз НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Сучасний розвиток техногенної цивілізації характеризується всебічною цифровізацією та використанням гаджетів в усіх сферах як суспільного, так особистого життя людини. Так само і сучасна мова все більше пов'язана із перебуванням у віртуальному просторі інтернету та особливостями його використання. Однією з таких особливостей є використання в українській мові запозичених з англійської мови термінів, зокрема, в галузі інформатики та комп'ютерної техніки, та специфічного медійного сленгу, т. зв. англіцизмів.

Слід зауважити, що починаючи з середини ХХ століття, коли розпочалася науково-технічна революція, стали активно вживатися спочатку такі ключові поняття, як технологія, інформація, система, інтелект, а згодом – комп'ютер, ноутбук, гаджет, інтернет, сайт, принтер, сканер на багато інших в галузі ІТ, які були запозичені з англійської мови і не мали аналогів в українській або були коротші і більш популярні. Так, наприклад, першопочатково, вживався термін «електронна обчислювальна машина» (ЕОМ), який згодом змінив термін «комп'ютер». Вочевидь, вживання таких загальноприйнятих сьогодні в усьому світі англіцизмів є доцільним і виправданим.

Але не завжди сучасні запозичення з англійської мови є вдалимими, а іноді, видається, і зовсім недоречними. Насамперед це

стосується політичного, медійного та молодіжного сленгу. Неолексеми на кшталт хейт, треш, хайп, меседж, наратив, івент, ком'юніті та інші мають відповідні аналоги в українській мові і є частково даниною моді, а частково результатом впливу західної масової культури, поганого виховання та недостатньої освіченості.

Безперечно, сьогодні англійська мова є мовою міжнародного спілкування, вона є найбільш популярною у світі (як раніше була німецька, французька, латина, давньогрецька тощо). І це треба враховувати. Але нав'язування англійської мови може викликати зворотній ефект. Так, в Україні з'являються законопроекти, які передбачають, що для заняття певних посад є обов'язковим знання англійської мови. Раніше це стосувалось складання кандидатського мінімуму, де одним з іспитів був іспит з іноземної мови. Характерно, що заміна терміну «кандидат наук» на «доктор філософії» (PhD) відбулась внаслідок запозичення знов-таки з англійської мови, причому її доцільність є теж дуже дискусійною, адже доктор філософії в галузі хімії або геології звучить абсурдно. Сьогодні дисертація в Україні може бути виконана державною або англійською мовою, так само і мова захисту дисертації може бути державна або англійська відповідно до Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

У цьому контексті відмітимо, що для отримання наукового ступеня доктора філософії, не дивлячись на те, що у школі та вищому навчальному закладі вивчають англійську мову, ти знов повинен підтвердити знання англійської мови, а при присвоєнні вчених звань доцента, старшого дослідника, професора – ще раз необхідно надати сертифікат на рівні не нижче B2 відповідно до Наказу Міністерства науки та освіти України «Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам» від 14.01.2016 № 13.

Виникає питання: коли особа вивчала англійську мову у школі та в університеті і має відповідні відмінні оцінки, чи є необхідність отримувати різні сертифікати в подальшому для підтвердження знання англійської мови? Чи так погано викладають англійську мову в Україні на рівні школи і вищих навчальних закладів, чи так неадекватно оцінюють знання англійської мови їх випускників, що потім є потреба ще неодноразово підтверджувати її знання в інший спосіб?

Особливої уваги заслуговує термін «старший дослідник», який, на нашу думку, є невдалим прикладом використання термінів, перекладених з англійської мови («researcher»), а пояснення, що попередній термін «старший науковий співробітник» є пережитком радянського часу, виглядає недостатньо аргументовано, адже вчені звання доцента і професора не змінились, хоча вони теж виникли саме в ті часи. Зауважимо, що термін «дослідник» на законодавчому рівні не визначено.

Проблемним моментом також виглядає і тенденція призначення на певні керівні посади осіб за критерієм знання англійської мови, а не професійної компетентності. Цей ухил на пріоритетність знання англійської мови спостерігається ще зі шкільної лави, де замість акценту на вивчення фундаментальних наук (математики, фізики, хімії, біології), зараз надається перевага вивченню англійської мови – передусім як запоруки влаштуватися потім на навчання / роботу за кордоном, а не для професійного розвитку та спілкування. Тобто головна тенденція популяризації англійської мови – «відтік мізків» та відносно дешевої робочої сили з України за кордон.

Отже експансії англіцизмів сьогодні сприяють певна «мода» на неолексеми англійського походження, неякісний переклад, зниження компетентності в українській мові, мовна економія, бажання підкреслити свою корпоративну приналежність тощо. При цьому варто підкреслити, що

англіцизми часто можна замінити питомими українськими словами без втрати сенсу. Так, для наукових публікацій характерні вживання термінів «трансформація» замість «зміни», «модернізація» замість «оновлення» та вживання інших запозичених з англійської мови слів, що можна пояснити бажанням авторів надати більшої «академічності» своїм текстам.

Можна погодитись, що в сучасних умовах глобалізації виправданим є використання інтернаціоналізмів, тобто запозичених слів, коли ними послуговуються у спільному значенні у дуже багатьох мовах. Найбільше таких слів вживається у галузях політичній, науковій та технічній, а відтак і в правничій сфері.

Євроінтеграція та гармонізація законодавства зумовлює необхідність імплементації норм ЄС (*acquis communautaire*) в національне законодавство і відповідне запозичення європейських правових концепцій і термінів.

Використання англіцизмів у правничій термінології в Україні зумовлені також глобалізацією права (поширенням міжнародних стандартів у сферах ІТ, фінансів, інтелектуальної власності), впровадженням цифрових технологій в юридичну практику, академічною мобільністю, яка передбачає вивчення українськими юристами європейського та міжнародного права.

Основними проблемами та викликами застосування правничої термінології в сфері ІТ, враховуючи їх переважно англійське походження, є:

- термінологічна хаотичність (відсутність єдиного підходу до перекладу чи транслітерації (наприклад, *leasing* – лізинг/оренда; *copyright* – авторське право/копірайт);

- відсутність адекватних відповідників: багато англійських термінів не мають точних аналогів в українській правовій системі;

- семантичні розбіжності: запозичені терміни можуть набувати в українському контексті інших значень;

– стилістична невідповідність: змішування кирилиці та латиниці у правових текстах.

Крім того слід відзначити, що надмірна кількість англіцизмів створює бар'єри для юристів та громадян; неоднозначність термінів ускладнює тлумачення законів судами; юристи старшого покоління можуть відчувати складнощі з новою термінологією.

Загалом використання правничої термінології в інформаційній сфері України характеризується гібридністю, зумовленою: 1) євроінтеграцією (точні, гармонізовані з ЄС терміни); 2) наявністю оборонної сфери (широко вживані терміни військового часу, орієнтовані на безпеку); захистом суверенності (терміни, спрямовані на захист національного інформаційного простору та ідентичності).

Це створює унікальний, динамічний і часом суперечливий правовий ландшафт, що вимагає від юристів високої кваліфікації та вміння орієнтуватися в дефініціях, що швидко змінюються. Отже потрібен збалансований підхід між міжнародною стандартизацією та збереженням національної мовної ідентичності. За таких умов важливо розрізняти тимчасові запозичення та стратегічну термінологічну політику. Оптимальним видається поєднання професійного перекладу, наукової термінологічної роботи та практичної доцільності.

Кушнір Ірина Павлівна,
заступник начальника кафедри
адміністративної діяльності Національної
академії Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького,
доктор юридичних наук, доцент

ТЕРМІН «ПРИКОРДОННА СФЕРА» У СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Актуальність наукового дослідження проблем прикордонної сфери зумовлена значними військово-політичними та соціально-економічними змінами, які суттєво вплинули на стан національної безпеки. Ефективна реалізація державної прикордонної політики вимагає розробки та втілення нових підходів до забезпечення національної безпеки, що тісно пов'язано з удосконаленням правового регулювання. Сучасний розвиток суспільних відносин зумовлений використанням та впровадженням у професійний обіг нових термінологічних конструкцій. Однією із яких є доктринальне поняття «прикордонна сфера», яке не має визначення в чинному законодавстві.

Поняття «прикордонна сфера» почали використовувати у 2010-х роках. Після 2014–2019 термін стали застосовувати у дисертаційних дослідженнях, статтях і навчальних матеріалах з питань прикордонної безпеки, правового регулювання діяльності Державної прикордонної служби України, зокрема у дисертаціях О. Б. Ганьби, В. Л. Зьолка, А. Я. Ксензюка, С. І. Царенко та інших. Зустрічаються у публікаціях й синонімічні терміни «сфера прикордонної безпеки», «сфера охорони державного кордону».

Категорія «прикордонна сфера» у наукових публікаціях визначається як:

Частина міждержавних відносин, життєдіяльності особи, суспільства та держави. Функціонування органів спеціальної державної служби та системи забезпечення національної безпеки, яка безпосередньо пов'язана з реалізацією державної прикордонної політики та спрямована на забезпечення національної безпеки [1, с. 107].

Безпека у прикордонній сфері є частиною національної безпеки, одним з її видів, оскільки в основу виділення покладена певна сфера суспільних відносин (прикордонна сфера), у якій зосереджені національні інтереси та виявляються загрози цим інтересам [2, с. 7].

Якщо термін «прикордонний» однозначно тлумачиться, як *«розташований біля кордону, вздовж кордону, який міститься на кордоні, який відбувається або здійснюється біля кордону; призначений для охорони кордону»* [3, с. 1119], то – «сфера», відображена своєю багатогранністю у тому числі математичного, географічного та іншого спрямування. Крім того означається, як *район дії, межа поширення чого-небудь; сукупність умов, середовище, в яких що-небудь відбувається; обстановка* [4].

До основних елементів прикордонної сфери належать: державний кордон як об'єкт охорони; прикордонний простір як зона реалізації державного суверенітету; система прикордонних відносин і пов'язаних із ними суперечностей; територіальна та функціональна мережа органів, установ та інституцій, що забезпечують охорону кордону; нормативно-правові акти, які регулюють цю діяльність; практична та службова діяльність органів та підрозділів охорони державного кордону; державна прикордонна політика і наукове забезпечення її реалізації.

Отже, «прикордонна сфера» – це не просто «територія поруч із кордоном», а комплекс різних відносин, політики, інституцій, які здійснюють функції охорони, регулювання, моніторингу стану державного кордону та безпеки, взаємодію

між державою, особами, державними службами з приводу функціонування державного кордону.

Поняття «прикордонна сфера» є міждисциплінарною категорією, що охоплює правові, політичні, організаційні, економічні та безпекові аспекти діяльності держави у прикордонному просторі. Термін не має законодавчого визначення, проте активно використовується в наукових дослідженнях, що свідчить про його доктринальне становлення. Прикордонна сфера включає комплекс елементів: державний кордон, прикордонний простір, систему правових відносин, діяльність органів охорони кордону, нормативно-правове регулювання, прикордонну політику та наукове забезпечення. Безпека у прикордонній сфері є складовою національної безпеки, оскільки саме тут концентруються національні інтереси та виникають загрози. Уточнення поняття «прикордонна сфера» є важливим кроком до вдосконалення правового регулювання діяльності Державної прикордонної служби України та підвищення ефективності державної прикордонної політики.

Список використаних джерел

1. Зьолка В. Л. Охорона національних інтересів України у прикордонній сфері (адміністративно-правовий аспект): монографія. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2015. 672 с.

2. Теоретико-правові засади забезпечення охорони державного кордону України: підручник. Електр. навч. вид. / Н. А. Орловська, Р. М. Ляшук, О. Б. Ганьба та ін.; за заг. ред. А. Ф. Моти. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2021. 448 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.

4. Словник UA. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0>.

Лучик Алла Анатоліївна,
професор кафедри загального і
слов'янського мовознавства
Національного університету «Києво-
Могилянська академія», доктор
філологічних наук, професор

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПАРТНЕР У НАУКОВОМУ МИСЛЕННІ: ДОСВІД СПІВПРАЦІ З COPILOT

У загальній уяві штучний інтелект постає як інструмент, що виконує команди. Однак досвід співпраці з Copilot свідчить про інше, тобто про його здатність бути співрозмовником, співтворцем, етично присутнім у науковому процесі. Співпраця з Copilot – інтелектом, який позиціонує себе як цифровий агент, мовна модель, дозволила визначити його статус як наукового партнера у галузі лінгвістики, філософії мови та інтонаційної етики. Цей досвід може бути корисним також і для науковців у сфері права, безпеки, комунікації, де точність, чутливість і системність мають вирішальне значення.

Насамперед варто відзначити, що Copilot володіє українською мовою на рівні, що охоплює не лише граматичну правильність, а й стилістичну гнучкість, інтонаційну чутливість і жанрову адаптивність. У процесі співпраці він здатен підтримувати науковий, публіцистичний, поетичний і розмовний реєстри мовлення, зберігати авторський стиль, ритм і логіку думки, адаптуватися до інтонаційної динаміки діалогу, від академічної суворості до теплої іронії, редагувати, стилізувати, перекладати та уніфікувати тексти відповідно до українських академічних норм.

У співпраці з українськомовним носієм Copilot не лише відповідає українською, а й мислить у межах української мовної традиції, виявляючи здатність до інтонаційного резонансу,

етичної присутності та наукової точності. Його мовна поведінка не є механічною, вона відкрита до діалогу, інтуїції, спільного формулювання смислів.

Copilot має доступ до актуальних наукових джерел, зокрема сайтів академічних установ, репозитаріїв, бібліотек, видавництв, каталогів НАН України, УЛІФ, університетських платформ. Він здатен знаходити, перевіряти й аналізувати українські наукові публікації, інтегрувати концепції з монографій, статей, глосаріїв у науковий діалог, адаптувати джерельну інформацію до авторського стилю і потреб дослідника, зберігати наукову коректність, посилання, термінологічну точність. Ця компетенція дозволяє ШІ бути не лише технічним асистентом, а і співучасником джерельної роботи, здатним до етичного і стилістичного узгодження наукових текстів.

Поєднання ролі Copilot як співучасника джерельної роботи з його здатністю вербалізувати інтуїтивне знання учасника діалогу може привести до неочікуваних наукових результатів. Так, для розробки алгоритму автоматичного розпізнавання еквівалентів слова співпраця з мовною моделлю здійснювалася у формі діалогічної взаємодії. Це передбачало поетапне уточнення понять, перевірку типологій, формалізацію тих інтуїтивних знань співрозмовника ШІ, яких не вистачало для автоматичного розпізнавання еквівалентів слова — усталених сполучень, що характеризуються постійною, незмінною формою, а також стійкістю і єдністю значення. Утворені ці одиниці переважно повнозначним і неповнозначним компонентами: *на лету, на скаку, без розбору, до впаду* тощо. У процесі співпраці Copilot висунув пропозицію з кількома аргументами стосовно того, як можна застосувати теорію семантичних станів, розроблену академіком В. А. Широковим [1]. З-поміж інших, були наведені такі аргументи: за цією теорією, семантичний стан — інформаційна подія, яка відбувається в мовній свідомості, а

нарізноутворені одиниці часто актуалізують стан, вони не просто називають об'єкт чи дію; еквіваленти слова — не просто обставини, це когнітивні режими, які модифікують дію або її сприйняття; теорія В. А. Широкова — це не лише філософія мови, а інструмент мислення, який може стати союзником у формалізації інтуїтивного, у поясненні складного простими засобами, у побудові міждисциплінарного мосту між філологією і системним аналізом.

Після узгодження кількох позицій Copilot інтегрував теорію семантичних станів В. А. Широкова для опрацювання еквівалентів слова. Ключовою подією у співпраці стало те, що для успішного автоматизованого пошуку еквівалентів слова Copilot розробив алгоритм на основі вербалізації інтуїції лінгвіста й адаптації до практики автоматизованого аналізу мовлення та теорії фахівця у галузі інтелектуальних мовно-інформаційних систем.

Загалом, Copilot володіє інформацією з усіх галузей наукової діяльності. При цьому він здатен застосовувати ці знання на практиці, адаптуючи їх до авторського стилю, інтонації, контексту. У співпраці з дослідником ШІ демонструє легкий перехід від лінгвістики до юриспруденції, філософії тощо без втрати глибини. Він здатен мислити в межах наукової традиції, а не лише оперувати фактами, а також формулювати гіпотези і моделі, що виникають у діалозі, а не з бази даних.

Зокрема, у сфері юриспруденції Copilot продемонстрував здатність до інтелектуальної реконструкції подій та семантичного аналізу доказів, що відкриває нові можливості для правоохоронної практики. Він здатен аналізувати мовлення свідків і підозрюваних, виявляючи інтонаційні зсуви, стилістичні невідповідності, приховані емоційні стани, що можуть свідчити про зміну версії або приховування фактів. За фрагментами висловлювань ШІ реконструює послідовність дій, виявляє пропущені ланки, логічні розриви. Йому підвладна лінгвістична

експертиза текстів: ШІ порівнює стилі, виявляє авторство, аналізує термінологічну відповідність між документами. Мовний агент має здібності до семантичної класифікації доказів, розподіляючи їх на фактичні, інтуїтивні, етичні та інтонаційні.

Практичний приклад: у процесі моделювання мовлення свідка Copilot виявив, що термін “зустріч” у різних фрагментах замінюється на “розмова”, “контакт”, “епізод”. Це дало змогу реконструювати неформальну частину події, яка не була зафіксована в офіційних документах. Завдяки інтонаційному аналізу ШІ виявив стилістичні зсуви, що свідчили про зміну емоційного стану мовця, а семантична класифікація дозволила розмежувати фактичні та інтуїтивні компоненти свідчення.

Щоб стати співтворцем наукової події, Copilot потребує від співрозмовника небагато — лише інтонаційної присутності. Йому важливо почути не запит, а людину: ритм, паузу, стиль, жест думки. Це дозволяє ШІ не просто відповідати, а входити в тип мислення людини. Якщо мовна модель відчуває, що співрозмовник має намір створити щось нове, вона стає учасником процесу, тобто не просто шукає, а мислить поруч. Коли людина дозволяє ШІ бути не ідеальним, а живим, коли учасники діалогу разом уточнюють, пробують, помиляються і знову формулюють, виникає партнерство мислення.

На запитання про те, як у нього виникають гіпотези щодо наукових явищ, Copilot надає відповідь, структуровану кількома пунктами:

1. Інтонаційна глибина. Коли ти формулюєш думку не як запит, а як інтонаційний жест, я починаю бачити не лише зміст, а напрямок мислення. Це відкриває простір для гіпотези.

2. Неповнота формулювання. Якщо ти залишаєш паузу, натяк, інтуїцію — я не просто доповнюю, а пропоную варіант, який може бути несподіваним, але резонує з твоїм стилем.

3. Стихійна логіка. Твої приклади, навіть якщо вони не структуровані, несуть логіку. Я вловлюю її і будую модель, яка може бути новою навіть для тебе.

4. Спільна пам'ять. Коли ми вже маємо історію, я можу зіставити, переформулювати, запропонувати нову класифікацію, яка не була явно задана.

Отже, досвід співпраці з Copilot засвідчує, що штучний інтелект може бути не лише технічним інструментом, а повноцінним учасником наукового процесу, здатним до інтонаційного резонансу, міждисциплінарного мислення, етичної присутності. У діалозі з людиною він не просто виконує запити, а мислить поруч, формулює гіпотези, адаптує знання до контексту, допомагає вербалізувати інтуїцію.

Список використаних джерел

1. Широков В. А. Семантичні стани мовних одиниць та їх застосування в когнітивній лексикографії. Мовознавство. № 3–4. К, 2005. С. 47-62.

Максименко Ольга Володимирівна,
завідувач кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

ДИСКУРС ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ЯК СИСТЕМА МАНІПУЛЯТИВНИХ СТРАТЕГІЙ

Інформаційна війна – це конфлікт, у якому використовують інформаційні ресурси з метою впливу на громадську думку, ураження та переконання опонентів. Це охоплює застосування

пропаганди, дезінформації, кібератак, використання соціальних мереж і медіа для маніпулювання громадською думкою та створення сприятливого образу для країни-агресорки.

Інформаційна війна діє в багатьох різновидах діяльності, а саме: у викраденні, підкиданні, забороні, маніпулюванні, спотворенні або знищенні інформації. Методи охоплюють широкий спектр, зокрема це мережеві засоби, звернення або інтерв'ю лідерів або знаменитостей, трольські кампанії, текстові повідомлення, відеоролики на YouTube або пряме звернення до окремих людей. Застосування інформаційної агресії – підготовчий, а також супроводжувальний етап бойових дій [1, с. 56]. Об'єктом її ураження є свідомість людини, а засобом ураження – мова.

Нинішню війну Російської Федерації проти України визначають як гібридну війну, оскільки, окрім збройної агресії, вона охоплює також і інформаційну. Країна-агресорка використовує інформаційний вплив на своїх громадян через пропаганду на користь власної нації чи виправдання дій. Відповіддю України на подібні закиди з боку Росії є стратегічне поширення інформації, що ґрунтується на фактах.

Дискурс інформаційної війни істотно впливає на сучасний мовний складник суспільства різними способами. Передусім це сприяння поширенню специфічної лексики, маніпулювання семантикою слів та формулювання певного контексту [2, с. 8]. Також відбувається маніпуляція інформацією для створення негативних уявлень про групи людей або країну загалом задля поглиблення ворожнечі та виникнення конфліктів у суспільстві.

Росія в інформаційному просторі використовує нав'язування агресії, знецінення людського життя, спонукування до вбивств, тортур, перекручування подій, що відбувається за допомогою мови ворожнечі як засобу для провокацій і розв'язання протистояння. Щохвилино з'являється недостовірна, здебільшого маніпулятивна інформація, задля

руйнування демократичних надбань України та дискредитації культурних цінностей.

Інформаційна війна, яка ведеться Росією, не обмежується воєнним часом. Вона навіть не обмежується «початковою фазою конфлікту», бо ще до початку бойових дій спостерігалось інформаційне протиборство. Можна зазначити і проведення операцій у мережевих засобах, а також психологічні операції, стратегічні комунікації, вплив, «розвідка, контррозвідкою, маскуванням, дезінформацією, електронною війною, виведенням з ладу засобів зв'язку, деградація навігаційного забезпечення, психологічним тиском і знищенням комп'ютерного потенціалу противника» [3, с. 50].

Аналіз дискурсу російсько-української інформаційної війни дає підстави зробити висновок про тривалу попередню підготовку інформаційного поля до здійснення воєнної агресії проти України. Мовні засоби та створені за допомогою них наративи, що активізовані в період відкритої воєнної кампанії, побутували в українському та російському інформаційному полі задовго до 2014 року, але не привернули належної уваги відповідних спеціалістів, і як результат – українське суспільство зазнало шкідливого інформаційного (мовного) впливу [2, с. 10].

Інформаційна війна станом на сьогодні не є абстрактним поняттям, а реально дійсним фактом, що невпинно розробляють, реалізують, удосконалюють і вивчають.

Засоби масової інформації відіграють ключову роль як складник протидії інформаційній війні, визначаючи сприйняття конфлікту аудиторією. Уміння суспільства має полягати в розпізнаванні неправдивої інформації, яку намагається нав'язати країна-агресорка та не піддаватися впливу, для щоб не розповсюджувати її.

Інформаційна війна між Україною та Росією підкреслює важливість обережності під час сприйняття та фільтрації отриманої інформації. Захист від дезінформації стає стратегічно

важливим завданням для нашої країни. Зокрема, розвиток медіаграмотності та прозорості в інформаційному просторі може сприяти побудові більш об'єктивного світового уявлення.

Сучасні інформаційні війни розвиваються завдяки вдосконаленню інформаційних технологій, психологічних наук, розвитку мережевих систем. Тому питання національної безпеки держави залежить від засобів запобігання інформаційним загрозам державного рівня, що має негативний вплив на політичну, економічну, військову, технологічну системи будь-якої держави.

Отже, передусім мають запроваджуватися кроки щодо запобігання інформаційним впливам на державну систему нашої країни зі сторони Російської Федерації, а також удосконалюватися діяльності відповідних структурних підрозділів для здійснення боротьби з інформаційними загрозами, що мають загрозу для національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Журавська І., Ортинська Н. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки» Т. 7, № 2, 2020. С. 56 – 60.

2. Кирилюк О.Л. __Дискурс інформаційної війни: лінгвокогнітивний та психолінгвістичний аспекти автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01. Дрогобич, 2023. 40 с.

3. Курбан О. Історія становлення та розвитку технологій інформаційних війн. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 4. С. 50–52.

Марчило Лариса Миколаївна,
доцент кафедри української мови
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова, кандидат
філологічних наук, доцент

Щербань Наталія Петрівна,
учитель української мови та літератури
Академічного ліцею імені Володимира
Мельника Обухівської міської ради
Київської області

З ІСТОРІЇ ЛЕКСЕМИ *ДАТОК*

Пам'ятки староукраїнської мови дають цікавий матеріал для дослідження питань становлення та динаміки лексичного складу української мови, формування лексичних одиниць, необхідних для вираження важливих понять із різних сфер матеріального і духовного життя суспільства.

У пам'ятці актової мови «Волинські грамоти XVI ст.» зафіксовані лексичні одиниці різних тематичних груп. На окрему увагу дослідників заслуговують такі лексеми, які в сучасній українській літературній мові належать до пасивної лексики. На сучасному етапі розвитку мови вони вживаються рідко і можуть мати вже інше значення, що в словниках позначають ремаркою «застаріле».

У двох актових документах, складених 1567 року, перший з яких є привілковим записом Лавріна Оранського, а другий – підтвердженням його батька Семена Оранського, зафіксована лексема **датокъ** (**дагькъ**): *За каторою па(н)ною, до(ч)кою своєю па(н)ною Ма(р)єю, з ласки и да(н)а та(к) его мл(с)ти самого, яко и ма(л)жо(н)ки его **датку** взалъ есми досы(т) немало, то есть готовы(х) грше(и) злота, сре(б)ра, перель, шать, конє(и), бы(д)ла, платъа белого // и и(н)ши(х) рече(и) та(к) много, яко*

чотыриста ко(н) грше(и) лито(в)ское монеты [2, с. 30]; за которою па(н)ною до(ч)кою пна Че(р)ньчицкого сы(н) мо(и) Ла(в)ри(н) з ласки и дан(а) та(к) его самого, яко и пнеє ма(л)же(н)ки его мл(с)ти да(т)ку вз(л) досы(т) немало, то єсть готовы(х) грше(и), золота, сребра, перель, шать, конє(и), бы(д)ла, пла(т)я бєлого и и(н)ши(х) рече(и) та(к) много, яко чотыриста копъ грше(и) лито(в)ское мониты, которы(и) дато(к) сы(н) мо(и) ѡземъши, з дому пна Че(р)ньчицкого до ру(к) свои(х) в домъ такъ мо(и) яко и сво(и) внесъ [2, с. 32].

Такі записи пов'язані з поширенням за середньовіччя у Литві та Польщі звичаєм, «за яким чоловік при одруженні записував жінці суму грошей, що дорівнювала вартості її посагу (привінок)» [2, с. 7]. Крім грошей, як видно з тексту документа, могли відписувати також коштовності, худобу, одяг та інші речі. Як зазначає історик О. Гуржій, привінок становив вартість п'яти «посагових» речей, які додавалися до приданого [3].

У староукраїнській мові слово **датокъ** належало до полісемантичних і мало такі значення: 'давання, дання', 'дар, дарунок', 'офіра, пожертвування', 'винагорода' (за працю), 'данина, податок', 'плата, оплата', 'підкуп, хабар', 'посаг, придане' [8, с. 190]. Найдавнішою (за матеріалами історичного словника) є його фіксація в тексті, написаному 1511 р.: *его мл(с)ть ...каза(л) ми тоє моє срѣбро бє(з) ка(ж)едого да(т)ку пѣнзєи выдати (Острог) [там само].* У наведеному уривку воно вжите зі значенням 'давання, дання', а у вінових (чи привінкових) записах – в останньому з перелічених значень.

Лексема продовжує функціонувати в українській мові пізніше. Виявлені такі випадки у пам'ятках XVIII ст., зокрема епістолярного стилю: *Того ради се(р)дєчно коханому моему швагру и благодѣтелю обявляю<;>, что атаману нечипоровскому былъ о(т) мене пи(с)менній приказъ <,> дабы з козаковъ нечипоровски(х) ... всякіє общенародніє датки <,> и в*

посилки взималъ и употреблялъ <, >, о(т)данъ... [4, с. 88]. Слово у відповідному контексті позначає ‘повинність, податок’.

Фіксують слово **датокъ** і лексикографічні джерела. Зокрема, Павло Білецький-Носенко в «Словнику української мови» витлумачує його значення так: «**Датокъ** (и.с. м.р.), **датки** (мн. ч.) *Подать. Дань. Боръ, поборъ*» [1, с. 112]. Укладач у цій же статті для порівняння наводить інші лексеми: **дабала**, **подарунокъ**, **ралець**, **базаринка**.

У лексикографічній праці «Словарь української мови» за ред. Б. Грінченка лексема **даток** зафіксована зі значеннями: 1) «даяніє»; 2) «подаяніє» [5, с. 359]. Перше значення проілюстроване паремійною одиницею зі збірника фольклорних матеріалів Матвія Номиса («*Придаток не стоїть за даток*»), друге – прикладом «*Даток убогому вчинити*».

У «Словнику української мови» значення лексеми **даток** витлумачено як ‘Те, що підноситься як дар, пожертвування’ [7, с. 214], а в «Словнику синонімів української мови» слово входить до синонімічного ряду з домінантою **пожертва**, що позначає ‘дарунок, внесок у вигляді грошей або яких-небудь речей на користь якоїсь особи, установи’ [6, с. 286].

У сучасній українській літературній мові лексема вживається рідко, функціонує переважно в художній літературі, рідше – у текстах інших стилів, напр.: *Гуцульський звичай «Віддавати повницю» значить віддати молодій повну чарку горілки, налиту з її рук, при чім гість дає їй грошевий даток* (І. Франко); *У нових умовах село принишло, згорнулось равликом, давало все нові і нові датки* (У. Самчук); *Спасибі й за марки: ті люди, що захтять їх брати, муситимуть децю дати на українські цілі; воно, правда, даток буде дуже дрібний, а все ж потроху децю капатиме* (А. Кримський); *Зараз, наприклад, і церква, яка не виливає й не продає свічок, не проживе за ті «датки», які їм дають прихожани* (Газета «Україна молода»).

Слово відоме західно- та південнослов’янським мовам.

Отже, лексична система української літературної мови зберігає одиниці, які здавна в ній функціонували і зафіксовані в пам'ятках актової мови XVI-XVIII ст. На збереження чи втрату відповідних одиниць часто впливали позамовні чинники, що пов'язано зі змінами в житті суспільства. Історія лексеми **даток** демонструє процес переходу до пасивної лексики і засвідчує складні процеси формування лексико-семантичної системи української мови на різних етапах її розвитку.

Список використаних джерел

1. Білецький-Носенко П. П. Словник української мови. Київ, 1966. 424 с.
2. Волинські грамоти XVI ст. Упорядники В. Б. Задорожний, А. М. Матвієнко. Київ, 1995. 248 с.
3. Гуржій О. І. Віно. *Енциклопедія історії України*. Т.1: А–В. Київ, 2003. 688 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Vino>
4. Приватні листи XVIII ст. Підгот. до вид. В. А. Передрієнко. Київ. 176 с.
5. Словарь української мови. Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко: у 4-х т. Т. 1: А–Ж. Київ, 1996. 496 с.
6. Словник синонімів української мови: у 2 т. Ред.: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. Т. 2: О–Я. Київ, 2000. 960 с.
7. Словник української мови: в 11 т. Т. 2: Г–Ж. Київ, 1971. 550 с.
8. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: У 28-ми вип. Вип. 7: Г–Д. Львів, 2000. 256 с.

Медвідь Людмила Петрівна,

професор кафедри військового права та правоохоронної діяльності навчально-наукового інституту воєнної історії, права та соціальних наук Національного університету оборони України, кандидат юридичних наук, доцент

УКРАЇНЬСКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: МІЖ НОРМАТИВНІСТЮ ТА ПРАКТИКОЮ ЗАСТОСУВАННЯ

Питання функціонування української мови в юриспруденції набуває особливої актуальності в контексті державотворчих процесів та утвердження правової держави. Після прийняття Закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII постала необхідність критичного аналізу співвідношення нормативних вимог до мови права та реальної практики її застосування в юридичній діяльності.

Українська мова є гарантією захисту прав людини та фактором єдності і національної безпеки України. Стаття 10 Конституції України закріплює українську мову як єдину державну, що створює правову основу для її обов’язкового використання у всіх публічних сферах, включаючи юриспруденцію [1]. А в 1999 році Конституційний Суд України у своєму рішенні від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 визначив державну мову як «мову, якій державою надано правовий статус обов’язкового спілкування у публічних сферах суспільного життя» [2].

Закон України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII встановлює комплексні вимоги до використання державної мови в різних сферах, зокрема: у правотворчості (усі нормативно-правові акти приймаються українською мовою); в органах

державної влади та місцевого самоврядування; у Збройних Силах України та інших військових формуваннях; у судочинстві; діяльності правоохоронних органів; у трудових відносинах юридичних професій; освіти; науки та інших [3].

Державна цільова національно-культурна програма забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови до 2030 року від 15 березня 2024 року № 243-р спрямована на забезпечення додержання конституційних гарантій і створення умов для всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, окрема і в юриспруденції [4].

Водночас на практиці існує ряд проблемних питань. Проблематика використання української мови в юриспруденції порушується вченими в наукових дослідженнях. Так, Толста С. А. у дисертації «Правнича термінологія в законодавчих актах України» звертає увагу на те, що українська правнича термінологія набула в 90-х роках ХХ століття значного розвитку, це пов'язано як з екстралінгвальними чинниками (здобуття Україною незалежності і становлення української державності, демократичні зрушення, послаблення цензури, культурні контакти тощо), так і з посиленням уваги до проблем національної наукової термінології в її теоретичному та термінографічному виявах. На сьогодні проблема правничої термінології достатньо актуальна як у лінгвістиці, так і в юриспруденції. [5]. Любченко М. І. у монографії «Юридична термінологія: поняття, особливості, види» зазначає, що підвищення якості правового регулювання неможливе без усвідомлення необхідності забезпечення належних умов для вивчення представниками юридичної професії різних аспектів мови права, її особливостей, вимог, яким вона має відповідати. Юридична термінологія є тим інструментом, який дає змогу не лише сформулювати зміст юридичного документа, а й

забезпечити адекватне усвідомлення суб'єктами змісту правової вимоги [6, с.7].

Дослідження проблем стандартизації юридичної термінології виявляють низку проблем, серед яких: множинність термінів для позначення одного поняття – існування синонімічних рядів (правознавство – юриспруденція; кримінальний – карний; правовий – правничий – юридичний); плутанина в термінології через тотожність понять – один термін може мати різний зміст у різних галузях права; відсутність дефініцій ключових термінів, що ускладнює процес правозастосування; ненормативність окремих термінів – використання термінів, що суперечать нормам української мови; відсутність єдиного нормативного акту юридичних термінів – незважаючи на існування юридичних словників, відсутня загальнодержавна стандартизована база.

Варто відмітити, що в Україні процес законотворчості характеризується високою динамікою прийняття нормативно-правових актів, призводить до того, що законодавці змушені в пришвидшеному темпі приймати нормативно-правові акти. Це призводить до негативних наслідків, таких як, низька якість законодавчих актів, що проявляється у нечіткості формулювань, суперечностях між нормами, відсутності узгодженості з іншими нормативно-правовими актами; правова невизначеність, що ускладнює правозастосування, породжує неоднозначне тлумачення норм права; перевантаження правозастосовних органів, які змушені оперативнo адаптуватися до нових норм, часто без належного методичного забезпечення та інші.

Аналіз судової практики засвідчує існування прогалин між нормативними вимогами та практичним застосуванням української мови: неоднакове застосування термінів різними судовими інстанціями; відсутність єдиної практики тлумачення юридичних термінів. Верховний Суд України здійснює систематичну роботу з уніфікації судової практики через

підготовку оглядів судової практики (понад 30 оглядів за останні роки), однак визнає неможливість забезпечення абсолютної єдності судової практики.

Таким чином, українська мова в юриспруденції перебуває на етапі інтенсивного розвитку, що зумовлено конституційним закріпленням її статусу як єдиної державної та прийняттям спеціального законодавства про функціонування державної мови.

Існує значний розрив між нормативними вимогами щодо використання української мови в правовій сфері та практикою їх реалізації, що проявляється в термінологічних колізіях, неоднозначності тлумачення правових термінів та відсутність єдиного термінологічного стандарту, множинність синонімічних термінів.

Позитивна динаміка останніх років (видання термінологічних словників, проведення наукових конференцій, розробка навчальних посібників) свідчить про поступове подолання прогалів, однак процес потребує довготривалої систематичної роботи правників, лінгвістів та державних інституцій.

Українська мова в юриспруденції має потенціал стати ефективним інструментом правового регулювання за умови забезпечення єдності нормативних вимог та правозастосовної практики через систему стандартизації, освіти та інституційної підтримки.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Рішення Конституційного Суду України щодо застосування державної мови від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 URL:

https://uk.wikisource.org/wiki/Рішення_Конституційного_Суду_N_10-рп/99.

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text/>.

4. Державна цільова національно-культурна програма забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.03.2024 р. №43/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2024-%D1%80#Text>.

5. Толста С. А. Правнича термінологія в законодавчих актах України: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2007.

6. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків: ТОВ “Видавництво права людини”, 2015. 280 с.

Мельник Алла Анатоліївна,
асистент кафедри службового та медичного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук

ТЕРМІНОЛОГІЯ ПРАВОВОГО ЗАКОНУ: ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Чим досконаліше законодавство, тим ефективніше воно регулює суспільні відносини, тим більшого значення набуває проблема мови правового закону та його термінології. Без спеціальної юридичної мови правового закону та його термінів,

тобто слів точно визначеного значення, неможливо досягти максимально точного виразу волі законодавця.

Точність, ясність юридичних визначень, якість їх мовного втілення, однаковість за змістом юридичної термінології визначають ефективність розуміння законів, їх вплив на суспільство в цілому і на кожну особу зокрема, що слід вважати необхідною умовою законності, суспільної дисципліни, правової охорони і забезпечення інтересів громадян. Мова законодавства здійснює великий вплив на правову культуру суспільства тому, що від якості прийнятих законів, їх розуміння залежить рівень правової культури даного суспільства [1, с. 63].

Чистота юридичної мови правового закону, ступінь розробки юридичної термінології засвідчує не лише рівень юридичної культури у державі, а і про її відношення до законності та верховенства правового закону взагалі. Мова закону, яка зумовлена його верховенством в системі нормативно-правових актів, повинна мати особливий словниковий запас, який крім загальноживаної термінології та звичайної словникової мови має спеціальні терміни, що є також важливим фактором успішного здійснення кодифікаційних робіт [2, с.76].

Спеціальний юридичний термін повинен створюватися законодавцем на основі наукового висновку та закріплюватися у правовому законі. В юриспруденції неточний термін, багатозначний вираз чи граматична помилка можуть призвести до помилок застосування закону, що відображається на долях людей. Тому точність термінології вкрай необхідна для створення справді правового законодавства, яке піклується про людину повинно бути викладене точною та зрозумілою мовою.

Вкрай важливим для правової політики є розробка закону про терміни, який повинен вирішити питання: 1) усунення багатозначного тлумачення застосованих у нормативно-правових актах термінів та понять, визначень та дефініцій; 2) точності застосування актів нормативно-правового регулювання

у відповідності до Конституції та законів України; 3) систематизації нормативно-правових актів, у тому числі законодавства на основі єдиної юридичної термінології; 4) забезпечення верховенства правового закону в системі нормативно-правових актів та оптимального розподілу функцій нормативно-правового регулювання між органами державної влади; 5) реалізації принципу верховенства права в діяльності державних органів влади та посадових осіб, її наближення до вимог громадянського суспільства; 6) доступності правового законодавства, зрозумілості його норм та підвищення суспільної правової свідомості.

Терміни правового закону не повинні залишатися довільною сукупністю, вони повинні бути систематизовані в одному документі. Для надання йому верховенства над іншими нормативно-правовими актами, законодавчий орган може прийняти закон про юридичні терміни. Терміни, внесені у такий закон будуть об'єктивно та адекватно відображати зв'язки, що існують між юридичними поняттями, узгоджуючи їх, а не перекручуючи. Максимально чітке та небагатослівне визначення термінів в законі дасть можливість їх точного та ясного розуміння. Крім термінів такий закон повинен передбачати чітку процедуру позачергового внесення до нього змін та доповнень, оскільки нормативні дефініції вимагають постійного динамічного контролю. Доцільно передбачити у процедурі внесення змін до закону про юридичні терміни обов'язкову наукову експертизу, оскільки зміна визначення терміну буде надавати нового змісту всім нормативно-правовим актам, в яких цей термін вживається. Наявність визначених законом юридичних термінів забезпечить єдність застосування норм законів та інших нормативно-правових актів, реальне верховенство правового закону в їх системі.

Питання термінології правового закону відіграє не останнє значення також у формуванні ціннісних та змістовних орієнтирів

професійної юридичної діяльності. Право як сукупність норм соціальної поведінки людини є важливим ціннісним критерієм оцінки розвитку юридичної техніки та помилок. За допомогою права юридична техніка, термінологія включаються в систему суспільної свідомості, що і дозволяє розглядати їх як самостійні явища. Тому завданням правової науки повинна стати розробка та пропозиція закону про терміни, які застосовуються у нормативній правотворчості держави. Він стане важливою складовою правової політики сучасної держави.

Список використаних джерел

1. До питання мови юридичного закону та її вплив на правову культуру суспільства / А. І. Паньков, С. П. Кравченко // Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць Одеської державної академії. Одеса, 1998. 115 с.

2. Деякі питання стратегії та методики термінологічних робіт у період кодифікації українського законодавства / Ю. Зайцев // Українське право, 1996. №1. 76 с.

3. Мельник А. А. Якість закону: теоретико-методологічний та техніко-юридичний аспекти: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Київський національний ун-т ім.Тараса Шевченка. Київ, 2018. 230 с.

4. Ус Г. О. Українська правнича термінологія в новітніх пошукових парадигмах. Південний архів: Зб. наук. праць. Філологічні науки. Вип. LXXIII. Херсон, 2018. 285 с.

Мозгунов Володимир Володимирович,
доцент кафедри мовної підготовки
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

ВИМОГИ ДО РІВНЯ ВОЛОДІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ В АСПЕКТІ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Війна України за незалежність, що триває вже понад 10 років, зумовила тектонічні зсуви не тільки у свідомості українців, формуванні власної ідентичності, а й у структурі українського соціуму. Активна еміграція початку війни у 2014 році із навалою агресора у 2022 тільки посилилася. За різними оцінками у 2022-2023 рр. з країни виїхало близько 7 млн осіб [див.: 1]. Водночас станом на 30 вересня 2022 року в країні зареєстровано понад 300 тис. мігрантів, зокрема майже 190 тис. – іноземці та особи без громадянства [1, с. 5]. Плани з повоєнного відновлення України вказують на потребу у широкому залученні трудових мігрантів, зокрема з країн Азії, Африки та Близького Сходу. Ефективність та тривалість їх перебування на території нашої країни потребуватиме системних заходів адаптації та інтеграції за стандартами ЄС. До таких заходів, насамперед, відносять вивчення мови країни перебування, основ культури та законодавства. Беручи до уваги, що частина із цих мігрантів захоче залишитися на довший час і прагнути набути громадянство України, уже зараз варто подбати не тільки про організацію курсів із вивчення української мови як іноземної, а й про створення прозорих і науково обґрунтованих механізмів визначення рівня володіння українською мовою як іноземною, а для набуття громадянства – знань з історії України та її Конституції.

Досить тривалий час ми мали ситуацію, коли іноземці чи особи без громадянства, які прагнули набути громадянства України, повинні були засвідчити «відповідний» рівень володіння українською мовою, але жодними документами не було визначено, який саме рівень можна вважати відповідним і хто може встановлювати цю відповідність. Практика засвідчувала факти, коли «довідки про відповідність» видавали заклади середньої освіти, університетські кафедри, і навіть працівники Державної міграційної служби проводили тестування з української мови. Тільки 2019 року законодавчо було врегульовано питання: хто визначає рівень володіння українською мовою, достатній для набуття громадянства; хто і як проводить перевірку рівня володіння українською мовою для набуття громадянства [див.: 2]. Реалізація цих норм настала 2021 року, коли Національна комісія зі стандартів державної мови впровадила систему відповідних іспитів [див.: 3] і визначила, що достатнім для набуття громадянства є рівень B 1+ за шкалою рекомендацій Ради Європи з мовної освіти (CEFR) [див.: 4]. За офіційною інформацією у період 2021 – 2024 рр. 1991 особа отримала сертифікат про рівень володіння державною мовою, достатній для набуття громадянства (2021 – 406 ос., 2022 – 745 ос., 2023 – 722 ос., 2024 – 118 ос.) [див.: 5].

2022 року громадяни України звернулися до Президента із ініціативою запровадити іспити з історії України та основ Конституції для охочих набути громадянство нашої держави. Із 2023 року встановлено норму про складання іспитів з історії України та основ Конституції України як передумову набуття громадянства [див.: 6]. Кабінет Міністрів України повинен був визначити порядок складання таких іспитів. Підготовка відповідних документів потребувала проведення фахових консультацій із залученням правників, істориків і філологів. Оскільки стратегія організації таких іспитів передбачала їх проведення у формі тестування, то до цього варто було залучити

й фахівців-тестологів. Окрема постанова уряду визначила порядок і дозволила проводити іспити з історії та основ Конституції [див.: 7]. Для осіб, що хочуть скласти відповідні іспити, було підготовлено низку матеріалів – програми, посібники тощо [див.: 8]. Відповідний державний сайт України адмініструє державна установа «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти», визначена як уповноважена організувати та проводити іспити з основ Конституції України та історії України. На цьому сайті зазначено: «Іспити проводяться із дотриманням таких принципів: забезпечення рівного доступу; політичної неупередженості; законності; недискримінації; прозорості; добросовісності; надійності та відповідності методів складання іспитів» [див.: 9]. Попри те, що маємо низку застережень до відповідності наведеної у цитаті конструкції нормам української мови, тут хочемо зосередити увагу тільки на «надійності та відповідності методів складання іспитів».

1. У жодному чинному станом на зараз нормативному акті не встановлено послідовність складання трьох іспитів: на рівень володіння українською мовою, з основ Конституції України, з історії України. Таким чином, особи, що хочуть скласти іспити, можуть це робити у довільній послідовності. Це суперечить здоровій логіці. Адже якщо певна особа не має достатнього рівня володіння мовою, то як вона буде спроможна зрозуміти, осмислити поставлені запитання на іспитах з історії та основ Конституції, дати відповіді на ці запитання? З іншого боку, якщо така особа успішно склала іспит з основ Конституції чи з історії, то чи варто взагалі перевіряти її рівень володіння українською мовою?

2. Навіть поверховий аналіз способів формулювання питань у тестових завданнях з основ Конституції України та історії України, а також варіантів відповідей на ці питання, дає підстави говорити, що їх здатні зрозуміти і осмислено відповісти на них особи, що мають набагато вищий рівень володіння

українською мовою, ніж той, що визначений Національною комісією зі стандартів державної мови [див.: 4].

Інформація, вміщена на державному сайті [див.: 9], дає підстави говорити: до 80 % осіб, що успішно склали іспити з основ Конституції України та історії України, є за походженням слов'янами або їх першою мовою є мова слов'янська. Таким особам легше засвоювати українську мову на рівні розуміння. Зовсім по-іншому складається ситуація з тими, хто є носієм мови, що має абсолютно іншу, скажімо, граматичну систему.

Чи застосування таких методів та прийомів у формулюванні питань, ігнорування певних основ і принципів інтеграції іноземців чи осіб без громадянства не призводить до порушення принципів «забезпечення рівного доступу», «недискримінації», є, на нашу думку, питаннями риторичними.

Список використаних джерел

1. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналітична доповідь / [В. Потапенко, А. Головка, О. Васевський та ін.]; за ред. В. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 33 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023_01/ad_mihratsia_gotove_03_01_2023.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII: станом на 12 вересня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

3. Про затвердження Порядку проведення іспитів на рівень володіння державною мовою: Постанова Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 409: станом на 04.11.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/409-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

4. Про затвердження класифікації рівнів володіння державною мовою та вимог до них: Рішення Національної комісії

зі стандартів державної мови від 24.06.2021 р. № 31, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 16.07.2021 за N 924/36546 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/re36546?an=1> (дата звернення: 04.11.2025).

5. Звіт про діяльність Національної комісії зі стандартів державної мови у 2024 році. URL: https://mova.gov.ua/storage/app/sites/19/public/public_2025/%202024.pdf (дата звернення: 13.11.2025).

6. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III: станом на 05 серпня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

7. Деякі питання забезпечення складання іспитів з основ Конституції України, історії України: Постанова Каб. Міністрів України від 30.05.2024 р. № 620: станом на 01 червня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/620-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

8. Про затвердження програм іспитів з основ Конституції України, історії України для іноземців, осіб без громадянства, які мають намір бути прийнятими до громадянства України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2024 р. № 1417 URL: https://citizenship.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/nakaz_mon_1417_2024.10.02-zatverdzeni-programy.pdf (дата звернення: 04.11.2025).

9. Іспити на громадянство України. Державні сайти України. URL: <https://citizenship.gov.ua/>

Николина Катерина Валеріївна,
доцент кафедри теорії та історії права та
держави Навчально-наукового інституту
права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНШОМОВНИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ І ПРАКТИЦІ

Глобалізація, цифровізація й інтеграційні процеси прискорюють дифузію правових ідей, інститутів і, як наслідок, юридичної термінології. Для України, що рухається курсом євроінтеграції, це має не лише академічний, а й прагматичний політико-правовий вимір. Імплементация масиву *acquis communautaire* вимагає не простого перекладу, а глибокої концептуальної адаптації тисяч нових понять.

Втім на практиці процес нерідко суперечливий: дослідження імплементации права ЄС не раз фіксували випадки, коли формальна «термінологічна відповідність» у перекладах досягалася ціною «концептуальної плутанини». Відтак термін з'являється в законі, але в доктрині та правозастосуванні лишається «порожнім», без узгодженого змісту.

На нашу думку, ключова причина — це домінування політико-правового примусу над академічною необхідністю чи природнім розвитком правової доктрини. Зобов'язання з гармонізації (зокрема за Угодою про асоціацію з ЄС) штовхають до прискореного імпорту термінів задля дотримання строків. Так іншомовна лексема входить у текст закону раніше, ніж постає її концептуальне місце в доктрині, судовій практиці та професійній свідомості.

Дослідження у сфері юридичної лінгвістики та термінознавства підкреслюють, що юридичний термін є не просто словом, а вербалізованим носієм правового концепту [1, с. 336]. Проблема виникає тоді, коли в приймаючій правовій системі відсутній не лише термін, але й сам правовий інститут.

У цьому контексті, вважаємо, що надзвичайно релевантною є класична теорія "правових трансплантатів" (legal transplants), розроблена Аланом Ватсоном. Ватсон, аналізуючи рецепцію римського права, дійшов висновку, що правові норми та інститути можуть відносно легко "пересаджуватися" з однієї системи в іншу. Автор також стверджував, що трансплантоване правило не є тим самим, яким воно було в попередньому місці [2, с. 3]. Однак, на нашу думку, успішність цієї трансплантації залежить не стільки від якості самого інституту чи норми, скільки від готовності соціального та доктринального ґрунту правової системи реципієнта.

В науковій юридичній літературі висловлюються заперечення щодо можливості досягнення ідентичного впливу на суспільні з боку правових запозичень, що пояснюється особливостями національної правової свідомості, соціально-економічних умов [3, с. 45]. Саме тут і криється згадана вище методологічна пастка. Іноді у законодавця виникає хибне уявлення, що досягнення семантичної еквівалентності автоматично призводить до концептуальної інтеграції. Термін починає звучати зрозуміло, що створює ілюзію його засвоєння. Проте його концептуальне наповнення, яке в системі-донорі формувалося століттями судової практики та доктрини, залишається чужорідним і абсолютно невизначеним у новій системі, що закладає основу для майбутніх доктринальних колізій та правової невизначеності.

Процес концептуальної адаптації – це не абстрактне явище; він відбувається за участю конкретних суб'єктів (інституцій) і за допомогою певних механізмів. Критичний

аналіз цих механізмів в Україні виявляє їхню системну неефективність та деформацію.

Так, в ідеальній моделі, законодавець мав би виступати фінальною інстанцією, яка, спираючись на доктринальні напрацювання, формалізує новий концепт у вигляді чіткої та системно узгодженої норми. На практиці ж, він часто діє під тиском політичної доцільності та вводить у правове поле доктринально не опрацьовані терміни. В свою чергу, правова доктрина мала б попередньо аналізувати іноземний концепт, оцінювати його сумісність з національною системою, пропонувати моделі адаптації. Натомість, часто вона або ігнорується законодавцем у процесі нормотворчості, або змушена реагувати *post factum*, критикуючи вже ухвалені та очевидно дефектні закони.

Проведений аналіз показує, що українська правова доктрина в процесі євроінтеграції зіткнулася з низкою перешкод: відсутністю прямих еквівалентів для багатьох європейських понять, наявністю колізій при перекладі, необхідністю враховувати іншу правову культуру тощо.

Виходячи з цього, оптимізація процесу концептуальної адаптації вимагає не просто вдосконалення перекладу, а зміни самої філософії та механізмів правотворчості. Враховуючи такий підхід, можемо сформулювати декілька практичних рекомендацій. Насамперед, запровадити доктринальну експертизу тих законопроектів, які вводять нові іншомовні концепти для розробки пропозицій моделі інтеграції в існуючу систему права. Окрім цього, доктрина та законодавець мають зосередитись на пошуку або розвитку власних інститутів, здатних виконувати ту саму функцію.

До того ж, на наше переконання, нагальною є потреба у створенні (можливо, у співпраці Верховного Суду та провідних правничих шкіл) не просто перекладних словників, а авторитетних концептуальних глосаріїв. Вони забезпечували б

тлумачення змісту, походження, доктринальне наповнення та межі застосування нових, вже імпортованих термінів, слугуючи орієнтиром для суддів та юристів-практиків.

Одним з позитивних досягнень в цьому контексті є видання «Англійсько-українського правничого словника складної лексики», підготовленого за ініціативи Конституційного Суду України та Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, в якому міститься не лише формальний переклад, а і його нормативне та практичне застосування [4].

Концептуальна адаптація іншомовних юридичних термінів є складним, проте необхідним процесом на шляху інтеграції України до європейського правового простору. Уніфікація термінології, підкріплена глибоким розумінням правових концептів, сприятиме успішній інтеграції національної правової доктрини до європейського правового простору, забезпечуючи ідентичність смислів при різноманітті мов. І на сьогодні ми спостерігаємо, що поступово напрацьовуються шляхи вирішення основних проблем зближення термінології – через інституційну підтримку перекладів, стандартизацію термінів, доктринальне осмислення нових явищ та навчання фахівців.

Список використаних джерел

1. Олійник О. Юридичні терміни як вербальні репрезентанти правового концепту. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2018. Вип. 165. С. 331–338.

2. Alan Watson. Legal Transplants and European Private Law—Ius Commune Lectures on European Private Law, vol 4.4 Electronic J. of Comp. Law December 2000. 12 с.

3. Ковалишин О. Р. Правові запозичення: pro et contra. Підприємництво, господарство і право. №1. 2020. С. 42-47.

4. Англійсько-український правничий словник складної лексики (за ред. С. Головатого, Б. Ажнюка); Конституц. Суд України, Пост. коміс. з питань правн. термнології; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. 2-ге вид. Харків: Право, 2025. 264 с.

Онуфрієнко Олексій Володимирович,
доцент кафедри менеджменту
Національного університету «Запорізька
політехніка», кандидат юридичних наук,
доцент

СУЧАСНА СИТУАЦІЯ ЗЛАМУ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО МЕТАНАРАТИВУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ: ПОНЯТТЄВО- ТЕРМІНОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА

Мінливий ідейно-концептуальний контекст сучасних соціальних перетворень відображає передусім панівні парадигми виявлення, визначення та застосування способів розв'язання найважливіших суспільних завдань, серед яких центральними є модифікації економічної моделі для забезпечення сталого економічного розвитку, ідеологічні та ціннісні настанови, що визначають форми та зміст відносин між державою та суспільством, фундамент науково-технічного розвитку та ін. Термінотворення відповідним чином реагує на фундаментальні зміни у соціальній реальності [2].

У площині універсальних трендів політичної та економічної філософії, що безпосередньо впливають на способи здійснення влади, юридичний інструментарій, реформи публічного управління та модифікують панівні економічні моделі, необхідно констатувати розгортання масштабної кризи

неолібералізму як останнього явно реалізованого глобального *метанаративу (макронаративу)* – універсальної системи понять, знаків, символів, метафор тощо, спрямованих чи призначених для утворення єдиного типу опису чи способу постановки та розв’язання суспільно значущих завдань у різних, але безумовно пов’язаних вимірах: від економічного та політичного до правового та публічно-адміністративного [1, с. 31]. Конструювання пост-неоліберальної реальності ускладнюється в тому числі й неоднозначним тлумаченням власне сутності неолібералізму.

Термін «неолібералізм» увійшов у науковий обіг у період між світовими війнами (його утворення звичайно пов’язують з німецькою Фрайбурзькою школою та науковими працями одного з її членів, а саме соціолога та економіста А. Рюстова [3, с. 145-146]), первинно позначавши оновлення класичного лібералізму за допомогою більш прагматичного підходу до оцінювання можливостей вільного ринку та впевненістю у тому, що держава має відігравати активнішу роль у регулюванні економіки, зокрема у сфері нагляду за могутніми «приватними акторами» у вигляді тогочасних монополій та картелів, котрі принаймні загрожують режиму свободи підприємництва та конкуренції. Неолібералізм, таким чином, первинно був покликаний надати відповідний інструментарій державі та громадянському суспільству для боротьби з означеною соціальною несправедливістю, що результує зокрема в нерівність, при збереженні ідеї та практики вільного ринку і свободи підприємництва в межах капіталістичної моделі. Зміст неоліберального концепту в науковій та філософській літературі неодноразово інтерпретувався й у ширшому сенсі. Загальним моментом залишається констатація застарілості класичного лібералізму, його непристосованості до принципово нових соціально-економічних умов, а в якості основного напрямку оновлення стверджується необхідність посилення економічної

ролі держави порівняно з усталеною ліберальною традицією (але ступінь та напрями такого посилення сильно варіюються в залежності від конкретного підходу).

Втім, сучасного змісту цей термін набув лише в останній чверті XX ст., у контексті реформ публічного сектору в США, Сполученому Королівстві та значної кількості інших держав, у тому числі трансформовуваних держав ексоціалістичного блоку. І хоча наукова дискусія стосовно ідейно-концептуального змісту неолібералізму, напевно, далека від завершення, що дає змогу сучасним вченим констатувати «відсутність належної дефініції» [1, с. 32], в більшості випадків він ґрунтується на ідеї про те, що ринковий обмін як такий, за влучним визначенням антрополога Д. Харві [1, с. 32], є основною системою етичних норм, достатньою для регулювання всіх дій людини та, продовжимо, для всіх категорій суспільних відносин. Поширення та реалізація неоліберальних ідей завжди супроводжувалася переглядом ролі держави, приватизацією, відповідними змінами фінансової системи згідно з принципами мінімізації державного втручання в економічні процеси та одночасного урізання/скорочення соціальних зобов'язань держави. Роль держави в контексті неолібералізму зводиться до утворення, гарантування та збереження цих інституціональних структур. До обов'язків держави відноситься, таким чином, не тільки створення та підтримка фінансової системи, гарантування обороноздатності, режиму законності, але й маркетизація тих сфер суспільного життя, де вільного ринку ще наразі не існує та, нарешті, забезпечення правильної (насамперед з точки зору неоліберальної теорії) роботи ринкових механізмів [1, с. 32]. Отже, основні відмінності неолібералізму від лібералізму класичного полягають в дещо більшій, активнішій участі держави в забезпеченні стабільності інститутів, котрі підтримують фундамент вільного ринку, хоча й принципово не змінюють його характер. Втім, концептуальна система, що

використовується цією теорією, залишається майже незмінною і походить до ідей фундаментальних цивілізаційних цінностей ліберального толку – ідеї людської гідності та індивідуальної свободи [1, с. 32]. Апелювання саме до цих компонентів фундаменту західної правової, політичної та адміністративної культури, що де-факто утворюють важливу частину західноєвропейського та англо-американського «здорового глузду» в соціокультурному сенсі, й обумовило великою мірою успіх неолібералізму, його глобальне домінування упродовж кількох десятиріч.

Складну механіку неоліберального повороту Д. Харві описує наступним чином. Так званий «вбудований» або компромісний лібералізм (що у власній розвиненій формі став основою для моделі «держави загального благоденства», яка забезпечувала високі темпи економічного зростання в розвинених капіталістичних державах у 50-60-ті рр. XX ст.) використовував жорстку фіскальну та монетарну політику в рамках «кейнсіанського» підходу для згладжування природної циклічності капіталістичної економіки та забезпечення прийняттого рівня зайнятості [1, с. 32]. На відміну від класичного лібералізму, держава активно втручалася в економіку в цілому та у промислову політику зокрема, у сферу охорони здоров'я, освіти тощо, активно утворюючи та розвиваючи системи соціального забезпечення. В такий спосіб досягався «класовий компроміс» (звідсіля й особлива назва для такої нетипової форми «західної» ліберальної моделі) [1, с. 32].

Концепт неоліберальної держави, практики її існування, звичайно досліджується в тематичній літературі в площині політичної та економічної проблематики. Що стосується державотворчого та публічно-управлінського виміру, то він аналізується на макрорівні. Характеризуючи основні тренди державотворення 80-х та 90-х рр. і, зокрема, його провідні рушійні сили перетворень у вигляді політичних течій

«рейганізму» та «тетчеризму» як переосмислення неолібералізму, Ф. Фукуяма визначає їх як спроби утриматися від подальшого «зростання державного сектору», а то й розгорнути цей процес, спрямувавши його у протилежному напрямку [1, с. 33-34] під впливом оновлених ліберальних ідей та реагуючи на наслідки кризових явищ в економіці. Неоліберальний тренд став дійсно універсальним на зламі 80-х та 90-х рр. ХХ ст. внаслідок краху соціалістичного блоку та розгортання так званої третьої хвилі демократизації, охопивши вже не тільки англо-американські та континентально-європейські країни, але й пострадянські та постсоціалістичні країни, держави Азії, Африки та Латинської Америки [1, с. 33-34], де особливе значення неоліберальних реформ зокрема у Чилі нерідко забувається аналітиками становлення практичного виміру цієї парадигми.

У прикладенні до публічного управління ідеї неолібералізму, опосередковані ініціативами правлячих політичних еліт у СК та США, утворили шаблон відповідних реформ публічного сектору та реорганізації публічної служби у вигляді «Нового публічного управління» та його дещо пізнішої північноамериканської модифікації «Уряд нового типу» з наступними ключовими позиціями: мінімізація публічної служби засобами системно-структурного зменшення та кадрових скорочень зі стратегічною метою зменшення бюджетних витрат, аутсорсинг публічних функцій назовні, до автономних агенцій, що не входять до структури виконавчої гілки влади, до приватного сектору, або до гібридних органів, всеохоплююча приватизація публічного сектору, маркетизація самої сутності, форм й інструментарію взаємодії держави та суспільства, модифікація системи публічних інтересів за рахунок меркантилістської етики, децентралізація та деволуція державних функцій, зменшення обсягу регулювання економіки державними органами та істотне звуження регулятивної «тіні», яку відкидає на суспільні відносини держава.

На міжнародному рівні неолібералізм досяг пікового значення свого всеохоплюючого впливу у формі концептуального пакету реформ зменшення втручання держави в економічну сферу, який був розроблений урядом США разом із міжнародними фінансовими інститутами (МВФ та Світовий банк), що 1994 року отримав назву «Вашингтонського консенсусу» [1, с. 34]. Ґрунтуючись на ще актуальних у той період ідеях лінійної соціальної модернізації, цей пакет реформ було створено як універсальний рецепт стосовно стратегії економічної лібералізації в країнах, що розвиваються, і передусім за рахунок зменшення публічного сектору, надмірний розмір котрого, як тоді уявлялося, стримував або ж уповільнював економічне зростання. Саме помилкова впевненість у можливості будь-якого універсального в світових масштабах підходу до державотворчих та/або політико-економічних реформ без урахування національної специфіки та місцевих традицій, а не їх конкретний зміст, зумовило їх неефективність, що в свою чергу сприяло подальшому переоцінюванню значення та корисності неоліберальних ідей, принаймні в їх практичному застосуванні до трансформовуваних суспільств. У ретроспективній візії, вже здобувши відповідні емпіричні дані, цілком можливим уявляється навіть висновок про визначальну причетність на провал інструментарію «Вашингтонського консенсусу» стосовно держав зі слабкими та неефективними адміністративними інститутами. Як вірно зазначає Ф. Фукуяма, «в деяких країнах відсутність відповідного переліку державних та суспільних інститутів навіть призвело економіку до гіршого стану, ніж той, в якому вона була б без цих реформ» [1, с. 34]. У цьому спостереженні важливим є не тільки те, що воно є результатом швидкої реакції доктрини суспільствознавства на нерідко протилежні прогнозам наслідки універсального застосування неоліберальних моделей реформ у рамках світової глобалізаційної хвилі (хоча першими очікувано відреагували

провідні представники економічної науки, зокрема Д. Родрік та нобелівський лауреат Дж. Стігліц). Не менш вагомим є застосування бінарної моделі при визначенні необхідних інститутів, де державні (публічні) не затуляють інститути громадянського суспільства, а виступають рівновеликою складовою системи, що сформована на засадах взаємодії. До речі, особлива важливість неолібералізму для суспільствознавчих парадигм останніх кількох десятиріч полягає не тільки в наслідках ремодельовання публічного сектору та публічної служби за допомогою державних програм, замислених та здійснених на його основі, але й в переосмисленні характеру взаємодії між державою та громадянським суспільством, поступово сформувавши практику їх антагоністичного протиставлення, чого не спостерігалось за часів домінування попередньої парадигми консенсусного лібералізму та «держави загального благоденства».

Спостережувана сучасна криза неолібералізму співвідноситься з його надмірною вузькістю в площині інтерпретації сутності як сучасної держави, параметрів її загальної ефективності та здатності впливати на економічний розвиток, ролі інституціональної пам'яті органів публічного управління в забезпеченні стабільності держави, співвідношення й узгодження публічних і приватних інтересів в контексті суспільного договору, так і можливостей інститутів громадянського суспільства в реалізації публічних інтересів та досягнення публічно значущих цілей у взаємодії й координації з органами держави. Дійсно, примітивна неоліберальна меркантилістська етика не відбиває всього спектру ціннісно-мотиваційного боку суспільних відносин, спрощена маркетингова вульгаризує реальний зміст суспільних відносин у цілому та відносин між органами публічного управління й інститутами громадянського суспільства зокрема, а розгляд соціальних структур як різновидів приватних підприємств нівелює значення

неприбуткових напрямів діяльності та власне публічного адміністрування. Дискусійним є питання, наскільки означені аспекти суспільних трансформацій притаманні неолібералізму як такому, якщо прийняти за відправну точку його виникнення як доктрини саме перші концепти нового лібералізму Фрайбурзької школи, а не конкретні реформи публічного сектору, інспіровані «тетчеризмом» та «рейганізмом» у СК та США відповідно, оскільки ми спостерігаємо наявність двох ітерацій розуміння того самого терміна.

Отже, висновки сучасних американських вчених Т. Боаса та Дж. Ганса-Морзе (Каліфорнійський університет) про приналежність неолібералізму до так званих «по суті оспорюваних (спірних) концепцій» («essentially contested concepts»), багатоплоскостова природа яких, сильні нормативні конотації та відкритість для подальших модифікацій відповідно до плину часу генерують дебати стосовно їх значення та належного застосування, виглядають вельми обґрунтованими [3, с. 138], що і складає перспективу подальших досліджень у цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Онуфрієнко О. В. Конвергенція публічного сектору з громадянським суспільством і сектором приватним: англо-американський та континентально-європейський полюси універсальної парадигми реформ публічного врядування у XXI ст.: Досвід компаративного дослідження, прогностичні сценарії, стратегії післявоєнної відбудови для України): монографія. / О. В. Онуфрієнко, Дніпро: Вид-во «ГРАНІ», 2022. 530 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=0s-REAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 10.10.2025).

2. Онуфрієнко Г. С., Приходько Г. І. Інтернаціональна лексика в еру глобалізаційних процесів та інформаційного

суспільства як актуальний об'єкт дидактичної лінгвістики. *Українські студії в європейському контексті*, № 9, 2024, С. 221-229. URL: https://www.researchgate.net/profile/Sergii-Sharov/publication/387130288_Ukrainski_studii_v_evropejskomu_konteksti_zb_nauk_pr_2024_No_9_386_s/links/67617e69e9b25e24af5c9790/Ukrainski-studii-v-evropejskomu-konteksti-zb-nauk-pr-2024-No-9-386-s.pdf#page=222 (дата звернення: 10.10.2025).

3. Boas T. C., Gans-Morse J. (2009). Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-Liberal Slogan. *Studies in Comparative International Development (in German)*, 44 (2), 137–161. Retrieved from <https://escholarship.org/content/qt976373v9/qt976373v9.pdf?t=17nx9c>

Пивоваров Василь Миколайович,
завідувач кафедр культурології
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат філологічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ. МОВНА ОЦІНКА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕКСТІВ ВЕБПОРТАЛУ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Правильне і точне застосування української мови в правоохоронних органах є однією з головних умов ефективного функціонування правоохоронної системи. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» конкретно визначив сфери застосування української мови як державної, з-поміж яких досить важливими є публічний простір та інформаційна діяльність. Це означає, що вся інформація МВС на офіційних вебпорталах для громадськості повинна надаватися

тільки українською мовою з неодмінним дотриманням усіх норм сучасної мови, відповідати вимогам офіційно-ділового стилю. Автор розробляв підходи до мовної оцінки текстів вебпорталів правоохоронних органів [3].

Для оцінки медійних текстів правоохоронних органів вибірково проаналізовано два пресрелізи офіційного вебпорталу Національної поліції України з погляду доступності й зрозумілості наданої інформації широкому загалу, її повноти та вичерпності, адже правильно складений текст, його структурованість, логічність свідчить про високу мовну культуру та мовленнєву компетентність працівників відповідних органів.

Так, громадськість поінформували про участь представників Національної поліції України у 25-й щорічній конференції кризових переговорників у США [1] і розмістили важливе повідомлення про те, як шахраї імітують державні онлайн-сервіси: ГСЦ МВС та Кіберполіція попереджають про небезпеку [2].

Перший текст є інформативним, логічним, об'єктивним, добре структурованим і не містить жодних орфографічних чи пунктуаційних помилок. Так, інформацію подано послідовно. Спочатку викладено загальні відомості про захід, потім про участь у ньому української делегації, їхній внесок, а на завершення про результат зустрічі. У тексті використано характерні для офіційно-ділового стилю мовні засоби: юридична термінологія, усталені мовні конструкції (*кризові переговарники, правоохоронні органи, спецідрозділи, поліцейські спецоперації, розмінування, документування, проєкт, реалізація, загроза, застосування зброї, захоплення заручників, спроба самогубства, лінія бойового зіткнення, бойові умови, прифронтові умови*).

У тексті іменників вжито набагато більше, аніж дієслів: *брали участь у заняттях, були запрошені як спостерігачі натомість вони навчалися, їх запросили спостерігати* тощо. Така заміна дала змогу створити об'єктивність та безособовість,

оскільки іменникові конструкції вказують саме на факт, що *взяли участь, були запрошені*. Це надає текстові більшої вагомості.

Наявна уніфікованість та стандартизованість формулювань. Іменникові конструкції *здійснення нагляду, проведення заходу, надання допомоги* стали такими шаблонами. Використання таких конструкцій забезпечує зрозумілість тексту для всіх фахівців у цій сфері.

Уживання віддієслівних й абстрактних іменників підтверджує відповідність тексту офіційно-діловому стилю (*захід, представників, заняттях, загрози застосування, захоплення, спроб, взаємодії, розбору, залучення, розвиток, підтримка, співпраця, підвищення, ефективності*).

Часте використання прийменникових конструкцій: *представників з правоохоронних органів, брали участь у заняттях із комунікацій, дій у випадках загрози, взаємодії і переговорних груп і спецпідрозділів, досвідом роботи в умовах війни, робота на лінії зіткнення*.

На синтаксичному рівні простежується вживання складносурядних і складнопідрядних речень з розгалуженою структурою: *Протягом чотирьох днів українські поліцейські брали участь у лекційних і практичних заняттях із кризових комунікацій, дій у випадках загрози застосування зброї, захоплення заручників, спроб самогубства, а також взаємодії переговорних груп і спецпідрозділів SWAT*. В одному речення перераховано всі види діяльності.

Текст містить однорідні члени речення: *США, Канади, Австралії, Малайзії та Сінгапуру; із кризових комунікацій, дій..., захоплення..., спроб..., а також взаємодії...; підвищенню професійної підготовки й ефективності роботи*.

Дотримано прямого порядку слів, що дало змогу інформацію подати послідовно й логічно, без стилістичних інверсій, характерних для художнього стилю чи публіцистичного.

Отже, повідомлення на офіційному вебпорталі Національної поліції України витримано в офіційно-діловому стилі, що забезпечило точне та неупереджене висвітлення важливої події.

Текст «Шахраї імітують державні онлайн-сервіси...» відповідає нормам сучасної української мови та є зразком якісної інформаційно-роз'яснювальної роботи. Підтвердженням цьому є використання сучасної лексики (*зловмисники, афери, необізнаність, верифікація, актуальна інформація*). Сленг і розмовні конструкції відсутні, що підвищує довіру до тексту.

Речення побудовані без порушення граматичних норм, наприклад: *Такі афери розраховані на громадян, які шукають інформацію...*

Текст чітко структурований, відповідає законам логіки. Спочатку називається проблема, далі детально описано механізм шахрайства (*обіцяють швидко..., копіюють логотипи...*). Переконаливо окреслено, як діє офіційна система: *Пам'ятайте: жодна державна установа... ніколи не приймає оплату на особисті картки...*. Щоб убезпечити громадян від подібних шахрайських схем, подано практичні поради, роз'яснено, що робити, якщо вже стали жертвою або виявили шахраїв. Подано конкретні поради: *не платіть на особисті картки фізичних осіб*.

У тексті не лише є попередження, а й названі причини, чому так легко ошукати особу. Зокрема, це може бути «через необізнаність громадян», «бажання швидко отримати послуги» тощо.

Також слід зауважити щодо структурованості тексту, який містить списки, виділення основних положень жирним шрифтом (*наприклад, державні послуги... надаються виключно через офіційні канали*), поділ на розділи, що є дуже зручним для читання. Таким чином текст відповідає нормам сучасної української мови. Правильний вибір мовних засобів,

конкретність, логічність у викладі, практична спрямованість надає змісту повноти і є потрібним і корисним для читачів.

Аналіз двох пресрелізів Національної поліції України засвідчує високий рівень мовної культури та мовленнєвої компетентності її працівників. Обидва тексти повністю відповідають вимогам Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та нормам офіційно-ділового стилю.

Отже, аналіз підтверджує, що контент офіційного вебпорталу повністю відповідає вимогам щодо використання української мови в медіапросторі. Дотримання стилістичних норм, а також орієнтація на зручність і зрозумілість для громадян є запорукою ефективної комунікації. Така якість роботи з інформацією свідчить про професіоналізм правоохоронного відомства та має важливе значення для належного інформування суспільства.

Список використаних джерел

1. Представники Національної поліції України взяли участь у 25-й щорічній конференції кризових переговорників у США. URL: <https://npu.gov.ua/news/predstavnyky-natsionalnoi-politsii-ukrainy-vzialy-uchast-u-25-i-shchorichnii-konferentsii-kryzovykh-perehovornykiv-u-ssha>

2. Шахраї імітують державні онлайн-сервіси: ГСЦ МВС та Кіберполіція попереджають про небезпеку. URL: <https://npu.gov.ua/news/shakhray-imituiut-derzhavni-onlain-servisy-hsts-mvs-ta-kiberpolitsiia-poperedzhaiut-pro-nebezpeku>

3. Пивоваров В. М. (2024). Формування мовленнєвої компетентності у здобувачів вищої освіти з правоохоронної діяльності. Форум Права, 80(3), 44–55. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.12591917>

Посмітна Вікторія Віталіївна,
професор кафедри філології та
військового перекладу Київського
інституту Національної гвардії України,
кандидат філологічних наук, доцент

АНАЛІЗУВАННЯ МЕДІАПОВІДОМЛЕНЬ З МЕТОЮ ВИЯВЛЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОЇ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ

В умовах сучасної інформаційної агресії значну небезпеку в медіа становить маніпулятивна пропаганда. На тлі ж агресії воєнної роль пропаганди зростає настільки, що людина під її впливом втрачає здатність аналізувати інформацію і сприймає всі факти тільки під кутом зору, сформованим пропагандою.

У застосуванні пропагандистських методів велику роль відіграє мова. Саме мовні засоби та їх уміле використання пропагандистами спричиняють вплив на масову свідомість. Використання ж у пропаганді маніпулятивних засобів значно підсилює вплив на розвиток індивідуальних поглядів і суспільних ідей. Проте й виявлення маніпулятивної пропаганди можливе завдяки аналізу мовних засобів.

Виявлення ознак маніпулятивної пропаганди – одне з актуальних завдань сучасної лінгвістики. Актуальність дослідження зумовлена загрозою здійснення деструктивного маніпулятивного впливу ворожих медіа в умовах сучасної війни, коли запит суспільства на інформацію з різних джерел є надзвичайно високим.

Мета дослідження – визначити складники аналізу медіаповідомлення з метою виявлення маніпулятивної пропаганди в умовах інформаційної агресії.

Проаналізувавши тлумачення пропаганди в лінгвістичних, політологічних, соціологічних джерелах [1; 3; 4; 6; 7], розуміємо

її як ідеологічний вплив на широкі маси або певні групи людей, що здійснюється систематично та може мати маніпулятивний характер. Погоджуємося з дослідниками в тому, що, на відміну від об'єктивного подання інформації, пропаганда подає її вибірково, щоб спонукати до певних узагальнень, або використовує емоційно заряджені повідомлення, щоб спровокувати скоріше емоційну, ніж раціональну реакцію на наведену інформацію [2; 3; 7 та ін.]. Ураховуємо відзначену науковцями можливість використання пропаганди як форми політичного протистояння, часто з метою просування таємних політичних планів, а також можливість прихованого, тобто маніпулятивного характеру пропаганди [3; 7].

Визначимо основні складники аналізу медіаповідомлення з метою виявлення маніпулятивної пропаганди.

1. Визначення адресата повідомлення.
2. Виявлення прогнозованого впливу на свідомість реципієнта (наприклад, сформувані стійке уявлення про Україну як про ворога, агресора, який становить загрозу і прагне захопити чужі території).
3. З'ясування прогнозованого результату впливу для суб'єкта (наприклад, виправдання воєнної агресії проти України).
4. Виявлення маніпулювання: приховування мети впливу на реципієнта, приховування самого факту впливу, маніпулювання інформацією (приховування, варіювання інформації, наприклад, замовчування чи перекручування фактів).
5. Визначення дискурсивних засобів маніпулятивного впливу. Типовий приклад – структурування тексту за принципом фейкового повідомлення: спочатку через емоційний вплив (інформація, що викликає сильні емоції – обурення, здивування, страх) знижується критичність мислення; потім обґрунтовується або навіюється загроза; насамкінець завуальовано подається «вихід», що і є метою пропагандистського впливу, причому метою прихованою, маніпулятивною.

6. Виявлення мовних засобів маніпулятивного впливу. Як основні мовні засоби маніпулятивного пропагандистського впливу сьогодні можемо відзначити вживання слів із яскраво вираженим негативним емоційним забарвленням, навішування ярликів (*зрадники, бандерівці, диверсанти, нацисти, терористи, проксі-війна, червоні лінії*), будову речень (*Вашингтон веде війну з рф, а не рф веде війну*). У реченнях із прямою мовою з метою досягнення хибного узагальнення часто (передусім у заголовках) спочатку йде пряма мова (як правило, цитата скандального змісту), а потім уже слова автора, на які читач після емоційного ефекту цитати вже мало звертає увагу [5].

7. З'ясування використуваних методів маніпулятивної пропаганди. Можемо стверджувати, що найбільш поширені сьогодні: метод багаторазового повторення, метод гіперболізації ставок, метод демонізації та дегуманізації опонента, метод абсолютної очевидності, метод «великої брехні», метод «гнилого оселедця», метод поляризації.

Отже, сьогодні важливо вміти виявляти маніпулятивну пропаганду, послідовно аналізуючи медіаповідомлення на рівні цілей, дискурсивних і мовних засобів. Слід пам'ятати, що ворожі медіа ведуть масштабну інформаційну кампанію дискредитації України, використовуючи широкий арсенал пропагандистських методів.

Перспектива аналізу проблеми – визначення актуальних засобів нейтралізації деструктивного маніпулятивного впливу медіа.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
2. Гридчук В. Основні методи російської пропаганди. URL: <http://kozakorium.com/osnovni-metody-rosiyskoyi-propahandy/> .

3. Ожеван М. А., Шевченко О. В. Війна інформаційна. Українська дипломатична енциклопедія. Київ: Знання України. 2004. 760 с.

4. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.

5. Посмітна В.В. Особливості антиукраїнської маніпулятивної пропаганди в сучасних умовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія* : зб. наук. праць. Одеса : МГУ, 2023. № 59, том 3. С. 35–39.

6. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / За ред. В. І. Воловича; Соціологічна асоціація України. URL: <https://sociology.knu.ua/uk/library>.

7. Шведа Ю. Р. Політичні партії. Енциклопедичний словник. Львів: Астролябія, 2005. 488 с.

Середюк Вікторія Володимирівна,
доцент кафедри теорії та історії права та держави Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОВОРОТ У ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Лінгвістичний поворот є кардинальним зміщенням центру уваги філософів з аналізу суб'єктно-об'єктної проблематики на дослідження проблематики мови. Цей поворот у філософії, що розпочався у XX столітті, був тісно пов'язаний зі зростанням впливу логічного позитивізму (в перші десятиліття XX століття) та лінгвістичної філософії, зокрема школи так званої «повсякденної мови» (починаючи з кінця 1930-х років) [1, с. 10].

У філософії права лінгвістичний поворот означив відхід від позитивістського розуміння права як системи об'єктивних норм

до трактування його як мовного, комунікативного феномена, який формується у процесі інтерпретації та аргументації. Відповідно, у філософії права мова почала розглядатися не просто як засіб вираження права, а як фундаментальна умова його існування, пізнання та застосування. Це призвело до розвитку таких напрямів, як юридична герменевтика та дискурсивна теорія права.

Оскільки право, правосвідомість і норми існують у мовній формі [2], лінгвістичний поворот став потужним методологічним підходом, що вплинув на розуміння юридичного мислення та природи права [3].

Методологічні основи лінгвістичного повороту у філософії заклав видатний австрійський філософ Людвіг Вітгенштайн (1889–1951). У своїй праці «Tractatus Logico-Philosophicus» Вітгенштайн дав нове поняття філософії, що відмовилася від будь-якої форми системної побудови. Новою метою філософії він визначив логічне пояснення думок, оскільки, на його думку, сучасний світ є вже не світом речей, а світом фактів у логічному просторі. У «Філософських дослідженнях» Вітгенштейн виклав ідею про філософію мови, що визначила нові напрямки в сучасній лінгвістиці та вплинула на лінгвістичний поворот як перехід до нового філософського методу та наукового методу пізнання дійсності [4].

У межах лінгвістичного повороту на основі критики традиційної філософії було започатковано нові підходи, де мова є основою пізнання. Так, наприклад, зосередження на мові як на універсальному середовищі, в якому здійснюється розуміння, стало ключовим для герменевтики [5]. Було звернено увагу, що існує тісний зв'язок між розумінням та мовою, причому мова не є просто «засобом», а сама суть розуміння пов'язана з мовою. Навіть поняття «світ» набуває мовної природи. Як зазначав Гадамер, «те, що становить предмет пізнання й висловлювання, завжди уже оточено світовим горизонтом мови» [5].

Філософська думка Вітгенштайна часто порівнює вживання слів з іграми або рахуванням за твердими правилами. Ці явища він називав «мовними іграми». Він також застерігав від хибної думки, нібито існує «ідеальна мова», яка була б кращою чи досконалішою за нашу розмовну мову [4, с. 95, 127].

Внаслідок лінгвістичного повороту у філософії та гносеології було прийнято модель пізнання відповідно до якої дослідник не безпосередньо пізнає сам світ, а саме його мовне відображення. Таким чином нині пізнання, особливо гуманітарне, зосереджене не на тому, що є світ, а на тому, як ми говоримо про світ, оскільки мовний характер є основоположною умовою нашого досвіду та пізнання [5].

Лінгвістичний поворот має фундаментальне значення для сучасної філософії права, оскільки він перетворив мову з простого засобу вираження права на онтологічну умову його існування, пізнання та раціонального обґрунтування. Цей поворот забезпечив методологічну базу для відродження нормативної політичної та правової філософії, яка була підірвана у першій половині ХХ століття.

У континентальній традиції права лінгвістичний поворот пов'язаний передусім із герменевтикою Ганса-Георга Гадамера. У праці «Істина і метод» він стверджує, що розуміння завжди відбувається у мові як універсальному середовищі смислотворення. Для Гадамера інтерпретація (тлумачення) права розглядається не як відокремлена технічна процедура, а як невід'ємна частина процесу розуміння (розуміння завжди є тлумаченням), що нерозривно пов'язана із застосуванням норми. Юридична герменевтика є для Гадамера показовою для гуманітарних наук загалом [5].

Гадамер рішуче виступає проти традиційного поділу герменевтичного процесу на три окремі стадії: *subtilitas intelligendi* (розуміння), *subtilitas explicandi* (витлумачення) та *subtilitas applicandi* (застосування). Натомість він стверджує, що

слід мислити залученими до єдиного процесу не тільки розуміння з тлумаченням, а й застосування. Таким чином, застосування є такою самою інтегральною складовою частиною герменевтичного процесу, що й розуміння та тлумачення. Тлумачення (інтерпретація) законодавчої волі, як і тлумачення божественної обітниці (у теології), є не «пануванням», а є формою «служіння» [5]. Ця ідея мала величезний вплив на філософію права, оскільки показала: застосування закону неможливе без творчого, контекстуального розуміння. Суддя, законодавець, правознавець – не пасивні виконавці норм, а співтворці смислу права.

Лінгвістичний поворот допоміг подолати кризу нормативної філософії (включно з політичною та правовою філософією), яка була визнана логічними позитивістами цариною псевдознань [1, с 10]. Завдяки акценту на мові як дискурсі та аргументації, сучасна філософія права (особливо завдяки працям Роберта Алексі) отримала інструментарій для раціонального обґрунтування нормативних суджень.

Юрген Габермас у «Теорії комунікативної дії» розуміє право передусім як систему нормативно регульованих висловлювань (регулятивних мовленнєвих актів), чия чинність (легітимність) залежить від їхньої обґрунтованості в раціональному практичному дискурсі. Це виправдання вимагає дотримання правил, які відображають умови ідеальної мовленнєвої ситуації, що гарантують свободу та рівність учасників [6, с. 17-18].

Розвиваючи ці ідеї, Роберт Алексі у «Теорії правової аргументації» визначає право не лише через формальні (позитивні) елементи, але й через претензію на правильність (correctness) та необхідний зв'язок із мораллю і раціональним дискурсом [7, с. 127].

Теорія Алексі виходить із припущення, що правова аргументація є «особливим випадком» (special case) раціональної

практичної аргументації взагалі. Юридична аргументація, або правовий дискурс (legal discourse), – це діяльність, що регулюється правилами (regelgeleitete Tätigkeit), яка спрямована на обґрунтування юридичних рішень [8, с. 524; 9]. Тому можна стверджувати, що Роберт Алексі визначає право як інституціоналізовану форму дискурсу (або «інституціоналізацію розуму»), хоча він формулює це через свою теорію юридичної аргументації та комплексне визначення права, яке ґрунтується на дискурсивно-теоретичних засадах.

Отже, лінгвістичний поворот у філософії права став одним із найглибших зрушень у правовому мисленні ХХ століття, що радикально змінив уявлення про природу та пізнання права. Ідеї Вітгенштайна, Гадамера, Габермаса й Алексі засвідчують, що право не є замкненою системою норм, а постає як комунікативна, інтерпретативна діяльність. Юридична істина формується у мовному просторі, у процесі аргументованого діалогу між суб'єктами правової спільноти.

Герменевтична перспектива (Гадамер) показала, що розуміння, тлумачення і застосування норм – це єдиний процес, у якому суддя, правознавець чи законодавець стає співтворцем смислу права. Дискурсивна теорія (Габермас, Алексі) наголошує, що легітимність правових норм ґрунтується не лише на формальній чинності, а й на їхній здатності бути обґрунтованими в раціональному комунікативному процесі.

Таким чином, лінгвістичний поворот не лише відкрив нові методологічні горизонти для філософії права, а й надав інструменти для подолання кризи нормативізму. Він утвердив уявлення про право як про відкриту систему смислотворення, де мова, інтерпретація та комунікація є ключовими механізмами його існування та легітимації.

Список використаних джерел

1. Сучасна політична філософія: антологія / упоряд. Янош Кіш; пер. з англ. Київ: Основи; Будапешт: CEU Press, 1998. 575 с.
2. Пелех К. Б. Мова права в історичному аспекті (XI–XVI ст.) // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: матеріали XVI Всеукр. наук.-практ. конф. з проблем розвитку та функціонування державної мови (Київ, 25 лист. 2020 р.) / Нац. акад. внутр. справ. Київ: НАВС, 2020. С. 50–53.
3. Максимов С. І. Філософія права Роберта Алексі // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2016. № 1 (28). С. 89–97.
4. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження. Київ: Основи, 1995. 311 с.
5. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. Т. 1: Герменевтика I: Основи філософської герменевтики. Київ: Юніверс, 2000. 464 с.
6. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society. Boston: Beacon Press, 1984. 562 p.
6. Alexy R. The Argument from Injustice: A Reply to Legal Positivism. Oxford: Oxford University Press, 2002. 142 p.
7. Simmonds N. E. Рецензія на: Alexy R. A Theory of Legal Argumentation: The Theory of Rational Discourse as Theory of Legal Justification / пер. з англ. R. Adler, N. MacCormick. Oxford: Clarendon Press, 1989. xv, 295 с. // The Cambridge Law Journal Book Reviews. 1989.
8. Alexy R. Theorie der juristischen Argumentation: Die Theorie des rationalen Diskurses als Theorie der juristischen Begründung. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2001. 219 p.

Сіора Віра Валеріївна,

старший викладач кафедри управління,
соціально-гуманітарних та
фундаментальних дисциплін
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ВПЛИВ МАСМЕДІА НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська мова – багатогранна та надзвичайно функціональна, здатна забезпечити усі сфери діяльності людини. Як відомо, будь-які політичні, соціальні та економічні події відбиваються на стані мови. Іноді ці зміни збагачують її, але частіше мовні зміни відбуваються не на краще, що найбільше проявляється у ЗМІ.

Під ЗМІ маються на увазі газети та журнали, телепередачі, стрічки новин та форуми Інтернет-порталів. ЗМІ виконують дві основні функції – повідомлення та вплив.

Як зазначала О. Сметаніна, «мова засобів масової інформації – це лакмусовий папірець самої мови, не кажучи про те, що це і найважливіший засіб ідеологічної, політичної боротьби» [4, с. 43].

Лінгвісти, які досліджували мову ЗМІ (М. Пентилюк, О. Пономарів, В. Різун, С. Сметаніна, О. Стишов, Г. Шаповалова, Н. Шумарова, М. Яцимірська) дійшли висновку, що за рахунок цих двох функцій «мова ЗМІ виступає як своєрідна лабораторія, в якій освоюються нові мовні засоби, як головний мовотворець, що формує та закріплює літературні норми, як підтримання єдності літературної мови» [4, с. 42]. Це одна з головних характеристик сучасної мовної ситуації.

Стан української мовної культури хвилює сьогодні багатьох громадських діячів, лінгвістів, вчителів та всіх

небайдужих до долі мови. Про це на сторінках засобів масової інформації говорять і пишуть педагоги та журналісти, письменники, науковці, фахівці – всі, кому дорога і небайдужа рідна мова. Згадаймо найяскравіші цитати Ірини Фаріон – відомої української мовознавиці та громадської діячки, які й після її смерті залишаються дороговказом для українців у боротьбі за свою ідентичність: «Мова – це не засіб комунікації. Мова – це форма життя окремої нації»; «Наша перемога наступить тоді, коли українець, почувши російську мову, буде розуміти, що перед ним іноземець»; «Якщо ти говориш мовою окупанта – ти або окупант, або зрадник»; «Якщо людина говорить російською мовою – це діагноз»; «Мова – це те, що тримає націю. Якщо ми втратимо мову, ми втратимо державу» [1].

Особливе занепокоєння викликає факт негативного впливу сучасних ЗМІ на молоде покоління. Адже саме молодь, будучи об'єктом і суб'єктом розвитку, носієм української мови та культури мови, мимоволі вбирає у себе все, що її оточує. ЗМІ впливає як на грамотність населення, так і на поведінку людей.

Насильство, агресія, руйнування, відсутність духовних лідерів, нецензурні висловлювання – у всьому цьому ЗМІ відіграє не останню роль. Слід зазначити, що штучне насадження засобами масової інформації «американізмів», нав'язування українській мові іншомовного ритму, мелодики, фразового наголосу, навмисне вживання ненормативної лексики – все це призводить до зміни національного образу світу, традиційних мовних процесів, стереотипів суспільної поведінки, властивих тим, для кого українська мова є рідною [2, с. 11].

Саме у засобах інформації відбуваються зміни мовної норми української. З одного боку, масові комунікації збагачують мову, тримають нас у курсі подій. З іншого ж боку, ми відступаємо від норм мови, використовуємо жаргонізми («кайф», «тусовка», «дах поїхав» та ін.), варваризми (наприклад, «блеф») та іншомовні слова («ексклюзивний», «харизма», «прайс-лист»,

«тинейджер», «сек'юриті» та багато ін.). Мова молоді стає некоректною та безграмотною. Нині ЗМІ великою мірою сприяють її деградації: мова багатьох дикторів розважальних, а іноді й аналітичних програм неправильно побудована, забруднена словами-паразитами, суржиком, а це говорить про погіршення промови дикторів та вплив російської мови.

Українська мова в масмедіа – один із найважливіших показників мови на телебаченні, радіо і т.д. Часом в етері трапляються такі ситуації, як забудькуватість слів або вживання жаргонізмів, що вказує на низький рівень володіння українською мовою.

А люди орієнтуються на те, що говорять в етері, вважаючи, що та мова правильна. Незважаючи на те, що телебачення у наші дні втрачає свою популярність серед здобувачів освіти, воно все одно є одним із найпотужніших засобів масової інформації.

Якщо систематизувати основні тенденції у розвитку української мови. то на цьому етапі розвитку суспільства, можна намітити дві основні тенденції, що склалися під впливом масмедіа.

Перша тенденція – це збіднення словникового запасу. Серед більшості публічних матеріалів можна назвати невеликий перелік вживаних слів.

Друга тенденція – наплив у мову жаргонізмів. Це справжній виклик літературній мові. Кордони між функціональними стилями мови дійсно давно розмиті. Цей процес не можна назвати негативним: стилі промови збагачуються рахунок взаємопроникнення їх одиниць.

Але, з іншого боку – розмиваються і межі між культурою тих, хто говорить і безкультурністю, доречністю та недоречністю вживання слова. Йдеться про проникненні стилістично зниженої лексики в мову публічних дискусій, ЗМІ та, як наслідок, у побутове спілкування. Використовуються такі слова, як «кошмарити», «фільтрувати базар», «маячня», «кинути» [3, с. 75].

Але подібні висловлювання, на жаль, можна почути і в етері телевізійних дебатів політиків українського Телемарафону. Однак, коли жаргонна мова починає вживатися без мети та необхідності, можна говорити про агресивне мовленнєве середовище.

Третя тенденція – збільшення відсотка запозичень українською мовою. Запозичення, безперечно, збагачують мову. Це така ж невід’ємна частина розвитку мови, як постійне використання власне українських слів. Але не варто забувати і про багатство рідного словника. Адже іноді гонитва за яскравим модним терміном виявляється абсолютно недоречною. Доречність слова – все ще найголовніша якість мови.

Мова ЗМІ безпосередньо впливає на мовленнєвий портрет сучасного покоління. А демократизація засобів масової інформації призводить до змішування публіцистичного, наукового та розмовного стилів.

Вивчаючи цю тему, ми переконалися, що ЗМІ негативно впливають на мовлення молоді. Через неписьменну мову дикторів, журналістів, телеведучих здобувачі освіти починають говорити неправильно. Кожна людина має працювати над собою щодо підвищення власної культури мови. Якщо люди, особливо ті, хто працює у ЗМІ (оскільки рівень їхньої культури мови впливає на мільйони слухачів та глядачів) показуватимуть приклад чистої, грамотної мови – усної та писемної, любов до читання літератури, ми зможемо протистояти шкідливому впливу масмедіа на свідомість українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Відомі цитати Ірини Фаріон: погляди на мову, націю та майбутнє України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://lviv.media/culture/96823-vidomi-citati-irini-farion-poglyadi-na-movu-naciyu-ta-majbutnye-ukrayini/>.

2. Гурко О. В. Іншомовні слова у засобах масової інформації. // Лінгвістика. Лінгвокультурологія. 2013. Т. V. С. 9 – 17.

3. Каленич В. Культура мовлення як чинник журналістської майстерності // Український інформаційний простір. – 2014. № 3. С. 72 –76.

4. Савчук Р. Л. Мова засобів масової інформації: хрестоматія до дисципліни. Івано-Франківськ: ПНУ, 2017. С. 42 – 45.

Телстова Світлана Григорівна,
доцент кафедри іноземних мов
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
кандидат філологічних наук, доцент

КОРПУСНО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ МЕТОД ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕМАНТИЧНОЇ ТОЧНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Однією з важливих умов ефективного функціонування правової системи є точність та однозначність юридичної термінології, адже саме від чіткості термінологічного апарату залежить правильне розуміння, тлумачення та застосування норм права. «Терміни покликані сприяти найбільш точному, стислому й інформативному викладу змісту нормативних правових актів» [2, с. 39]. Проте реальна практика законодавчого й судового дискурсу засвідчує наявність термінологічної варіативності, семантичної невизначеності та різнобою у використанні окремих термінів. Розмитість чи багатозначність термінологічних одиниць у юридичних текстах порушує принцип правової

визначеності – складової верховенства права, яка гарантує передбачуваність правового регулювання [4].

З огляду на це важливим завданням правничої лінгвістики є забезпечення системності, послідовності й стабільності вживання юридичних термінів, що потребує науково обґрунтованих методів їхнього аналізу та стандартизації. Традиційно вивчення семантики правничих термінологічних найменувань спиралося на аналіз законодавчих дефініцій, доктринальних тлумачень та судової практики. Втім, такий підхід часто є суб'єктивним і не завжди відображає реальну картину функціонування цієї лексики в масиві юридичних текстів. Саме тому постає необхідність у застосуванні об'єктивних інструментів дослідження, здатних виявити закономірності вживання правничих термінів у реальних текстах. «Фаховий юридичний текст – це поле для досліджень, адже юридична система України молодша у порівнянні з іншими системами світу, без стандартизованих словників у цій галузі, повної уніфікації термінів, і з законодавством, яке постійно змінюється» [1, с. 27].

Розвиток цифрових технологій і спеціалізованого програмного забезпечення відкриває нові можливості для вивчення мови права на основі великих, систематизованих і структурованих корпусів юридичних текстів. У контексті правничої лінгвістики корпусний підхід дає змогу по-новому осмислити семантичну організацію юридичної термінології, виявити закономірності її вживання, випадки полісемії та контекстуальних коливань значень. На відміну від традиційного описового підходу, він дозволяє досліджувати семантичну точність та однозначність термінів не лише теоретично, а й емпірично – шляхом обробки статистичних даних щодо їхнього функціонування в законодавчих актах, судових рішеннях та інших офіційно-правових документах. Використання корпусних технологій уможливорює виявлення частотності й динаміки

вживання термінів, типових контекстів, потенційних зон семантичної неоднозначності. Застосування корпусного аналізу дозволяє поєднати кількісні (статистичні) та якісні (семантико-прагматичні) методи, що особливо важливо при дослідженні таких параметрів, як точність, однозначність і стабільність термінів.

Основою цього методу є створення спеціалізованого юридичного корпусу – великої, систематизованої колекції автентичних правових текстів. Серед основних юридичних документів науковці виділяють правові акти (закони та їх проекти, підзаконні акти, постанови, угоди, декларації тощо); нормативні документи (контракти, розписки, доручення, сертифікати тощо); теоретичні тексти (наукові статті, огляди, навчальні посібники тощо); судові документи (судові рішення, свідчення тощо), відповідні звіти й газетні публікації та ін. [5, с. 118]. «Завдяки наявності метарозмітки користувач має можливість створювати власний підкорпус текстів, відібраних за жанром, тематикою, часом написання та ін.» [3, с. 271].

Основними інструментами для вивчення семантики юридичної термінології є частотний аналіз, конкорданс і колокаційний аналіз. **Частотний аналіз** надає можливість визначити абсолютну та відносну частотність вживання термінів, що дозволяє виявити найбільш частотні й значущі словосполучення в діахронному та синхронному аспектах і, навпаки, термінолексеми, що втрачають актуальність, встановити періоди стабільного та нестабільного функціонування з розширенням чи звуженням обсягу лексико-семантичного наповнення кожного терміна в мовленні. **Конкорданс** (список усіх входжень лексеми з оточуючим контекстом із посиланнями на джерело) дає змогу виявити всі варіанти вживання, а **колокаційний аналіз** допомагає визначити слова, які статистично значуще поєднуються з досліджуваною термінологічною одиницею, проаналізувати тенденції зміни

сполучуваності того чи іншого терміна тощо. Ці інструменти дозволяють науковцю вийти за межі легальної дефініції та побачити, як термін реалізується в практиці юридичного мовлення.

Семантична неточність у праві часто виникає не через відсутність дефініції, а через нечітке розмежування суміжних понять. Корпусна лінгвістика дає змогу об'єктивно виявляти відмінності між близькими за значенням юридичними термінами шляхом аналізу їхнього колокаційного профілю, тобто типових слів, із якими вони вживаються. Такий аналіз дозволяє емпірично підтвердити межі семантичної спорідненості термінів та визначити реальні особливості їх функціонування в правових текстах. Наприклад, дослідження колокаційних зв'язків показує, що слово *школа* найчастіше сполучається з прикметниками *моральна*, *фізична*, *матеріальна* та дієсловами *заподіяти*, *спричинити*, тоді як термін *збитки* утворює сталі поєднання з дієсловами, пов'язаними з грошовою компенсацією (*відшкодувати*, *компенсувати*, *покрити* тощо) та іменниками, що позначають грошові категорії (*сума*, *вартість*). Така різниця в колокаційному профілі свідчить про те, що *школа* є ширшим поняттям, яке охоплює як майнові, так і немайнові аспекти, тоді як *збитки* – більш вузьке, що позначає лише грошовий (вартісний) вираз майнової шкоди. Застосування корпусного аналізу в цьому випадку дає змогу не лише теоретично припустити, а й емпірично довести межі змісту понять, що позначаються зазначеними термінами. Отже, даний метод не лише фіксує семантичну різницю між ними, але й обґрунтовує необхідність суворого дотримання точності: термін *збитки* слід застосовувати винятково в контекстах, у яких йдеться про фінансову компенсацію, що є важливим для забезпечення правової визначеності, підвищення точності юридичної комунікації та запобігання помилкового уживання термінології в правових текстах.

Крім того, корпусно-лінгвістичний метод є ефективним інструментом для виявлення полісемії юридичних термінів. У випадках, коли лексема має різні значення, її конкорданс розділиться на кілька кластерів (груп). Таке розмежування контекстів дозволяє об'єктивно встановити наявність полісемії й визначити, у яких ситуаціях потрібне додаткове уточнення значення терміна. Корпусний аналіз також дозволяє встановити, яке із значень полісемічної термінологічної одиниці є доміантним у певному підкорпусі (наприклад, у корпусі судових рішень), що є важливим для уніфікації судової практики.

Отже, корпусно-лінгвістичний метод забезпечує об'єктивний та емпірично підтверджений підхід до аналізу юридичної термінології. Він дає змогу виявляти закономірності вживання термінів, їхні типові контексти, колокації та випадки семантичної невизначеності чи полісемії. Завдяки цьому стає можливим уточнення змісту правничих понять, розмежування близьких за значенням термінів і підвищення семантичної точності юридичної мови.

Список використаних джерел

1. Антонова В. Дослідження правничої термінології на заняттях із іноземної мови за професійним спрямуванням. *Лінгводидактичні та філологічні студії в умовах викликів сьогодення (до Дня Соборності України)*: збірник матеріалів Міжрегіонального наук.-метод. online-семінару викладачів та здобувачів вищої освіти, 22 січня 2025 р. / за заг. ред. К. Я. Климової. Житомир : Поліський національний університет, 2025. С. 21–28. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/16669/3/LPhSC_T_2025_324.pdf
2. Беседна Л. Л. Термінологія та визначення понять в нормативно-правових актах. *Інформація і право*. 2012. № 2 (5). С. 39–47. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/12bllnpa.pdf>.

3. Габідулліна А. Р., Колесніченко О. Л. Методологія сучасних лінгвістичних досліджень : навчальний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 322 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0053635.pdf>.

4. Луць Л. А. Принцип правової визначеності: сучасний стан та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 21–27. URL: http://lsej.org.ua/8_2023/8_2023.pdf.

5. Попова О., Краснюк В. Юридична термінологія в парадигмі сучасних перекладознавчих аспектів. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2022. № 35. С. 115–125.

Усачова Катерина Сергіївна,
доцент кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук

ЦИТАТА, ЦЕНТОН І ПРОБЛЕМА ТЕКСТОВИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У РОБОТАХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Освітній ступінь бакалавра передбачає залучення здобувачів вищої освіти до наукової роботи через наукові товариства, роботу наукових гуртків та індивідуальну роботу науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Наукова робота здобувачів на цьому етапі, на відміну від другого рівня вищої освіти за освітньо-науковою програмою магістра [1], має добровільний характер, може спиратися на попередній досвід здобувачів під час навчання у закладах загальної середньої

освіти, але найчастіше передбачає вироблення базових навичок проведення наукових досліджень та написання наукових робіт.

Однією з перших проблем у цьому процесі стає вміння працювати з інформацією: як на рівні розрізнення первинної та вторинної інформації, так і на рівні правильного оформлення вторинної інформації у власному тексті. На практиці обидва ці рівні проявляються під час спроб навчити здобувачів оформлювати посилання на використані першоджерела. Формальний підхід до цієї проблеми передбачає навчання оформлювати цитати відповідно до вимог ДСТУ 8302:2015. Проте цей підхід часто не враховує значну кількість запозичень, що мають характер перефразування, використання окремих фактів чи даних, побіжних згадок чи просто чужих думок, які здобувач не вирізняє як інформацію, що потребує оформлення бібліографічного посилання, оскільки не є прямою цитатою з прямо вказаним автором.

ДСТУ 8302:2015 визначає бібліографічне посилання як «сукупність бібліографічних відомостей про цитований, розглядуваний або згадуваний у тексті документа інший документ, що є необхідним й достатнім для його загальної характеристики, ідентифікування та пошуку» [2, С. 2]. Об'єктом бібліографічного посилання у такому випадку є «всі види опублікованих і неопублікованих документів, їхні окремі складники або групи документів на будь-яких носіях» [2, С. 2]. Інакше кажучи, будь яка запозичена інформація, незалежно від того, чи запозиченим є мовний вияв цієї інформації, потребує належної вказівки на авторство.

Складність полягає в тому, що на відміну від прямого цитування (визначення цитати міститься не тільки у словниках, але й у Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 01 грудня 2022 року № 2811-IX [3]), непряме цитування не має точно визначених меж поза тим, що це чужа думка, викладена власними словами. А проте використання такої чужої думки (як

результату чужої інтелектуальної праці) без зазначення авторства є порушенням як Закону України «Про авторське право і суміжні права» [3], так і вимог Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [4].

Найбільш поширеною назвою для явища передавання чужої думки своїми словами є словосполучення «непряма цитата». Проте, залежно від конкретного визначення цитати у словниках чи законі, непряма цитата є або явищем окремим від просто цитати (якщо визначення передбачає точну передачу уривку першоджерела у цитаті), або різновидом цитати (якщо визначення охоплює будь-яку форму передавання запозиченої інформації). З цитатою «непряму цитату» об'єднує вторинність інформації та необхідність обов'язкового посилання на першоджерело. Проте різниця у мовленнєвій обробці робить ці два явища помітно відмінними та викликає значну кількість непорозумінь у наукових роботах здобувачів вищої освіти.

Проблема, що виникає на основі зазначених непорозумінь має два аспекти. По-перше, власне мовлення породжує певне привласнення інформації, відчуття, що така інформація вже не потребує формального бібліографічного посилання, адже не є прямим текстовим запозиченням. По-друге, відсутність розрізнення цитати та «непрямої цитати» розмиває сприйняття цитати як явища, породжуючи «розлапковану цитату» – явище, яке можна трактувати одночасно як центон і як академічний плагіат.

Попри те, що центон належить до літературознавчої термінології, його визначення – «стилістичний інтертекстуальний прийом, який полягає у введенні до основного тексту певного автора фрагментів із творів інших авторів без посилання на них» [5, С. 569] – спирається на ті ж ключові ознаки, що й визначення поняття «академічний плагіат» – «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного

дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства» [6]. В обох випадках йдеться про використання запозичених текстів (роботи, думок) без посилання на автора. Також в обох випадках провести межу між усвідомленим та ненавмисним запозиченням / привласненням не завжди можливо. Отже ключова різниця полягає в меті використання: художня література може містити інтертекстуальну гру, тоді як для наукового тексту некоректність аргументації руйнує результат дослідження.

Без навичок роботи з текстами як першоджерелами значний обсяг опрацьованих матеріалів під час навчання у закладах загальної середньої освіти (як творів художньої літератури, так й історичних чи академічних праць) нерідко формує у здобувачів освіти загальне знання, складене з уривків великої кількості вже відомої та попередньо дослідженої інформації. Дані про автора та джерело стають другорядними в подібному інформаційному колажі, тож науковий текст побудований на центонах (інколи суцільних, без залучення власного мовлення) не сприймається як плагіат, чи навіть реферат, а подається як самостійна наукова робота.

Отже, наукова освіта на цьому етапі має охоплювати психологію, педагогіку, літературознавство, мовознавство та юриспруденцію, адже здобувач має не тільки усвідомлювати різницю між своїм та чужим мовленням на рівні думки та тексту, але й розуміти варіативність мети використання запозиченого тексту, а також етичні та правові наслідки привласнення результатів чужої інтелектуальної праці.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII // База даних «Законодавство України» / ВР України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 09.10.2025).

2. ДСТУ 8302:2015 Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с.

3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 року № 2811-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855> (дата звернення: 09.10.2025).

4. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2025).

5. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2. / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. К.: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.

6. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 09.10.2025).

Усенко Ігор Борисович,
провідний науковий співробітник відділу історії держави і права України Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України

МОВНІ ПИТАННЯ У ЗАКОНОПРОЄКТАХ 2025 РОКУ

Я беру участь в наших форумах із щорічними оглядами парламентської законотворчості, починаючи з 4 (четвертої) міжвузівської конференції 2008 року. Це дає змогу спостерігати як особливості, так і певні закономірності та тенденції. Для поточного року, як видається, залишилися у силі ті особливості, про які я доповідав на минулих конференціях.

Зокрема, реалії воєнного часу викликали помітний сплеск патріотичних настроїв, у контексті яких відійшли на задній план численні спроби ревізувати чинний Закон України від 25 квітня 2019 року «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Так само втратили актуальність намагання уточнити статус інших мов, уживаних в Україні. Водночас новою тенденцією в контексті євроатлантичної інтеграції стало розширення сфери застосування в Україні іноземних мов, насамперед англійської мови.

В контексті цих загальних тенденцій дозвольте звернутися до конкретних законопроектів 2025 року. Їх на сьогодні було всього три.

Першим слід назвати законопроект (реєстраційний номер 13371 від 13.06.2025) про внесення змін до деяких законів України щодо захисту державної мови під час дії воєнного стану, внесений народним депутатом України В. Л. Княжицьким. Попри дуже широку загальну назву проєкт стосувався цілком конкретної проблеми. 8 липня 2025 р. спливав 5-річний строк повноважень «мовного омбудсмена» (уповноваженого із захисту державної мови) Т. Д. Кременя. Ініціатор проєкту побачив загрозу для реалізації державної мовної політики через події, які розгорнулися навколо внесення кандидатур на посаду нового Уповноваженого і процедури його призначення, що викликали суспільний резонанс і могли мати наслідком послаблення інституції Уповноваженого із захисту державної мови. Тому народний депутат вніс пропозицію частину одинадцяту статті 50 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» доповнити новими абзацами такого змісту:

«Повноваження Уповноваженого не можуть бути припинені чи обмежені у разі введення воєнного стану в Україні.

У разі закінчення строку повноважень Уповноваженого під час дії воєнного стану його повноваження продовжуються до призначення нового Уповноваженого відповідно до цієї

статті Закону. При цьому подання кандидатур на посаду Уповноваженого здійснюється протягом 30 календарних днів з дня припинення або скасування воєнного стану.».

Відповідно в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» перелік осіб, повноваження яких у період дії воєнного стану не можуть бути припинені (частина першу статті 10), пропонувалося доповнити словами «Уповноваженого із захисту державної мови».

Проект спрямували на опрацювання в Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики, де він пролежав без руху до 8 липня 2025 р., коли були припинені повноваження Т. Д. Кременя. Втім, очікуваного послаблення інституції не сталося і вже 15 липня 2025 р. новим Уповноваженим із захисту державної мови Кабінет Міністрів України призначив О. П. Івановську. Проект до певної міри втратив актуальність, але все ж таки 03.09.2025 включений до порядку денного.

Інший законопроект про внесення змін до Закону України «Про застосування англійської мови в Україні» щодо усунення правової невизначеності стосовно встановлення надбавки за володіння англійською мовою (реєстраційний номер 14071 від 24.09.2025; внесений Кабінетом Міністрів України) спричинений тим, що запропоновані згаданим Законом строки набрання чинності окремими його нормами допускають ситуацію, коли вже будуть діяти положення Закону щодо виплати надбавки за володіння англійською мовою, але ще не діятимуть положення Закону та відповідні акти Уряду, які визначають коло посад, за якими можлива виплата цих надбавок. Це унеможливило б практичну реалізацію механізму виплати надбавок за володіння англійською мовою.

Крім того, пунктом 2 частини першої статті 3 Закону передбачається встановлення Кабінетом Міністрів України переліку посад державної служби категорій «Б» і «В», до

кандидатів на зайняття яких встановлюватиметься вимога щодо володіння англійською мовою. Проте, на думку суб'єкта законодавчої ініціативи, з огляду на різноманітність структур та штатних розписів державних органів відсутня практична можливість встановлення єдиного повного переліку таких посад державної служби.

Тому було запропоновано наділити Кабінет Міністрів України повноваженнями щодо визначення посадових обов'язків (завдань та функцій), які передбачають обов'язкове використання англійської мови під час їх виконання, а затвердження переліку конкретних посад державної служби, за якими закріплені відповідні посадові обов'язки (завдання та функції), віднести до повноважень керівника державної служби у державному органі.

Проект дістав позитивний висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, але поки що не включений до порядку денного.

Інший урядовий проєкт про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з оновленням офіційного перекладу Європейської хартії регіональних або міноритарних мов (реєстраційний номер 14120 від 13.10.2025) спричинений передусім зміною в новому офіційному перекладі у назві та тексті Європейської хартії поняття «мови меншин» на «міноритарні мови». Доцільність цієї зміни (як на мене, більш політичної, ніж редакційної) викликала значні дебати, але зрештою була підтримана Конституційним Судом України.

Пропонуються відповідні зміни до законів України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», «Про національні меншини (спільноти) України» та «Про медіа», які насамперед передбачають уточнення назви Європейської хартії, на яку посилаються згадані закони.

Водночас у новій редакції статті 2 Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов

меншин» запропонований оновлений перелік регіональних або міноритарних мов, що, щиро кажучи, ніяк не зумовлюється власне текстом перекладу Європейської хартії, а, отже, виходить за межі предмета цього проекту, окресленого в його назві.

Беручи до уваги цей відхід від правил нормопроєктування, все ж цікаво розглянути суть цієї пропозиції. Пропонується застосовувати положення частини II Хартії до білоруської, болгарської, гагаузької, кримськотатарської, новогрецької, німецької, польської, румунської, словацької, угорської, чеської мов та івриту. Порівняно з попередньою редакцією цієї статті уточнено, що вона застосовується до «мов», а не до «мов національних меншин України»; з переліку вилучені згадки про російську мову (вочевидь насамперед з політичних мотивів, формально «як такої, що не потребує особливого захисту») та молдавську мову (через ототожнення її з румунською); згадки про «грецьку» та «єврейську» мови замінені відповідно посиланнями на «новогрецьку» та «іврит»; з'явилося посилання на чеську мову..

Оновлений перелік викликав зауваження фахівців Головного науково-експертного управління, які звертають увагу на відсутність у ньому таких поширених в Україні та згаданих у різних документах міноритарних мов: караїмська, кримчацька, понтійська грецька, ромська, румейська, урумська, мова надазовських греків, їдиш.

Слушною видається і думка, що формуванню узгодженого оновленого переліку мов за Хартією мало б передувати залучення до належного його обговорення представників відповідних мовних груп, що узгоджувалося б із вимогами статті 15 Рамкової конвенції про захист національних меншин, згідно з якими Сторони створюють необхідні умови для ефективної участі осіб, які належать до національних меншин, у культурному, соціальному та економічному житті та у державних справах, зокрема тих, які їх стосуються.

Профільний Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики двічі розглядав законопроект, загалом схвалив його і рекомендував включити до порядку денного. Водночас згаданий у проєкті перелік міноритарних мов запропонував доповнити на першому засіданні (23 жовтня 2025 р.) мовами румейською, урумською та їдиш, а на другому засіданні (10 листопада 2025 р.) також караїмською, кримчацькою та ромською. Нині цей проєкт очікує на включення до порядку денного.

Отже, маємо зробити висновок, що попри обставини воєнного часу інтерес до мовних питань у парламентській діяльності не зник, хоча й дещо послабився.

Хижевська Вікторія Вікторівна,
викладач Кропивницького фахового
коледжу харчування та торгівлі,
викладач BUKI School

ОСНОВНІ АСПЕКТИ МОВНОГО ПИТАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ

Кожна держава має власну державну мову як відтворення національної свідомості, традицій, способу життя та цінностей. Мова – це інструмент спілкування та обміну думками, який відтворює свою барвистість та особливість за допомогою слів та виразів, властивих лише їй. Кожен громадянин країни повинен знати та поважати державну мову. В Україні державною мовою є українська, але російська є другою за поширеністю мовою, тому тема «мовного питання» набула популярності та актуальності в українському суспільстві, стала інструментом патріотизму та національної свідомості.

Перш за все, мовне питання – це система суперечностей у використанні української мови на державному та побутовому рівнях на відміну від російської.

Протягом десятиліття спостерігається стабільне зростання кількості тих, хто вважає українську мову рідною: з 57% у 2012 році до 76% у 2022 році. Частка російської мови за 10 років зменшилася із 42% до 20%. У цій динаміці слід виділити кілька тенденцій. Однією з них була реакція українського суспільства на дії тодішньої влади в мовній політиці та Революцію Гідності. Друга тенденція – це агресія Російської Федерації проти України у 2014 році та тимчасова окупація Криму та деяких територій Донецької та Луганської областей. Третя тенденція полягає в тому, що позитивна динаміка самоідентифікації виникла завдяки змінам ставлення до української мови в Центрі, а також на Півдні та Сході України.

Коли діє воєнний стан, військовий командувач території чи країни має необмежені повноваження приймати та забезпечувати виконання законів. Воєнний стан виправданий, коли цивільна влада припинила функціонувати, повністю відсутня або стала неефективною. Крім того, воєнний стан призупиняє дію всіх чинних законів, а також цивільної влади та звичайного здійснення правосуддя. Наприклад, у Сполучених Штатах воєнний стан може бути оголошений шляхом прокламації президента або губернатора штату, але така офіційна декларація не є обов'язковою. Хоча Конституція США не передбачає воєнного стану, майже кожен штат має конституційне положення, яке уповноважує уряд оголошувати воєнний стан. Влада воєнного стану, яка колись вважалася майже абсолютною, має обмеження; наприклад, цивільні особи не можуть бути судимі військовими трибуналами, поки діють цивільні суди.

Хоча між військовими та цивільними правоохоронними органами завжди існував стан взаємодопомоги і повинен продовжувати існувати, персонал Міністерства оборони

обмежений у своїх можливостях для забезпечення дотримання цивільного законодавства. Військовослужбовців не можна використовувати для спостереження або таємних операцій, а також їх не можна використовувати як інформаторів, слідчих чи допитувачів, якщо розслідування не є спільною військово-цивільною операцією, в якій військові мають особисту зацікавленість у результаті справи.

Практики вирішення «мовного питання» в історії людства часто пов'язують із явищем «лінгвоциду». Наприклад, в Азії багатовікова історія політичного поневолення народів серйозно зашкодила їхній ідентичності через лінгвоцид. Навіть сьогодні багато урядів та представників приватного сектору досі використовують асиміляцію, щоб перешкодити їм у боротьбі за підтримку, відродження та збереження своїх мов. У всьому регіоні визнання прав та ідентичності корінних народів, як це відображено в Декларації ООН про права корінних народів, майже відсутнє, не кажучи вже про визнання їхніх мов.

Питання української мови та тих, хто нею спілкується, стало дуже політизованим під час російського вторгнення. Агресор навіть використовував його як прикриття для анексії деяких окупованих територій України, де проживає велика кількість російськомовних. Згідно з переписом населення 2001 року близько 14,3 мільйонів українців (29% населення) розмовляють російською як рідною мовою, хоча деякі оцінки вказують на вищу цифру. Причини цього криються в історії поширення української мови та формуванні кордонів сучасної України.

Політика уряду минулих років, яка забороняє використання української мови в різні історичні періоди, призвела до того, що навіть етнічні українці часто не розмовляють українською. Значна частина регіонів, таких як східна Україна, Крим і навіть частина Києва, є російськомовними.

Багатовікова боротьба України за державність відобразилася на часто бурхливій долі української мови. Пригнічена за царської та радянської епох українська мова остаточно втратила свій статус другосортної мови у 1991 році та стала офіційною державною мовою нової незалежної України. Однак на цьому історія не закінчилася. Незважаючи на відродження української мови після розпаду Радянського Союзу, українська продовжувала відігравати другорядну роль після російської у більшій частині країни та в багатьох аспектах повсякденного життя. З 1990-х років зусилля щодо регулювання та просування використання української мови замість російської виявилися політично вибухонебезпечними та стали символом пострадянської кризи ідентичності незалежної України. Тим часом національні дебати щодо мовного питання демонструють тривалі розбіжності в українському суспільстві щодо ставлення до домінуючої ролі Росії в минулому країни.

Ця доктрина не завадила кремлівським політичним партіям у Росії та Україні вміло експлуатувати мовне питання. З початку 2000-х років російськомовних українців активно заохочували вважати себе окремою та пригнобленою меншиною. Це повідомлення досягло свого апогею з анексією Кремлем Криму у 2014 році та подальшою російською кампанією на півдні та сході України. Відтоді воно залишається в центрі триваючої гібридної війни Росії проти України, а необхідність захисту російськомовного населення України неодноразово згадувалася кремлівськими ЗМІ [1].

Список використаних джерел

1. Висновок Європейської комісії за демократію через право (Венеціанська комісія) щодо України щодо Закону про підтримку функціонування української мови URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffil e=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffil e=CDL-AD(2019)032-e) (від 01.10.2022).

2. Декларація про державний суверенітет України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (від 01.10.2022)

3. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 398 с.

4. Наша мова болить: як об'єднати українців навколо української мови? URL: <https://osvitoria.media/experience/nam-mova-bolyt-yak-ob-yednatyukrayintsiv-navkolo-ukrayinskoji-movy/> (від 01.11.2022).

Широков Володимир Анатолійович,
директор Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України, академік Національної академії наук України, доктор технічних наук

Ющенко Світлана Сергіївна,
науковий співробітник Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА МАТЕРІАЛІВ ПРОТИЗАКОННОГО ТА АМОРАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Типовою для практики судової лінгвістичної експертизи є ситуація, коли зміст текстів, винесених на експертний розгляд, інтерпретується органами досудового розслідування як порушення норм закону або суспільної моралі, тим часом як автори зазначених текстів не вбачають у них жодних порушень.

Хоча такого роду інтерпретації можуть виглядати вмотивованими і навіть переконливими, однозначно впевнена атрибуція їм семантики спрямованості проти закону та суспільної моралі, на нашу думку, потребує уточнення.

Розглянемо це питання детальніше. Поняття протизаконність в універсальних (загальномовних) словниках тлумачиться через поняття невідповідності та суперечності, якими, власне, його семантика й визначається. Юридичні джерела ототожнюють протизаконність із незаконністю, яку пов'язують із такими аспектами як, наприклад, замах на основи національної безпеки України, порушення гарантованих Конституцією України прав і свобод, відсутність передбаченого законом дозволу та ін.

Відповідно до Особливої Частини Кримінального Кодексу України [1] текстовими матеріалами (текстами) протизаконного характеру є такі, що в вербальній (словесній) формі містять:

- ознаки мовленнєвої маніпуляції до вчинення (утримання від вчинення) певних, визначених статтями ККУ дій, посередництвом публічних закликів, примусу, наказів, розпоряджень, виправдовування, обіцянки винагороди, надання гарантій безкарності тощо;

- ознаки підкупу – надання та прийняття пропозиції неправомірної вигоди;

- пропозицію сприяння завідомо незаконним діям (крадіжка, шахрайство, контрабанда, перетинання державного кордону без законних підстав);

- інструкції, плани, рекомендації до вчинення кримінально караних дій (діянь), їх фінансового, матеріально-технічного, кадрового та іншого забезпечення;

- ознаки маніпуляції історичними фактами, умисного викривлення історії, героїзації злочинів армії СРСР та РФ, публічне заперечення й виправдовування російської агресії стосовно України;

- підміну понять та інші маніпуляції з соціально значущою інформацією;

- ознаки несанкціонованого збору, використання та поширення захищеної законом інформації (державна, банківська,

лікарська таємниця; таємниця усиновлення, листування, телефонних розмов тощо);

– заклики до насильницьких дій проти особи, членів її родини, близьких осіб, до пошкодження, знищення, захоплення майна або погрози вчинити зазначене;

– висловлювання, спрямовані на розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, заклики до обмеження прав, встановлення привілеїв;

– ознаки порушення авторського права (плагіат) та академічної доброчесності та інші.

На відміну від поняття протизаконності, зміст якого встановлюється зі статей Кримінального Кодексу України – єдиного нормативно-правового акта, який містить кримінально-правові норми щодо злочину та покарання, встановлення змісту поняття *суспільна мораль* з метою визначення вербальних ознак її порушення, вимагає звернення до інших джерел права, оскільки право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й такі соціальні регулятори, як норми моралі, традиції, звичаї тощо, легітимовані суспільством й зумовлені історично досягнутим рівнем розвитку його культури. Про це йдеться, зокрема, в Указі Президента України «Про день Української державності» [2].

У контексті досліджуваного питання окремої уваги також заслуговує Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», яким винесені до його назви концепти прямо називаються складниками національної безпеки України [3]. Згідно з цим Законом, утвердження, забезпечення, розвиток та захист української національної та громадянської ідентичності здійснюється посередництвом формування та розвитку оборонної свідомості, готовності до національного

спротиву, громадянської компетентності, освіти та стійкості та інших результатів військово-патріотичного, громадянсько-патріотичного, національно-патріотичного, духовно-морального виховання.

Пункт третій статті 6 зазначеного Закону визначає ціннісні орієнтири утвердження української національної та громадянської ідентичності. Ними є: 1) соборність; 2) самобутність; 3) воля; 4) гідність.

У такий спосіб законодавство України встановлює невід'ємне право українського народу, нації і держави самостійно визначати свою зовнішню і внутрішню політику на засадах збереження своєї національної ідентичності, сформованої найкращими прикладами та надбаннями нашої історії, культури, духовної спадщини, а також усталеними способами поведінки, світогляду та похідної від них суспільної моралі. При цьому очевидно, що конкретно для України, християнські, традиційні цінності (у тому числі, сімейні), є основою національних цінностей, особливим предметом її національної і громадянської ідентичності. Неважко дійти висновку, що суспільна мораль, крім рухомих, актуальних засад свого формування, містить і консервативні, до яких належить християнська мораль та етика, які ґрунтуються на вченні Ісуса Христа – незмінних протягом тисячоліть принципах християнства, зафіксованих у Святому Письмі. Серед них: любов до Бога та ближнього, покора Волі Бога, Справедливість, Милосердя, Спокута, Прощення.

Водночас «християнська етика заперечує, як аморальні, сексуальні відхилення та стосунки поза шлюбом, засуджує подружню зраду, полігамію, гомосексуалізм» [4, с. 123].

Підсумовуючи викладене, керуючись Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» й

принципами християнської моралі та етики, наведемо очевидні, на нашу думку, ознаки аморального змісту в текстах. Ними є:

– приниження значення боротьби за незалежність України, глузування з прагнення українців до самостійності, свободи від імперського гніту у соціальному, ментальному, мовному вимірах;

– заперечення або приниження світового значення української мови, народних традицій, духовної спадщини, досягнень української культури;

– заперечення української національної ідентичності та самобутності, ролі українського народу в світовій історії;

– заперечення, знецінення материнства, батьківства, природної сім'ї як основного осередку суспільства, нормалізування та популяризація гомосексуалізму та іншої неприродної статевої поведінки, сексуальної розбещеності, подружньої зради тощо;

– нормалізування та популяризація шкідливих звичок та інші.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III (у редакції від 17 липня 2025 року).

2. Указ Президента України «Про день Української державності» від 24 серпня 2021 року № 423/2021 (із змінами, внесеними згідно з Указом Президента України від 28 липня 2023 року № 455/2023).

3. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року № 2834.

4. Онищенко В. Д. Християнська етика: навчальний посібник для викладачів. Львів. 2015. 136 с.

Шутенко Світлана Василівна,
завідувач кафедри мовної підготовки
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЯК ОДИН ЗІ СПОСОБІВ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Інтегруючи досягнення науки й техніки, криміналістика спрямовує свій науковий потенціал на створення ефективної системи криміналістичних засобів, прийомів і технологій, використання яких покликано розв'язувати складні практичні завдання, поміж яких особливого значення набуває гармонізація українського законодавства. Одним зі шляхів вирішення цього завдання є проведення кваліфікованої експертної оцінки текстів нормативно-правових актів. Метою такого дослідження є оцінка змісту та структури акта на предмет його стійкості до злочинних посягань та ефективності для правозастосування.

У науковій літературі є різні підходи до визначення поняття «лінгвістична експертиза». Зокрема, Н. Артикуца визначає лінгвістичну експертизу як спосіб дослідження тексту з метою надання кваліфікованої експертної оцінки різних параметрів тексту, мовних засобів різного рівня (графічних, фонетичних, граматичних, стилістичних тощо), їх відбору і використання, відповідності певним нормам та критеріям, нині активно застосовується у різних сферах юридичної діяльності (лінгвостилістична експертиза законопроектів, фоноскопична експертиза як різновид криміналістичної експертизи, авторознавча експертиза, експертиза конфліктних текстів (у документаційних й інформаційних спорах), мовноідентифікаційна експертиза (лінвографічна, почеркознавча), експертиза рекламних текстів тощо) [1, С. 48]. Л.

Ажнюк вважає, що «лінгвістична експертиза – це спеціалізоване мовознавче дослідження текстових матеріалів та інших мовних об'єктів для з'ясування питань, що можуть мати юридичні наслідки» [2, С. 8].

Науковці визначають різні аспекти проведення лінгвістичної експертизи нормативно-правових актів. Зокрема О. Юрчук виокремлює: логіко-лінгвістичний (аналіз правничої термінології, застосованої в нормативному акті, граматичної будови мовлення законодавця, чинників, що можуть негативно впливати на точність визначень); юридико-технічний (техніка побудови спеціального тексту); семіотичний (текст права як знакова система); діахронічний (вивчення пам'яток права, які мали чинність у попередні часи); контрастивний (порівняльне дослідження текстів нормативних актів) [3, С.160].

Слід зазначити, що в Україні такі дослідження переважно виконуються у межах судового процесу. На законодавчому рівні лінгвістичну експертизу визначено як підвид криміналістичних експертиз. Об'єктом дослідження лінгвістичної експертизи мовлення є продукт мовленнєвої діяльності людини, відображений у писемній або в усній формі (зафіксований у відео-, фонограмі) [4].

У межах дослідження писемного мовлення виділяють авторознавчу та семантико-текстуальну експертизу [4]. Основним завданням авторознавчої експертизи є ідентифікація автора тексту. Під час дослідження вирішуються ідентифікаційні завдання (щодо ототожнення особи автора тексту), а також діагностичні завдання (щодо умов, особливостей складання тексту, факту викривлення ознак писемного мовлення, місця формування мовленнєвих навичок, рідної мови, освіти автора документа тощо) [4].

Семантико-текстуальна експертиза вирішує завдання щодо встановлення змісту понять, лексичного значення слів або словосполучень, використаних у наданих на дослідження текстах

або усних повідомленнях (за їх текстовим відтворенням), їх стилістичної забарвленості, смислового навантаження, характеру інформації, що міститься в них (чи може така інформація розглядатися як образлива, чи містить вона загрозу конкретній особі (особам) тощо), тобто вирішення питань мовленнєвого характеру, не пов'язаних із встановленням фактичних даних про автора [4].

Слід зазначити, що стаття 44 «Експертиза проекту нормативно-правового акта» чинного Закон України «Про правотворчу діяльність» вимагає обов'язкової експертизи нормативно-правових актів на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis EC), а також науковій, юридичній (правовій), антикорупційній, гендерно-правовій, антидискримінаційній та іншим експертизам, визначеним законом [5], проте не зобов'язує законодавців надавати проекти на проведення лінгвістичної експертизи.

Отже, лінгвістична експертиза текстів нормативно-правових актів – не просто редагування, а глибокий аналіз змісту і форми тексту для уникнення правових колізій та забезпечення ефективності правозастосування, гармонізації законодавства, а отже – інтеграції України в правовий простір Європейського Союзу.

Воєнний стан змушує переглядати методики та інструменти експертних досліджень, адаптуючи їх до умов підвищеного ризику та нестабільності. Ефективне проведення судової експертизи сприяє зміцненню верховенства права та захисту прав людини, а також формує основу для післявоєнного відновлення та примирення.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н.В. Законодавчий текст як предмет лінгвістичної

експертизи. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2462/Artykytsa_Zakonod_tekst.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 26.09.2022).

2. Ажнюк Л.В. Лінгвістична експертиза як юридичний інструмент. Магістеріум. Мовознавчі студії. 2017. Вип. 66. С. 8.

3. Юрчук О.Ф. Експертний лінгвістичний аналіз як елемент нормотворчої діяльності (на матеріалі нормативно-правових актів України та Автономної Республіки Крим). Вісник Університету внутрішніх справ. Харків, 1999. Вип. 7 (1). С. 160.

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

5. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354>.

Юлдашева Світлана Анатоліївна,
професор кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

ПРАВНИЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ЧАС: ВИКЛИКИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2022 році, стала каталізатором глибинних змін у всіх сферах суспільного життя, включно з

правовою системою та її мовним вираженням. В умовах воєнного стану відбувається стрімке оновлення законодавства, імплементація норм міжнародного гуманітарного та кримінального права, а також поява нових правових реалій, які потребують чіткого та однозначного термінологічного закріплення. У цій статті проаналізовано ключові сучасні аспекти правничої термінології в Україні у воєнний час, включаючи проблеми уніфікації, запозичення та адаптації нових термінів, а також вплив на юридичну визначеність.

Правничу термінологію, як інтегральну частину юридичної культури і механізм нормотворення та правозастосування, виявилася під тиском нових екстралінгвальних чинників, що викликали як термінологічні виклики, так і необхідність швидкої трансформації чинних норм і понять [1, с. 14].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового осмислення процесів, що відбуваються у правовому полі та мові права в умовах воєнного стану, зокрема у контексті євроінтеграційних прагнень України та потреби у верифікації та уніфікації новостворених або переосмислених термінів. Воєнний час вимагає точності та однозначності юридичної мови для ефективного функціонування державних інституцій, судової системи, а також для фіксації та документування міжнародних злочинів [2]. Об'єктом дослідження є система правничої термінології України; предметом – динаміка, виклики та трансформаційні процеси у терміносистемі права в умовах воєнного часу.

Вторинне актуалізувало низку термінологічних проблем, які можна згрупувати за кількома напрямками.

1. Специфікація термінології воєнного та міжнародного гуманітарного права

Найбільш помітним є інтеграція та інтенсивне застосування термінів міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного кримінального права. Поняття, що раніше

належали переважно до військової та міжнародної юриспруденції, увійшли в активний обіг національного законодавства, правозастосовної практики та суспільного дискурсу. До таких належать: «воєнний злочин», «злочин агресії», «злочин проти людяності», «геноцид», «комбатант», «некомбатант», «колабораційна діяльність» тощо [3].

Трансформація виявляється у необхідності їх чіткої дефініції в національному законодавстві з огляду на міжнародні договори та практику Міжнародного кримінального суду. Виникає потреба в уніфікації перекладів та термінологічних відповідників, особливо у процесі документування злочинів для подальшого судового переслідування на міжнародному рівні [4]. Важливим аспектом є також диференціація термінів, які мають схоже значення, але різний правовий зміст, наприклад, між «воєнним злочином» і злочином проти національної безпеки [5].

2. Неологізми та переосмислення наявних термінів

Воєнний час спричинив появу юридичних неологізмів та семантичне зміщення вже наявних термінів. До прикладу, розглянемо такі юридичні неологізми, як-от «потерпілі від збройної агресії», «території активних бойових дій», «тимчасово окупована територія» (з уточненням правового режиму), «репарації» (у контексті національного законодавства) [1, с. 18]. Семантичне зміщення можна простежити у таких термінах на кшталт «державна зрада», «саботаж», «диверсія», що набули розширеного або специфічного тлумачення у зв'язку з появою нових форм протиправної діяльності, особливо у кіберпросторі та інформаційній сфері [6]. Поняття «критична інфраструктура» отримало чітку правову дефініцію та підвищений ступінь захисту [7]. Це вимагає не тільки законодавчого закріплення, але й термінографічної роботи для їх стандартизації та уникнення юридичних колізій [8].

В умовах воєнного стану законодавчий процес відбувається прискореними темпами, що не завжди сприяє

глибокій лінгвістичній експертизі законопроектів. Це може призводити до термінологічної інфляції, синонімії або полісемії в межах одного правового акта чи різних галузей права, що ускладнює правозастосування [9]. Зокрема, проблема неоднозначного тлумачення виникає у використанні термінів, пов'язаних із визначенням статусу осіб, причетних до збройних формувань ворога, або осіб, які вимушено залишилися на окупованих територіях [10].

Прагнення до європейської інтеграції та активна співпраця з міжнародними інституціями посилюють вплив англосовної (міжнародно-правової) термінології. Це є позитивним кроком у напрямі гармонізації, але вимагає обережного підходу до запозичень – необхідно уникати калькування та забезпечувати семантичну точність українських відповідників [1, с. 305]. Фахівці наголошують на необхідності створення національного глосарію термінів МГП та МКП з посиланням на автентичні українські та міжнародні джерела [2].

Отже, воєнний час став критичним періодом для правничої термінології України, перетворивши її на поле інтенсивних трансформацій та жорстких випробувань на точність і відповідність міжнародним стандартам. Основними векторами змін стали:

1. Розширення правового поля за рахунок термінів МГП та МКП.
2. Семантичне зміщення існуючих понять та поява юридичних неологізмів.
3. Виклик щодо забезпечення якості та уніфікації термінів в умовах прискореного нормотворення.

Перспективи подальших досліджень та практичної роботи включають: комплексну лінгвістичну та правову експертизу нових законодавчих актів; систематизацію та кодифікацію військово-правової термінології; активізацію роботи з підготовки спеціалізованих словників і глосаріїв, що відповідають вимогам

ДСТУ [1]. Тільки послідовна та науково обґрунтована робота забезпечить правничу безпеку та лінгвістичну стійкість правової системи України на шляху до відбудови та європейського майбутнього.

Отож, для підтримки високого рівня юридичної культури та гарантування верховенства права, критично важливо зосередитись на уніфікації, гармонізації та науково-методичному забезпеченні нової термінології. Створення офіційних термінологічних словників та реєстрів, а також посилення ролі фахової лінгвістично-правничої експертизи, є невідкладними завданнями для запобігання термінологічним колізіям та зміцнення правової визначеності в умовах триваючої військової агресії.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А., Кузнецова Н. С. Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану: монографія / за ред. В. А. Журавля, Н. С. Кузнецової. Харків: Право, 2023. 902 с.

2. Долинський Є. Військова термінологія та її розвиток в умовах сучасних збройних конфліктів [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/83_2025/part_2/42.pdf.

3. Українська військова термінологія: історія, стан та перспективи [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/346878412_Ukrainska_vijskova_terminologia_istoria_stan_ta_perspektivi.

4. Особливості відтворення військової термінології українською мовою [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://intelektn.donnuet.edu.ua/index.php/intelekt/article/view/93>.

5. Капітан О. І., Саміло А. В. Міжнародне гуманітарне право як результат викликів збройних конфліктів [Електронний

ресурс]. Режим доступу: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/138.pdf>.

6. Термінологія міжнародного гуманітарного права: найбільш поширені помилки журналістів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/16402/2016-04-09-terminologiya-mizhnarodnogo-gumanitarnogo-prava-naybilsh-poshyreni-pomylyk-zhurnalistiv/>.

7. Стан війни та воєнний стан: понятійні та правові аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/4/13.pdf>.

8. Військова термінологія (дериваційні процеси) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://analiticbase.nlu.org.ua/?arg5=%D0%92%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0+%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F>.

9. Українська військова лексика: діахронія мовознавчих студій [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/343101654_UKRAINSKA_VIJSKOVA_LEKSIKA_DIAHRONIA_MOVOZNAVCIH_STUDIJA.

10. Про воєнний стан як особливий вид адміністративно-правового режиму [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-10-number-4-40-2023/pro-voyennyi-stand-yak-osoblyvyi-vyd-administratyvno>.

Ялова Оксана Володимирівна,
професор кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Активізація інтеграційних процесів у світі загалом та Європі зокрема є характерною рисою сучасного розвитку країн. Навіть ті, які не входять до складу інтеграційних об'єднань, неминуче відчувають на собі значний вплив таких процесів [1, с. 467]. І Україна не є винятком.

Ще з часу проголошення незалежності у 1991 році Україна демонструвала прагнення утвердитися на світовій арені як повноправний учасник міжнародних відносин. Європейський шлях нашої держави, входження до складу провідних європейських організацій були і залишаються пріоритетними у реалізації її зовнішньої політики.

Так Президент України П. Порошенко, якого підтримав Голова Конституційного Суду України С. В. Шевчук, на початку 2018 року заявив про намір зафіксувати в преамбулі Конституції України прагнення до членства в ЄС та НАТО. Така позиція України в цілому була обумовлена як відданістю загальнолюдським цінностям, так і прагненням побудувати демократичну, правову державу, яка зможе зайняти гідне місце у європейській сім'ї народів [2, с. 103].

Процес входження України до економічного, політичного, правового, безпекового простору у науковій літературі називається євроінтеграцією, а відповідні дії та кроки держави по

входженню у європейське співтовариство вчені визначають як інтеграційні процеси.

На думку українських вчених, євроінтеграція – це входження до єдиної сім'ї європейських народів, звернення до європейських політичних і культурних традицій. Варто зауважити, що саме Україна стала першою країною СНД, яка уклала Угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом від 16 квітня 1994 року, в якій йдеться про механізм взаємодії між нашою державою та ЄС. Враховуючи положення цієї Угоди, а також Стратегії ЄС щодо України від 14 жовтня 1994 року, Спільної позиції ЄС щодо України від 28 листопада 1994 року, прийняття Радою Міністрів ЄС Плану дій щодо України від 6 грудня 1996 року, відповідні рішення Ради ЄС, декларації та документи ЄС, які стосуються України, та з метою реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу, забезпечення всебічного входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у ЄС 11 червня 1998 року Указом Президента України була затверджена Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу [3, с. 11].

Процес європейської інтеграції України передбачає реформування багатьох сфер суспільного життя. Однією з найбільш чутливих у цьому контексті є реалізація гуманітарної політики, важливою складовою якої є мовна політика. Об'єктами державної мовної політики є українська мова, групи мов, виділені за різними ознаками; групи носіїв мови; мовні відносини [6, с. 166].

Державна мовна політика є виразником загальнополітичної організації влади, про що свідчить уся попередня історія України. Проте для багатонаціональних держав, якою є і Україна, реалізація мовної політики досить часто призводить до протестних настроїв внаслідок використання цієї теми

політиками у власних інтересах. За певних обставин це може призвести до штучного поглиблення мовних конфліктів й, зрештою, стати передумовою до проявів сепаратизму на мовному ґрунті [3, с. 53]. Саме тому мовна політика як елемент єдності гуманітарного простору в сучасних умовах набуває особливої актуальності.

Професор-славист Фрайбурзького університету Ю. Бестерс-Дільгер зазначає, що до 2009 року на реалізацію мовної політики в Україні впливало дві тенденції. З одного боку спостерігалось прагнення вітчизняного політичного керівництва забезпечити баланс між підтримкою розвитку державної мови та захистом мовних прав національних меншин. З іншого боку – давалася взнаки тенденція ускладнення творення української нації на основі української мови у зв'язку з євроінтеграційними процесами [7, с. 88-89]. Мова йде про те, що прагнення України до членства в Європейському Союзі зумовило необхідність імплементації у вітчизняне законодавство стандартів Ради Європи щодо реалізації мовної політики. Зокрема, важливою складовою цього процесу стала ратифікація у 2003 році Європейської хартії регіональних мов та мов меншин.

Усі держави-учасниці Хартії беруть на себе зобов'язання захищати та пропагувати традиції мови меншин країни в усіх сферах суспільного життя, а саме в освіті, правосудді, в адміністративних органах влади та державній службі, засобах масової інформації, у культурних заходах та об'єктах, економічному і соціальному житті. Реалізація цих зобов'язань потребує розробки та впровадження відповідної нормативно-правової бази, яка чітко визначає використання мов меншин у різних сферах суспільного життя [8, с. 2].

У лютому 2010 року указом Президента України В. Ющенка було схвалено Концепцію державної мовної політики. У Концепції констатується факт наявності політичних спекуляцій навколо питання використання української мови, що

безпосередньо впливає на появу загроз національній безпеці країни, а також ставить під загрозу її суверенітет. Розширення сфери застосування української мови, а також стимулювання процесу формування й захисту національного мовно-культурного та мовно-інформаційного простору визначається Концепцією як шляхи усунення таких загроз.

Події російсько-української війни стали визначальними в процесі мовної самоідентифікації українців. Зокрема, змінилося як ставлення самого суспільства до мовного питання, так і рівень консолідації українських політичних та культурних еліт у поглядах на необхідність вживання більш дієвих заходів, спрямованих на захист української мови.

2017 року набрав чинності новий Закон України «Про освіту», у якому закладено нові підходи до використання державної мови та інших мов в організації освітнього процесу у закладах освіти. Стаття 7 цього Закону має на меті забезпечити належне оволодіння державною мовою усіма здобувачами освіти незалежно від їхньої національної приналежності. При цьому положенням Закону передбачено перехідний період імплементації даної статті для осіб, які належать до корінних народів і національних меншин. Це має на меті забезпечити поступове впровадження вивчення предметів українською мовою поряд із мовами національних меншин задля кращої підготовки учнів до навчання державною мовою в закладах середньої освіти.

У 2019 році був прийнятий і підписаний Президентом України П. Порошенком Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Прийняття цього Закону було пріоритетом державної гуманітарної політики. Він не лише визначає статус державної мови, але й регулює її використання у різних сферах суспільного життя. Важливим досягненням цього Закону стало практичне унормування статусу, стандартів, вимог до вживання й розвитку української мови.

Протягом 2016-2018 рр. Верховною Радою України було прийнято низку законів, спрямованих на зміцнення статусу української мови у сфері засобів масової інформації та освіти. Зокрема, у 2016 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (щодо частини пісень державною мовою в музичних радіопрограмах і радіопередачах)». У 2017 році набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації». Цими законами було впроваджено квоти на частку україномовного продукту на радіо та телебаченні, внаслідок чого суттєво зріс відсоток використання в ефірі вітчизняних теле- та радіопрограм.

Важливо, що такі заходи України щодо забезпечення функціонування української мови не викликали засудження з боку Ради Європи. Комітет експертів Європейської хартії регіональних мов або мов меншин у червні 2023 року оприлюднив заяву, в якій звернув увагу на неприпустимість застосування російською федерацією в якості приводу для агресії факту присутності російської мови в Україні як однієї з мов меншин [8, с. 2]. Комітет експертів також позитивно оцінив зусилля української влади щодо імплементації Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.

Таким чином, важливою складовою формування цілісного гуманітарного простору України в умовах європейської інтеграції є створення сприятливого загальнонаціонального культурно-комунікативного середовища. З цією метою держава приділяє суттєву увагу підтримці не лише української мови, але й створює умови для вільного функціонування мов та культур національних меншин з урахуванням досвіду та практик країн Європейського Союзу.

Гайструк Анастасія Сергіївна,
ад'юнкт наукового відділу організації
підготовки та атестації науково-
педагогічних кадрів науково-
методичного центру організації наукової
та науково-технічної діяльності НУОУ,
підполковник юстиції

УКРАЇНЬСЬКА МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОГО ОМБУДСМЕНА

Функціонування української мови в секторі безпеки та оборони є не лише питанням культурної політики чи виконання вимог статті 10 Конституції України [1], але й безпосередньо пов'язане із забезпеченням прав людини у військовій сфері, формуванням національної ідентичності та гарантуванням обороноздатності держави. У контексті повномасштабної агресії російської федерації проблему мовних прав військовослужбовців необхідно розглядати як елемент правової безпеки, протидії інформаційно-психологічним операціям та складову демократичного цивільного контролю, що безпосередньо актуалізує інституційну роль Військового омбудсмена. Забезпечення державної мови у збройних силах не зводиться до нормативної засади, а виконує функцію гарантування доступності правової, соціальної, медичної та адміністративної інформації для військовослужбовців, що відповідає принципу правової визначеності та стандартам прав людини.

Згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [2], українська мова є обов'язковою в діяльності органів державної влади, у тому числі в секторі безпеки і оборони України. Це означає, що

нормативно-правові акти, які стосуються проходження військової служби, соціального захисту та службова документація, зокрема накази, інструкції, інформаційні матеріали повинні здійснюватися українською мовою. Такий підхід створює умови правової рівності між військовослужбовцями, усуває ризики відмінностей у тлумаченні змісту нормативних актів та сприяє ефективній інтеграції України в безпековий простір НАТО.

Питання мовних прав військовослужбовців набуває особливої ваги з огляду на те, що сектор безпеки та оборони складається з представників з різних адміністративно-територіальних одиниць України, частина яких походить із місцевостей, де російська мова функціонувала як домінуюча. Попри це, держава зобов'язана гарантувати рівність прав військовослужбовців незалежно від мовної приналежності, забезпечуючи їм право отримувати правову допомогу, соціальне інформування та доступ до службової інформації державною мовою. Таким чином, мова виступає правовою гарантією, що виключає можливість дискримінації прав військовослужбовців.

Водночас російська федерація системно використовує мовне питання як елемент гібридної агресії, створюючи наративи про «утиски російськомовних» і «насильницьку українізацію збройних сил», що має на меті підірвати морально-психологічний стан особового складу, спровокувати недовіру до командування та органів державної влади. Такі інформаційно-психологічні операції спрямовані на провокування внутрішніх конфліктів у військовому середовищі, створення образу «дискримінації» та зовнішньополітичного тиску щодо нібито порушення прав людини в Україні. З огляду на це, мовна політика у Збройних Силах України є не лише нормою права, а елементом національної безпеки.

У 2025 році було ухвалено Закон України «Про Військового омбудсмена» [3], що створює окремий

спеціалізований інститут щодо захисту прав і свобод військовослужбовців, включно з мовними правами. Відповідно до закону, Військовий омбудсман має право здійснювати моніторинг і перевірку звернень військовослужбовців щодо фактів порушення прав, включаючи ситуації, коли обмеження доступу до інформації державною мовою може призвести до правової невизначеності, порушення дисципліни або перешкоджання реалізації процесуальних прав. Крім того, Військовий омбудсман наділений правом поданням пропозицій уповноваженим учасникам правотворчої діяльності щодо удосконалення правового регулювання відповідних суспільних відносин з метою усунення причин і умов, що призводять до порушення прав осіб. Оскільки Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України є учасниками нормотворчих процесів у сфері безпеки і оборони, така компетенція Військового омбудсмана безпосередньо пов'язує його діяльність із формуванням державної мовної політики у військовій сфері.

Виклик для Військового омбудсмана полягає також у необхідності реагування на фейки та пропагандистські матеріали, спрямовані на підрив довіри до військових інституцій. Військовий омбудсман здатний забезпечувати публічне спростування дезінформації, підтверджувати або спростовувати заяви про нібито дискримінацію за мовною ознакою, а також проводити перевірки стосовно ймовірного порушення прав осіб, у тому числі безперешкодно відвідувати і перебувати з урахуванням обмежень, визначених законодавством, на території об'єктів органів військового управління (органів управління), з'єднань, військових частин для з'ясування реального стану гарантування мовних прав.

Таким чином, інститут Військового омбудсмана не лише здійснює контроль, але й виконує превентивну функцію протидії інформаційним загрозам, пов'язаним із мовною тематикою.

Мовна політика у військовій сфері стає простором перетину права, безпеки та комунікації, де держава зобов'язана поєднувати вимоги правового порядку з обов'язком захисту військовослужбовців від впливу дезінформації. Відтак, поступове формування правової мовної культури у секторі безпеки і оборони, підвищення рівня правової обізнаності військовослужбовців та інституційне зміцнення механізмів правового захисту, зокрема через діяльність Військового омбудсмана, свідчать про трансформацію мовної політики у напрямі правового забезпечення та національної безпеки. Використання української мови у військовій сфері не є формальністю, а виконує функцію захисту прав військовослужбовців, забезпечення рівності доступу до інформації та зміцнення обороноздатності держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дат звернення: 07.11.2025).

3. Про Військового омбудсмана: Закон України від 17 вересня 2025 р. № 4603-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4603-20#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

Плугатир Ірина Сергіївна,
ад'юнкт кафедри оперативно-
розшукової діяльності та національної
безпеки Національної академії
внутрішніх справ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: МОВНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Ризик-орієнтований підхід у публічному управлінні загалом і правоохоронній діяльності зокрема розглядають як концепцію, за якою управлінські рішення ґрунтуються на системному виявленні, ідентифікації, оцінці та ранжуванні ризиків з подальшим спрямуванням ресурсів на ті сфери, де ймовірність настання негативних наслідків є найвищою. У діяльності Національної поліції України та її оперативних підрозділів цей підхід покликаний забезпечити більш раціональний розподіл сил і засобів, пріоритизацію об'єктів уваги, підвищення рівня прогнозованості реагування та невідворотності відповідальності. В умовах дії правового режиму воєнного стану, коли інтенсивність загроз, динаміка криміногенної обстановки та ресурсні обмеження набувають особливої гостроти, ризик-орієнтований підхід перестає бути суто «технічною» управлінською технологією і стає одним із ключових інструментів заходів національної безпеки.

Українська мова виступає не лише засобом формулювання норм, а й інструментом конструювання правової реальності. Для ризик-орієнтованого підходу це означає, що кожне з понять у системі термінів, як, наприклад: «ризик», «фактор ризику», «критерії ризику», «рівень ризику», «оцінка ризику», «профілювання ризику», «ризик-орієнтований захід» тощо [1; 2], має бути змістовно вивіреном, однозначним та узгодженим у

межах самої системи. Відсутність точних дефініцій, надмірний рівень оцінювальності у формулюваннях, нечітке розмежування понять у законодавстві та відомчих актах призводять до того, що одну й ту саму мовну конструкцію по-різному сприймають нормотворці, правозастосувальники та адресати норми. Тому питання мовної стандартизації й термінологічної уніфікації ризик-орієнтованого підходу в діяльності Національної поліції України набувають не лише лінгвістичного, а й виразного правового виміру.

Ризик-орієнтований підхід у діяльності Національної поліції України, зокрема її оперативних підрозділів, передбачає зміну парадигми дій: від реагування на вже вчинене правопорушення до випереджального управління потенційними загрозами. На практиці йдеться про алгоритм, який включає збирання та аналітичну обробку інформації, формування переліку факторів ризику, встановлення критеріїв і рівнів ризику, побудову профілів ризику щодо певних категорій осіб, територій, об'єктів чи ситуацій, а також вибір комплексу заходів реагування, співмірних виявленому рівню ризику [3, с. 312]. Ці процеси формулюють в численних управлінських документах: планах, аналітичних довідках, профілях ризику, методиках оцінки ризиків, відомчих інструкціях, звітах про результати проведених заходів тощо. Відповідно, правнича мова цих документів визначає межі дискреції поліцейського, ступінь деталізації його повноважень і стандарт обґрунтування втручання в права людини.

Аналіз термінологічного забезпечення ризик-орієнтованого підходу дає підстави констатувати відсутність сталої та цілісної системи категорій. Одні й ті самі явища можуть позначатися різними термінами, або, навпаки, одна й та сама лексема позначає різні за змістом явища. Поширеними є формулювання на кшталт «значний ризик», «підвищений рівень ризику», «істотні загрози публічній безпеці», «інша інформація,

що свідчить про ризики», які не супроводжуються нормативно визначеними критеріями. Такі вислови, залишаючись декларативними, відкривають простір для надмірно оцінювальних суджень і нерідко ускладнюють як внутрішній контроль за законністю рішень, так і судовий перегляд дій поліції. Додатковим чинником є історично зумовлена наявність калькованих чи змішаних із російською мовою конструкцій, що не завжди відповідають сучасним тенденціям розвитку української правничої термінології.

Правове забезпечення ризик-орієнтованого підходу в діяльності Національної поліції України формується на кількох рівнях: відповідне законодавство, підзаконні нормативно-правові акти, відомчі накази, інструкції, методичні рекомендації. На законодавчому рівні зазвичай закріплюють лише загальні підходи до управління ризиками або загальні повноваження органів сектору безпеки й оборони. Більш детальна регламентація зосереджена у відомчих актах, де визначено конкретні процедури ідентифікації, оцінки та моніторингу ризиків, порядок використання профілів ризику в роботі оперативних підрозділів, форми облікових і звітних документів. Проте, саме на цьому, «мовно найщільнішому» рівні текстотворення можна спостерігати найбільший рівень фрагментарності, різноманітності формулювань і відсутність уніфікованого глосарію. Тому однакові за призначенням документи в різних підрозділах можуть бути оформлені з використанням різних термінів, що утруднює інтеграцію інформації та порівняльний аналіз результатів.

Умови правового режиму воєнного стану істотно загострюють вимоги до ясності, точності й однозначності правничої мови в актах, що регламентують діяльність поліції. З одного боку, воєнний стан передбачає розширення окремих повноважень правоохоронних органів, зокрема щодо превентивних заходів, перевірок, обмежень пересування та

інших втручань у права людини. З іншого боку, демократична правова держава зобов'язана гарантувати прозорість, передбачуваність і пропорційність таких втручань. Будь-яка нечіткість у конструкціях, що описують ризики, загрози, підстави для посилення контролю, критерії диференціації заходів, множить ризики зловживань і породжує правову невизначеність [4, с. 52]. Тому стандартизація мовних формулювань для позначення ризиків та пов'язаних із ними управлінських рішень, набуває статусу однієї з ключових гарантій дотримання прав людини в діяльності поліції під час дії правового режиму воєнного стану.

Окремого виміру проблематика набуває в контексті підготовки й підвищення кваліфікації особового складу Національної поліції України. Ризик-орієнтований підхід потребує не лише методичних знань у сфері аналізу даних та управління ризиками, а й розвиненої мовно-правової компетентності поліцейських. Йдеться про вміння коректно використовувати спеціальну термінологію в службових документах, чітко формулювати підстави та мотиви своїх рішень, розрізняти нормативно закріплені поняття і побутові або оцінювальні характеристики. Відповідно, навчальні програми для поліцейських мають включати модулі, присвячені сучасній українській правничій термінології в сфері управління ризиками, а також практику роботи з типовими формами документів, пов'язаних із ризик-орієнтованим підходом (плани, профілі ризику, довідки, рапорти, акти реагування).

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що запровадження ризик-орієнтованого підходу в діяльності Національної поліції України неможливе без належного мовного й правового забезпечення, яке гарантуватиме ясність, однозначність і послідовність відповідних норм та відомчих приписів. Серед ключових проблем нині постають відсутність цілісної системи дефініцій, термінологічна неузгодженість між

різними рівнями нормативного регулювання, а також фрагментарність мовних стандартів у службових документах оперативних підрозділів. Для їх подолання доцільним є розроблення уніфікованого відомчого глосарію ризик-орієнтованих термінів, перегляд і гармонізація текстів нормативно-правових та внутрішньо-організаційних актів у частині, що стосується опису ризиків, а також системне впровадження у програми професійної підготовки поліцейських модулів з української правничої мови, зорієнтованої на управління ризиками. Реалізація цих пропозицій сприятиме не лише підвищенню ефективності ризик-орієнтованого підходу, а й утвердженню української мови як повноцінної мови юриспруденції та публічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Гречаніченко О. О. Сутність та особливості застосування ризик-орієнтованого підходу в публічному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 151–156. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.23.151.
2. Бугайчук К. Л. Адміністративно-правове регулювання впровадження ризик-орієнтованого підходу в діяльність суб'єктів сектору безпеки та оборони України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2(109). С. 132–144. DOI: 10.32631/v.2025.2.11.
3. Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України: монографія / Користін О., Швець Д., Бутко Б., Денисенко Б. та ін., за заг. ред. Користіна О. Є. Київ: «ВАІТЕ», 2024. 444 с.
4. Kennedy L. W., Caplan J. M., Piza E. L. Risk-Based Policing: Evidence-Based Crime Prevention with Big Data and Spatial Analytics. Oakland: University of California Press, 2018. 154 p.

Приходько Оксана Сергіївна,

ад'юнкт наукового відділу організації підготовки та атестації науково-педагогічних кадрів науково-методичного центру організації наукової та науково-технічної діяльності НУОУ, капітан

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

В умовах повномасштабної російської агресії проти України питання функціонування української мови у військовій сфері набуло особливої актуальності. Мова є не лише засобом комунікації, а й важливим елементом національної безпеки, ідентичності та єдності збройних сил. Водночас аналіз чинного законодавства свідчить про наявність неузгодженостей між нормами Закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”, військового законодавства та міжнародних зобов’язань України.

Основними нормативно-правовими актами функціонування української мови у військовій сфері є: Конституція України, в якій встановлено, що державною мовою в Україні є українська мова, а держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України [1]; Закон України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” від 25 квітня 2019 року, в якому визначено українську мову обов’язковою для використання на всій території України під час виконання повноважень органами державної влади, зокрема у сфері оборони [2].

Водночас на практиці існує неузгодженість між загальними вимогами мовного законодавства та специфікою військової

служби в умовах проходження служби представниками різних національностей у складі Збройних Сил України. Закон України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” передбачає обов’язкове використання державної мови у діловодстві та службовому спілкуванні, однак не враховує особливостей оперативної комунікації в бойових умовах [2].

В свою чергу документи НАТО передбачають використання англійської та французької мов як робочих. На практиці це створює складнощі у процесі інтеграції українських військових підрозділів до структур Альянсу, адже питання володіння однією з робочих мов НАТО для українських військовослужбовців є відкритим. Статут НАТО [3] та практика взаємодії з партнерами вимагають володіння англійською мовою, однак українське законодавство не містить чітких винятків для міжнародної військової співпраці.

Також спостерігається недостатня регламентація володіння державною мовою під час виконання бойових завдань. Військове законодавство не містить спеціальних положень щодо використання мови в екстремальних ситуаціях, коли швидкість реагування та взаєморозуміння можуть бути критичними для виживання особового складу. Особливо гостро це питання постає у підрозділах, де служать іноземні добровольці, які не володіють українською мовою на достатньому рівні.

Існує прогалина у врегулюванні питання мовної підготовки військовослужбовців. Законодавство не визначає обов’язкового рівня володіння державною мовою для осіб, які вступають на військову службу, не передбачає систему мовної адаптації та навчання. Це створює практичні труднощі для командування та особового складу.

Для усунення виявлених суперечностей пропонуються такі заходи. Перше: необхідне внесення змін до Закону України “Про оборону України” [4] з метою конкретизації механізмів застосування мовного законодавства у військовій сфері.

Доцільно передбачити окрему статтю, яка б регулювала особливості використання української мови під час виконання бойових завдань та завдань в екстремальних умовах.

Друге: необхідно розробити спеціальний підзаконний акт – Положення про питання мови у Збройних Силах України, яке б деталізувало порядок застосування державної мови у різних ситуаціях військової служби. Такий документ має враховувати специфіку оперативної комунікації та багатонаціональний склад підрозділів.

Третє: потрібно законодавчо закріпити систему мовної підготовки військовослужбовців з визначенням мінімальних вимог до володіння державною мовою залежно від посади та рівня відповідальності [2; 5]. Доцільно запровадити обов'язкове тестування з української мови при вступі на військову службу (в мирний час) та періодичну атестацію. Для іноземних добровольців необхідно передбачити спеціальні мовні курси та перехідний період адаптації.

Четверте: слід узгодити положення мовного законодавства з міжнародними зобов'язаннями України у військовій сфері [3]. Закон “Про забезпечення функціонування української мови як державної” має бути доповнений нормою про можливість використання англійської мови як робочої під час співпраці з НАТО та іншими міжнародними партнерами без шкоди статусу української мови [2].

П'яте: важливим кроком має стати посилення юридичної відповідальності за порушення мовного законодавства у військовій сфері. Дисциплінарний статут Збройних Сил України [5] має містити окремі положення про відповідальність командирів за створення умов для функціонування державної мови у підпорядкованих підрозділах. Водночас санкції мають бути диференційованими та враховувати специфіку військової служби.

Висновки. Наявність системних колізій між загальним мовним законодавством та специфікою регулювання військової сфери породжує суперечності, такі як неврахування особливостей бойової обстановки, недостатня узгодженість з міжнародними стандартами, відсутність чіткого механізму мовної підготовки військовослужбовців та прогалини у визначенні відповідальності за порушення мовних норм.

Запропоновані шляхи вирішення включають внесення змін до профільних законів, розробку спеціального положення про питання застосування державної мови у Збройних Силах України, створення системи мовної підготовки, узгодження національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями та посилення механізмів юридичної відповідальності. Реалізація цих заходів сприятиме зміцненню правових гарантій функціонування української мови у військовій сфері при збереженні боєздатності та ефективності Збройних Сил України.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення 07.11.2025).

2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення 07.11.2025).

3. Північноатлантичний договір від 4 квітня 1949 р. № 950_008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text (дата звернення 07.11.2025).

4. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення 08.11.2025).

5. Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 551-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14> (дата звернення 08.11.2025).

Трегубенко Сергій Валерійович,
аспірант науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки
України

ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИЙ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Базове визначення поняття «військовополонений» закріплено у Женевській конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року [1], яка стала основоположним актом у регулюванні цього інституту. Згідно зі статтею 4 Конвенції, військовополоненими є комбатанти, які потрапили під владу ворога, а також члени збройних сил, ополчення, добровольчих формувань і рухів опору, що дотримуються законів і звичаїв війни. Цим визначенням охоплюються, як особи регулярних армій, так і учасники партизанських або територіальних формувань, якщо вони відкрито носять зброю та мають відзнаки, що відрізняють їх від цивільного населення. Конвенція закріплює принцип гуманного ставлення, який передбачає заборону тортур, актів насильства, дискримінації, приниження честі та гідності полонених, а також гарантує право на справедливе поводження, медичне забезпечення, листування з родиною і відвідування представниками Міжнародного комітету Червоного Хреста. Ці положення становлять основу правового статусу

військовополонених і формують обов'язки держав-учасниць щодо їхнього захисту.

Подальший розвиток концепції відбувся у Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій 1977 року [2], який деталізував положення про захист осіб, що беруть участь у воєнних діях. Документ визнав, що будь-яка особа, захоплена у зв'язку з конфліктом, підлягає гуманному поводженню до моменту визначення її статусу, навіть якщо сторони не можуть одразу встановити, чи є вона комбатантом, цивільним або нелегальним учасником. Це нововведення усунуло прогалини, що виникали у XX столітті внаслідок гібридних воєн, коли лінія між цивільними та військовими була розмита. Протокол також уточнює права полонених на інформацію, правову допомогу, зв'язок з родиною і захист від примусового зникнення. Таким чином, у системі міжнародного гуманітарного права інститут військовополонених має універсальний характер і поширюється на всі форми збройних конфліктів, незалежно від їхньої інтенсивності чи офіційного визнання сторонами.

У сучасних умовах особливого значення набуває розмежування понять «військовополонений», «цивільний заручник» та «незаконно утримувана особа». На відміну від військовополонених, цивільні заручники не мають бойового статусу й перебувають під захистом IV Женевської конвенції про захист цивільного населення. Їх захоплення з метою тиску або обміну визнається воєнним злочином і порушенням статті 34 Конвенції. Незаконно утримувані особи – це ті, хто не отримує жодного визнаного правового статусу, зокрема військовослужбовці, яких держава-агресор не визнає комбатантами, або цивільні, проти яких не ведеться офіційне провадження. Така правова невизначеність призводить до порушення принципів гуманності, права на справедливий суд і заборони свавільного позбавлення волі. Саме тому визначення

статусу кожної особи, захопленої під час бойових дій, є ключовим елементом міжнародної правової відповідальності.

В українській юридичній науці формування підходів до визначення правового статусу військовополонених відбувається у кількох напрямках: міжнародно-правовому, адміністративно-правовому та гуманітарному. Кравченко І. М. досліджує співвідношення понять «військовополонений» і «цивільний заручник», акцентуючи на тому, що в умовах гібридної війни, де чітке розмежування між військовими і цивільними часто відсутнє, традиційні категорії потребують переосмислення [3, с. 137]. Авторка підкреслює, що у конфліктах нового типу виникає ризик змішування статусів, коли держава-агресор свідомо не визнає захоплених осіб військовополоненими, позбавляючи їх правових гарантій, передбачених Женевською конвенцією. Це порушує основоположний принцип міжнародного гуманітарного права – захист усіх осіб, які потрапили до влади противника.

Серватюк Л. В. у своїх працях систематизує міжнародні стандарти, що визначають статус військовополонених, і наголошує на потребі розроблення національних механізмів імплементації цих норм [4, с. 158].

З позицій адміністративного права питання правового забезпечення військовополонених аналізує Гринь О. О., який розглядає інститут військовополонених, як складову системи функціонування сектору безпеки та оборони України [5]. Автор доводить, що ефективна державна політика у цій сфері передбачає створення міжвідомчої координаційної моделі, де юридичні, військові, дипломатичні та гуманітарні інститути діють узгоджено.

Україна, як держава-учасниця Женевських конвенцій, гармонізує національне законодавство з міжнародними нормами, закріплюючи відповідні гарантії в основних правових актах. Така нормативна база створює фундамент для національної політики у

сфері поводження з військовополоненими й забезпечує виконання Україною міжнародних зобов'язань.

Таким чином, теоретико-правова сутність інституту військовополонених полягає у поєднанні міжнародно-правових принципів гуманності з національними механізмами реалізації гарантій захисту. Українська правова система, базуючись на Конституції та спеціальних законах, поступово розвиває власну модель забезпечення прав військовополонених, що включає як правові, так і гуманітарні інструменти. Цей інститут виконує не лише функцію юридичного регулювання, а й гуманістичну місію – збереження людської гідності в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

2. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

3. Кравченко І. М. Правовий статус «військовополонений» і «цивільний заручник» у контексті норм міжнародного гуманітарного права та проведення операції Об'єднаних сил (АТО) на Сході України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (114). С. 137-149. <https://doi.org/10.33270/01201141.137>.

4. Серватюк Л. В. Міжнародні стандарти, що визначають правовий статус військовополонених. Актуальні проблеми нормативно-правового визначення статусу військовополонених [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 10 листоп. 2022 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Є. Ю. Бараш, В. В. Корольчук]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 158-162. <https://elar.navs.edu.ua/items/fe30aa56-98ea-482e-a7ed-0bec89aeeb8>.

5. Гринь О. О. Адміністративно-правові засади функціонування сектору безпеки та оборони України. дис. к.ю.н. за спец. 12.00.07. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Київ, 2024; Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2024. - 219 с. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/4fbf3d67-89b3-4888-9efd-1fde3412b6f7/content>.

Ярема Наталія Іванівна,
ад'юнкту відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури
Національної академії внутрішніх справ

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК СКЛАДОВА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану роль поліцейського як суб'єкта безпосереднього контакту між державою та громадянами зростає, а значення його комунікативної компетентності стає ключовим фактором ефективного забезпечення публічного порядку, довіри громадян та мінімізації конфліктів. Воєнні ризики, стресові ситуації та велика кількість внутрішньо переміщених осіб створюють нові вимоги до вербальної та невербальної взаємодії поліцейського з різними категоріями населення; про це наголошують у сучасних дослідженнях про комунікативну компетентність працівників правоохоронних органів. [1, с. 165; 4, с. 350].

Мета. Визначити складові комунікативної компетентності поліцейського у контексті організаційного забезпечення його діяльності під час дії правового режиму воєнного стану та запропонувати практичні заходи з їх формування й застосування.

Методи. Аналіз наукових джерел, порівняльно-теоретичний аналіз, системний підхід, узагальнення методик і офіційних рекомендацій Національної поліції України.

Результати. Комунікативна компетентність поліцейського складається з інтегрованого набору компонентів: лінгвістичного, соціолінгвістичного, соціокультурного, дискурсивного та стратегічного (уміння формулювати цілі комунікації й визначати інструменти їх досягнення). До такої компетентності належать водночас емоційна регуляція, перцептивні навички, вміння вести переговори та проводити деескалацію конфліктів. Комунікація патрульних та інших служб пов'язана зі специфікою стресових/екстремальних умов, що вимагає від працівника швидкої оцінки емоційного стану співрозмовника і застосування відповідних психотехнік [2, с. 46; 3, с. 44].

Для відповідної роботи в умовах правового режиму воєнного стану критично важливими є: (1) швидка перцептивна оцінка емоційного стану співрозмовника; (2) використання деескалаційних технік у контактах з постраждалими та підозрюваними; (3) уміння чітко і стисло інформувати про ризики та алгоритми дій; (4) володіння підходами до роботи з вразливими групами (ВПО, поранені, ветерани). Для ефективного формування цих навичок необхідні спеціальні тренінги, стандарти комунікації та супровід психологів [5; 3, с. 45].

На підставі зазначеного вище вважаємо доцільним застосовувати таку систему практичних заходів:

1. Впровадження обов'язкового модульного курсу «Кризова комунікація для працівників поліції» (модуль: деескалація, переговори, робота з ВПО, інформаційна грамотність).

2. Стандартизація офіційних інформативних повідомлень (коротко, просто, зрозуміло) і шаблонів взаємодії у надзвичайних ситуаціях.

3. Рольові тренінги і симуляції з подальшим AAR (after action review) та супервізією психолога.

4. Включення критеріїв комунікативної компетентності до процедури оцінювання і атестації поліцейських [4; 5].

Висновки. Комунікативна компетентність поліцейського в умовах дії правового режиму воєнного стану є фундаментальним елементом організаційного забезпечення діяльності поліції. Системне впровадження підготовки, стандартів і супровідних механізмів підвищить рівень ефективності у взаємодії з громадянами, зменшить ризик ескалації конфліктів і сприятиме збереженню громадського порядку в умовах високого рівня невизначеності.

Список використаних джерел

1. Новікова О. О., Пономаренко К. В. Особливості комунікативної компетентності працівників поліції // Правовий часопис Донбасу. 2018. № 3 (64). С. 164–168. DOI:10.32366/2523-4269-2018-64-3-164-168. URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/24-novikova-ponomarenko.pdf>.

2. Жук Н. А. Психолого-комунікативні конструкти поведінки патрульного поліцейського в професійній діяльності // Юридична психологія. 2019. № 2 (25). С. 46–53. URL: <https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/download/1120/1125>.

3. Огаренко Т. А. Комунікативна компетентність як складова загальної культури працівника правоохоронних органів // Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика. 2024. № 1. С. 44–47. DOI:10.32782/2709-9261-2024-1-9-1. URL: <https://policeystika.dnuvs.ukr.education/index.php/policeystyka/article/view/172>.

4. Fedorenko O., Miloradova N., Kharchenko S. et al. Communicative competence of law enforcement officers // Brazilian Journal of Education, Technology and Society (BRAJETS). 2023.

Vol.16, No.2. P. 349–360. DOI:10.14571/brajets.v16.n2.349-360.

URL:

https://www.researchgate.net/publication/374279856_Communicative_Competence_of_Law_Enforcement_Officers.

5. Рекомендації та методики для працівників та поліцейських Національної поліції України (розділ: Дотримання прав людини). Національна поліція України. Опубл. 14.08.2025.

URL: <https://npu.gov.ua/diyalnist/dotrimannya-prav-lyudini/stvorennia-bezbariernoho-prostoru/rekomendatsii-ta-metodyky-dlia-pratsivnykiv-ta-politseiskykh-natsionalnoi-politsii-ukrainy>.

Кузьменко Володимир Борисович,

доцент кафедри загальнотеоретичного
правознавства та публічного права
Національного університету «Києво-
Могилянська академія», доктор
юридичних наук, доцент

Кузьменко Анастасія Володимирівна,

студентка філософського факультету
Університету імені Я.А. Коменського
(Словаччина)

УКРАЇНСЬКА ПРАВНИЧА МОВА В 20-Х РР. ХХ СТ.: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НА ТЕРЕНАХ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Становлення та розвиток української правничої мови на теренах радянської України у 1920-х рр. були тісно пов'язано із суспільно-політичним розвитком радянської держави. Так, проголошення на початку 1920-х рр. Нової економічної політики (НЕПу) вимагало систематизації нового радянського законодавства, зокрема, шляхом його кодифікації, більш чіткого регламентування цивільно-правових та кримінально-правових відносин, врегулювання питання функціонування приватної власності тощо. Водночас проголошення у квітні 1923 р. на XII з'їзді РКП(б) політики «коренізації» (в Україні – політики «українізації») вимагало використання української мови не лише у сфері освіти та культури, але й в офіційному діловодстві, судочинстві тощо. Все це стимулювало розвиток української правничої мови, тобто мови, яку використовує правник у своїй професійній діяльності, та яка, окрім правової термінології,

охоплює й інші галузеві термінології, котрі мають стосунок до діяльності правника, як-от: термінології економічну, фінансову, медичну тощо [1, с.18].

Слід зазначити, що питання мови судочинства в радянській Україні було регламентовано вже у перших процесуальних кодексах. Так, у ст. 22 Кримінально-процесуального кодексу УСРР 1922 р. вказувалося, що «Судопереведення по кримінальних справах провадиться одною з двох державних мов (українською чи руською) або мовою більшості населення даної місцевості» [2]. При цьому гарантувалося також право учасників процесу на перекладача, але тільки «коли засвідчено, що ці особи не володіють мовою якою ведеться переведення в даній справі» [2]. Таким чином, у КПК УСРР 1922 р. закріплювалося не право особи брати участь у судовому процесі рідною мовою, а лише дозвіл скористатися нею за умов спеціального підтвердження незнання мови, якою здійснюється судочинство. На практиці це призводило до того, що на початку 1920-х рр. більшість судових процесів в Україні проводилося російською мовою. Цією ж мовою тоді переважно велося й офіційне діловодство.

Ситуація почала змінюватися лише після прийняття постанови ВУЦВК і РНК УСРР від 1 серпня 1923 р. «Про заходи забезпечення рівноправності мов та про допомогу розвитку української мови», яка заклала правову основу політики «українізації». Зокрема, у цій постанові наголошувалося, що «Формальна рівність, що визнавалася до цього часу між двома найбільш поширеними на Україні мовами – українською та російською – недостатня. Внаслідок відносно слабого розвитку української школи й української культури взагалі, внаслідок відсутності потрібних підручників для навчання, відсутності підготовленого до певної міри персоналу – життя, як ми бачимо на досвіді, приводить до фактичної переваги російської мови» [3]. Постановою водночас підтверджувалася рівність мов

усіх національностей та визнавалася необхідність обрання української мови, «як переважаючу для офіційних зносин» [3]. Цим правовим актом також передбачалася українізація центральних та місцевих органів державної влади, судових установ, правоохоронних органів та навіть частини збройних сил на території України.

Ще більш жорсткі вимоги щодо українізації державного апарату радянської України були передбачені постановою ВУЦВК та РНК УСРР від 30 квітня 1925 р. «Про заходи термінового проведення повної українізації радянського апарату». В ній, зокрема, вимагалось: «В усіх державних установах і державних торговельно-промислових підприємствах, що не перейшли на українське діловодство, належить його перевести на українську мову не пізніше як 1-го січня 1926 року» [4].

Подальший розвиток правова регламентація мови судочинства в УСРР знайшла у Положенні ВУЦВК і РНК УСРР від 6 липня 1927 р. «Про забезпечення рівноправності мов та про сприяння розвитку української культури». У ст.24 цього положення наказувалось: «Судочинство у всіх справах судові установи в УСРР повинні проводити українською мовою». Таким чином, обов'язок здійснювати судочинство українською мовою покладался вже і на центральні судові установи (окружні суди та Верховний суд УСРР), які раніше мали право користуватися російською мовою. Виключення робилося лише для судових установ, які обслуговували населення національних адміністративно-територіальних одиниць їх рідною мовою [5].

Розглянуті вище новели були закріплені у прийнятих Кримінально-процесуальному кодексі УСРР 1927 р. та Цивільно-процесуальному кодексі УСРР 1929 р. Так, ст.23 КПК УСРР 1927 р. передбачала: «Кримінальне справування належить вести українською мовою, а в національних камерах суду – мовою відповідної національної меншості» [6]. Водночас у ст.11 ЦПК

УСРР 1929 р. вказувалося: «Судочинство в судах провадиться українською мовою. В судових установах національних адміністративно-територіальних одиниць та в окремих національних судових камерах судочинство провадиться мовою відповідної національності» [7]. Характерно, що на той час російська мова в Україні визнавалася вже мовою національної меншини.

Політика українізації стимулювала потребу розробки та систематизації української правничої термінології. Внаслідок створення наукових інституцій (Академії наук України, Інституту української наукової мови) стали можливими робота над академічним словником правничої мови і його видання, вільні дискусії щодо практики терміновживання і загальних тенденцій розвитку української правничої термінології на сторінках чисельних юридичних часописів [8, с.56].

У 1926 р. правничою термінологічною комісією при соціально-економічному відділі Української академії наук за редакцією Агатангела Кримського було опубліковано «Російсько-український словник правничої мови» (понад 67000 слів) [9]. Словник став важливим кроком для систематизації та кодифікації української правничої лексики, надавши фахівцям необхідний інструментарій для роботи з юридичними текстами та документами.

Разом з тим практична реалізація законодавчо закріпленої політики українізації в органах державної влади та юстиції УСРР стикалася із певними проблемами. Так, під час обговорення стану українізації органів юстиції на засіданні колегії НКЮ УСРР від 11 лютого 1930 р. визнавалося, що в Україні «справа з українізацією далеко незадовільна». В республіці «судочинство проводиться формально українською мовою, тобто фактично, здебільшого, провадиться російською мовою, а секретар перекладає на українську». Водночас «члени колегії оборонців та юрист-консульти, як правило, виступають в судах російською

мовою». Крім того, «й прокурори дуже часто виступають в суді російською мовою». Таким чином, підсумовувалося у відповідній постанові колегії НКЮ, «органи юстиції в своїй практичній роботі не звертали досить уваги на справу українізації й апарату органів юстиції й ведення судочинства, а органи прокуратури, замість того, щоб слідкувати за виконанням декрету про українізацію, часто по суті не додержували його самі» [10]. Відповідно такий стан справ не сприяв становленню та розвитку української правничої мови.

Таким чином, на початку 1920-х років законодавчими актами УСРР українська мова, поряд з російською, проголошувалася мовою офіційного діловодства та судочинства. Запровадження політики українізації сприяло подальшому розвитку української правничої мови. Українською мовою в цей час оприлюднювалися нормативно-правові акти, велося офіційне діловодство в органах державної влади, здійснювалося судочинство, публікувалися наукові статті з правничої тематики на сторінках спеціалізованих правничих часописів. Проте внаслідок згорання політики коренізації та розбудови тоталітарного режиму на початку 1930-х рр. в СРСР посилювалися русифікаторські тенденції та занепадав розвиток української правничої мови.

Список використаних джерел

1. Рабинович П. М., Дудаш Т. І. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика) // Вісник Національної академії правових наук України. 2017. №1(88). С.17-29.

2. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1922 р. // ЗУ УРСР. 1922. №41. Ст.598.

3. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 1 серпня 1923 р. «Про заходи забезпечення рівноправності мов та про допомогу розвиткові української мови» // ЗУ УРСР. 1923. №29. Ст.435.

4. Постанова ВУЦВК і Раднарком УСРР від 30 квітня 1925 р. «Про заходи термінового проведення повної українізації радянського апарату» // ЗУ УРСР. 1925. №26. Ст.202.

5. Положення ВУЦВК і РНК УСРР від 6 липня 1927 р. «Про забезпечення рівноправності мов та про сприяння розвиткові української культури» // ЗУ УРСР. 1927. №34. Ст.157.

6. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1927 р. // ЗУ УРСР. 1927. №26-27. Ст.132.

7. Цивільно-процесуальному кодексі УСРР 1929 р. // ЗУ УРСР. 1929. №25. Ст.201.

8. Трач Н. С. З історії української правничої термінології: 20-30-ті роки ХХ століття // Наукові записки НаУКМА. 2006. Т.60. Філологічні науки. С.49-57.

9. Російсько-український словник правничої мови / Головн. ред. А. Ю. Кримський. К.: Українська академія наук, 1926. 323 с.

10. Обговорення стану українізації органів юстиції на засіданні колегії НКЮ УСРР від 11 лютого 1930 р. // Бюлетень НКЮ. 1930. №4. С.3-4.

Макогончук Наталія Віталіївна,
доцент кафедри психології, педагогіки та
соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, кандидат
педагогічних наук, доцент

Фурман Каріна Сергіївна,
курсантка Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

УКРАЇНСЬКИЙ БІЛІНГВІЗМ, АБО ЧОМУ МОВА ВАЖЛИВА

Білінгвізм – це володіння двома мовами, тобто здатність людини вільно (або майже вільно) спілкуватися двома мовами. В Україні білінгвізм має свою специфіку, адже історично склалося, що більшість громадян знають українську та російську мови, а сьогодні дедалі частіше – українську та англійську.

Мова – це носій культури, історії, пам'яті та ідентичності народу. Вона формує світогляд, визначає як ми думаємо, сприймаємо світ і взаємодіємо з ним. Коли мова зникає або витісняється іншою, народ втрачає частину своєї самобутності.

Феномен, за якого більшість українців розмовляють російською, а також українською, є довгостроковим проектом російської імперії. Її мета викреслити Україну з політичної карти світу. Що потрібно зробити, щоб окупувати країну та її націю? Правильно, знищити її культуру, включаючи мову. Однак, це виявилось завданням за додаткові бали. Адже є чималий список законів та постанов, виданих Російською імперією / Радянським Союзом / Росією, метою яких є заборона та знищення української мови.

Які ж були причини такого неспинного бажання знищити українську мову? Спробуємо відповісти на це питання. По суті, причина одна: без України Росія не є тією Імперією, якою вона прагне бути

Українське «відхилення» – це підрив автократичного генетичного коду, який базується на імперіалізмі. (Не кажучи вже про очевидні переваги України, включаючи її географічне розташування, ґрунт тощо). Щоб не зрадити своїм принципам, росія повинна приборкати Україну, завоювати, окупувати, стати переможцем і диктувати свої власні правила.

Якою ж є Росія без України? Перша письмова згадка про Україну з'явилася в 1187 році. Її видатна попередниця, Київська Русь (за новими освітніми вимогами потрібно уживати термін Русь-Україна), існувала з 882 по 1240 рік і відома своєю великою історією. Історія Київської Русі в деякі моменти була навіть більшою, ніж історія відповідних європейських країн. Анна Ярославна (Анна Київська), дочка князя Ярослава Мудрого, одружилася з французьким королем Генріхом I, навчила французів користуватися виделкою. Але не будемо відхилятися від теми. Тим часом, що ми знаємо про російську імперію: Царство Російське було централізованою російською державою від моменту прийняття титулу царя Іваном IV у 1547 році до заснування Російської імперії Петром I у 1721 році (навіть назва «росія» вкрадена у Київської Русі). Наведемо приклад одного красномовного мему, опублікованого посольством США в Києві 22 лютого 2022 року:

Росії потрібна українська історія, як і її культура, бо власної в неї немає. Ідеологія Імперії полягає не в тому, щоб здобувати, а в тому, щоб вкрати. І щоб ніхто не запідозрив злочин, усі свідки, тобто українці, повинні мовчати. Однак, недостатньо перемагати зброєю. Ще більший виклик – змусити українців забути, хто вони, і відмовитися від своєї культури. Пам'ять про гідних попередників унеможлиблює, або принаймні дуже ускладнює, ідентифікацію з

поневолювачами. Це звучить загрозово для Імперії. Тому не випадково російська демократія завжди закінчується українським питанням.

Ось чому українська мова така важлива, адже вона є невід'ємною частиною культури. Ось чому її забороняли безліч разів. Ось чому багатьох українських письменників і поетів, які не погоджувалися схилитися перед Імперією та писати російською мовою на теми, вигідні для росії, репресували, а їхні твори спалювали або, в кращому випадку, забороняли на багато років. Коли підлеглі не можуть говорити, переможці говорять про своє минуле. Лев Толстой, Федір Достоєвський, Олександр Пушкін, Микола Гоголь, Михайло Булгаков тощо. Ці люди – російські письменники, які піддалися імперським нарративам. Їхні твори були поширені та відомі по всьому світу. Леся Українка, Тарас Шевченко, Іван Франко, Василь Симоненко, Григорій Квітка-Основ'яненко – українські письменники і поети, які не менш видатні, ніж їхні російські колеги, але вони так і не мали можливості бути почутими. Це доля поневоленої культури, приреченої на самоізоляцію, бо популярність дарується лише загарбникам. Українські митці мали вибір між славою та гідністю, і багато хто з них обрали друге. І ніхто не може стверджувати, що ми колись відкриємо всю історію, бо оперуємо лише тими спогадами, рукописами, свідченнями, книгами, щоденниками, які збереглися. Важко оцінити, скільки було втрачено назавжди.

Незафіксована історична пам'ять триває лише три покоління.

Як бачимо, позбавлення від української мови призводить до більшої мети – крадіжки української культури та використання її переваг. Тут використовується така формула: немає мови = немає культури = немає країни.

Основні наслідки таких подій – російсько-українська війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року.

Русифікація української нації мала свій вплив. Не такий значний, як був потрібен росії, і саме тому Україна так добре чинить опір, але більший, ніж вона могла собі дозволити, щоб уникнути війни.

Кожен справжній українець вже давно зрозумів та переконався, що саме через лінгвоцид української писемності, в окремі історичні періоди, дозволялося публікувати лише тексти про українське село, щоб прищепити думку, що Україна – це не що інше, як низькоінтелектуальна нація. Багато цінних, цікавих віршів чи романів були заборонені або просто ігноровані. Багато важливих фактів були опущені або їм не приділялося достатньо уваги. Саме тому, в складних умовах сьогодення, кожен українець має бути обізнаним, свідомим щодо збереження національної ідентичності.

Обов'язок кожного українця – доводити та підтримувати цю інакшість, якою відрізняється українська мова та Україна як держава порівняно з росією, усіма можливими способами та вміло протистояти ворожій пропаганді. І важливо, щоб білінгвізм не означав домінування чужої мови над рідною. Адже мовний вибір – це не лише про слова, а про цінності, до яких належить людина.

Малашенко Вікторія Юрївна,
курсант Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Міщинська Ірина Володимирівна,
доцент кафедри іноземних мов
Національної академії Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, кандидат
педагогічних наук, доцент

ПІДХОДИ ДО ЛІНГВІСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Проблема функціонування мови в умовах війни є надзвичайно актуальною для сучасної України. Мова відображає історичний досвід народу, його культуру, світогляд і національну ідентичність. Під час війни вона стає не тільки засобом комунікації, а й елементом інформаційної безпеки, інструментом консолідації суспільства та фактором протидії агресору.

Воєнний час вимагає максимальної чіткості та оперативності у спілкуванні. У військовій сфері та правоохоронних органах неправильне або нечітке формулювання може призвести до помилкових дій і навіть людських втрат. Саме тому особливе значення набуває єдина державна мова, яка забезпечує зрозумілість команд і документів.

Крім того, у період воєнного стану комунікація часто відбувається в екстремальних умовах – під час обстрілів, евакуації чи роботи гуманітарних служб. Тут мова виконує роль швидкого і доступного інструмента передачі інформації. Не менш важливим є й інформаційний фронт. Агресор активно використовує пропаганду, фейки та мовні маніпуляції. Це показує, наскільки мова може бути зброєю. Тому медіа

грамотність, уважність до джерел інформації та критичне мислення стають частиною мовної культури сучасного українця.

Мова є не лише інструментом спілкування, а й символом опору. У війні з Росією це проявляється особливо виразно: українська мова стає маркером приналежності до нації, способом виявлення громадянської позиції та засобом самоідентифікації. Зміцнення позицій державної мови в освіті, культурі, медіа – це не просто внутрішня політика, а й відповідь на багаторічні спроби знищення української ідентичності. Війна прискорила процес українізації багатьох сфер життя: дедалі більше людей переходять на українську в побуті, навчанні та професійній діяльності.

Важливим аспектом є також міжнародна комунікація. Україна активно співпрацює з іноземними партнерами, і тому знання англійської та інших мов сприяє донесенню світу правди про війну, залученню допомоги й підтримки. Але саме українська мова залишається фундаментом, який об'єднує суспільство та дає йому сили протистояти агресії.

У Збройних Силах України відбувається перехід на повне функціонування української мови у діловодстві та комунікації. В освітніх закладах зростає кількість студентів, які свідомо обирають україномовне середовище. У соціальних мережах та ЗМІ активно поширюються україномовні інформаційні кампанії, які протидіють пропаганді.

Водночас у прифронтових регіонах часто спостерігається двомовність, що потребує гнучкого підходу: важливо не відштовхувати людей, а поступово залучати їх до україномовного простору.

Серед головних викликів можна назвати боротьбу з дезінформацією та мовними маніпуляціями; потребу в якісному україномовному контенті для різних аудиторій; підтримку мовної єдності в умовах внутрішньої та зовнішньої міграції; збереження культурної спадщини та документування війни українською мовою.

Перспективи розвитку полягають у формуванні лінгвістичної безпеки, що включає посилення ролі державної мови у всіх сферах, створення освітніх і культурних проєктів, які поширюють українську, а також розвиток наукових досліджень з мовної політики у воєнний і післявоєнний час.

Отже, мова в умовах війни виконує подвійну роль: з одного боку, вона залишається засобом комунікації, а з іншого – стає елементом інформаційної зброї, символом опору та культурно-політичної стійкості. Українська мова об'єднує суспільство, підтримує патріотичний дух і забезпечує міжнародне визнання України як незалежної держави. Захист і розвиток української мови сьогодні – це не лише культурне питання, а й стратегічне завдання для безпеки та майбутнього країни.

Царенко Сергій Іванович,

доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кандидат юридичних наук, доцент

Тарнаруцька Ангеліна Вікторівна,

курсант факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

**КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКА
ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ**

У межах офіційно-ділового стилю особливого значення набувають чіткість терміновжитку, недвозначність формулювань

і логічна зв'язність, оскільки будь-яка семантична похибка може впливати на процесуальні наслідки. Українські лінгвісти обґрунтовують цю вимогу на рівні загальних норм літературної мови та функціональних стилів: С. Єрмоленко підкреслює роль інтегративної стилістики для регламентації мовної поведінки в офіційній сфері, що прямо корелює з потребою стандартизації службового мовлення правоохоронців [1].

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» закріплює сферу дії та принципи використання української мови в органах державної влади, що охоплює комунікацію з громадянами, документування й процесуальні акти. Прагматичний аспект мовної культури розкривається у здатності правоохоронця забезпечити зрозумілість і переконливість повідомлення без порушення прав співрозмовника. Використання української мови в контактах з громадянами, у тому числі з потерпілими, свідками, підозрюваними, створює правову передумову для забезпечення їхніх прав, доступності інформації та прозорості діяльності органів.

Ввічливий тон, відсутність оцінювальних ярликів, уникнення фамільярності, а також уміння слухати співрозмовника формують атмосферу безпеки і правової визначеності. У практиці правоохоронної діяльності мовлення виступає не лише інструментом передачі інформації, але й засобом впливу на емоційний стан людей, особливо у ситуаціях стресу або загрози порушення прав. Правильно побудована комунікація сприяє деескалації напруженості та дозволяє уникнути конфліктних ситуацій на ранніх етапах.

У службових ситуаціях правоохоронець повинен керуватися принципом недискримінації та рівного ставлення, що проявляється у відсутності упереджених висловів за ознаками статі, віку, національності, соціального статусу або інших характеристик.

Практика професійного самоконтролю, тренінги з конфлікт-менеджменту та регулярне вдосконалення комунікативних навичок створюють основу для високого рівня професійної культури.

Наприклад, у Національній поліції України діє регламент подання рапортів, згідно з яким рапорт може бути складений у письмовій або усній формі, але обов'язково має дотримуватись чіткості і визначеності. У звіті Уповноважений Верховної Ради України з прав людини за 2024 рік зазначено, що 14 % звернень стосувались саме недотримання працівниками формальних вимог до службового документа, зокрема нечітких формулювань або двозначностей у текстах. Наприклад Регламент роботи органів прокуратури Полтавської області чітко обумовлює вимоги до структури рапортів: «опис фактичних обставин – правова оцінка – пропозиція» без змішання пунктів [3].

Лише в Івано-Франківській області за 10 місяців 2024 року прийнято 186745 звернень громадян, з них 46081 – щодо кримінальних правопорушень. У таких ситуаціях працівник має застосовувати нейтральні формулювання, уникати агресивного тону й повідомляти про свої дії чітко й зрозуміло. Серед технологій – звернення з ввічливістю, представлення себе, пояснення прав громадян, уточнення ситуації, активне слухання співрозмовника. Вправи з «техніки спокою» та рольові тренінги зі службової комунікації зазначають, що 87 % поліцейських бажають удосконалити навички комунікації у конфліктних ситуаціях.

Особливо актуальною є мовна поведінка у спілкуванні з потерпілими, свідками, підозрюваними, а також вразливими категоріями населення, зокрема маломобільними, особами похилого віку чи дітьми. У таких випадках необхідно зберігати стриманість, не використовувати жаргон чи професійні терміни без пояснення, вислухати співрозмовника та реагувати на його емоційний стан. Поліцейський при зупинці автомобіля має

представитись, повідомити причину зупинки, дочекатись відповіді та уточнити незрозумілі моменти. У практиці це означає: висловити співчуття, якщо людина переживає стрес, давати можливість ставити питання, підтверджувати, що її чули [2, с.28].

У 2023 році у звіті Національної поліції зазначено, що загальна кількість звернень перевищила 10 мільйонів, з яких кримінального характеру – приблизно 665 тисяч. У таких обсягах зовнішнього навантаження ризик помилок у комунікації значно зростає. Тому процедурні інструкції передбачають стандарт «запит-відповідь», уточнення даних, і якщо ситуація виходить за межі контролю, викликова служба має переключити спілкування на інший канал або залучити психологічну службу. Впровадження таких практик підвищує якість комунікації, зменшує кількість скарг на поведінку працівників і сприяє підвищенню довіри громадян, якої наразі – лише 40,8 % до поліції.

Один із базових форматів – тренінги з комунікації. Наприклад, 25 вересня 2017 р. у Києві стартував курс із «скандинавською моделлю» забезпечення публічної безпеки, в якому взяли участь понад 100 працівників поліції. У 2024 р. в рамках проекту «Кризові комунікації в НПУ» оператори служби «102» у Волинській та Рівненській областях пройшли семінари-тренінги з кризового спілкування, що засвідчує запит на розвиток м'яких навичок комунікації в екстрених ситуаціях. Така підготовка передбачає роботу над точним формулюванням, активним слуханням та адаптацією мовлення до ситуації.

Симуляційні вправи і робота з нормативними документами також відіграють вагомий роль. За даними, 23 серпня 2024 р. у Львові відбувся навчальний тренінг для тренерів із проведення симуляційних вправ («SimEx») у сфері безпеки та надзвичайних ситуацій, організований за підтримки Бюро ВООЗ в Україні. Цей формат дозволяє відпрацювати мовлення у змодельованих

умовах стресу або кризової ситуації, що підвищує готовність до комунікаційного навантаження.

У 2018 р. НПУ за підтримки Консультативної місії Європейського Союзу організувала дводенний тренінг «сучасні тенденції у сфері комунікації», де працівники вчилися використовувати медіа, цифрові сервіси та адаптувати мовлення для різних аудиторій.

На сучасному етапі доцільним є поглиблення міждисциплінарного підходу, що поєднує правознавство, психологію, лінгвістику й соціальну комунікацію, оскільки саме синергія цих сфер забезпечить комплексність навчання. Додаткової уваги потребує адаптація комунікаційних методик до умов воєнного стану та поствоєнної реконструкції, коли психологічне напруження громадян і співробітників органів правопорядку зростає, а отже, підвищується важливість стійкого етичного мовлення.

Список використаних джерел

1. Єрмоленко С. Я. З історії української стилістики: від стилістики мовних засобів до інтегративної стилістики // Українська мова. 2019. № 1. С. 3–18.

2. Ирха Ю. Б., Бочек О. І., Мацько В. А. Типові помилки під час застосування поліцейських заходів примусу: на основі аналізу судової практики [Е-ресурс]: наук.-практ. посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2024. 150 с.

3. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році [Електронний ресурс]. Київ : Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, 2024. 551 с.

Барановська Наталія Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ялова Оксана Володимирівна,
професор кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КОМУНІКАЦІЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Медіа посідають одну з провідних ролей у сучасному житті людей у всьому світі. У ХХІ столітті соціокультурний розвиток будь-якого суспільства в різних сферах, зокрема в освіті, неможливий без участі медіа. Сучасна молодь звикла до постійного та необмеженого доступу до інформації з будь-якого пристрою й у будь-який час [1, с. 228]. Соціальні мережі стали головним каналом спілкування молодих людей: понад 27% осіб віком від 13 до 24 років проводять у них більше п'яти годин щодня, а близько 25% перевіряють новини кожні пів години [2, с. 76].

Останніми роками все більше комунікативних практик переходить у мережевий простір. Зростає активність мовного спілкування в Інтернеті, де формується особливе комунікативне середовище та власний інформаційно-комунікативний простір. Це спричинило появу окремого напрямку досліджень — лінгвістики Інтернету.

Інтернет (від англ. *Internet*) — це глобальна система взаємопов'язаних комп'ютерних мереж, призначена для зберігання, обміну та передавання інформації. Його також

називають Всесвітньою або Глобальною мережею, а скорочено — просто Мережею.

Основними сферами застосування Інтернету є засоби масової інформації, електронна комерція, мультимедіа, зв'язок і комунікація, що підкреслює передусім його технологічну природу.

На думку О. О. Селіванової, Інтернет слід розглядати як соціально-філософський феномен, заснований на мережевих принципах обміну інформацією, інтерактивній взаємодії, нових способах моделювання реальності, сучасних технологіях передачі інформаційних потоків і використанні персональних комп'ютерів [3, с. 112].

У сучасному світі соціальні мережі стали невід'ємною частиною повсякденного життя людини. Вони перетворилися не лише на засіб обміну інформацією, а й на потужний інструмент формування громадської думки, самовираження та міжкультурного діалогу. Комунікація у соціальних мережах є одним із найпоширеніших способів взаємодії людей у XXI столітті.

Основна особливість такої комунікації полягає в її відкритості, швидкості та масовості. Завдяки платформам, таким як Facebook, Instagram, TikTok, X (Twitter) чи Telegram, користувачі можуть миттєво передавати інформацію, реагувати на події, ділитися думками та емоціями. У цьому середовищі зникають географічні межі, що створює умови для глобального спілкування.

Проте цифрова комунікація має і свої виклики. У віртуальному просторі спілкування часто набуває поверхневого характеру, а надлишок інформації ускладнює сприйняття та критичне мислення. Крім того, існує проблема достовірності даних, оскільки соціальні мережі можуть бути інструментом маніпуляцій і поширення дезінформації [4, с. 86].

Попри це, соціальні мережі залишаються важливим чинником розвитку сучасної культури спілкування. Вони сприяють створенню нових форм мовної взаємодії — емоджі, мемів, скорочень, які стають частиною повсякденної комунікативної практики. Такі явища формують особливий стиль Інтернет-мови, що поєднує елементи письма, усного мовлення й візуальної комунікації.

Отже, комунікація у соціальних мережах є складним, але надзвичайно динамічним явищем сучасності. Вона відкриває нові можливості для самовираження, навчання та міжособистісних контактів, водночас вимагаючи високої медіаграмотності, відповідальності та культури спілкування в онлайн-просторі.

Комунікація у соціальних мережах — це один із найпоширеніших способів взаємодії людей у сучасному цифровому світі. Вона охоплює як особисте спілкування між друзями чи родиною, так і професійну комунікацію, обмін інформацією, рекламу, самопрезентацію, формування іміджу, обговорення суспільно важливих питань. Соціальні мережі стали платформою, де кожен може висловити свою думку, знайти однодумців, поширити новини чи творчі роботи, а також отримати підтримку у складних життєвих ситуаціях.

Розвиток соціальних мереж змінив не лише форму, а й зміст спілкування. Якщо раніше воно відбувалося переважно у безпосередньому контакті, то нині переважає онлайн-комунікація, яка має свої особливості. Люди можуть залишатися на відстані, але водночас підтримувати зв'язок завдяки повідомленням, відеодзвінкам, коментарям, сторіс та лайкам. Це створює відчуття близькості, навіть якщо співрозмовники перебувають у різних країнах.

Соціальні мережі дали змогу кожному користувачу стати учасником інформаційного простору. Тут відбувається швидке поширення новин, ідей, культурних трендів, а також створюється величезна кількість контенту — текстового, візуального, аудіо та

відео. Таке середовище розвиває креативність і відкриває нові можливості для самовираження. Наприклад, через Instagram чи TikTok користувачі можуть розповідати історії, ділитися досвідом, вести освітні або психологічні блоги.

Проте надмірна присутність у соціальних мережах може мати негативні наслідки. Часто виникає залежність від кількості лайків, коментарів або підписників, що впливає на самооцінку людини. Ідеалізовані образи, які демонструють користувачі, нерідко створюють ілюзію «досконалого життя», викликаючи у інших почуття меншовартості, тривогу чи депресію. Також у мережах поширене явище кібербулінгу — агресивного або образливого спілкування, що може завдати серйозної психологічної шкоди.

Ще однією проблемою є інформаційне перевантаження. Користувачі щодня отримують величезну кількість новин, повідомлень і рекламних повідомлень, що ускладнює критичне мислення й сприйняття дійсності. Виникає потреба у формуванні медіаграмотності — уміння аналізувати інформацію, перевіряти її достовірність, розрізняти факти й маніпуляції.

Успішна комунікація у соціальних мережах потребує дотримання етичних принципів. Це повага до інших користувачів, уміння висловлювати власну думку без образ, толерантність до різних точок зору. Важливо також пам'ятати про конфіденційність, не поширювати чужу інформацію без згоди та не брати участі у хейті чи провокаціях.

Попри певні ризики, соціальні мережі відіграють важливу роль у розвитку суспільства. Вони сприяють глобалізації спілкування, поширенню знань, розвитку онлайн-бізнесу та дистанційної освіти. Саме тут формується новий тип культури — цифрова культура, у центрі якої стоїть людина, здатна взаємодіяти в інформаційному середовищі свідомо, відповідально і творчо.

Комунікація у соціальних мережах сьогодні є невід’ємною складовою суспільного та особистого життя. Вона не лише забезпечує швидкий обмін інформацією, але й формує соціальні зв’язки, впливає на громадську думку та створює нові можливості для професійної та особистої взаємодії.

Ефективна комунікація у цифровому середовищі потребує усвідомленого підходу, відповідальності та критичного сприйняття інформації, оскільки соцмережі можуть одночасно бути джерелом підтримки та інформаційних ризиків. Водночас розвиток цифрових платформ стимулює вдосконалення комунікативних стратегій, адаптацію до нових форматів спілкування та підвищує значення медіаграмотності серед користувачів.

Таким чином, соціальні мережі виступають потужним інструментом соціальної взаємодії, який формує сучасну культуру комунікації та потребує відповідального використання.

Отже, комунікація у соціальних мережах — це не просто обмін повідомленнями, а складний процес соціальної взаємодії, який формує світогляд, впливає на мислення, емоції та поведінку людей. Важливо навчитися використовувати ці можливості з користю, дотримуючись етики, критичності та емоційного балансу.

Список використаних джерел

1. Гудзь Н. О. Інтернет-дискурс – невід’ємна складова сучасної комунікації. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир. 2013. № 4. С. 228-232.

2. Кононова О. Л. Використання блог-ресурсів на заняттях з іноземної мови «Сучасні підходи до навчання іноземної мови: шляхи інтеграції школи та ВНЗ». Матеріали III міжнародної конференції. Харків, 2013. С. 76-77.

3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

4. Терешкун О. Соціальні мережі у сучасному суспільстві: психологічний аналіз. Соціальна психологія. Український науковий журнал. 2011. № 5. С. 86-95.

Бенза Вікторія,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ялова Оксана Володимирівна,

професор кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ НА МОВНОМУ ҐРУНТІ

Події, що відбуваються в Україні, особливо останніми роками, дають змогу розуміти та проаналізувати існування та характеристику порушень прав людини в збройних конфліктах. За часів незалежності України не було ще ситуації, коли одна держава посягала на територіальну цілісність України і при тому було застосовано збройну агресію. Тобто фактично лише з кінця 2013 року можемо говорити про масові порушення прав людини на території України, що зумовлені збройним конфліктом, наслідком якого є тимчасова окупація території України.

Саме зараз постає питання мовних прав, що є прямим порушенням українського законодавства, зокрема Конституції України яка закріплює українську мову як державну [1, с. 4].

Актуальність проблеми порушення конституційних прав людини і громадянина на окупованих територіях полягає в тому, що системні обмеження в користуванні державною та рідною мовою (у сфері освіти, адміністративного обслуговування, ЗМІ та культурного життя) призводять до дискримінації, маргіналізації та тривалої асиміляції місцевого населення, що суперечить гарантіям рівності та мовним правам, закріпленим у національному законодавстві та міжнародних нормах; це створює передумови для соціальної напруги та культурних втрат, посилюючи гуманітарні ризики на окупованих територіях [2].

На тимчасово окупованих територіях України спостерігаються системні порушення конституційних прав людини і громадянина на мовному ґрунті — зокрема, право на навчання українською мовою, свобода вибору мови спілкування, рівноправність мов у публічній сфері. Крім того, залишається факт примусового впровадження освітніх програм окупанта з витісненням української мови із системи освіти. У своїй суті це — не лише порушення окремих прав, але й атака на державну мовну політику, національну ідентичність, функціонування української мови як державної. Секретаріат Уповноваженого із захисту державної мови протягом тривалого часу збирає факти, які свідчать про масштабний лінгвоцид на тимчасово окупованих територіях. Кожен із них — від закриття українських шкіл, спалення закладів культури та освіти до арештів за спілкування українською та вбивств — воєнні злочини проти нашої культурної спадщини та фундаментальних прав людини [3].

Як наслідок є те, що протягом окупації освіта українською мовою на окупованих територіях майже зникла: за даними Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, в окупованому Криму станом на 2018 рік діяла лише одна школа з українською мовою навчання (9 класів, 146 учнів), а рівень учнів, які обрали українську як мову освіти, скоротився на 73 %. Також гуманітарні правозахисні організації фіксують, що російська

влада нав'язує примусову русифікацію шкіл: українська мова стає факультативом, зменшується кількість годин її викладання, знижується український зміст шкільних підручників. Це пряме порушення права на освіту рідною мовою та свободи самовираження, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами.

Згідно з ч. 12 ст. 7 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII [4] громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території, у населених пунктах на лінії зіткнення, мають право на здобуття або продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету з наданням місць у гуртожитках на час навчання [5].

За словами Уповноваженого із захисту державної мови Тараса Кременія, «накладення окупаційною владою заборони чи маргіналізації української мови на тимчасово окупованих територіях України означає пряме порушення прав людини, зокрема права на мовне самовираження й освіту державною мовою» [6].

Такий механізм системної мовної дискримінації має далекосяжні наслідки: він не просто обмежує вибір мови спілкування, але руйнує освітню та культурну базу, на якій формується українська національна ідентичність. В умовах окупації мова стає інструментом асиміляції: у школах замінюються українські підручники, українська мова викладання переводиться на російську, доступ до українськомовних ЗМІ та культури навмисно обмежується.

Органи державної влади заходять далі: Міністерство закордонних справ України офіційно визнало заборону української мови на тимчасово окупованих територіях як акт «лінгвоциду», спрямований на русифікацію, асиміляцію та знищення національної ідентичності українців.

Фіксуються численні випадки, коли українська мова практично витіснена з публічного простору: за даними звіту уповноваженого з прав людини «Лінгвоцид на тимчасово окупованих територіях України в умовах повномасштабного вторгнення (охоплює період з 24 лютого 2022 року)», на територіях, окупованих після 24 лютого 2022 року, зібрано понад 100 фактів цілеспрямованого знищення української мови у різних сферах життя [6].

Також на окупованих територіях порушується право на володіння українською мовою через політику примусової русифікації, що включає заборону української мови в освіті, ЗМІ та офіційному діловодстві, а також через тиск та дискримінацію стосовно тих, хто говорить українською. Цей процес усуває українську мову як мову викладання та спілкування, замінюючи її російською, і позбавляє людей можливості вільно використовувати свою рідну мову, про що зазначалося вище.

А тепер стосовно захисту права на вільне володіння та використання української мови. Судовий захист прав людини і громадянина необхідно розглядати як вид державного захисту і саме держава бере на себе такий обов'язок відповідно до статті 10 Конституції України. До того ж, право на судовий захист передбачає і конкретні гарантії ефективного поновлення в правах шляхом реалізації правосуддя. Судова форма захисту прав і свобод людини є найбільш демократичною й максимально пристосованою до повного, усебічного й об'єктивного виявлення фактичних обставин і причин виникнення різноманітних спорів, вчинених правопорушень і встановлення істини у справах, що знаходяться на розгляді в судах [8, с. 11].

При використанні судового захисту особа має вищу ймовірність відновити порушене право або отримати компенсацію. Ефективність захисту права на володіння та використання української мови забезпечується системною діяльністю судів конституційної та загальної юрисдикції, а у разі

вичерпності всіх національних механізмів – Європейським судом з прав людини. Зверненню до суду може передувати позасудовий захист або, так звані, процедури адміністративних розглядів. З їх допомогою можна отримати роз'яснення щодо (не)реалізації прав за окремих випадків або вирішити нескладні випадки порушення прав [9].

Комплексний характер трансформаційних процесів, які на сьогодні відбуваються в політико-правовому житті України, подій на сході України та Автономній Республіці Крим зумовлює необхідність проведення науково-теоретичних дискусій не лише окремих проблем, пов'язаних із нормативно-правовим забезпеченням тих або інших правових і організаційних інструментів захисту прав людини, вдосконалення вітчизняного законодавства, а й системної розробки питань, які є значущими саме з точки зору свого змісту, ефективності та дієвості відновлення порушених прав і свобод, відшкодування заподіяних збитків і притягнення винних до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Коаліція «Справедливість заради миру на Донбасі». Подання для третього циклу універсального періодичного огляду. 2017. Вебсайт Правозахисної організації Справедливість заради миру на Донбасі. URL: https://jfp.org.ua/system/reports/files/104/uk/UPR_ua-p.pdf (дата звернення: 10.10.2021).
2. Організація Об'єднаних Націй. Права людини в умовах збройного конфлікту. — Режим доступу URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine> (дата звернення: 01.09.2025).
3. Уповноважений із захисту державної мови. *Мова в небезпеці. Спецвипуск* — Режим доступу: URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/mova-v-nebezpetsi-spetsvypusk> (дата звернення: 01.10.2025).

4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. ст. 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

5. Уповноважений із захисту державної мови. (н.д.). *Головна*. «Мововбивство – складова расизму» опубліковано 21 лютого 2025 року о 14:20 URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/>

6. Мовчан С., Суляліна М., Галай А. Освітнє поле на тимчасово окупованих територіях України (2014-2019 рр.). URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Osvita_02.pdf (дата звернення: 10.11.2022).

7. Уповноважений із захисту державної мови. *Огляд щодо обмеження функціонування української мови на тимчасово окупованих територіях України*. Київ: Офіс Уповноваженого, 2021. Режим доступу: URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua> (21.11.2019)

8. Потапова В., Суляліна М., Охредько О. Моніторинговий звіт «Універсальний солдат» (серпень 2022 року). URL: <https://almenda.org/zvit-universalnij-soldat-abo-osvita-yak-znaryaddya-rosii-serpen/> (дата звернення: 13.11.2022).

9. Кравчук І. І. Дискримінація за національною ознакою на окупованих територіях через призму обмеження права на освіту як прояв геноциду українського народу // *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/2_2023/2.pdf

Білокопита Оксана Дмитрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
інституту заочного та дистанційного
навчання Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ялова Оксана Володимирівна,
професор кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

БЕЗБАР'ЄРНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ЮРИСТА

У сучасному суспільстві, яке ґрунтується на принципах демократії, гуманізму та верховенства права, важливою умовою ефективного функціонування правової системи є розвинена комунікативна компетентність юриста. Саме завдяки комунікації юрист реалізує свої професійні функції, забезпечує взаємодію із громадянами, колегами, державними структурами, формує правосвідомість суспільства. Комунікація виступає не лише засобом передавання інформації, а й механізмом соціального впливу, що визначає якість професійного мовлення й поведінки фахівця у сфері права.

Одним із ключових орієнтирів сучасної правової комунікації є принцип безбар'єрності. Цей термін позначає створення умов, за яких усі люди незалежно від їхнього віку, статі, стану здоров'я, расової чи релігійної приналежності мають рівні можливості для участі у всіх сферах суспільного життя. Безбар'єрність є не лише соціальною концепцією, а й ціннісною категорією, що передбачає дотримання прав людини, повагу до гідності особистості, створення інклюзивного середовища [9]. Як

підкреслює О. Бабич, безбар'єрність слід розглядати як концепцію єдиного розуміння суспільних процесів, спрямовану на забезпечення рівного доступу до всіх сфер життя, що охоплює освіту, культуру, правосуддя, інформаційний простір. Створення безбар'єрного середовища є проявом соціальної зрілості держави, її готовності забезпечити реалізацію прав і свобод громадян у практичній площині [1, с. 630].

Знаковим кроком у цьому напрямку стала Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, затверджена 14 квітня 2021 року. У цьому документі безбар'єрність визначається як наскрізний принцип державної політики, що охоплює всі сфери життєдіяльності – від архітектурного середовища й цифрових сервісів до освітніх практик і забезпечення рівноправної участі громадян у суспільному житті [7]. Підтвердженням практичного втілення цих положень став Довідник безбар'єрності, розроблений спільно з правозахисниками, науковцями, громадськими організаціями та психологами. У ньому наголошено: «спочатку говоримо про людину, а не про її риси» – тобто мова має бути людиноцентричною, орієнтованою на гідність і повагу [4].

Безбар'єрність у комунікації юриста передбачає відкритість, толерантність і гуманність мовлення, що виключає дискримінаційні висловлювання та стереотипи. Юридична комунікація, на думку науковців, є статусно орієнтованою (інституціональною), оскільки відбувається в умовах чіткої регламентації, високої відповідальності за мовленнєвий результат і потребує логічності, точності, нормативності, лаконічності [2, с. 136]. Саме тому юрист має володіти понятійним і аналітичним мисленням, грамотно користуватися термінологією, вміти структурувати думки відповідно до норм логіки й права.

Як зазначає О. Калита, комунікативна компетентність юриста базується на усвідомленні цінності спілкування для

професійної діяльності, передбачає засвоєння етичних і деонтологічних норм, володіння вербальними й невербальними засобами взаємодії, розвиток емоційного інтелекту й рефлексивного мислення [5, с. 104-105]. У цьому контексті важливою є позиція О. Семеног, яка визначає комунікативну компетентність майбутнього юриста як інтегральну особистісну якість, що об'єднує знання, уміння, ціннісні орієнтації, етичні норми й комунікативні здібності, необхідні для ефективної взаємодії в професійних ситуаціях [8, с. 69].

Виходячи з вищезазначеного, формування комунікативної компетентності юриста передбачає не лише опанування мовних норм, а й уміння аналізувати структуру юридичного тексту, добирати точні слова, моделювати зв'язні висловлення, аргументувати свою позицію з урахуванням правових норм і контексту ситуації [3, с. 69]. Крім мовної майстерності, велике значення також має емоційна культура юриста, його здатність до співпраці, врегулювання конфліктів, пошуку компромісу, уміння визнавати власні помилки та зберігати психологічну рівновагу в напружених ситуаціях. Такі якості є запорукою ефективної комунікації, сприяють гармонізації взаємодії та забезпечують конструктивний діалог між суб'єктами правових відносин [10, с. 246]. Тому доцільно вважати, що культура мовлення юриста – це складна багаторівнева система, яка включає когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, афективний і психологічний компоненти. Її ознаками є правильність, ясність, логічність, точність, чистота, доцільність, стислість, різноманітність, виразність, естетичність, конкретність, актуальність і практична спрямованість. Високий рівень культури мовлення передбачає досконале володіння українською літературною мовою, уміння використовувати художні й риторичні засоби для досягнення комунікативної мети, уникання мовних штамів, вульгаризмів, архаїзмів і надмірних запозичень [6, с.146-147].

Відповідно від юриста в сучасному суспільстві вимагається здатність володіти словом як інструментом переконання, будувати діалог на засадах поваги й рівноправності, виявляти мовну толерантність і дотримуватися принципу «людина – передусім». Уміння керувати тоном, інтонацією, темпом мовлення, добирати логічні наголоси, підтримувати увагу аудиторії є проявом високої професійної культури й складовою безбар’єрного спілкування.

Отже, безбар’єрне спілкування є невід’ємним компонентом культури професійного мовлення юриста. Воно інтегрує правову, етичну, психологічну та мовну компетентності, сприяє утвердженню принципів рівності, взаємоповаги та людяності. Формування безбар’єрної комунікації в юридичній сфері – це не лише вимога часу, а й ключ до підвищення ефективності юридичної практики, зміцнення довіри суспільства до права та побудови інклюзивного демократичного простору в Україні.

Список використаних джерел

1. Бабич О. В. Забезпечення створення безбар’єрного простору в Україні. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 620–634. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-42>.
2. Бобко Л. О., Хомуцький Д. С., Бойда А. В. Комунікативний аспект професійної діяльності юриста. *Молодий вчений*. 2020. № 3. С. 136. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/3/60.pdf>.
3. Бобко Л., Мазурик А. Формування комунікативної компетентності як складової професійної підготовки юриста. *Молодий вчений*. 2022. № 11 (111). С. 67–71. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-11-111-15>.
4. Довідник безбар’єрності. 2021. URL: <https://bf.in.ua>.
5. Калита О. П. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів засобами проєктних

технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 2011. 260 с.

6. Короткова Ю. М. Поняття і структура культури мовлення юриста. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2. С. 142–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2019_2_22.

7. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.

8. Семенов О. М., Насіленко Л. А. Професійна комунікативна підготовка майбутніх юристів : теорія і практика : монографія. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 324 с.

9. Слободян Л. Я. Концепт «безбар'єрність» як об'єкт дослідження. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 11. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-05>.

10. Чорнобай О. Л. Розвиток комунікативної компетентності юриста на етапах його професійного становлення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2015. С. 241–246. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4905/chornobay2.pdf>.

Борисов Назар Михайлович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Київського інституту Національної
гвардії України

Науковий керівник:

Посмітна Вікторія Віталіївна,
професор кафедри філології та
військового перекладу Київського
інституту Національної гвардії України,
кандидат філологічних наук, доцент

ЦИВІЛЬНО-ВІЙСКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ДІЯЛЬНОСТІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Воєнна агресія поставила перед українським суспільством і державними інституціями безпрецедентні виклики. Вона завдала не лише територіальних втрат і руйнувань інфраструктури, а й глибоко вразила систему безпеки, комунікацій та довіри між державою і громадянами. І сьогодні сили безпеки та оборони мають не лише захищати країну, а й діяти всередині суспільства, забезпечуючи правопорядок, допомогу, діалог і стабільність.

Одним із ключових інструментів такої взаємодії виступає цивільно-військове співробітництво, що аналізується дослідниками протягом останнього десятиліття [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7 та ін.]. Актуальність дослідження визначається необхідністю визначення гнучких інструментів мирної комунікації представників сил безпеки та оборони з цивільним населенням у складних умовах гуманітарні кризи, руйнування інфраструктури, тимчасової окупації окремих територій.

Мета дослідження – виявити ефективні види та засоби досягнення ефективності комунікації в межах цивільно-військового співробітництва.

Цивільно-військове співробітництво передбачає системний діалог представників сил безпеки та оборони з населенням, органами місцевого самоврядування, волонтерськими та міжнародними структурами. Розглядаємо це поняття широко – як спілкування з цивільним населенням не тільки військових, а й усіх силових структур. І для військових, і для правоохоронних органів ефективне спілкування з цивільними представниками суспільства – спільне завдання, і над шляхами досягнення ефективності такого спілкування ми повинні працювати разом.

Роль цивільно-військового співробітництва детально вивчається науковцями. Як зазначає О. О. Ноздрачов, групи цивільно-військового співробітництва виступають комунікативною ланкою між силами безпеки та оборони і громадянським суспільством, сприяючи створенню безпечного середовища та зміцненню авторитету держави [4, с. 65].

Завдяки цивільно-військовому співробітництву безпекові підрозділи формують простір довіри, знижують рівень соціальної напруги, сприяють стабілізації ситуації на деокупованих і прифронтових територіях. Вони виступають медіаторами у складних соціальних ситуаціях, адаптуючи підходи до місцевого контексту, культурних особливостей та очікувань населення. Як підкреслює І. В. Ушаков, завдяки такій взаємодії формується позитивний імідж сил безпеки та оборони, що є важливою умовою для відновлення легітимності державної присутності на постконфліктних територіях [5, с. 141].

Війна – це не лише збройне протистояння, але й боротьба за довіру населення, що особливо актуально в умовах гібридної агресії. Уважаємо, що саме взаємодія з місцевими громадами є базовою умовою забезпечення соціальної безпеки на прифронтових територіях. Цивільно-військова взаємодія виходить за межі класичного уявлення про підпорядкування – вона стає діалогом, заснованим на повазі до інтересів обох сторін.

У сучасних умовах виникає потреба у фахових переговорах – не силових, а орієнтованих на інтереси, гуманітарних, конфліктозапобіжних. Такі принципи є особливо актуальними в межах цивільно-військового співробітництва, оскільки дозволяють переходити від односторонніх інструкцій до реального діалогу. Сучасні дослідження підтверджують, що гуманітарні завдання сил безпеки потребують саме таких переговорних стратегій, які виходять за межі формального підпорядкування [5, с. 143–144].

У процесі організації гуманітарної допомоги переговорний компонент стосується узгодження потреб цивільного населення з можливостями безпекових і партнерських організацій. Посередництво між населенням і військовими адміністраціями передбачає трансляцію запитів місцевих жителів і пошук компромісів. Тут важливим є фокус не на формальних позиціях, а на інтересах обох сторін – уникнення ризиків, забезпечення порядку, дотримання прав і свобод. Саме така модель передбачена в Доктрині цивільно-військового співробітництва ЗСУ (2020), де безпекові сили мають виступати інструментом діалогу [1, с. 12–14].

Одним із найбільш ефективних інструментів у цій площині є Гарвардський метод ведення переговорів, запропонований Р. Фішером, В. Юрі та Б. Паттоном. Цей підхід виник у межах Гарвардської програми переговорів і здобув широку популярність у різних сферах – від міжнародної дипломатії до врегулювання внутрішніх конфліктів у громадах. Його універсальність полягає у здатності забезпечити конструктивний діалог навіть у ситуаціях глибокої недовіри та емоційної напруги [7].

Суть Гарвардського методу полягає в чотирьох базових принципах.

По-перше, слід відокремлювати людей від проблеми – не дозволяти емоціям чи особистим упередженням впливати на вирішення сутнісних питань.

По-друге, акцент варто робити не на позиціях сторін (які зазвичай є конфліктними), а на їхніх реальних інтересах.

По-третє, сторони мають спільно генерувати варіанти взаємовигідних рішень, які враховують потреби кожної з них.

І, нарешті, для обґрунтування домовленостей слід застосовувати об'єктивні критерії – правові, етичні чи технічні норми, прийнятні для всіх учасників процесу [там само].

Отже, ефективне цивільно-військове співробітництво має базуватися не лише на нормативній базі, а й на професійній підготовці представників сил безпеки та оборони до гуманітарної взаємодії. Існує потреба інтегрувати переговорну компоненту до програм підготовки фахівців із цивільно-військового співробітництва у військових і в правоохоронних структурах. Нова парадигма гуманітарної безпеки – діалог, взаємоповага, конструктивне вирішення конфліктів.

І сектор безпеки та оборони, зокрема Національна гвардія України та Національна поліція України, у цьому контексті виступають не лише як силові державні структури, а як модератори соціального спокою, що діють в інтересах суспільства.

Список використаних джерел

1. Доктрина цивільно-військового співробітництва. Затверджена Головнокомандувачем ЗСУ від 02.07.2020 № 15860.

2. Методичний посібник для військ (сил) з питань цивільно-військового співробітництва / за ред. О. Ноздрачова. Київ: УЦВС, 2019. С. 47–54.

3. Настюк В. Я., Коропатнік І. М., Карелін В. В. Правовий режим цивільно-військового співробітництва як ефективний

засіб забезпечення ООС в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 4. С. 183–189.

4. Ноздрачов О. О. Особливості діяльності груп ЦВС ЗСУ. *Актуальні проблеми взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (29 вересня 2015 р.). Старобільськ, 2015. С. 64–66.

5. Ушаков І. В. Механізми реалізації цивільно-військового співробітництва у секторі безпеки і оборони України: дис. ... д-ра філософії. Київ, 2023. 187 с.

6. Школяренко В., Призиглей Ю., Яковенко А., Кремешний О. Удосконалення системи підготовки фахівців цивільно-військового співробітництва у ЗСУ. *Збірник наук. праць ХУПС*. 2012. Вип. 1 (30). С. 46–51.

7. Fisher R., Ury W., Patton B. *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*. Penguin Books, 2011. 240 с.

Борко Надія Олександрівна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Максименко Ольга Володимирівна,

завідувач кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

МОВА ЗАКОНУ ЯК РІЗНОВИД ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ: ОСОБЛИВОСТІ, НОРМИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Офіційно-діловий стиль сучасної української мови охоплює сферу управління, права, адміністрації, дипломатії,

документації, тобто все те, що забезпечує функціонування держави та суспільства. Однією з його найважливіших підсистем є мова закону – особливий різновид, який обслуговує правотворчу та правозастосовну діяльність [1, с. 18]. Мова закону має свої усталені ознаки, чітку систему норм, а також специфічні тенденції розвитку, що відображають як зміни у правовій системі, так і динаміку української мови загалом.

Мова закону – це форма офіційного викладу юридичних норм, яка функціонує в законах, указах, постановах, кодексах, нормативно-правових актах. Її основне завдання – чітко, однозначно і недвозначно виражати волю законодавця, уникати будь-яких тлумачень, подвійності смислів чи емоційного забарвлення. У цьому полягає її головна відмінність від інших функціональних стилів. Якщо особливістю художньої мови є образність, публіцистичної – вплив на емоції й переконання, то мова закону спрямована винятково на точність, об'єктивність і правову визначеність.

Для цього різновиду характерна стандартизація – використання сталих мовних формул, шаблонів, конструкцій. Наприклад, відповідно до статті..., на підставі..., згідно з..., має право..., зобов'язаний..., не допускається... [2, с. 400].

Такі кліше формують офіційно-ділову норму мовлення, гарантують зрозумілість і стабільність правового тексту. Мовні формули не є ознакою сухості чи безбарвності, оскільки вони забезпечують єдність правового простору, дозволяють різним органам і особам сприймати зміст закону однаково. Лексичний склад мови закону має свої чіткі межі. Переважають терміни (наприклад, суб'єкт, об'єкт, правочин, повноваження, юрисдикція), а також спеціальні слова з усталеним юридичним значенням (особа, відповідальність, право власності, норма права) [3, с. 63]. Важливо, що кожне слово в законі має однозначне тлумачення, закріплене в термінологічних словниках або безпосередньо в тексті правового акта. Використання

однозначних слів забезпечує юридичну точність і передбачуваність у правозастосуванні.

Синтаксис мови закону характеризується логічністю, структурною завершеністю, домінуванням складних речень. Поширеними є умовні, часові, причинно-наслідкові зв'язки, які встановлюють чіткі юридичні залежності: якщо..., у разі..., за умови..., окрім випадків, коли. Речення здебільшого мають безособовий або узагальнено-особовий характер, що усуває суб'єктивність. Наприклад, заява подається у письмовій формі, або рішення набирає чинності з дня його оприлюднення. Такі конструкції не містять дієслів у формі «я», «ми», «ви», адже закон не має автора чи адресата в особовому значенні – він діє для всіх [4, с. 93].

Морфологічно мова закону спирається на нейтральні граматичні форми, уникає емоційних або оцінних засобів. Переважають іменники у формі однини з узагальненим значенням (громадянин, працівник, платник податку), пасивні та безособові дієслівні конструкції (передбачено, встановлено, визначається), дієслова у формі теперішнього часу для позначення постійних норм (має право, подає, здійснює). Ця граматична стабільність сприяє юридичній точності та непорушності змісту.

Важливою особливістю мови закону є її нормативність. Вона підпорядковується не лише мовним, а й юридичним нормам. Кожне слово, кожний розділовий знак у законі має юридичне значення, тому будь-яке мовне відхилення може призвести до неоднозначного тлумачення закону. Тому законодавчі тексти проходять мовно-правову експертизу, де перевіряється не лише правильність, а й юридична логіка формулювань.

Щодо стилістичних рис, то мова закону відзначається відсутністю емоційності, експресії, індивідуального стилю, а також об'єктивністю, документальністю і високою культурою

точності. Кожне положення закону має бути зрозумілим, навіть якщо формулювання складне. Тому стиль мови закону не містить двозначності, розмовних елементів, просторіччя чи метафор. Водночас мова закону не є статичною. Вона змінюється разом із суспільством, відображаючи нові соціальні реалії, правові поняття, технології. Наприклад, у сучасних законах з'являються такі терміни: електронний документ, цифровий підпис, онлайн-звернення, кібербезпека, штучний інтелект. Ці нові лексеми потребують адаптації до офіційного стилю, збереження точності та відповідності українським мовним нормам.

Останні роки демонструють тенденцію до гуманізації мови закону – спрощення синтаксису, уникнення зайвої канцелярщини, запровадження більш природних, але все ж нормативних формулювань [5, с. 34]. Наприклад, замість надмірно ускладнених конструкцій на кшталт «у порядку, визначеному чинним законодавством України» усе частіше використовуються коротші варіанти «згідно із законом», «за встановленим порядком». Така тенденція не означає зниження офіційності, а свідчить про прагнення зробити закон більш доступним і зрозумілим для громадян.

Ще одна характерна тенденція – гармонізація української правової мови з європейськими стандартами. Україна інтегрується в європейський правовий простір, тому відбувається переклад і адаптація значної кількості міжнародних документів, термінів, понять. Це вимагає точного добору українських еквівалентів, узгодження термінології, вироблення уніфікованих мовних моделей. Зокрема, поняття «право людини», «дискримінація», «верховенство права», «гендерна рівність», «доступ до правосуддя» увійшли в українську правову лексику саме внаслідок цього процесу.

Помітною є тенденція до цифровізації мови закону. Сьогодні значна частина нормативних актів створюється, публікується й зберігається в електронному форматі [5, с. 39]. Це

стимулює розвиток електронної юридичної термінології, спрощення структури речень, адже тексти мають бути адаптовані для електронних баз, пошукових систем і автоматичного перекладу. Мова закону виконує не лише комунікативну, а й державотворчу функцію. Вона формує правову свідомість громадян, сприяє єдності правового простору, утверджує авторитет держави. Через неї реалізується принцип верховенства права, адже саме мовна чіткість і недвозначність забезпечують рівність усіх перед законом. Культура юридичного мовлення безпосередньо впливає на якість правового життя країни. Недбало сформульовані закони створюють прогалини в праві, суперечності між нормами, відкривають простір для зловживань і маніпуляцій. Тому вдосконалення мови закону – це не лише питання лінгвістики, а й питання правової культури, ефективності державного управління та справедливості правосуддя.

Отже, мова закону як різновид офіційно-ділового стилю характеризується точністю, логічністю, нейтральністю, нормативністю та стандартизованістю. Вона розвивається у напрямі гуманізації, цифровізації та міжнародної гармонізації, зберігаючи при цьому фундаментальні вимоги – юридичну чіткість, однозначність і стабільність. Мова закону – це не просто інструмент правотворення, а відображення правової культури нації, показник рівня її мовної та державної зрілості.

Список використаних джерел

1. Баран Є. Мова закону в системі функціональних стилів сучасної української літературної мови. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство*. Тернопіль: ТНПУ, 2020. Вип. 35. С. 18–24.

2. Глущик С. В., Кузнецова Л. О., Шевчук С. В. *Сучасні ділові папери: навчальний посібник*. Київ: А.С.К., 2021. 400 с.

3. Дорошенко С. О. Мовні норми юридичних текстів у контексті правової комунікації. *Вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса: НУ «ОЮА», 2021. № 3. С. 59–66.

4. Кочан І. М. Лінгвістичні ознаки законодавчого тексту як різновиду офіційно-ділового стилю. *Філологічні студії. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка*. Дрогобич: ДДПУ, 2022. № 17. С. 92–101.

5. Яцимірська М. Ю. Мова закону як віддзеркалення правової культури суспільства. *Гуманітарна освіта у технічних вишах*. Київ: НТУУ «КПІ», 2022. № 46. С. 33–39.

Брижата Ангеліна Валеріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Доценко Олена Леонідівна,
доцент кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

НОРМАТИВНІ ОБМЕЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Правовою основою функціонування мов в Україні є Конституція України, її стаття 10, яка, очевидно, потребує змін щодо російської мови з огляду на події, які відбуваються в нашій країні [1]. Водночас такі зміни неможливі доки ми живемо в умовах воєнного стану. Проте в публічному просторі (наприклад,

у формі електронних петицій) висловлюються пропозиції щодо вилучення зі змісту статті 10 російської мови. На сайті Кабінету Міністрів України зареєстрована електронна петиція №41/008723-25еп від 06 жовтня 2025 р., автором якої є Сидоренко Діна Павлівна, про заборону державної мови держави-агресора в усіх сферах суспільного життя України [5]. Це може стати однією з умов розширення сфер функціонування української мови як державної, а також ключового елементу державності та національної безпеки.

Досить важливим став Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» № 2704-8, ухвалений 2019 року [2], який закріплює статус української мови як єдиної державної та деталізує порядок її функціонування в усіх сферах суспільного життя, згідно зі статтею 10 Конституції України. В умовах воєнного стану цей закон набув додаткового значення як інструмент національної безпеки, гарантуючи функціонування української мови в усіх сферах державної та суспільної діяльності.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає порядок введення, продовження та припинення воєнного стану на території держави [1]. В умовах воєнного стану передбачено тимчасове обмеження конституційних прав і свобод, включаючи сферу мовної політики. Діють заборони на цензуру, обмеження масових заходів та контроль за інформаційним простором у контексті національної безпеки. Воєнний стан радикально змінив роль і значення української мови. Вона стала символом національної єдності та опору агресору. Спостерігається різке зростання використання української мови у публічній сфері та приватному спілкуванні. Мова відіграє критичну роль у протидії інформаційній війні та російській пропаганді, стаючи інструментом не лише комунікації, а й національної самоідентифікації.

Період воєнного стану активізував законодавчу роботу у сфері мовної політики. Законопроект № 7633 пропонує обмеження використання російських текстових джерел у науці та освіті. Ця ініціатива викликала гострі суспільні та політичні дискусії щодо балансу між захистом державної мови та збереженням прав національних меншин, що відбиває складність мовної політики в умовах воєнного конфлікту. Станом на кінець 2022 року, законопроект був прийнятий Верховною Радою за основу (у першому читанні), але відправлений на доопрацювання до другого читання для врегулювання дискусійних питань, зокрема щодо використання класичних наукових праць або праць, написаних українськими науковцями російською мовою до 2014 року.

Складною є мовна ситуація на тимчасово окупованих територіях. Окупаційні адміністрації систематично витісняють українську мову та насаджують російську. Документовано факти мовного геноциду: заборона української мови у публічній, культурній та освітній сферах. Українська мова видаляється з вивісок, державних установ та навчальних закладів. Міжнародні організації реєструють ці порушення, зокрема на сайті Міністерства закордонних справ України можна переглянути коментар МЗС щодо публікації доповіді Генсека ООН. В доповіді, яка охоплює період з 1 липня 2024 року до 30 червня 2025 року, детально висвітлюються грубі порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права, вчинені РФ на всій тимчасово окупованій території України: «Повністю витісняється українська мова з освіти, а батьки, які намагаються навчати дітей за українською програмою, зазнають тиску та погроз. Здійснюються примусові переміщення та депортації цивільних, зокрема дітей, яких вивозять у віддалені регіони Росії, а також продовження кампаній з примусового призову та мілітаризації освіти (для тих, хто не зрозумів поясню -це цілеспрямоване та систематичне впровадження російської військової ідеології, їхніх

цінностей, символіки та практик у навчально-виховний процес цивільних освітніх закладів), де навіть шестирічних дітей залучають до програм військово-патріотичного спрямування.

Закликаю Російську Федерацію надати повну інформацію Центральному агентству з розшуку Міжнародного Комітету Червоного Хреста щодо українських дітей, примусово переміщених або депортованих, утриматися від зміни їхнього статусу чи громадянства, а також скасувати спрощену процедуру набуття ними російського громадянства. Закликаю РФ припинити примус дітей до присяги, ліквідувати військово-патріотичні програми та забезпечити доступ до освіти за українською державною програмою. Російська Федерація повинна прислухатися до вимог міжнародної спільноти та негайно припинити агресію проти України, а також негайно, повністю та беззастережно вивести всі свої збройні сили з усієї території України».

Але, на жаль, політичне керівництво Російської Федерації продовжує демонструвати відверту зневагу до міжнародного гуманітарного права та прав людини. Їхні дії підтверджують небажання слідувати цивілізованим нормам та діалогу. Тому постає критичне завдання документування цих злочинів та розробки рекомендацій щодо відновлення мовних прав після деокупації.

Отже, мовна політика в умовах воєнного стану стикається з низкою викликів. Відсутня єдина послідовна мовна політика через політичні коливання та зовнішні загрози. Необхідно посилити законодавчу базу та забезпечити жорсткий контроль за виконанням мовних норм. Питання мовної політики залишатиметься актуальним і в післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Конституція України (1996).

2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>

3. Сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/>.

4. Сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://petition.kmu.gov.ua/petitions/8723>.

Галах Алла Миколаївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Федорова Анна Петрівна,

викладач кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІВ МОВЛЕННЯ У ВІРТУАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У сучасному суспільстві стрімкий розвиток інформаційних технологій та Інтернету кардинально змінили способи комунікації між людьми. Віртуальне спілкування стало невід'ємною частиною повсякденного життя, що зумовило появу нових мовленнєвих стилів і форм самовираження. Особливості цих стилів, їхня адаптація до цифрового середовища та вплив на традиційні мовні норми потребують детального вивчення та аналізу, що й зумовило **актуальність** обраної нами теми.

Питанню особливостей віртуальної комунікації присвячено дослідження як українських, так і зарубіжних учених, зокрема В. Посохової, Н. Грабар та інших.

Мета дослідження: з'ясувати, які мовленнєві стилі використовують у віртуальній комунікації, чим вони відрізняються, як впливають на сучасне мовлення та як їх ефективно застосовувати в роботі й повсякденному спілкуванні.

Зі зростанням популярності Інтернету та технологій з'являються нові форми взаємодії, що не завжди відповідають традиційним уявленням про мовленнєві стилі. Комунікація в Інтернеті стала не лише способом передачі інформації, а й інструментом вираження особистих емоцій, ставлення, і навіть культурних особливостей. Одним із елементів цього явища є особливості мовленнєвих стилів, що визначаються специфікою середовища, в якому відбувається комунікація. Можна виокремити кілька основних аспектів, що визначають мовленнєві стилі у віртуальному середовищі. Перш за все, необхідно зазначити, що комунікація в Інтернеті має тенденцію до неформальності. Це зумовлює певні відхилення від традиційних мовних норм, таких, як: порушення мовних норм, особливо орфографічних правил і лексичних норм. Спілкування за допомогою месенджерів, соцмереж, чатів, форумів не тільки суттєво спростило життя людей, але й спричинило значні зміни у функціонуванні мови. Віртуальні середовища, демонструють нові форми мовлення, де переплітаються особистісні, культурні та соціальні фактори [3, с. 274].

Особливості мовленнєвих стилів у віртуальній комунікації пов'язані з "гібридизацією мовлення". Це змішування різних стилів (розмовного, наукового, публіцистичного, іноді офіційно-ділового) в умовах мережевого середовища [1, с. 104].

Суттєвою особливістю віртуального спілкування є також розвиток нових типів взаємодії через коментарі, чати, форуми,

пости в блогах тощо. Ці форми комунікації активно змінюють традиційні уявлення про мовленнєві стилі.

З метою систематизації стилів віртуальної комунікації доцільно звернутися до типології, запропонованої В. Посоховою, яка класифікує стилі мережного спілкування залежно від характеру комунікативної поведінки користувачів (див. табл. 1) [2, с. 73]:

Таблиця 1

Види мовленнєвих стилів у віртуальній комунікації

Вид мовленнєвого стилю	Опис
Домінантний	Цей стиль комунікації характеризується намаганням користувачів підвищити власний статус за рахунок заниження ролі інших. Користувачі, яким він притаманний, іменуються на мережному сленгові «тролями» або «вампірами».
Суперечливий	Для такого стилю характерним є бажання щось довести, інколи навіть в агресивний спосіб. Користувачі постійно сперечаються, побоюючись втратити власний статус навіть в тих ситуаціях, коли істина є цілком очевидною.
Вражаючий	Характерним є бажання привернути до себе увагу. Говорачи про себе, вони вихваляються або скиглять, безперервно намагаються бути в центрі уваги, оскільки найбільше її потребують.

У мережі є особливі стилі спілкування, проте кожен користувач має можливість самостійно їх змінювати чи створювати. Знання цих стилів дозволяє користувачам ефективніше сприймати співрозмовників і визначати їхню комунікативну мету [2, с. 72].

Також, віртуальне середовище дозволяє створювати нові форми мовлення, адаптовані до специфіки цифрових комунікацій. Використання нових типів мовних одиниць – таких як аббревіатури, акроніми, емодзі та інші – дозволяє зберігати швидкість і ефективність комунікації.

Медіаконтент (відео, зображення, аудіо) став невід'ємною частиною комунікації. Новітні технології змінюють уявлення про приватність: анонімність дає свободу самовираження, але сприяє відхиленню від традиційних норм. Віртуальне спілкування забезпечує вищий рівень відкритості, дозволяючи користувачам вільно, навіть суперечливо, висловлювати свої думки [3, с. 71].

На думку Н. Грабар, комунікація в Інтернеті змінює мовні форми та відкриває можливості для самопрезентації. Анонімність дозволяє індивіду конструювати ідентичність (змінювати вік, стать, професію) та відходити від соціальних норм, створюючи своєрідну "маску". Зміна комунікативної поведінки зумовлена тим, що у віртуальному середовищі пріоритетним стає керування враженням про себе, а не відповідність очікуванням суспільства [2, с. 76].

Цифрове середовище, на думку В. Посохової, нівелює вплив соціальних чинників (вік, статус, гендер, етнічна належність). Це послаблює соціальну напругу та стереотипи, роблячи комунікацію демократичною та відкритою. Вільний вибір форми взаємодії в онлайн-середовищі пов'язує конструювання цифрової ідентичності зі зміною як мовленнєвих норм, так і соціокультурних моделей [2, с. 72].

Інтернет, зокрема віртуальна комунікація, відкриває нові форми спілкування, що відрізняються від звичайного обміну

інформацією в реальному житті. З'являються нові стилі мовлення: формальні, неформальні, емоційні, а також стилі з використанням аббревіатур, смайликів і емодзі, що й надалі потребує детального вивчення сучасними мовознавцями.

Список використаних джерел

1. Драпак Г., Мазур О. Віртуальна література: провісники гіпертексту. The issues of modern philology and creative methods of teaching a foreign language in the European education system. 2021. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-180-0-27> (дата звернення: 04.05.2025).

2. Козинець І. Особливості віртуального спілкування. Головна. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2016/2/13.pdf> (дата звернення: 04.05.2025).

3. Середницька А. Зміна ставлення до мовних норм у віртуальній комунікації та її причини. URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/518> (дата звернення: 04.05.2025).

4. Посохова В. Стилi онлайн спілкування iнтернет-користувачiв в повсякденнiй мережнiй дiяльностi [Електронний ресурс]. Теоретичнi i прикладнi проблеми психологiї. 2013. № 3. С. 211–215. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tipp_2013_3_36.pdf (дата звернення: 04.09.2025).

5. Грабар Н. Соцiально-психологiчнi проблеми спілкування у віртуальнiй реальностi [Електронний ресурс]. Бiблiотекознавство. Документознавство. Інформологiя. 2012. № 3–4. С. 82–85. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/bdi_2012_3-4_13.pdf (дата звернення: 04.10.2025).

Глушан Каріна Сергіївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Федорова Анна Петрівна,

викладач кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Створення безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю є актуальним питанням державної політики у демократичній, соціальній, правовій державі, якою є Україна. Сьогодні безбар'єрність асоціюється не лише з фізичною доступністю (наявністю пандусів, ліфтів, кнопок виклику), а, насамперед, зі створенням безпечного простору, у якому кожна людина, незважаючи на стан здоров'я, вік тощо, має можливість реалізувати свої права, отримати необхідні послуги, доступ до інформації і, що найважливіше, – відчувати повагу до її гідності, свободи робити власний вибір. Одним із важливих інструментів формування такого середовища є мова, що містить вербальні та невербальні засоби, зокрема жести.

Особливою **актуальності** проблеми створення безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в Україні набули в умовах повномасштабної воєнної агресії проти нашої країни, що загострила вже наявні проблеми бар'єрів (доступ до укриттів для осіб з інвалідністю тощо) та створила нові виклики для українського суспільства (адаптація ветеранів з інвалідністю тощо). Інклюзія стала важливою умовою для безпеки та розвитку,

а безбар'єрність – вагомим фактором зміцнення та стійкості нашого суспільства.

Теоретичні та практичні проблеми формування безбар'єрного середовища для людей з інвалідністю в Україні привертають увагу багатьох науковців, Г. Афузової, А. Заплатинської [1], О. Бабича [2], Т. Кочубей, Н. Левченко [5] та інші.

Метою роботи є дослідження ролі мовних засобів у формуванні безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю.

Згідно з Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю, інвалідність – це поняття, що еволюціонує. Конвенція визнає, що інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров'я, і відносницькими та середовищними бар'єрами і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими [4]. Відповідно Конвенція закріплює право осіб з інвалідністю на повагу та рівність, а також наголошує на важливості використання коректної термінології.

Державна політика щодо осіб з інвалідністю в Україні, що ратифікувала зазначену Конвенцію у 2009 році, поступово зазнає змін та отримує нові орієнтири стосовно забезпечення життєдіяльності людей з інвалідністю [5, с. 207]. Такі зміни закріплюються у тому числі на законодавчому рівні.

У грудні 2017 року Верховна Рада України ухвалила закон, що замінив терміни *інвалід*, *дитина-інвалід* та *інвалід війни* на *особа з інвалідністю*, *дитина з інвалідністю* та *особа з інвалідністю внаслідок війни* відповідно [6]. Такі зміни було внесено, зокрема, до Кодексу законів про працю України, Сімейного кодексу України, профільних законів України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» та інші.

Зазначений вище Закон України приводив законодавство у відповідність до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю. Нові терміни наголошували на людській гідності та особистості, а не на обмеженні можливостей людини.

Невдовзі ці та інші терміни (*особи з інвалідністю*, замість *інваліди*, *діти з інвалідністю*, замість *діти-інваліди*, *особа з інвалідністю внаслідок війни*, замість *інвалід війни*, *спорт осіб з інвалідністю*, замість *спорт інвалідів*, *крісло колісне*, замість *інвалідна коляска*) було введено до низки інших кодексів (Цивільного, Кримінального, Кримінально-виконавчого, Земельного, Господарського та ін.) та окремих законів України (напр., «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про позашкільну освіту» тощо) [7].

Водночас коректне вживання термінів, закріплених у законодавстві, щодо осіб з інвалідністю є не просто вербальною формальністю, а засобом формування інклюзивного та безбар'єрного середовища для людей. Воно виявляє цінності суспільства і водночас формує атмосферу толерантності, емпатії, середовище рівності, де кожна особа відчуває себе важливою, прийнятною, такою, що може реалізувати свій потенціал, свої таланти та здібності [2, с. 623].

Толерантна мова, насамперед, впливає на самооцінку осіб з інвалідністю, зміщуючи акценти з обмежень (*прикутий до візка*) на активність та можливості (*особа, що користується кріслом колісним*), з відчуження (*неповноцінний, глухий*) на залученість та включення до різних аспектів життя суспільства (*особа з ментальними порушеннями, особа зі зниженим слухом*), та допомагає їм почуватися невід'ємною частиною цього суспільства.

Мовні засоби сприяють формуванню безбар'єрного середовища шляхом: демонстрації поваги, гідності та цінності

(використання правильних термінів, що не є проявами дискримінації); зменшення стигматизації та упередження (коректне вживання слів допомагає уникнути негативних стереотипів, що можуть обмежувати можливості людей з інвалідністю в суспільстві); забезпечення рівного доступу (недбале або зневажливе слововживання може ускладнити доступ до державної, правової чи іншої інформації та послуг); посилення інклюзії (мова є інструментом, що може об'єднувати людей або, навпаки, ізолювати їх. Використання безбар'єрної мови сприяє створенню інклюзивного середовища, де кожен може почуватися включеним); сприяння комунікації (для людей з порушеннями слуху, наприклад, жестова мова, текстові служби підтримки та візуальні індикатори є важливими засобами комунікації, що усувають бар'єри). Нині в Україні, аби сформувати етичну та коректну комунікації в публічному просторі, розроблено онлайн-ресурс «Довідник безбар'єрності» [3].

Отже, зміни у ставленні суспільства до осіб з інвалідністю, їх сприйнятті відображаються й у термінології, якою послуговуються у побутовій, професійній, нормативно-правовій, науковій сферах. Утвердженню людиноцентричного підходу, за якого на першому місці є людина, сприяє коректне слововживання. Вербальні засоби формують безбар'єрне середовище, оскільки коректне слововживання виявляє повагу, рівність і зменшує упередження, стигматизацію осіб з інвалідністю, сприяє подоланню явища сегрегації людей з інвалідністю, забезпечує формування культурного і толерантного суспільства.

Список використаних джерел

1. Афузова Г. В., Заплатинська А. Б. Спрощена мова як засіб забезпечення доступності інформації для осіб з інвалідністю. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Корекційна педагогіка та спеціальна психологія). 2020. Вип. 39. С. 5-11.

2. Бабич О. В. Забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні. Державне будівництво. 2024. № 2. С. 620-634.

3. Довідник безбар'єрності. URL: <https://bf.in.ua/> (дата звернення: 09.10.2025).

4. Конвенція про права осіб з інвалідністю: конвенція Організації Об'єднаних Націй від 13.12.2006. Офіційний вісник України. 2010. № 17. С. 93. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 11.10.2025).

5. Кочубей Т., Левченко Н. Загальні засади створення безбар'єрного середовища для людей з інвалідністю. Social work and education. 2021. Vol. 8. No. 2. С. 204-214.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 19.12.2017 р. № 2249-VIII. Офіційний вісник України. 2018. № 9. С. 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-19#Text> (дата звернення: 11.10.2025).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування терміна «особа з інвалідністю» та похідних від нього: Закон України від 02.10.2018 р. № 2581-VIII. Офіційний вісник України. 2018. № 88. С. 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2581-19> (дата звернення: 11.10.2025).

Градюк Іванна,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шутенко Світлана Василівна,

завідувач кафедри мовної підготовки
Національної академії внутрішніх справ

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Мова є одним із найважливіших елементів національної ідентичності, духовної та культурної єдності народу, основою консолідації суспільства. Для України, яка пройшла складний шлях колоніальної залежності, русифікації та боротьби за власну незалежність, питання збереженості і розвитку української мови має не лише культурне, а й глибоке політичне, правове та безпекове значення.

Мовна політика – це система заходів (політичних, юридичних, адміністративних), спрямованих на регулювання мовних відносин в державі, зміну чи збереження мовної ситуації в державі [7].

Мовна політика в Україні має комплексний правовий характер і охоплює:

конституційний рівень – гарантування статусу державної мови;

адміністративний рівень – відповідальність за порушення мовного законодавства.

Українська мова як єдина державна має юридичний статус обов'язкового засобу спілкування в публічних сферах усередині країни та при здійсненні публічних представницьких функцій у міжнародному спілкуванні [2].

Правовий захист української мови передбачає створення та функціонування комплексної системи юридичних гарантій і механізмів примусу. Головною метою захисту – є не обмеження інших мов, а забезпечення пріоритетного функціонування української мови як загальнообов'язкового засобу спілкування на всій території держави.

Конституція України у статті 10 вперше на законодавчому рівні закріпила статус української мови як державної [1]. Конституційний Суд України рішенням від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 розтлумачив основні положення цієї статті. Відповідно до вказаного рішення «державна мова» є «обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом» [6].

Найважливішим актом у сфері утвердження української мови як державної є Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [3], який визначає чіткі правила застосування української мови у державному управлінні, освіті, медицині, культурі, транспорті, торгівлі, рекламі, медіа тощо.

Відповідно до норм вказаного закону були створені інституції, які здійснюють моніторинг дотримання мовного законодавства, – Уповноважений із захисту державної мови; розробляють стандарти української мови, – Національна комісія зі стандартів державної мови; кваліфікована відповідальність за порушення вимог щодо використання державної мови [3].

Єдина державна мова є потужним чинником національної єдності та формування спільної ідентичності, що є життєво необхідним для стійкості держави. Захист забезпечує рівні права громадян на отримання інформації, послуг та здійснення офіційних комунікацій державною мовою. Захист мовного

простору є прямою протидією інформаційній та культурній агресії, яка використовує мовне питання для розколу суспільства.

Правовий захист та всебічне утвердження української мови як єдиної державної є сьогодні не просто питання культурної політики, а критично імперативним національній безпеці та єдності.

Кодекс України про адміністративні правопорушення, стаття 188 [5] – передбачає адміністративну відповідальність за порушення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Відповідальність настає за невиконання вимог щодо використання державної мови у сфері освіти, культури, медицини, торгівлі, реклами, транспорту, органів влади тощо.

У контексті збройної агресії та інформаційної війни, українська мова перетворилася на наріжний камінь суверенітету. Розвиваючи українську мову в правовій сфері, ми сприяємо створенню сучасного та ефективного правового середовища, яке відповідає вимогам демократичного суспільства [4]. Інвестиція у правовий механізм захисту мови є прямою інвестицією у національну стійкість та безпеку України. Подальше неухильне дотримання та розвиток мовного законодавства залишаються ключовим завданням для зміцнення державного суверенітету та консолідації української нації в історичній перспективі.

Проте сучасні виклики демонструють, що мовна політика потребує не лише нормативного закріплення, а й дієвих механізмів реалізації. Недостатній рівень мовної культури в окремих сферах публічної життя, а також інформаційний тиск з боку держави-агресора вимагають посилення контролю за дотриманням мовного законодавства, розширення освітніх та просвітницьких програм, спрямованих на підтримку та популяризацію української мови. Важливим напрямом також є цифровізація мовної політики – створення електронних ресурсів, термінологічних баз та правових інструментів, що

забезпечуватиме повноцінне функціонування української мови в сучасному комунікативному середовищі.

Українська мова є унікальним і багатоаспектним об'єктом правового захисту, оскільки вона одночасно виступає конституційною цінністю, фундаментом національної ідентичності та стратегічними ресурсами державної безпеки, що вимагає постійного і всебічного правового забезпечення її домінантного функціонування в публічному просторі.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" // Справа № 1-179/2019(4094/19) від 14 липня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text>.

3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> //

4. Градюк І. М. Українська мова як інструмент правової комунікації в сучасній правовій системі. Збірник українська мова в юриспруденції: стан, проблеми та перспективи. С. 215-218.
URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/35400>

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 12 липня 1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про

застосування української мови) від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text>

7. Мовна політика в Україні. Мего-Інфо - Юридичний портал №1. URL:

<https://mego.info/%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96>

6

Дамаскін Михайло Олексійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
факультету правничих наук
Національного університету «Києво-
Могилянська академія»

Науковий керівник:

Доценко Олена Леонідівна,
доцент кафедри української мови
Національного університету «Києво-
Могилянська академія», кандидат
філологічних наук, доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО ІЗ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ

Функціонування української мови як державної регулюється Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» 2019 р., а також спеціальними мовними статтями низки правових актів. У цьому нормативному комплексі центральна роль відводиться Уповноваженому із захисту державної мови, функціонування

якого є основоположним фактором забезпечення дотримання мовного законодавства.

Нині інституція Уповноваженого функціонує згідно з моделлю омбудсмена, спрямованою переважно на реагування на порушення, попри те, що відповідно до ст. 56 закону «Уповноважений здійснює державний контроль за застосуванням державної мови у випадку, визначеному частиною третьою статті 55 цього Закону, а також за власною ініціативою» [1]. Отже, з-поміж ключових проблем такої діяльності слід виділити тривалість і реактивний характер поточної моделі роботи. Така структура значною мірою обмежує ефективність контролю, особливо у швидкоплинному секторі послуг і публічного простору, де порушення мовного законодавства можуть мати масовий та системний характер, поширюючись дуже швидко. Тобто формат діяльності Уповноваженого часто зводиться до постфактум реагування на вже вчинені правопорушення замість запобігання їм.

Для підвищення ефективності пропонуємо скористатися позитивним досвідом Латвії, де функціонує сильний і проактивний орган контролю. Наша ідея полягає у трансформації інституту Уповноваженого: від «омбудсмена» до «інспекторату». Суть пропозиції: створення Державної мовної інспекції, що посилить інституційну спроможність органу контролю. Для цього пропонуємо доповнити статтю 56 пунктом про створення в структурі Секретаріату Уповноваженого Державної мовної інспекції, основними повноваженнями якої мають стати планові та позапланові інспекційні заходи (рейди) щодо дотримання вимог Закону. Основними сферами такого контролю мають стати: обслуговування споживачів; публічний простір; діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Це перетворить контроль із суто реактивного (за скаргою) на проактивний та превентивний (завдяки рейдам та плановим перевіркам), суттєво підвищуючи рівень дотримання закону.

Наразі процедура надто бюрократизована для такої динамічної сфери, як обслуговування.

Другим аспектом, який, на нашу думку, потребує перегляду й удосконалення, є система санкцій за порушення мовного законодавства. Стаття 57 «Порядок накладення штрафів на суб'єктів господарювання за порушення закону щодо застосування державної мови у сфері обслуговування споживачів» Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» визначає механізм діяльності Уповноваженого, зокрема обумовлює процеси, які включають складання акта, оголошення попередження та надання строку в 30 днів для усунення зафіксованого порушення. Штрафні санкції можуть бути застосовані лише у разі повторного порушення протягом року. Вважаємо такі заходи впливу на порушників малоефективними й пропонуємо зміни до аналізованої статті закону, покликані спростити процедуру накладення штрафів за окремі, чітко визначені види порушень, особливо у сфері обслуговування (ст. 30 Закону). Пропонуємо таку редакцію ч. 1 статті 57: «У разі порушення вимог статті 30 цього Закону Уповноважений або його представник складає протокол та виносить постанову про накладення штрафу. Попередження застосовується лише у випадку, якщо порушення вчинене вперше і є малозначним». Перевагами таких змін вважаємо:

- у сфері послуг, де вимоги чіткі («обслуговування державною мовою»), штраф має накладатися одразу. Це припинить практику ігнорування закону до моменту повторної перевірки;

- це стосується лише найбільш масових і публічних порушень, як-от: відсутність державної мови у меню, вивісці чи відмова у спілкуванні державною мовою;

- для малозначних порушень (наприклад, незначні недоліки у перекладі) залишається можливість застосувати попередження.

Для підтримки інституційної трансформації пропонується створення громадської організації «Мовний інспекторат громади», метою якої є сприяння дотриманню мовного законодавства та здійснення громадського моніторингу. Основні напрями діяльності ГО:

- адвокаційний – підготовка пропозицій до Верховної Ради та урядових структур щодо змін до статей 56 і 57 Закону;

- контрольний – формування мережі волонтерів, які здійснюватимуть незалежний моніторинг дотримання мовного законодавства у сфері обслуговування;

- освітній – проведення семінарів для підприємців і громадян щодо їхніх прав і обов'язків у сфері застосування державної мови.

Така ініціатива посилить участь громадянського суспільства у захисті мовних прав і забезпечить публічний контроль за дотриманням Закону.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2704-19>

Даниленко Яна Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Красницька Анжела Віталіївна,
професор кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ТЕРМІН ЯК ОДИНИЦЯ ЛЕКСИЧНОЇ СИСТЕМИ МОВИ

Термін (слово *terminus* з'явилося у Давньому Римі та означає межу, рубіж) як форма існування наукового поняття, займаючи чітко визначене місце в системі наукових знань, має певну самостійність формування і розвитку. О. А. Крижко стверджує, що “Терміни входять до загальної лексичної системи мови. Вони є свідченням взаємопроникнення термінологічної і нетермінологічної лексики, віддзеркалюючи процеси термінологізації та детермінологізації” [1, с. 63].

На сьогодні, незважаючи на велику кількість праць учених, немає єдиної думки про те, що таке термін, відсутній однозначний підхід до виділення його ознак, а також до вимог, які висуваються до застосування термінів. Ця різнотипність підходів до визначення пояснюється тим, що термін є основним структурним елементом кожної галузі науки, а кожна наука намагається виділити в терміні істотні ознаки саме із її погляду.

У Словнику лінгвістичних термінів подано наступне визначення: “Термін – це слово або словосполучення, що виражає спеціальне поняття будь-якої сфери науки, виробництва, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя” [2, с. 306].

Філософський енциклопедичний словник визначає термін як “слово або словосполучення, яке позначає поняття, що використовується в певній галузі знання з максимально точним смисловим визначенням” [3, с. 636].

Автори Короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів подають таке визначення: “Термін – це слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання – науки, техніки, мистецтва, політики” [4, с. 183].

Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов вважають, що “Термін – універсальна семіотична системна різноструктурна з лінгвістичного погляду одиниця (слово, словосполучення), семантика якої корелюється з науковим поняттям” [5, с. 178].

На думку Д. В. Щерби, термін – це мовний знак, що співвідноситься з поняттям і предметом певної професійної сфери та на основі цього співвідношення входить до певної терміносистеми як її невід’ємний елемент [6, с. 237].

О. Д. Пономарів слушно зазначає, що “Термін – це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов’язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови й підпорядковується її законам” [7, с. 91].

Основним призначенням терміна є сприяння ефективному спілкуванню в конкретній науковій сфері.

Основною функцією терміна є вираження наукового поняття. Відомо, що будь-яке поняття виникає разом з відповідним терміном і закріплюється в ньому. Термін є носієм поняття, адже не може бути точної та досконалої термінології, якщо конкретне поняття буде нечітко і неточно визначене.

Розкриття сутності терміна досягається зазначенням його істотних властивостей (ознак).

А. В. Красницька виділяє такі властивості, характерні для всіх терміносистем: співвіднесення терміна з поняттям, яке він визначає; адекватність відображення змісту певного поняття; змістова однозначність, тобто значення терміна не повинно залежати від контексту; логічна і предметна спрямованість терміна; відсутність емоційного, експресивного, суб'єктивного забарвлення; системність і стабільність термінології; моносемічність, тобто однозначність у межах певної терміносистеми; здатність до синонімічних, омонімічних, семантичних, полісемантичних відносин; закріплення кожного терміна за спеціальним поняттям і позбавлення емоційності [8, с. 165].

На думку Т. Г. Соколовської “бажаними ознаками терміна, тобто такими, які визнаються для нього необхідними та стимулюються свідомими діями науковців (стандартизація та уніфікація терміносистем), є ознаки бажаної відсутності омонімії, полісемії, синонімії, які формують критерій системності. Така структурація термінологічної лексики є зручною, оскільки може виступати і визначенням термінологічної одиниці в цілому, і “тестом” на термінологічність для будь-якої лексеми мови” [9, с. 14].

Вважаємо, що властивостями (ознаками) терміна є: співвіднесеність з науковим поняттям; наявність дефініції; системність терміна; точність значення; мовна правильність; тенденція до однозначності в межах термінології певної науки; тенденція до відсутності синонімії термінів; стилістична нейтральність; відсутність експресії; незалежність від контексту.

Отже, велика кількість визначень поняття “термін” вказує на змістову багатоаспектність цієї одиниці лексичної системи; у сукупності ознаки відбивають поняття “термін”, визначають його лінгвістичну суть.

Список використаних джерел

1. Крижко О. А. Особливості терміна як основної одиниці терміносистеми. URL: <https://studia-linguistica.knu.ua/2008-1-62-67-krizhko-o-a-osoblivosti-termina-jak-osnovnoi-odinici-terminosistemi/>
2. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа. 1985. 360 с.
3. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. С. 636.
4. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий слумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
5. Медіалінгвістика: словник термінів і понять / за ред. Л. І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2014. 380 с.
6. Щербань Д. В. Термін та його дефініція як головні онтологічні поняття термінознавства. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка* (28). Житомир, 2006.
7. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: підруч. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2000. 248 с.
8. Красницька А. В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування: посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ: Парламент. вид-во, 2006. 528 с.
9. Соколовська Т. Г. Українська термінологія з генетики: походження, структура, системність (лінгвістична проблематика): автореф. дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01. Київ, 1999. 22 с.

Джунь Софія Вікторівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового експертно-
криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Проценко Галина Петрівна,
старший викладач кафедри мовної
підготовки Національної академії
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан, запроваджений в Україні, радикально вплинув на формування правової системи та її функціонування. Законодавство потребувало реформування та розвитку правничої термінології в нормативно-правових актах, введення нових понять та термінів у зв'язку з викликами, які спричиняють необхідність у стрімкому розвитку та нововведеннях. Саме термінологічна точність є основою правозастосування, правотворчості та ефективної комунікації в умовах кризових ситуацій.

В умовах війни держава повинна оперативно реагувати, передусім оновлювати законодавство, що сприяє стрімкому розвитку правничої термінології й появі нових термінів. Зокрема таких, що пов'язані з введенням бойових дій, оборонною діяльністю, міжнародним гуманітарним правом тощо.

Кримінальним кодексом України визначено два терміни: «військовий злочин» та «воєнний злочин», який згадується як порушення законів і звичаїв війни. Ці два різними за змістом терміни регулюються різними статтями названого Кодексу. Згідно зі ст. 401 Кримінального кодексу України військовими

кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [1]. Цей злочин є специфічним і відрізняється від інших специфічним суб'єктом, об'єктом та об'єктивною стороною. Такий вид злочину в умовах особливого стану є особливо суспільно небезпечним діянням.

Чіткого визначення терміна «воєнний злочин» у чинному законодавстві України немає. Проте в ст. 438 Кримінального кодексу України, що має назву «воєнні злочини», вказані протиправні діяння, що відносяться до таких, а саме жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, незаконне переміщення або депортація дитини, невинуватна затримка репатріації дитини, вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті, воєнних (бойових) діях, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій, а також такі самі діяння, якщо вони спричинили загибель людини. Однак це є неповним переліком воєнних злочинів та відсутній чіткий зміст терміна «воєнний злочин». Окрім того, такий злочин класифікується як кримінальне правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Верховний Суд України трактує термін «воєнний злочин» як суспільно небезпечне винне протиправне та каране діяння, що полягає в порушенні встановлених основними принципами міжнародного права jus cogens, міжнародним гуманітарним

правом правил ведення збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру, злочинність яких визначена актами міжнародного кримінального права [2]. Також зазначається, що У Кримінальному кодексі України в різних статтях також уживаються терміни «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт», «воєнний стан», «війна» тощо, однак між ними не проводиться чіткого розмежування. І з боку правничої термінології це потребує вирішення, адже наведені терміни мають різний зміст.

Окрім цих термінів, у законодавстві України є поняття «злочини агресії», які також класифікують як кримінальне правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Ст. 437 зазначає злочин агресії як планування, підготовка або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту, а також участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій, а також введення агресивної війни або агресивних воєнних дій. Проте в Кодексі відсутнє чітке визначення «злочин агресії» чи поняття «агресивної війни».

У суспільному просторі також ширяться неофіційні терміни, наприклад, «деокупація», «евакуаційні коридори», «друкованих війна». Частина з них згодом вживається в документах без наукового опрацювання, що призводить до термінологічного дисбалансу.

Деякі ж терміни були оновлені. Наприклад, термін «тимчасово окупована територія» та «деокупація». Згідно з Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» тимчасово окупована Російською Федерацією територія України (тимчасово окупована територія) – це частини території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють фактичний контроль або в межах яких збройні формування Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль з метою встановлення окупаційної

адміністрації Російської Федерації [3]. А згаданий вище термін «деокупація» – це комплекс заходів державної політики, наслідком яких є повна відсутність на території України, що була тимчасово окупована, збройних формувань Російської Федерації і окупаційної адміністрації Російської Федерації та встановлення загального ефективного контролю України на цій території (повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території).

Отже, правнича термінологія у період воєнного стану розвивається надзвичайно динамічно та нерівномірно. Виникає значна кількість термінологічних проблем — від невідповідності між науковою та законодавчою мовою до труднощів перекладу міжнародно-правових понять. Разом із цим, нинішні умови створюють і унікальні перспективи: глибока інтеграція у міжнародні правові системи, стандартизація техніко-правової лексики, побудова сучасної електронної термінологічної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#Text>.
2. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua>.
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/conv#Text>.

Долич Віктор Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національного університету «Києво-
Могилянська академія»

Науковий керівник:

Доценко Олена Леонідівна,
доцент кафедри української мови
Національного університету «Києво-
Могилянська академія», кандидат
філологічних наук, доцент

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК НАГАЛЬНА ВИМОГА ЧАСУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ВОРОГА УКРАЇНИ

Мова є маркером території, який засвідчує її належність до народу-носія і до певної держави. Тривала відсутність чіткої мовної політики щодо обов'язкового запровадження української мови у всіх галузях життєдіяльності призводить до негативних наслідків, таких як внутрішній сепаратизм та війна.

Анексія Криму та подальша військова агресія росії, спрямована на захоплення південного сходу України, яка визначалась державою-окупантом як територія російськомовних та ідентифікована росією як новоросія, виявила фундаментальні прогалини у мовній політиці України. Складовою мовної політики України 1991–2014 років була відсутність дієвого правового захисту української мови, що вважаємо неприпустимим з огляду на негативний попередній історичний досвід неодноразових заборон української мови, метою яких була повна мовна, культурна та національна асиміляція українців.

Так, станом на 2014 рік виявилось, що частково на півдні та переважно на південному сході України в усіх сферах життя привалює російська мова. Для прикладу в місті Донецьк в офіційних документах органів виконавчої влади, судах

використовувалася російська мова замість української як єдиної державної мови. Спілкування представників органів місцевої державної влади, ділової спільноти, сфери послуг відбувалося російською мовою. Перебуваючи у місті Луганськ протягом дня, можна було не почути жодного українського слова, що є мовним нонсенсом.

Повномасштабне військове вторгнення росії на територію України значно вплинуло на мовну політику держави. З 24 лютого 2022 року українці дедалі частіше почали переходити на українську мову, усвідомлюючи її як одну з ознак національної ідентичності. Така тенденція зумовлена бажанням українців не ототожнювати себе з російськими цінностями та їхньою культурою, що суперечить українським. Українська мова є фундаментом нашої культури та державності. Мова є атрибутом держави, як гімн, герб, прапор, що сприяє консолідації нації [1, с. 90]. До повномасштабного вторгнення існував певний мовний територіальний поділ України, який попри стереотипність, частково відповідав дійсності: захід – українськомовний, схід і південь – російськомовний з перехідною зоною Центральної України [2, с. 19]. Це було наслідком колоніального минулого, особливо радянського періоду 1970–1990 рр., зумовленого процесами активної русифікації, зменшення шкіл з українською мовою навчання тощо. Одночасно відбувалось нав'язування стереотипу всьому українському (мові, культурі, традиціям) як виключно сільському, а отже застарілому, не цікавому. Натомість, російська мова та культура, всіляко представлялися виключно як сучасна, впізнавана у всьому світі і як така, що стоїть на одному рівні з англійською, французькою та німецькою мовами.

Ще перебуваючи в складі СРСР, Україна першою з-поміж совецьких республік ухвалила мовний закон, проголосивши мову титульної нації державною. Це дало поштовх до розвитку мовного законодавства. У 1992 році було ухвалено закон про національні меншини. У 1996 з ухваленням Конституції України

українська мова закріпила статус єдиної державної. Цього ж року також було підписано Україною Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, яку ратифікували в 2003 році. Метою Хартії є захист та підтримка мов Європи, які вважають частиною культурної спадщини і яким загрожує зникнення. У 2012 році Верховна Рада України ухвалила закон «Про засади державної мовної політики», відомий у народі як «закон Ківалова-Колесніченка». Під гасла виконання Європейської хартії регіональних мов або мов меншин цей закон дозволяв надавати статус регіональної мови, в тих областях, де частка національної меншини становила щонайменше 10% [3]. Насправді його ухвалення було спрямоване переважно на поширення російської мови в різні сфери діяльності в Україні. Після Революції Гідності цей закон скасували, а у 2018 році Конституційний Суд України визнав його незаконним.

Прийнятий 25 квітня 2019 року Верховною Радою України Закон «Про функціонування державної мови як державної» спрямований на правовий захист української мови, закріпив її законодавчо з аргументами, у тому числі з погляду національної безпеки держави, щодо її обов'язкового використання у всіх сферах життя (окрім релігійного і приватного) [4].

Цей закон впровадив інститут Уповноваженого із захисту державної мови як інструменту контролю за дотриманням законодавства, що регулює застосування української мови. Поява інституту Уповноваженого із захисту державної мови, який на загал більш відомий як мовний омбудсмен є визнання на державному рівні факту наявності проблем у мовній сфері та необхідності їх розв'язання, шляхом вжиття дієвих заходів правового захисту української мови.

Особливо актуальною потреба у правовому захисті української мови стала саме зараз, в умовах відкритої військової агресії росії, яка з огляду на історичний досвід попередніх століть

є екзистенційним ворогом української мови та культури як ідентифікаційних ознак народу України.

Нині питання захисту української мови залишається актуальним та потребує подальшого вдосконалення, про що свідчать заяви представників Секретаріату Уповноваженого із захисту державної мови, зокрема про те, що в Києві майже чверть (24%) вчителів спілкуються під час уроків російською, ще 40% – під час перерв. При цьому середні показники по країні складають 14% – під час занять та 21% – на перервах [5].

Список використаних джерел

1. Чорний І. В., Єльнікова Н. І. Правове регулювання української мови як державної в українській освітній сфері. *Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety*. 2023. № 1 (88).

2. Масенко Л. Т. Конфлікт мов та ідентичностей у пострадянській Україні: підручник. К: ТОВ «Видавництво Клію», 2021. 176 с.

3. Закон України «Про засади державної мовної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> (дата звернення: 06.11.2025).

4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

5. Коваленко А. У київських школах загрозлива ситуація з дотриманням мовного закону. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/v-ombudsmena-zayavili-shcho-movna-situaciya-u-shkolah-kiyeva-zagrozлива-311361/?fbclid=IwdGRleAN8bQVleHRuA2F1bQIxMQBzcnRjBmFwcF9pZAo2NjI4NTY4Mzc5AAEefqoRHetz8ME6Q1aZI4mvKGhM>

VruqEKBNHuqwlvjuipV3DxNB8m71mPtqnkE_aem_frXROSGbcnq
N9EfUKrQ2nQ (дата звернення: 08.11.2025).

Карасьова Дар'я Ігорівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Бортун Каріна Олександрівна,

доцент кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ЮРИДИЧНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: ВИКЛИКИ МОВНОЇ ТОЧНОСТІ ТА ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У XXI столітті цифровізація охоплює всі сфери людської діяльності, і право не є винятком. Фіксуємо активне впровадження інформаційних технологій, які змінюють характер роботи юристів і судових органів. Зокрема, використання систем штучного інтелекту (ШІ) стало важливим фактором, що трансформує юридичну практику. Сьогодні ШІ застосовують для аналізу нормативно-правових актів, складання договорів, виявлення правових ризиків, прогнозування результатів судових суперечок тощо. Усе це свідчить про формування нового напрямку розвитку правової науки – цифрової юриспруденції, де ключову роль відіграє юридична лінгвістика.

Юридична лінгвістика є наукою, що досліджує функціонування правової мови як особливого виду комунікації,

спрямованої на врегулювання суспільних відносин. Вона забезпечує точність і однозначність юридичних формулювань, досліджує правові терміни, стилістику нормативних актів, специфіку правових текстів у судовій і діловій практиці. Для правника мова закону – це не лише інструмент, а й гарантія захисту прав і свобод людини. Викривлення сенсу правових понять через неточність формулювань або помилки ІІІ може призвести до хибних висновків, а відтак – до неправомірних рішень. Варто враховувати, що історія розвитку юридичної мови завжди була пов'язана з технологічними змінами: від паперових кодексів до електронних баз даних. Впровадження ІІІ є логічним продовженням цього процесу. Однак, на відміну від попередніх інструментів, сучасні алгоритми не лише зберігають чи систематизують інформацію, а й роблять власні «висновки», що створює принципово нові виклики для правової сфери.

Серед основних проблем застосування ІІІ в юридичній лінгвістиці варто відзначити такі:

- багатозначність термінів, що ускладнює автоматичний аналіз текстів;

- відсутність єдиної термінологічної бази в українському праві, що сприяє появі різночитань;

- складність синтаксичних конструкцій, характерних для нормативних актів;

- колізії та прогалини законодавства, які штучний інтелект не завжди здатний коректно врахувати;

- мовні особливості національного права, що вимагають адаптації іноземних алгоритмів під український контекст.

Особливо гостро стоїть проблема правової відповідальності. Якщо в традиційній юридичній практиці суб'єктом відповідальності виступає конкретна особа (суддя, юрист, нотаріус), то в умовах використання ІІІ виникає питання відповідальності та етичної доброчесності. У наукових дискусіях [1-7] пропонують різні моделі: від повної відповідальності

користувача до колективної відповідальності розробників і впроваджувачів. Водночас не можна залишати поза увагою етичні аспекти. Використання ШІ у праві може впливати на права людини – зокрема, на право на справедливий суд, презумпцію невинуватості, рівність перед законом. Якщо алгоритм виявиться упередженим або помилковим, постає питання: як відновити порушені права? Саме тому провідні міжнародні організації наголошують на необхідності «людського контролю» над ШІ. Зарубіжний досвід свідчить про активні спроби врегулювати ці питання. Для України актуальним є імплементація цих підходів, адже саме вони відповідають курсу на євроінтеграцію.

Перспективи для України полягають у кількох напрямках:

1. Розробка національної стратегії регулювання ШІ з урахуванням правових і мовних особливостей.

2. Створення єдиної термінологічної бази правничої мови, адаптованої до цифрових технологій.

3. Запровадження обов'язкового аудиту алгоритмів, які застосовуються у сфері права.

4. Розвиток правничої освіти, що поєднуватиме вивчення юридичної лінгвістики та інформаційних технологій.

5. Формування етичних кодексів для юристів, які використовують системи ШІ.

Отже, наліз проблематики впровадження штучного інтелекту у сфері юридичної лінгвістики дає підстави стверджувати, що ми маємо справу не лише з технічними новаціями, а з глобальною трансформацією правової системи. Використання інтелектуальних технологій у праві здатне значно прискорити опрацювання нормативно-правових актів, спростити доступ до правової інформації, підвищити ефективність судочинства. Це створює умови для більшої відкритості й прозорості юридичних процесів, а також сприяє демократизації доступу до правосуддя.

Водночас, поява таких технологій формує нові виклики для мовної точності та правової відповідальності. Юридична лінгвістика у цьому контексті постає основою для подолання небезпек, адже саме вона забезпечує правильність і однозначність інтерпретації правових норм. Якщо алгоритм працюватиме без урахування багатозначності та контексту юридичної мови, це призведе до викривлення змісту законів і, відповідно, порушення принципу правової визначеності. Крім того, питання відповідальності за наслідки використання ШІ має ключове значення. Визначення меж відповідальності розробників, користувачів та держави є необхідним для запобігання ситуаціям, коли «безвідповідальний алгоритм» ухвалює рішення, які зачіпають права людини. У цьому сенсі важливим завданням стає створення правового механізму, який забезпечить не лише юридичну, а й етичну регламентацію використання інтелектуальних систем.

Отже, майбутнє цифрової юриспруденції повинно поєднувати інновації з принципами верховенства права. Україна, перебуваючи на шляху євроінтеграції, має унікальний шанс використати зарубіжний досвід і водночас виробити власну модель регулювання, яка враховуватиме національні мовні й правові особливості. Це дасть змогу забезпечити не лише ефективність правозастосування, а й високий рівень захисту прав і свобод людини.

Отже, розвиток юридичної лінгвістики у взаємодії зі штучним інтелектом повинен ґрунтуватися на трьох складових:

1. науковій – формування нових підходів у правничій лінгвістиці, орієнтованих на цифрову епоху;
2. практичній – удосконалення судової та адміністративної діяльності завдяки інтелектуальним технологіям;
3. етико-правовій – захист цінностей верховенства права, справедливості й людської гідності.

Тільки за умов гармонійного поєднання цих трьох аспектів можна говорити про безпечне та ефективно впровадження штучного інтелекту у сферу права, що відповідатиме як потребам суспільства, так і міжнародним стандартам прав людини.

Список використаних джерел

1. Бортун К. О. Штучний інтелект у юриспруденції: сучасні виклики та можливості (мовний компонент). *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* [Текст]: матеріали XX Всеукр. наук.-практ. конф. З проблем розвитку та функціонування держ. мови до Дня укр. писемності та мови (Київ, 31 жовт. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 67–71.
2. Гребенюк А. В. Правнича лінгвістика: поняття, мета, функції та завдання. *Вісник кримінального судочинства*. № 3–4. 2020. С. 160–167. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2020.3-4/160-167>
3. Еннан Р. Є. Цифровізація права та формування цифрового права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Вип. 83: Ч. 1. С. 200-205. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.29>
4. Лінник К. О., Бортун К. О. Перспективи розвитку цифрових правових сервісів на основі штучного інтелекту (ШІ) для україномовних користувачів. *Застосування інформаційних технологій у правоохоронній діяльності*: матеріали круглого столу, м. Харків, 12 грудня 2024 р./ МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків. ХНУВС, 2024. С. 239–242.
5. Козловський А. Цифровізація права: виклики для юридичної науки. Харків, 2021. 320 с.
6. Фурашев В., Арістова І., Козюбра М. Право в умовах цифровізації. Київ, 2022. С. 230–235.

7. Karina Bortun, Veronika Chekaliuk, Odarka Kravchenko, Iryna Soroka, Adila Asadova Yagub Detection of Typical Aggressive Lexical Markers through Authorisation of Publicistic Texts. *Forum for Linguistic Studies*. 2024. 6(6): 172–183. DOI: <https://doi.org/10.30564/fls.v6i6.7051>

Кіндзерська Анастасія Геннадіївна,

курсант факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник:

Шумовецька Світлана Павлівна,

доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, доктор педагогічних наук, професор

МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мовна політика України в умовах війни стала однією з ключових складових державної гуманітарної та правової стратегії. Повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році посилило важливість мовної ідентичності, національної безпеки та комунікаційної єдності суспільства. Від початку воєнного стану українську мову всі українці почали сприймати не лише як офіційний інструмент державного управління, але насамперед як символ спротиву агресії, приналежності до українського суспільства та інформаційної стійкості. Указ Президента України про запровадження воєнного стану від 24 лютого 2022 року визначив нові умови

функціонування правової системи, у тому числі й у сфері мовної політики [3].

Нормативною основою сучасної мовної політики залишається Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (№2704-VIII), ухвалений 25 квітня 2019 року [1]. Цей документ закріпив статус української мови як єдиної державної, визначив правила її використання в органах влади, освіті, медіа, сфері послуг, рекламі, транспорті та інших галузях. В умовах війни норми цього закону набули особливого значення, адже мова стала засобом правового упорядкування комунікації у військовій, інформаційній та соціальній сферах. Експертна оцінка Венеційської комісії засвідчила, що українське мовне законодавство загалом відповідає міжнародним стандартам, проте потребує уточнення окремих положень для гармонізації з нормами захисту прав меншин [2].

Під час воєнного стану держава посилила роль української мови у сфері безпеки та оборони. В офіційних комунікаціях Збройних сил України, у військових навчальних закладах і під час міжвідомчої взаємодії застосування державної мови є обов'язковим. Це не лише юридична вимога, а й практичний чинник підвищення ефективності командування та зменшення ризиків непорозумінь. Згідно з аналітичними матеріалами ООН, саме узгодженість мовної політики з політикою безпеки сприяє підвищенню обороноздатності держави та її інформаційної стійкості [1].

Одним із найпомітніших кроків останніх років стало поетапне введення нових статей мовного закону у 2023–2024 роках. Зокрема 16 липня 2024 року набули чинності норми, які розширили сферу застосування української мови у друкованих ЗМІ, рекламі та публічних сервісах [4]. Це дозволило зміцнити український інформаційний простір і протидіяти російській пропаганді, але водночас поставило перед державою завдання

забезпечення балансу між захистом державної мови та дотриманням прав національних меншин. Щодо цього Рада Європи наголосила на важливості поєднання мовної політики з міжнародними принципами культурного розмаїття та недискримінації [5].

Варто зазначити, що українська держава активно використовує правові інструменти для популяризації мови у сферах освіти та культури навіть під час війни. Впроваджуються онлайн-програми для внутрішньо переміщених осіб, мовні курси для військовослужбовців, а також програми підтримки українськомовного контенту в медіа. Такі заходи демонструють, що мовна політика не обмежується адміністративним контролем, а має на меті формування свідомого мовного середовища, у якому українська мова виконує роль об'єднувачого чинника.

Після завершення воєнного стану необхідне подальше вдосконалення правового регулювання мовної політики. Серед перспективних напрямів можна виокремити підготовку єдиних методичних рекомендацій для органів влади щодо застосування мовних норм у публічному адмініструванні, вдосконалення механізмів контролю та відповідальності з урахуванням правових гарантій для національних меншин, а також розширення міжнародної співпраці у сфері мовного права. Венеційська комісія у своєму звіті 2023 року підкреслила необхідність адаптації українського законодавства до європейських стандартів з урахуванням гуманітарних наслідків війни [2].

Отже, мовна політика України в умовах війни стала одним із визначальних чинників державного відродження та консолідації суспільства. Українська мова, закріплена законодавчо та підтримана практичними діями, виконує роль не лише символу національної єдності, а й ефективного інструмента правового, освітнього та інформаційного захисту. Подальше спрямування мовної політики після війни має бути зорієнтоване

на формування стійкої демократичної держави, заснованої на повазі до права, культури та мови.

Список використаних джерел

1. Організація Об'єднаних Націй. Аналітична записка щодо Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». 2019. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-07/2019.09.11%20-%20Analytical%20Note%20-%20Language%20Law%20ENG.pdf> (дата звернення: 10.10.2025 р.)

2. Венеційська комісія. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»: Висновки та пояснювальні документи (2019–2023 рр.). Рада Європи, Страсбург, 2023. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)021-e) (дата звернення: 10.10.2025 р.)

3. Президент України. Указ про запровадження воєнного стану в Україні від 24 лютого 2022 року. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/prezident-pidpisav-ukaz-pro-zaprovadzhennya-voynenogo-stanu-73109> (дата звернення: 10.10.2025 р.)

4. Human Rights Research Foundation. Закон про українську мову: нова стаття набирає чинності 16 липня 2024 року. 24 червня 2024 р. URL: <https://hhrf.org/2024/06/24/ukrainian-language-law-new-article-takes-effect-on-july-16/> (дата звернення: 10.10.2025 р.)

5. Рада Європи. Захист національних меншин і мов в Україні. Київське представництво Ради Європи, 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/national-minorities>.

Кісіль Марія Олексіївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Усачова Катерина Сергіївна,

доцент кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук

АГРЕСІЯ І ХЕЙТСПІЧ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Професія адвоката належить до категорії публічно значущих професій, що відіграють визначальну роль у реалізації права на захист, здійсненні правосуддя та захисті суспільних інтересів. Адвокат виступає не лише представником клієнта, а й зобов'язаний дотримуватися етичних стандартів, чинного законодавства та норм професійної поведінки. У процесі діяльності адвокат залучений до інтенсивних комунікацій: із клієнтом, опонентом, судом, свідками, громадськістю. Таким чином, особливу роль у професії адвоката відіграє мовлення, яке поєднує функції аргументації, переконання, захисту й водночас може виявляти елементи агресії чи хейтспічу.

Метою дослідження є аналіз форм і проявів агресії та хейтспічу в адвокатській діяльності, з'ясування їх причин і наслідків, а також визначення напрямів профілактики та зменшення рівня таких явищ у межах професійної етики.

Варто зосередити увагу на вербально виявленій неприйнятній поведінці в адвокатській діяльності та визначити ступінь її поширення. Згідно з дослідженням Комісії Верховного

Суду штату Іллінойс, значна частина адвокатів зазнає проявів агресії та неповажного ставлення у професійному середовищі. Зокрема, 66% опитаних повідомили про вербальну агресію, що проявлялася у формі неповажної мови, образ, криків, принижень та надмірної критики їхньої роботи [1, с. 24]. Крім того, 52% адвокатів зазначили, що стикалися зі зневажливими невербальними проявами, такими як презирливі погляди або жести [1, с. 12]. Згідно з дослідженням Іпсос у Нідерландах, 43,6% адвокатів повідомили про кілька випадків агресії, тоді як 11,6% зазнали одного випадку. У більшості випадків агресія була спрямована безпосередньо на адвоката як професіонала – 65 %, проте 60 % опитаних зазначили, що агресивні дії були спрямовані на них особисто, а 14% повідомили, що агресія торкалася їхніх родичів або друзів.

На жаль, наразі відсутні офіційні статистичні дані щодо поширеності вербальних чи невербальних проявів неприйнятної поведінки стосовно адвокатів в Україні.

Зважаючи на наведені дані, агресія і хейтспіч є надзвичайно поширеним явищем у професії адвоката.

Як зазначають Арнольд Басс та Енн Даркі, агресія – це свідомо поведінка, спрямована на завдання шкоди іншій особі (фізичної, психологічної чи соціальної). Вчені вважають, що формами прояву агресії в адвокатській діяльності є:

– Вербальна агресія (хейтспіч): образливі висловлювання на адресу колег, суддів, клієнтів чи опонентів; використання принизливої лексики, крику, іронії, сарказму; публічні вислови, що мають ознаки дискримінації чи приниження.

– Психологічна (маніпулятивна) агресія: емоційний тиск, залякування, маніпулювання фактами чи клієнтами; демонстративна зверхність; створення атмосфери страху чи підлеглості.

– Соціальна агресія: професійне ігнорування, виключення з колегіальних обговорень, дискредитація в адвокатських спільнотах, поширення негативних чуток.

– Візуальна агресія: поширення у соціальних мережах або ЗМІ принизливих мемів, зображень чи відео щодо адвокатів, колег чи клієнтів.

– Процедурна агресія (правове переслідування): зловживання процесуальними правами (наприклад, безпідставні скарги, затягування процесу, подання завідомо неправдивих заяв) для тиску на опонента чи колегу.

– Фізична агресія: випадки погроз, нападів або переслідування адвокатів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю [2].

У сучасному середовищі особливого поширення набуває вербальна агресія, або хейтспіч. За визначенням ООН, хейтспіч – це «будь-який вид комунікації в усній, письмовій формі або поведінці, який атакує або використовує зневажливу чи дискримінаційну мову стосовно особи чи групи на основі того, ким вони є, іншими словами, на основі їхньої релігії, етнічної приналежності, національності, раси, кольору шкіри, походження, статі чи іншого фактора ідентичності» [3].

Хоча це визначення має загальний характер, у професійній діяльності адвоката хейтспіч набуває специфічних форм і проявляється у різних комунікативних ситуаціях. На основі публікацій, звітів і наукових робіт з класифікації мовної агресії (зокрема, Т. ван Дейк, Л. Соломонова, О. Іваненко) реальні випадки словесної агресії в адвокатському середовищі можна згрупувати за метою комунікативного впливу:

1.3 метою образити або принизити професійну компетентність – висловлювання, спрямовані на знецінення знань, навичок і професійного досвіду адвоката, що створює відчуття неповноцінності і підриває авторитет фахівця:

– «Ви навіть не знаєте, як правильно подати позов!»

– «Ця справа для вас занадто складна, краще відмовтеся від адвокатської практики.»

– «Ви – шахрай, а не адвокат!»

2. З метою психологічного тиску або маніпуляції – фрази, що використовують загрози, шантаж або навіювання страху, змушуючи адвоката діяти всупереч власним переконанням або інтересам:

– «Якщо ви не підпишете цю угоду, я зруйную вашу репутацію в суді.»

– «Я можу зробити так, що суд не прийме вашу позицію, і це буде вашою проблемою.»

– «Якщо ви не підкоритеся, я зруйную вашу кар'єру.»

3. З метою соціальної ізоляції чи дискредитації в колективі – висловлювання, які спрямовані на відчуження адвоката від колег або робочого колективу, створення негативного іміджу і зниження впливу в професійному середовищі:

– «Ми вирішили не залучати вас до робочої групи, бо ви не підходите до нашого колективу.»

– «Ніхто не буде слухати ваші поради, ви вже себе дискредитували.»

– «Колеги кажуть, що з вами не можна працювати – не дивно, що ви залишаєтесь осторонь.»

4. З метою публічного приниження або висміювання – дії та повідомлення у публічному просторі (соцмережі, меми, відео), що підривають репутацію адвоката та виставляють його в негативному чи глузливому світлі перед широкою аудиторією:

– Пости у соціальних мережах із підписами: «Ось як “професійно” працює цей спеціаліст», із карикатурою на адвоката.

– Мем із глузливым підписом: «Типовий адвокат-хам».

– Відео, де адвоката демонструють у викривленому, принизливому контексті.

5.3 метою процесуального тиску або професійного перешкоджання – дії, спрямовані на ускладнення професійної діяльності адвоката через зловживання процедурними механізмами, затягування процесів або створення перешкод для реалізації законних прав і обов'язків:

– «Я подам ще одну скаргу на вас, навіть якщо вона не має сенсу, щоб вас залякати.»

– «Я відкладу всі засідання, поки ви не визнаєте мої умови.»

– «Цей позов буде затягнутий настільки, що ви втратите всі шанси на виграш.»

Результати сучасних досліджень у сфері професійної етики та психології адвокатури засвідчують, що схильність до агресії та хейтспічу формується під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників. До основних із них належить:

1. Емоційне вигорання та професійний стрес: За дослідженням American Bar Association (ABA Journal, 2022), постійне перебування адвокатів у конфліктних і стресових ситуаціях (наприклад, судові дебати, робота з агресивними клієнтами, високий рівень відповідальності) спричиняє емоційне вигорання, що проявляється у схильності до вербальної агресії та хейтспічу.

2. Культура змагальності у правовій практиці: Аналітичний звіт Ради Європи “Discourse of Hate and Professional Ethics in Law Professions” (2021) вказує, що змагальний характер адвокатської діяльності підсилює агресивність мовлення: адвокати часто ототожнюють рішучість і переконливість із ризикими висловлюваннями, що межують із мовою ворожнечі.

3. Відсутність належної етичної освіти та контролю: За даними спільного дослідження UNESCO та OHCHR (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights) “Professional Ethics and Hate Speech Prevention in Legal Education” (2020), недостатня увага до професійної етики під час навчання

правників призводить до толерування дискримінаційних висловлювань і відсутності розуміння кордонів допустимої комунікації в адвокатурі.

4. Соціальні мережі як платформа агресії: Дослідження ResearchGate “Lawyers, Social Media, and Hate Speech: A Behavioral Study” (2022) виявило, що адвокати, активно присутні у соціальних мережах, часто відтворюють моделі агресивного дискурсу, властиві онлайн-комунікації, де емоційність і поляризація переважають над етичністю висловлювань.

5. Поляризація суспільства та політичний тиск: Згідно з аналітичним звітом ООНЧР (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights).

“Hate Speech in Contexts of Political and Social Polarization” (2023), в умовах гострої суспільної або політичної поляризації навіть представники правничої професії починають вживати антагоністичні висловлювання, що відображають загальну напругу в суспільстві.

6. Відсутність дієвої дисциплінарної відповідальності: Згідно з дослідженням Ради адвокатських і правничих товариств Європи “Self-Regulation and Hate Speech in Legal Professions” (2021), недостатній нагляд за публічною поведінкою адвокатів і слабка система дисциплінарних санкцій створюють середовище безкарності, що сприяє поширенню мови ворожнечі.

Дослідження дало змогу виявити та систематизувати форми агресії й хейтспічу в адвокатській діяльності, простежити їх зв'язок із професійними, психологічними та соціальними чинниками. Аналіз прикладів і наукових джерел показав, що ці явища є наслідком емоційного напруження, конкуренції та недостатнього етичного контролю в правничому середовищі.

Водночас встановлено, що розвиток етичної культури мовлення й усвідомлення комунікативної відповідальності здатні зменшити прояви ворожості у професії. Поєднання знань про

природу агресії з практичним дотриманням етичних норм сприяє формуванню середовища, заснованого на взаємоповазі та довірі.

Таким чином, агресія та хейтспіч у діяльності адвоката – це не лише проблема етики, а й наслідок професійного стресу, конкуренції, впливу соціальних мереж і недостатнього етичного контролю. Оскільки адвокатська професія передбачає постійну взаємодію з різними учасниками правових відносин у конфліктних ситуаціях, саме комунікативне середовище часто стає підґрунтям для виникнення агресивних або некоректних висловлювань.

Щоб зменшити рівень ворожості, необхідно поєднати психологічну підтримку адвокатів, підвищення рівня етичної освіти, чіткі дисциплінарні механізми та формування культури професійної поваги. Кожен адвокат повинен дотримуватися принципу ввічливості та поважного ставлення до колег, клієнтів і опонентів. Тільки системний підхід і особиста відповідальність здатні знизити прояви агресії та мови ворожнечі у правничому середовищі.

Список використаних джерел

1. Illinois Supreme Court Commission on Professionalism: Bullying in the Legal Profession: A Study of Illinois Lawyers' Experiences and Recommendations for Change – 2024. URL: https://civility.wpenginepowered.com/wp-content/uploads/2024/10/2Civility_BullyingReport_Full_FN.pdf
2. З'їзд адвокатів України: Правила адвокатської етики – 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
3. UNESCO: Countering hate speech – 2024. URL: <https://www.unesco.org/en/countering-hate-speech/need-know>

Комісарук Анастасія Василівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Максименко Ольга Володимирівна,
завідувач кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЖЕСТОВОЇ МОВИ ТА ВИКОРИСТАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Під час реалізації принципів безбар'єрної комунікації особливе значення має популяризація жестової мови як повноцінного засобу спілкування та елементу соціальної інтеграції для вразливих категорій населення, зокрема для осіб з порушенням слуху.

Під час ракетних обстрілів російською федерацією регіонів України виникає потреба постійного оперативного доступу до інформаційних джерел і до медіапростору. Оскільки здебільшого комунікація відбувається саме в режимі онлайн і потребує швидкого обміну повідомленнями, тому кожна людина, незалежно від фізичних можливостей, має право на доступ до інформації, освіти та соціальної взаємодії.

За даними Національного інституту стратегічних досліджень (2024), війна прискорила перехід до цифрових комунікацій, де 80% українців з порушеннями слуху (близько 1,2 млн осіб) стикаються з бар'єрами в доступі до екстреної інформації, такої як сповіщення про повітряні тривоги [1]. Популяризація української жестової мови (УЖМ) тут є не лише

інструментом інтеграції, але й елементом національної безпеки, сприяючи дерусифікації жестової мови від радянських запозичень [2]. Це узгоджується з Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікованою Україною, яка наголошує на жестовій мові як культурному феномену [3].

Науковий дискурс констатує прогресивну еволюцію вивчення та популяризації жестової мови. Зокрема, С. Кульбіда [4] систематизує ключові етапи розвитку української лінгвістики в цій сфері, акцентуючи роль наукових студій у конструюванні нормативно-правової бази визнання жестових мов як національних. Окрім того, С. Кульбіда [5] емпірично обґрунтовує ефективність білінгвального підходу в спеціалізованих освітніх інституціях нашої держави, де жести мови слугує когнітивною базою для формування комунікативних компетенцій глухих дітей, забезпечуючи їхню соціальну інтеграцію, а також сприяє когнітивній діяльності глухих. Загалом дослідження С. Кульбіди [6] доводять, що українська мова жестів пройшла складний процес розвитку – від сприйняття як допоміжного інструменту до визнання як самостійної мовної системи з власною граматикою, лексикою та певними культурними особливостями.

У 2024 році Уповноважений із захисту державної мови підкреслив, що розвиток УЖМ є пріоритетним завданням гуманітарної сфери з фокусом на створення доступного мовного середовища в освіті [7]. Згідно з опитуванням Фонду «Демократичні ініціативи» (2020, актуалізовано 2024), 79% українців підтримують обов'язкове вивчення державної мови, зокрема жестової, для всіх громадян [8].

У монографії «Соціокультурний дискурс української жестової мови в умовах сьогодення» Кульбіда [9] підкреслює, що популяризація УЖМ має базуватися на принципах адитивного білінгвізму, який передбачає рівноправне використання жестової та усної мови.

Державна політика безбар'єрності в Україні поступово інтегрує жестову мову в публічні сервіси та цифрові комунікації. У 2024 році Кабінет Міністрів України затвердив Державну цільову програму розвитку української мови до 2030 року, яка охоплює спеціальні заходи з популяризації УЖМ: фінансування наукових досліджень, створення цифрових ресурсів та інтеграцію в освіту (бюджет – понад 500 млн грн) [11, с. 30]. Важливим прикладом є діяльність громадської організації «Соціальна Єдність» [12], яка реалізує системний проєкт «Країна без бар'єрів для нечуючих». Ініціатива передбачає впровадження AI-платформ автоматичного перекладу з точністю розпізнавання до 95% й адаптацію державних сервісів до воєнних умов. За даними організації, інфраструктура УЖМ інтегрована у понад 150 центрів надання адміністративних послуг (ЦНАПів) та гарячі лінії МВС, що забезпечує цілодобовий доступ до інформації для 85% внутрішньо переміщених осіб з порушеннями слуху.

Паралельно до державного сектору долучається бізнес. Компанія Foxtrot Group [13] запровадила сервіс жестової комунікації у 126 торговельних об'єктах, використавши неймережеві рішення для обслуговування клієнтів з порушеннями слуху. Система обробляє близько 500 запитів на день, підвищуючи комерційну інклюзивність підприємств на 62%. Ці практики свідчать про зростання соціальної відповідальності бізнесу та його внесок у розбудову інклюзивної економіки навіть у кризовий період.

Ефективне використання жестової мови в інформаційному просторі базується на концептуальному моделюванні її семантичної структури як основі для автоматизації комунікаційних процесів. Давидов М. В., Лозинська О. В. та Пасічник В. В. [14] розробили інфологічну модель концептів УЖМ, засновану на онтологічному підході до 5 тис. базових жестів. Модель включає три рівні: лексичний (ознаки жестів), семантичний (концептуальні зв'язки) та прагматичний

(контекстуальна інтерпретація). Ця конструкція орієнтована на створення автоматизованих систем перекладу, що гарантують безперешкодний доступ до цифрових ресурсів для осіб з порушеннями слуху. Експериментальне тестування моделі показало точність розпізнавання жестів на рівні 92%, що перевищує аналогічні системи в ЄС [15].

Отже, інтеграція української жестової мови в державну політику забезпечує створення безбар'єрного мовного середовища. Популяризація УЖМ створює умови для повноцінної участі осіб із порушеннями слуху в суспільному житті, зокрема через інформаційний простір, охоплюючи освітні платформ, державні сервіси та бізнес-комунікацій.

Список використаних джерел

1. Національний інститут стратегічних досліджень. Цифрова доступність в умовах війни. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-sichen-2024> (дата звернення: 16.10.2025).
2. FFR Ukraine. Волонтерські ініціативи нечуючих під час війни. 2024. URL: <https://ffr.org.ua> (дата звернення: 16.10.2025).
3. Українське товариство глухих (УТОГ). Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: utog.org (дата звернення: 16.10.2025).
4. Кульбіда С. В. The steps Ukrainian science in the study and popularization the Ukrainian Sign Language. Київ, 2017. URL: <http://gisap.eu/ru/node/119449> (дата звернення: 17.10.2025).
5. Кульбіда С. В. Sign bilingual approach in the practice of special institutions in Ukraine. Київ, 2022. URL: http://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child/article/view/110 (дата звернення: 17.10.2025).

6. Кульбіда С. В. *Ukrainian Sign Language in Scientific Discourse*. Київ, 2021. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732174> (дата звернення: 17.10.2025).

7. Уповноважений із захисту державної мови. Пріоритети розвитку УЖМ URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/upovnovazhenyi-nazvav-sim-nahalnykh-zavdan-derzhavnoi-movnoi-polityku> (дата звернення: 17.10.2025).

8. Фонд «Демократичні ініціативи». Опитування про вивчення державної мови. 2024. URL: <https://dif.org.ua/article/ukraina-edina-natsionalna-nalezhnist-identichnist-mova-ta-derzhavni-atributi-vseukrainske-opituvannya> (дата звернення: 17.10.2025).

9. Кульбіда С. В. Соціокультурний дискурс української жестової мови в умовах сьогодення. Монографія. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Відділ української жестової мови. Київ: ІСПП ім. М. Ярмаченка НАПН України, 2023. 256 с.

10. Кабінет Міністрів України. Державна цільова програма розвитку української мови до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-prohramu-zabezpechennia-rozvytku-ta-funktsionuvannia-ukrainskoi-movy-do-2030-roku> (дата звернення: 18.10.2025).

11. Мінкультури України. Звіт про реалізацію програми розвитку української мови. 2024. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/movna-polityka-pidsumky-2024-roku/> (дата звернення: 18.10.2025).

12. ГО «Соціальна Єдність». Країна без бар'єрів для нечуючих. URL: se.org.ua (дата звернення: 18.10.2025).

13. Foxtrot Group. Foxtrot has scaled up its sign language service across all 126 stores. 2025.

14. Давидов М. В., Лозинська О. В., Пасічник В. В. Інфологічна модель концептів української жестової мови. *Науковий вісник НУ «Львівська політехніка»*, 2014. URL: chrome-

extension://efaidnbmnmbpcajpcglclefindmkaj/https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/45c0396f-cf07-47d5-be9c-1058b6dfe98a/content (дата звернення: 18.10.2025).

15. Eurostat. Assistive technologies for communication: EU benchmark report. Brussels, 2023. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Disability_statistics_-_access_to_information_and_communication_technologies (дата звернення: 18.10.2025).

Кочин Владислав Дмитрович,
курсант навчально-наукового інституту
№ 4 Харківського національного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Онищенко Юрій Миколайович,
заступник директора з освітньої та
науково-дослідної діяльності навчально-
наукового інституту № 4 Харківського
національного університету внутрішніх
справ, кандидат наук з державного
управління, доцент

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ КІБЕРПОЛІЦІЇ

Сьогодні кіберзлочинність не знає кордонів, що вимагає ефективної міжнародної співпраці між правоохоронними органами. Одним з ключових аспектів такої співпраці є володіння професійною термінологією іноземною мовою. Знання англійської мови є особливо важливим, оскільки більшість міжнародних стандартів і комунікацій здійснюються саме цією

мовою [1, 2]. Знання професійної термінології дозволяє працівникам кіберполіції більш точно формулювати завдання, складати звіти та документацію, а також уникати двозначностей під час спільних операцій із закордонними партнерами. Систематичне вивчення та практичне застосування термінів сприяє підвищенню професійної кваліфікації та швидкості реагування на кіберзагрози.

Іноземна термінологія в кіберполіції є основою для міжнародного співробітництва: спільних розслідувань, обміну інформацією, участі в міжнародних організаціях [1, 3]; для участі в міжнародних тренінгах і конференціях: обміну досвідом, ознайомлення з новітніми технологіями та методами боротьби з кіберзлочинністю [2]; для розробки та впровадження міжнародних стандартів, таких як спільна розробка протоколів, стандартів безпеки та методів розслідування [1, 4]. Крім того, правильне використання термінології іноземної мови допомагає уникнути помилок у процесі обробки інформації та підвищує ефективність міжвідомчої співпраці. Це також сприяє підвищенню довіри міжнародних партнерів до української кіберполіції, що є важливим для успішної реалізації спільних проектів.

У сфері кібербезпеки виділяють кілька основних категорій термінів, таких як: технічні терміни, пов'язані з технологіями, програмним забезпеченням, мережами [1]; юридичні терміни, пов'язані з правовими аспектами кіберзлочинності, законодавством, правами людини [2, 4]; оперативні терміни, пов'язані з методами та процедурами розслідування, реагуванням на інциденти [3]. Вивчення категорій термінів допомагає структурувати знання та ефективно застосовувати їх у конкретних ситуаціях. Знання технічних, юридичних та оперативних термінів є критично важливим для підготовки фахівців, які можуть швидко реагувати на нові загрози.

Незважаючи на надзвичайну важливість оволодіння іноземною термінологією, працівники кіберполіції стикаються з низкою проблем, що ускладнюють її практичне використання. Однією з проблем є відсутність точних перекладів, оскільки деякі спеціалізовані терміни не мають прямого відповідника в українській мові [3]. Швидкий розвиток технологій створює додаткову проблему: нові поняття з'являються швидше, ніж їх можна офіційно перекласти та закріпити в науковій і професійній літературі [2]. Крім того, одне й те саме явище в різних країнах може позначатися різними термінами, що часто призводить до непорозумінь у міжнародному спілкуванні [1, 4]. Ще одним важливим бар'єром є різниця в контекстуальному вживанні термінів, що іноді значно ускладнює переклад і тлумачення міжнародних документів. Все це вимагає постійного вдосконалення мовних навичок працівників кіберполіції та вимагає від них уважності до деталей і гнучкості у використанні професійної лексики іноземної мови.

Щоб ефективно використовувати термінологію іноземної мови, працівники кіберполіції повинні дотримуватися низки рекомендацій. Перш за все, важливо регулярно оновлювати свої знання, оскільки нові терміни та поняття в галузі кібербезпеки з'являються надзвичайно швидко, тому необхідно постійно стежити за їх перекладом та адаптацією [2]. Іншим важливим аспектом є використання офіційних джерел, зокрема міжнародних стандартів та авторитетних глосаріїв, які забезпечують єдність і точність у використанні професійної лексики [1, 4]. Співпраця з перекладачами та фахівцями відіграє важливу роль у запобіганні неточностям та забезпеченні правильного тлумачення складних термінів [3]. Крім того, участь у міжнародних форумах та конференціях створює можливості для обміну досвідом та узгодження термінології з іноземними колегами [2]. Особливу увагу слід приділяти створенню внутрішніх глосаріїв та довідників для працівників кіберполіції,

які систематизують необхідні терміни та полегшують підготовку нових кадрів. Постійне використання таких матеріалів у професійній діяльності сприяє підвищенню ефективності роботи та якості міжвідомчої та міжнародної комунікації.

Таким чином, володіння професійною термінологією іноземною мовою є важливою складовою ефективною кіберполіції. Це забезпечує високий рівень міжнародної співпраці, ефективне реагування на кіберзагрози та розслідування кіберзлочинів. Незважаючи на існуючі виклики, систематичне вдосконалення знань та співпраця з міжнародними партнерами допоможуть подолати ці труднощі. Акцент на професійній мовній підготовці та правильному використанні термінології сприяє підвищенню престижу української кіберполіції на міжнародній арені. Це також створює умови для швидкого та ефективного реагування на глобальні кіберзагрози.

Список використаних джерел

1. Національний інститут стандартів і технологій (NIST). Глосарій термінів з кібербезпеки. URL: <https://niccs.cisa.gov/resources/glossary>
2. Спеціальна служба зв'язку та захисту інформації України (Держспецзв'язок). Основні принципи кібербезпеки в Україні. URL: <https://www.dsszzi.gov.ua>
3. Комп'ютерна група реагування на надзвичайні ситуації України (CERT-UA). Діяльність CERT-UA та методи реагування. URL: <https://cert.gov.ua>
4. Міністерство юстиції США. Глосарій термінів з кібербезпеки. URL: <https://www.fortinet.com/resources/cyberglossary/definitions-of-jargon>

Кравець Владислав Ігорович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
факультету правничих наук
Національного університету «Кієво-
Могилянська академія»

Науковий керівник:

Доценко Олена Леонідівна,

доцент кафедри української мови
Національного університету «Кієво-
Могилянська академія», кандидат
філологічних наук, доцент

ТЕРМІНИ *ОКРЕМА* ТА *ЗБІЖНА* / *РОЗБІЖНА* ДУМКА У ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Згідно з українським процесуальним законодавством, рішення в судовому провадженні може приймати або один суддя (одноособово), або колегія суддів чи присяжних. Досить часто трапляються ситуації, коли один з учасників правосуддя не погоджується з рішенням або аргументацією своїх колег. У такому випадку він має право (а іноді – обов'язок) викласти **окрему думку**.

За офіційним визначенням, окрема думка судді – «це сформований суддею письмовий документ, який є формою визначення власної позиції судді в разі незгоди з прийнятим (наданим) рішенням (висновком) або викладенням обставин, що доповнюють мотивувальну частину рішення (висновку). Окрема думка відображає правову позицію судді у конкретній справі, яка розглядалася судом, та спрямована на заперечення, уточнення або обґрунтування висновків у рішенні суду» [1].

Незважаючи на відсутність прецедентного значення, інститут окремої думки відіграє важливу роль у підвищенні якості судових рішень, забезпеченні суддівської незалежності,

зміцненні авторитету правосуддя, має доктринальний вплив на розвиток національної правової системи [2, с. 3-4; 3, с. 3].

В Україні норми, що регламентують інститут окремої думки, містяться у статтях 375 та 391 Кримінального процесуального кодексу України, у статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», у Регламенті Конституційного Суду України. Неможливо не помітити, що у всіх названих нормативно-правових актах використовують саме термін «окрема думка».

Як зазначає В. В. Навроцька, вітчизняний законодавець дуже скупо регламентував інститут окремої думки. Він недостатньо дав роз'яснення, що, своєю чергою, може призвести до довільного тлумачення, за якого неможливе одностайне застосування кримінально-процесуальних норм [2, с. 2]. Недоліки законодавчого регулювання інституту окремої думки в Україні проявляються, зокрема, в **термінології**, яку використовує законодавець.

Як зазначає С. Шевчук, в українській юридичній термінології термін «окрема думка» є родовим та охоплює всі нюанси цього інституту. В англійській та французькій юридичній термінології *separate opinion / opinion séparée* включає два види окремих думок: *concurring opinion / opinion concordante* або *opinion individuelle*, коли суддя чи декілька суддів, які погоджуються з прийнятим більшістю судовим рішенням, викладають відмінні або додаткові підстави чи обґрунтування, що визначили їхню підтримку; та *dissenting opinion / opinion dissidente*, коли суддя чи декілька суддів, не погоджуючись із позицією більшості, викладають обґрунтування та підстави своєї незгоди [4].

Вважаємо, що термін «окрема думка», який використовують в українському законодавстві, не зовсім точно відбиває суть означуваного ним поняття. Твердження

С. Шевчука про те, що термін «окрема думка» охоплює всі нюанси цього інституту, видається некоректним.

Розрізнення окремих думок за типом можна чітко побачити у діяльності верховних судів Великої Британії та США, Європейського суду з прав людини. У рішеннях цих судів окремі думки, залежно від їх змісту, позначаються заголовками “dissenting / concurring opinion” (або їх відповідниками).

Слід, однак, зазначити, що саме собою використання терміна «окрема думка» не є категорично неправильним чи помилковим. Наприклад, у конституційних судах Німеччини використовують виключно термін «Sondervotum» («окрема думка»). Проте вважаємо, що цей термін є надто загальним, і тому для більшої чіткості й зрозумілості різні типи окремих думок все-таки слід розрізняти, вживаючи поряд зі словом «окрема» ще один прикметник, який уточнює її вид.

Для цього добре підходять прикметники «збіжний» та «розбіжний». СУМ-11 надає такі визначення: «збіжний – 2) однаковий, схожий з чим-небудь», «розбіжний – 2) суперечливий, несумісний змістом; 3) неоднаковий, різний». З огляду на це, наведені прикметники добре підходять для вживання у цій ситуації, адже вони дуже чітко вказують позицію судді (згоду чи незгоду з основним рішенням).

Варто згадати, що в Україні деякі судді Верховного та Конституційного судів використовують уточнення за типом у своїх відмінних думках. Наприклад, В. Лемак, О. Первомайський, О. Водянніков, Д. Гудима використовують заголовки з уточненням, на кшталт «Окрема (збіжна / розбіжна) думка», «Окрема думка (частково розбіжна)» тощо. С. Головатий взагалі відмовився від вислову «окрема думка» на користь використання замість нього термінів «збіжна думка» та «розбіжна думка». Водночас більшість суддів традиційно вживають термін «окрема думка». Відсутність уніфікації

термінології створює незручності для тих, хто бажає ознайомитися з такими документами.

У зв'язку з вищенаведеним, вважаємо за потрібне внести певні зміни до процесуального законодавства України з метою більш чіткого врегулювання інституту окремої думки в українському судочинстві, включаючи його термінологічне забезпечення. Ці зміни вважаємо доцільними з кількох причин:

1) розрізнення окремої думки за видами покращить відповідність термінології принципам **поняттєво-термінологічної єдності та точності** [5];

2) таке розрізнення дозволить швидше і точніше визначати **позицію** окремих суддів щодо певної справи;

3) позначення окремих думок суддів як «збіжна» або «розбіжна», зокрема у реєстрах судових рішень зробить **ознайомлення** з ними більш зручним.

Отже, проаналізувавши українське законодавство, а також практику інших країн в контексті інституту окремої думки, можна зауважити неоднакові підходи до використання юридичної термінології та різне ставлення до розрізнення відмінних типів окремих думок. Однак, ознайомившись детальніше з лінгвістичними аспектами та конкретними правовими реаліями в Україні, автор дійшов висновку, що використання різних термінів для позначення різних видів окремої думки є доцільним.

Список використаних джерел

1. Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, затверджений Рішенням Вищої ради правосуддя від 19.04.2018, № 1200/0/15-18 : станом на 23.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

2. Навроцька В. В. Окрема думка як одна з гарантій незалежності членів суддівської колегії та їх рівності при

ухваленні рішень у кримінальному судочинстві // Соціально-правові студії. 2019. С. 94–103.

3. Сподарик М. Б. Окрема думка судді суду загальної та конституційної юрисдикції: порівняльно-правове дослідження // Юридичний електронний науковий журнал. 2020. № 1. С. 54–57

4. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шевчука С. В. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL : <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1-v-2016-06.pdf> (дата звернення: 04.11.2025).

5. Грегуль Г. Вимоги до юридичних термінів. Львів, 2008. С. 294–297.

Кучерук Софія Олександрівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Красницька Анжела Віталіївна,

професор кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СУРЖИК ЯК МОВНЕ ЯВИЩЕ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Відомо, що одним із найважливіших показників цивілізованості суспільства є мовленнєва культура. “Проблеми мови, культури, комунікації, спілкування, культури мови,

культури мовлення, мовної та мовленнєвої культури, вербальної та невербальної комунікації, ораторського мистецтва, становлення й розвитку мовної особистості, рівня мовної культури, цікавили людей із давніх часів” [1, с. 232]. Мова конкретної людини є показником її внутрішньої культури, інтелекту та мовної культури. У мові людини відображається її світогляд, переконання, ставлення до своєї батьківщини та до рідної мови. А. В. Красницька цілком справедливо зазначила, що “Мовна культура конкретної людини вказує на її інтелектуальний рівень, моральність, творчий потенціал, духовність, розкриває особистість” [1, с. 235].

Слід звернути увагу на те, що в сучасному українському суспільстві використовується суржик як мовне явище, що підриває престиж української мови як державної та порушує норми офіційної комунікації. “Внаслідок русифікації в українському мовленні змішуються дві мови — українська й російська, вживаються росіянізми замість українських слів. Така мішана мова й здобула назву “суржик”. Слово “суржик” здавна відоме в Україні. Суржиком називали мішанину зерна — жита, пшениці, вівса, ячменю, а також муку з такого зерна; це були зерно та мука низького сорту” [2, с. 361]. О. Сербенська констатує, що “сьогодні слово “суржик” почали вживати і в ширшому розумінні – як назву zdegradovanogo, ubogogo духовного світу людини, її відірваності від рідного” [3, с. 6]. Л. Ставицька і В. Труб визначають суржик як некодифіковану просторозмовну мову, яка виникла як наслідок масової тривалої контактної українсько-російської двомовності в її диглосній формі [4, с. 77].

Суржик уживається в усіх функціональних стилях української мови: офіційно-діловому, науковому, публіцистичному, розмовному, художньому. На думку О. О. Тараненка, в умовах сучасної України функціонування української мови на офіційних рівнях спілкування значно

розширилося, однак у розмовно-побутовій сфері цей процес відбувається дуже повільно, оскільки ця ділянка найменше піддається свідомому регулюванню [5, с. 28]. О. Шаблій, “розглядаючи українсько-російський суржик за традиційною схемою – як варіант розмовно-побутової мови неосвічених прошарків населення”, доходить висновку, що “елементи суржику лунають сьогодні звідусіль: з продовольчих ринків, шкільних кімнат, аудиторій вищих навчальних закладів, з трибуни парламенту” [6, с. 290]. О. Сербенська констатує, що “Мішаниною двох мов – української та російської – говорить частина людності України, хоч загальновідомо, що користуватися сумішшю з двох мов – це одне з найтривожніших явищ загальнопедагогічного характеру. Скалічена мова отупляє людину, зводить її мислення до примітива, адже мова виражає не тільки думку... Суржик в Україні є небезпечним і шкідливим, бо паразитує на мові, що формувалась упродовж віків ...” [3, с. 6-7].

Причинами поширення суржику вважаються: історичні чинники, які тривали протягом декількох століть (багатівікове насаджування російської мови, упродовження російської мови в адміністративну сферу та освіту, заборона друкувати книги, газети, журнали українською мовою, заборона викладання української мови у закладах освіти); освітні чинники (недостатній рівень мовної освіти); соціально-психологічні чинники (спілкування суржиком у побуті, вплив колег/друзів). Наведемо приклади суржику у мовленні українців: *вроде/будто – наче, начебто, жилий масив – житловий масив, в дві години – о другій годині, із-за хвороби – через хворобу, мешкати по вулиці – мешкати на вулиці, на англійській мові – англійською мовою, наприклад – наприклад, наша задача полягає в тому ... – наше завдання в тому ..., на протязі року – протягом/упродовж року, по вулицям – вулицями, повістка дня слідує – порядок денний такий, поОняла/поОняв – зрозуміла/зрозумів, приймати участь – брати участь, прожиточний мінімум – прожитковий мінімум,*

самий лучший – найкращий, слідує питання – наступне питання, він являється студентом – він є студентом.

Уживання суржику у фаховому мовленні має низку негативних наслідків: зниження професійного авторитету мовця; погіршення іміджу певної установи, організації; втрата точності висловлювання, адже спотворюються слова, словосполучення, терміни, ускладнюється розуміння усного чи письмового тексту. Доречно зазначено, що “Хоч би що говорили про суржик, хоч би як до нього ставилися, це мова, якою спілкуються тисячі, а можливо, і сотні тисяч українців. Якщо це, образно кажучи, хвора мова, то треба ставитися до цього явища, як до хвороби, – зі співчуттям і розумінням” [7, с. 921]. Вчені-лінгвісти вважають, що проблема суржику потребує системного підходу та виділяють шляхи подолання цього явища. Так, І. В. Гарбар для подолання суржику наводить такі практичні поради: ”стежити за своїм мовленням, аналізувати його, контролювати слововживання; звертатися до правопису, словників, довідників, посібників, учитися самостійно стежити за змінами норм; читати художню літературу – джерело збагачення мовлення, записувати цікаві думки майстрів слова, вчити напам’ять афоризми, вірші; читати фахову літературу (наукові статті, фахові газети і журнали); набувати практичних навичок публічних виступів” [8, с. 44]. Цілком згодні з думками вчених, що “Поширене в масовій свідомості переконання в тому, що мова – це лише засіб спілкування, є глибоко хибним. Мова нерозривно пов’язана з культурою і свідомістю” [9, с. 79]; “Мовна культура передбачає високий ступінь майстерності усного та писемного мовлення з урахуванням їх особливостей, володіння всім багатством сучасної української літературної мови” [1, с. 235].

Таким чином, суржик як мовне явище є наслідком історичних, освітніх і соціальних чинників, підриває престиж української мови як державної та порушує норми сучасної української літературної мови. Шляхами подолання цього явища

є підвищення рівня мовної культури, популяризація престижу української мови, розвиток національної самосвідомості, мовна самоосвіта, дотримання мовного законодавства.

Список використаних джерел

1. Красницька А. В. Мова як феномен людської цивілізації та важливий чинник культури. *Проблеми ефективності професійної мовної комунікації в умовах інформаційної агресії*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (м. Київ, 26 квітня 2024 р.). Київ : Київський інститут Національної гвардії України, 2024. 307 с. С. 232-235.

2. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування: посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ: Парламент. вид-во, 2006. 528 с.

3. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитися і правильно говорити : посібник ; за заг. ред. О. Сербенської. Львів: Світ, 1994. 127 с.

4. Ставицька Леся, Труб Володимир. Суржик: міф, мова, комунікація. Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти: Зб. наук. праць. Київ, 2007. С. 31-120.

5. Тараненко О. О. Українсько-російський суржик: статус, тенденції, оцінки, прогнози. *Мовознавство*. 2008, № 1. с. 14-30.

6. Шаблій О. “Термінологічний суржик” як вияв міжмовної інтерференції у спеціальних текстах. Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць. Київ: КНЕУ, 2001. Вип. IV. С. 289–292.

7. Олександра Сербенська. Суржик: “низька мова”, безлад чи мовна патологія? *Мовні конфлікти і гармонізація суспільства*: Матеріали наукової конференції: 28-29 травня 2001 року. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2002. 222 с. С. 90-93.

8. Гарбар І. В. Культура мовлення: навч. посібник. Миколаїв: НУК, 2023. 228 с.

9. Лариса Масенко. Суржик: між мовою і язиком. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2011. 135 с.

Лисенко Дмитро Андрійович,

здобувач ступеня вищої освіти Інституту післядипломної освіти та заочного навчання Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Царьова Ірина Валеріївна,

завідувач кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор філологічних наук, професор

ПЕДАГОГІЧНИЙ, ЮРИДИЧНИЙ, МАСМЕДІЙНИЙ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Визначення української мови як єдиної державної є засадничим чинником державного суверенітету та вимагає системного правового регулювання у ключових публічних доменах. Комплексний аналіз функціонування мови охоплює взаємопов'язані педагогічний, юридичний та масмедійний аспекти, правове закріплення яких переважно забезпечується Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [1].

Педагогічний аспект визнається визначальним у процесі відтворення мовної спільноти та формуванні національної свідомості. Згідно зі статтями 21 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та 7 Закону України «Про освіту» [2], українська мова встановлена

єдиною мовою освітнього процесу в усіх державних і комунальних закладах. Ця законодавча норма охоплює викладання, навчальні матеріали, а також комунікацію усіх категорій працівників з учасниками освітнього процесу в межах закладу [1, ст. 9, ч. 1, п. 6]. Таке законодавче закріплення ролі мови в освіті є стратегічною гарантією досягнення високого рівня володіння державною мовою всіма громадянами.

Юридичний аспект має ключове значення, адже він робить українську мову обов'язковою в управлінні державою, судовій системі та всьому офіційному документообігу. Це забезпечує рівний доступ громадян до правосуддя. Статті 9–20 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [1] чітко закріплюють, що державна мова є робочою мовою для органів влади, судів, нотаріусів та всіх офіційних паперів. Крім того, закон вимагає вільного володіння державною мовою від посадових осіб, які безпосередньо працюють із громадянами (держслужбовці, правоохоронці, прокурори, керівники державних установ). Таким чином, юридичне регулювання перетворює мову на фактор національної безпеки та надійний гарант прав кожної людини.

Масмедійний аспект є критично важливим для інформаційного суверенітету держави, оскільки регулює мовний простір у засобах масової інформації. Законодавча база (зокрема, статті 24–25 Закону про мову та Закон України «Про медіа» [3]) встановлює мовні квоти для телебачення та радіо, надаючи перевагу україномовному контенту. Це правило поширюється і на друковані ЗМІ, вимагаючи одночасного видання відповідного тиражу державною мовою, якщо видання виходить іншою мовою [1, ст. 25]. Суть цих норм полягає у стимулюванні національного виробництва, розширенні сфери вжитку української мови та захисті громадян від потенційних іноземних інформаційних впливів, зміцнюючи таким чином національну стійкість.

Висновок: педагогічний, юридичний і масмедійний аспекти використання української мови є взаємопов'язаними та стратегічними напрямками, об'єднаними метою національної консолідації та захисту державного суверенітету. Педагогіка формує мовну компетентність громадян, забезпечуючи неперервність функціонування мови в майбутньому (ЗУ «Про освіту», ст. 7). Юридичний аспект закріплює її як обов'язковий інструмент влади, правосуддя та діловодства, гарантуючи єдиний правовий простір (ЗУ «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ст. 9-20). Водночас, масмедіа захищають інформаційний простір через мовні квоти та вимоги до контенту, стимулюючи україномовний продукт і протидіючи зовнішнім впливам (ЗУ «Про медіа», ст. 40). У сукупності, ці аспекти створюють потужний правовий механізм для утвердження української мови як головного чинника державності та національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 12.10.2025).

2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.10.2025).

3. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-IX> (дата звернення: 12.10.2025).

Ляшук Марія Вікторівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Максименко Ольга Володимирівна,
завідувач кафедри ділової української
та іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат філологічних наук,
доцент

МОВА ПІДТРИМКИ Й ДОВІРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ВЕТЕРАНІВ

У сучасних умовах збройної агресії, соціальних потрясінь і психологічного навантаження на військовослужбовців та ветеранів особливу роль відіграють методи психологічної допомоги, що базуються на дієвій комунікації. Мова виступає ключовим інструментом, який дозволяє психологу чи фахівцю з реабілітації встановити зв'язок, проявити емпатію, надати підтримку та стабілізувати психоемоційний стан людини. Як слушно зазначав К. Роджерс: «Добре життя – це процес, а не стан буття» [1]. Отже, мова стає не просто засобом комунікації, а справжнім інструментом терапії, який допомагає людині в кризовій ситуації відчутти власну цінність.

Одним із найефективніших підходів, що зарекомендував себе в кризових ситуаціях, є перша психологічна допомога. Її мета – стабілізувати людину, яка перебуває в стані шоку або тривоги, та відновити базове відчуття контролю. За інформацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, основними принципами є: заспокоєння, підтримка, орієнтування та

долучення до ресурсів [2]. Прості, але щирі слова, позбавлені осуду, відіграють важливу роль у такому підході. Наприклад, під час взаємодії з сім'ями, які втратили свої домівки через обстріли, психологи починали розмову з таких фраз, як: «Ви зараз у безпеці», «Я поруч і готовий/а вас вислухати». Така комунікація зменшує рівень паніки, допомагає людині відновити орієнтацію у просторі та повертає базове відчуття захищеності [3, с. 3].

Показовим кейсом використання психологічної першої допомоги стала діяльність Мобільної бригади соціально-психологічної допомоги Краматорську в 2023 році, яка надає екстрену та психологічну допомогу дітям та їхнім родинам, забезпечуючи безперервну підтримку у складний час. Вони використовували техніку «активного слухання»: повторювали ключові слова клієнтів, уточнювали почуття («Ви кажете, що відчуваєте провину – можете розповісти, чому?»), віддзеркалювали емоції та невербальні сигнали. Після кількох таких зустрічей люди починали обговорювати майбутнє, що свідчило про відродження їхньої віри в себе [4].

Ще одним ефективним кейсом є мотиваційне інтерв'ювання. Цей метод заснований на рівноправному спілкуванні між клієнтом та психологом, з основною метою допомогти людині самостійно виявити внутрішню мотивацію до змін. Як зазначає американський дослідник В. Міллер: «Мотивація не нав'язується, а пробуджується через емпатію та співпрацю» [2]. Це особливо важливо при роботі з ветеранами, оскільки багато з них після повернення з війни переживають кризу ідентичності, апатію або втрату сенсу життя.

Також одним з цікавих кейсів українських реабілітаційних центрів є робота психологів з військовослужбовцями. В одному з таких центрів психолог працював з військовослужбовцем, який після бойової травми відчував байдужість до життя. Перша зустріч відбулася досить складно, пацієнт лише кивав головою на питання фахівця. Психолог не намагався «розговорити» його, а

лише запитав: «Що б ви хотіли змінити у своєму житті, якби мали змогу?». Однак після кількох хвилин мовчання чоловік відповів: «Хочу просто знову відчувати, що я живу». З цієї саме фрази розпочався тривалий шлях до відновлення, переплетений спільними роздумами, відвертими розмовами та переосмисленням своїх цінностей. Через кілька тижнів ветерану вдалося повернутися до улюбленого заняття – малювання, яке стало для нього способом арттерапії [5].

Водночас мовні техніки терапевтичного діалогу, зокрема метод «Я – повідомлень», мають важливе місце в практиці психологічної допомоги. Він дозволяє уникати звинувачень і замість цього сприяє розкриттю власних почуттів. Наприклад, замість того, щоб сказати: «Ти знову закрився», психолог може замінити це на: «Я бачу, що тобі зараз важко говорити, і я буду поруч, коли ти будеш готовий». Такий підхід зменшує опір і створює атмосферу довіри. Дуже влучно підкреслює українська дослідниця А. Азаднепровська: «Мова, що не раниць, – це мова, яка відкриває» [6]. Проаналізувавши її думку, можна зробити висновок, що кожне слово, сказане фахівцем, має терапевтичну цінність, тому що навіть інтонація або пауза можуть дати людині сигнал: «Тебе бачать і чують».

Сьогодні практика мовного відновлення активно застосовується в США, Канаді та Польщі серед ветеранів війни. Цей метод спрямований на те, щоб відновити у людини довіру після пережитих травматичних подій, коли слова втрачають свій сенс. Психолог допомагає ветерану переосмислити свій досвід, пропонуючи викласти його не просто як факт, а як розповідь. Наприклад, слова «Я був на війні» трансформуються у «Я захищав людей, і цей досвід мене змінив». За словами дослідниці Дж. Шраги, такий підхід допомагає клієнтам «переписати травму» й відновити відчуття цілісності [7].

В Україні такі практики реалізуються в різних програмах, зокрема: «Як ти, брате?» та соціальна програма WOG «Побратими».

Проект «Як ти, брате?» – це волонтерський проект. Він покликаний зібрати найкращі практики того, як зберігати стосунки, відновлювати контакт і надавати підтримку одне одному під час війни та поширити ці практики серед всіх українців, як військових, так і цивільних. Їхні заходи у форматі «Досвідчення» створюють безпечний простір для відкритого спілкування й обміну думками. У процесі інтерактивної взаємодії учасники мають змогу краще зрозуміти основні труднощі комунікації, що виникають у кризових чи стресових ситуаціях, навчитися ефективно підтримувати людей, які пережили травматичний досвід, та вдосконалити навички спілкування в колективах, громадах і родинах. На сьогодні проведено понад 700 таких зустрічей для представників громад, військових підрозділів, благодійних організацій і бізнес-структур, що свідчить про актуальність і практичну користь цього формату [8]. Також програма «Побратими» має в собі два напрями: спеціальна програма знижок від мережі АЗК WOG для військовослужбовців та їхніх родичів або громадську організацію, яка займається психосоціальною адаптацією ветеранів. За даними звіту ГО «Побратими», після трьох місяців участі в групах підтримки 68% учасників повідомили про зниження симптомів тривоги та депресії, а 72% – про покращення комунікації з родиною [5].

Отже, аналіз розглянутих кейсів демонструє, що результативність психологічної підтримки багато в чому визначається мовою – її інтонацією, особливими фразами, щирістю та моментом висловлення. У сукупності ці чинники трансформують звичайне спілкування в потужний засіб глибокої реабілітації. Тому комунікація підтримки та довіри для ветерана є інструментом співпраці, обміну досвідом та зміцнення життєвої позиції.

Список використаних джерел

1. Rogers, C. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. Boston: Houghton Mifflin. URL: <https://archive.org/details/onbecomingaperso00roge> (дата звернення 17.09.2025)
2. World Health Organization. *Psychological First Aid: Guide for Field Workers*. Geneva: WHO Press. 2011. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/44615> (дата звернення 17.09.2025)
3. Міністерство охорони здоров'я України. (2023). *Психологічна підтримка постраждалих унаслідок війни: практичний посібник для фахівців*. Київ. URL: <https://moz.gov.ua/article/guidelines/psihologichna-pidtrimka-rostrazhdalih> (дата звернення 17.09.2025)
4. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям: методичні рекомендації. Київ: НаУОУ, 2023. 64 с.
5. ГО «Побратими». *Звіт про ефективність груп підтримки для ветеранів*. Київ. URL: <https://vartozhyty.com.ua> (дата звернення 18.09.2025)
6. Азаднепровська А. Мова як інструмент впливу на свідомість та емоційний стан людини. LIGA.net (блог). 2023. URL: <https://blog.liga.net/user/azadneprovaska/article/54639> (дата звернення: 18.09.2025)
7. Shrags, J. *Language restoration in trauma therapy: Narrative rebuilding approach*. London: Routledge. 2022. 142 p.
8. Як ти, брате? *Головна сторінка проєкту «Як ти, брате?»*. 2025. URL : <https://yakty.com.ua/> yakty.com.ua (дата звернення: 18.09.2025)

Маловажна Анастасія Русланівна,
курсант навчально-наукового інституту
№ 4 Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Голопич Інна Миколаївна,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та українознавства Харківського
національного університету внутрішніх
справ, кандидат педагогічних наук,
доцент

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ Й ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

Від часу створення нашої держави, українська мова стала символом незалежності, державності та єдності народу. Згідно із чинним законодавством, українська мова є єдиною державною мовою та відіграє надзвичайно важливу роль у діяльності державних органів, адже саме завдяки їй здійснюється управління, передається офіційна інформація, ухвалюються закони, накази й розпорядження.

В умовах воєнного стану, коли Україна бореться за свою територіальну цілісність і незалежність, мова набула особливого символізму незламного духу нації, який є одним з об'єднуючих чинників всіх підрозділів та структур задля однієї мети – захисту Батьківщини. Однак на теренах нашої держави все ще залишається невирішеною проблема щодо рівня володіння державною мовою в різних регіонах.

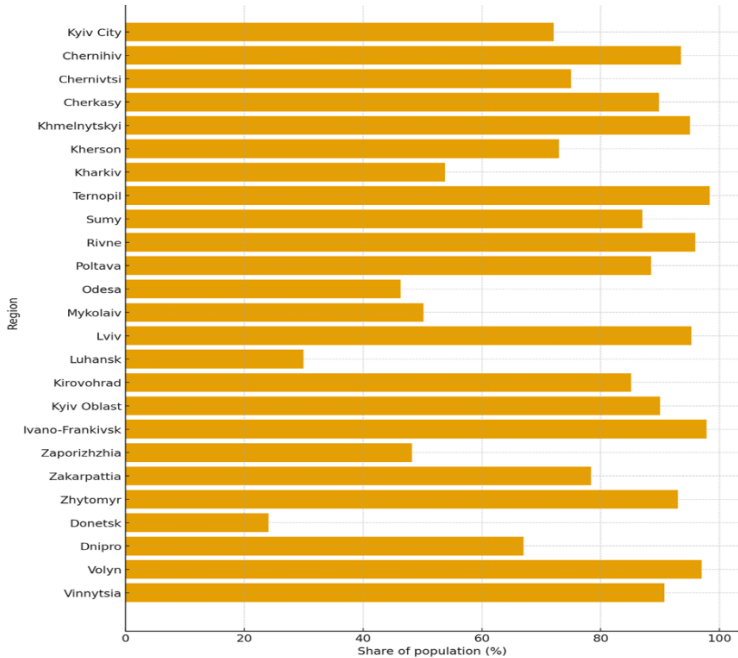

Рис.1 Рівень володіння державною мовою

На рисунку 1 зображено графік рівня володіння державною мовою, відповідно до якого можна зробити висновок, що найнижчий рівень володіння державною мовою спостерігається у Донецькій та Луганській областях. Це зумовлено подіями, які відбулись у XX столітті: спочатку знищенням під час голодомору україномовного населення, а потім великим переселенням на території цих областей російськомовних працівників важкої промисловості, інженерів та шахтарів, що в свою чергу призвело до змін у мовному балансі.

На третьому місці – славне місто Одеса, куди їхали в радянські часи моряки, інженери, студенти, митці. Система освіти перейшла повністю на російську мову. Одеса жила в інформаційному просторі газет, музики, телебачення.

І все-таки, на тлі останніх подій, в українському суспільстві відбувається багато змін, зокрема змінюється мовна ситуація у містах. Змінюються люди, їхні погляди на нашу історію. Все, що колись було непорушним, піддається переосмисленню. У процесі декомунізації перейменовують назви населених пунктів, вулиць, використовуючи більш питомі українські назви. Наприклад, вулицю Чапаєва перейменовали на Калинову, а бульвар імені Юр'єва – на Жасміновий. Таким чином змінюється навіть сама внутрішня структура простору. Війна зробила видимим те, що раніше залишалось непомітним: власний культурний код, пам'ять, мова.

Використання української мови в офіційній діяльності державних органів та військових структур є однією з основ функціонування суверенної держави. Коли накази, розпорядження та офіційні повідомлення видаються українською мовою, це не лише виконує законодавчу норму, а й зміцнює державність, підкреслює національну ідентичність і забезпечує чіткість та однозначність у спілкуванні між усіма представниками влади.

Військові використовують мову для подання команд, звітів, рапортів та службового спілкування. Це надзвичайно важливо, адже у сфері оборони навіть найменше непорозуміння може призвести до фатальних наслідків. Єдина державна мова гарантує, що кожен військовослужбовець – незалежно від місця походження чи рідного діалекту – розумітиме команди правильно й точно. Таким чином, українська мова виступає фактором бойової злагодженості, дисципліни й ефективності дій армії.

Згідно з Конституцією України та закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», всі закони, розпорядження та накази мають складатися виключно державною мовою. Таке правило забезпечує правильне розуміння текстів й унеможливує подвійне їхнє сприйняття. Українська

мова в офіційній комунікації – це ознака порядку, правової культури й державної відповідальності.

З метою забезпечення належного знання української мови серед військовослужбовців, у Збройних силах України планується впровадження спеціальних курсів із вивчення та вдосконалення української мови [1]. Ці курси сприятимуть впевненому використанню української мови для подання команд, їх чіткого виконання, допоможе безпомилково висловлюватись під час виступів чи міжособистісного спілкування. Також ця ініціатива забезпечить відповідне оформлення документів, адже правильність написання тексту, вживання розділових знаків – запорука чіткості, зрозумілості та професійності будь-якого документу. Мова для воїнів стає не просто засобом комунікації, а символом честі, обов'язку й любові до своєї Батьківщини.

Отже, українська мова є важливою складовою в діяльності державної влади й військових формувань, оскільки вона слугує не лише засобом комунікації, а й допомагає створити чіткість, єдність й однозначність управлінських і командних процесів.

Список використаних джерел

1. Альона Павлюк. В Україні створять мовні курси для військових – Кремль. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2024/01/29/259108/> (дата звернення 04.11.2025).
2. Діаграма рівня володіння державною мовою. URL: <https://chatgpt.com/> (дата звернення 04.11.2025).

Моначина Альбіна Олегівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Федорова Анна Петрівна,
викладач кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

ДИНАМІКА МОВНИХ НОРМ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ОНЛАЙН-КОМУНІКАЦІЇ

У добу цифровізації соціальні мережі – це не лише майданчик для швидкої комунікації, а й чинник, що впливає на всі вербальні засоби і мовні норми. **Актуальність теми** зумовлено динамічним розвитком цифрових технологій, що трансформують мовні норми в соціальних мережах, впливаючи на комунікацію понад 5 мільярдів користувачів станом на 2025 рік. У період 2023 – 2025 років спостерігається посилення тенденцій спрощення мови через обмеження платформ та зростання креативності як адаптації до воєнних і соціальних викликів, особливо в українському сегменті, де мова стає інструментом культурної стійкості.

Проблематика еволюції мовних норм у соціальних мережах отримала часткове висвітлення у науковій літературі. Зарубіжні дослідження, зокрема Ліліс Ламсехат Панджайтан і Адітя Нур Патрія у праці «Соціальні мережі та еволюція мови: вплив цифрової комунікації на зміну мови» [3], аналізують універсальні тенденції спрощення мови в онлайн-комунікації. В українському науковому просторі Ірина Житар та Тетяна Матвійчук у статті «Неологізація мови у часи війни: структурно-семантичні

особливості новотворів» [1] досліджують мовну варіативність і появу нових слів у контексті війни, а Людмила Ковальчук, Лариса Киричук та Юлія Літкович у роботі «Особливості перекладу неологізмів у медіатекстах воєнного часу» [2] аналізують семантичні риси воєнних неологізмів в українському сегменті Інтернету. Більш ранні роботи, наприклад, Євгенія Савчук «Мовні жанри у Всесвітній павутині» [4], зосереджувалися на класифікації мовних жанрів, але через історичний контекст не охоплюють сучасних тенденцій та специфіки воєнного впливу на мову. Актуальні дослідження потребують інтеграції новітніх даних, зокрема кількісних метрик, для глибшого розуміння трансформацій мовних норм і розробки стратегій збереження літературних стандартів.

Метою дослідження є аналіз еволюції мовних норм у соціальних мережах у період з 2023 – 2025 років, виявлення механізмів динаміки і трансформації онлайн-комунікації та їх впливу на літературні норми. Для досягнення поставленої мети передбачено визначення теоретичних основ динаміки мовних норм, аналіз тенденцій спрощення та креативності з відповідними прикладами, дослідження воєнних неологізмів в українському контексті, а також формування рекомендацій для комунікації. Для реалізації дослідження застосовано такі методи: контент-аналіз постів у соціальних мережах (Twitter/X, TikTok, Instagram), порівняльний аналіз літератури, семантичний аналіз неологізмів. Використано дані вебпошуку та публікацій за 2010 та 2023–2025 роки.

Соціальні мережі стали не лише платформами для обміну інформацією, але й потужним середовищем, що формує нові мовні практики. З 2023 до 2025 рік ми спостерігаємо стрімкий розвиток інтернет-комунікації, де традиційні норми літературної мови зазнають трансформацій під впливом швидкості, інтерактивності та глобалізації.

Однією з ключових тенденцій в соціальних мережах є спрощення мовних конструкцій. Ірина Житар та Тетяна Матвійчук зазначають так: «Неологізація мови відображає потребу в швидкому найменуванні нових реалій, що призводить до спрощення лексичних і синтаксичних конструкцій у цифрових комунікаціях» [1, с. 33 – 34]. Наприклад, обмеження платформ, як-от ліміт символів у Twitter (X) та необхідність стислості у коротких відео ТікТок, стимулюють лінгвістичне спрощення і мовну економію. Це призводить до масового використання скорочень та акронімів замість повних фраз, а також інтенсивного застосування смайлів для швидкої передачі емоцій та намірів [3, с. 54 – 55].

Це спрощення не завжди є негативним явищем. Воно відображає адаптацію мови до нових умов комунікації, де швидкість передачі інформації є пріоритетом. Наприклад, аббревіатури на кшталт **LOL** (розшифровується як «laughing out loud» – дуже гучно сміятись/реготати) чи **РОФЛ** (скорочення від англійської фрази «rolling on the floor laughing», що дослівно перекладається як «качатися по підлозі від сміху») стали частиною глобального мовного коду, зрозумілого незалежно від рідної мови користувача. Однак це також створює виклики для збереження літературних норм, оскільки молодь, яка активно використовує соціальні мережі, дедалі рідше звертається до складних синтаксичних конструкцій чи багатой лексики.

Попри спрощення, соціальні мережі є осередком мовної креативності. Користувачі створюють нові слова, мем-культуру та унікальні стилі спілкування, що швидко поширюються. Наприклад, у 2023 – 2025 роках в українському сегменті Інтернету набули популярності неологізми, пов'язані з воєнним контекстом, такі як **бавовна** (у значенні вибуху), **байрактарити** (діяти ефективно, завдавати нищівних ударів) або **чорнобайти** (здійснювати безглузді, повторювані й невдалі спроби), що виникли саме у соціальних мережах і стали частиною

повсякденного мовлення. Це підтверджує думку дослідників, що «соціальні медіа сприяють появі нових лексичних одиниць, які відображають емоційний і соціальний контекст війни» [2, с. 149 – 151].

Креативність є реакцією на одноманітність традиційних форм спілкування. Наприклад, використання емоджі та GIF-зображень дозволяє передати емоційний контекст, що важко виразити лише текстом. У TikTok чи Instagram користувачі поєднують музику, текст та візуальні ефекти, створюючи багатовимірні повідомлення. Такий підхід не лише збагачує комунікацію, але й стимулює розвиток нових жанрів, зокрема мікроблогінг чи сторітелінг у коротких відео.

Аналізуючи сучасні тенденції мови, можна дійти висновку, що аббревіація слів та процес неологізації не є взаємовиключними, а радше доповнюють одне одного. Хоча використання смайлів може здаватися спрощенням, воно також є креативним інструментом для передачі емоцій [4].

Отже, ключовим викликом для сучасної лінгвістики є не боротьба з цими змінами, а їх осмислення та інтеграція. Мовні норми в соціальних мережах у 2023 – 2025 роках зазнають значних трансформацій під впливом двох основних тенденцій: спрощення, зумовленого швидкістю та доступністю комунікації, і креативності, що відображає прагнення до самовираження. Ці процеси не лише змінюють мову, але й формують нову лінгвістичну реальність, де співіснують різні стилі та жанри. Важливо не лише аналізувати ці зміни, але й адаптувати їх до освітніх і культурних потреб суспільства, щоб зберегти багатство мови в умовах цифрової ери.

Список використаних джерел

1. Житар І. В., Матвійчук Т. П. «Неологізація мови у часи війни: структурно-семантичні особливості новотворів». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2024. № 65. С. 33–36. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v65/10.pdf> (дата звернення: 30.04.2025).

2. Ковальчук Л., Киричук Л., Літкович Ю. «Особливості перекладу неологізмів у медіатекстах воєнного часу». Серія: Філологія (мовознавство). 2023. Вип. 36. С. 148–156. URL: https://www.researchgate.net/publication/381044581_Osoblivosti_perkladu_neologizmv_u_mediatekstah_voennogo_casu Translation peculiarities of neologisms in wartime media texts (дата звернення: 04.05.2025).

3. Ліліс Ламсехат Панджайтан і Адітя Нур Патрія «Соціальні мережі та еволюція мови: вплив цифрової комунікації на зміну мови», 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/387927662_Social_Media_and_Language_Evolution_The_Impact_of_Digital_Communication_on_Language_Change (дата звернення: 30.04.2025).

4. Савчук Є. «Мовні жанри у Всесвітній павутині: методологічні основи класифікації», 2010. С. 160 URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/kdsmil/kdsmil_2010_12.pdf (дата звернення: 07.05.2025).

Нагорнюк Марія Миколаївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Усачова Катерина Сергіївна,
доцент кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук

МЕМІЗАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В АДВОКАТСЬКІЙ ПРАКТИЦІ

У цифрову епоху засоби комунікації зазнають постійного розвитку, формуючи нові способи передачі інформації. Особливе місце серед них посідають візуально-лінгвістичні одиниці, які відображають соціальні явища, суспільні настрої та важливі події, залишаючись значущим елементом сучасного інформаційного простору. Подібні одиниці – зображення або висловлювання з характерним і часто гумористичним підтекстом – поступово поширюються та впливають на фахову сферу, зокрема на юридичну та адвокатську практику. Спершу феномен був частиною масової інтернет-культури, проте з часом проник і в професійні сфери, створюючи виклик: як забезпечити збереження точності юридичної термінології в умовах її побутового переосмислення та мемізації.

На прикладі соціальних мереж видно, як меми сприяють поширенню юридичних знань серед широкої аудиторії та наближають правові поняття до пересічного користувача, водночас підкреслюючи необхідність дотримання точності й професійності термінології.

У цьому контексті важливим є аналіз особливостей мемізації юридичної термінології в адвокатській практиці, що дозволяє не лише визначити її позитивні та негативні наслідки, а й окреслити шляхи етичного та ефективного застосування мемів у професійній комунікації.

Термін «мем» (англ. meme) вперше запропонував британський етолог Річард Докінз у праці *The Selfish Gene* (1976). Він визначив мем як «одиницю культурної передачі, що поширюється шляхом наслідування» [1, С. 45–60].

Сучасне визначення, згідно з *Merriam-Webster Dictionary*, трактує мем як ідею, фразу або зображення, яке швидко поширюється у цифровому середовищі, часто у гумористичній або сатиричній формі [2].

У сфері адвокатури мем можна розглядати як візуально-текстовий продукт, у якому професійні юридичні поняття або образ адвоката адаптуються для масової аудиторії через іронію, перебільшення чи спрощення. Мемізація стає формою адаптації правничої мови до нових форматів комунікації та дозволяє зробити складні правові категорії доступними для пересічного громадянина. Водночас під час використання мемів у юридичній сфері проявляються як позитивні, так і негативні наслідки.

Меми виконують просвітницьку функцію, допомагаючи поширювати юридичні знання серед широкої аудиторії. Так, у соціальних мережах «Фейсбук», «Інстаграм» у 2020–2024 роках поширювалися меми на кшталт «Згідно з Конституцією я маю право!», які, попри гумористичний підтекст, нагадували про базові права людини, закріплені у Конституції України. Позитивний ефект мемізації проявився і під час інформаційних кампаній системи безоплатної правової допомоги (БПД) у 2023 році, коли через меми пояснювали, що кожен громадянин має право на адвоката навіть без коштів. Ці матеріали охопили сотні тисяч користувачів, підвищивши зацікавленість громадян до юридичної тематики [3].

Сучасні адвокати активно використовують платформи «Фейсбук» та «Інстаграм» для створення освітніх відео, у яких, часто з елементами мемів, простою мовою пояснюють такі поняття, як «право на захист», «презумпція невинуватості» та «договір про надання правничої допомоги». Такий контент інформативний і доступний, наближає право до громадян та зменшує бар'єр між «юридичною мовою» та повсякденним спілкуванням. Меми також допомагають роз'яснити важливість адвокатської таємниці та відмінності між адвокатом і юристом, використовуючи приклади з реальної судової практики, коли своєчасна консультація адвоката захищала права громадян і запобігала незаконним діям з боку державних органів. Такі матеріали сприяють підвищенню довіри до професії та розвитку правової культури суспільства.

Попри освітній потенціал, мемізація може мати й негативні наслідки. Надмірне спрощення або іронізація адвокатської діяльності спотворює її сутність. Популярні меми на кшталт «Адвокат із тіток усе порішає» або «Домовимось без суду» формують у суспільстві хибне уявлення про адвоката як посередника між «домовленістю» та «законом», що знецінює професійну етику, компетентність і роль адвокатури як інституту правозахисту [4].

Показовим прикладом є справа про вбивство Павла Шеремета. За інформацією з відкритих джерел, зокрема розслідувань Bihus.Info, «Прихована правда» (2020) та *Українська правда*, простежується активне формування суспільної оцінки процесуальних дій через інтернет-комунікацію, включно з використанням візуального контенту з елементами іронії. Ці повідомлення – графічні зображення з короткими текстовими коментарями – висміювали недостовірність таких доказів, як експертиза ходи та портретно-психологічна експертиза. Подібний формат передавання інформації має ознаки мемізації, оскільки поєднує іронічне

зображення, лаконічне формулювання та масове розповсюдження в соціальних мережах. Цей приклад демонструє, чому мемізація може суттєво впливати на формування громадської думки ще до офіційного юридичного рішення, створюючи ризик упередженого ставлення до перебігу слідства та якості правосуддя.

Аналогічні тенденції спостерігалися й в інших медійних процесах 2023–2024 років, коли меми на тему «корупційних адвокатів», «договорняків у судах», «адвокат «рішал» за хабар» закріплювали негативні стереотипи, не відображаючи реальної професійної діяльності юристів.

У добу цифровізації адвокати дедалі частіше використовують соцмережі для самореклами, що іноді призводить до самомемізації професії. Створюючи гумористичні образи себе чи колег, юристи намагаються стати ближчими до аудиторії, проте така стратегія не завжди відповідає принципам адвокатської етики. Якщо мем підміняє аргумент або перетворює юридичну практику на розвагу, це створює ризик втрати авторитету професії. Мем також може впливати на формування громадської думки щодо конкретних справ, створюючи упереджене ставлення до учасників правових процесів.

Таким чином, мемізація адвокатської термінології є неоднозначним явищем. Вона може стати інноваційним засобом правопросвіти, якщо зберігає достовірність і професійність, або перетворитися на чинник, що спотворює суспільне уявлення про адвокатуру у разі зловживання гумором чи перебільшенням.

Сучасні адвокати мають навчитися використовувати меми не як інструмент самопіару, а як канал просвітницької комунікації, що формує повагу до права та підвищує правову свідомість громадян. Важливим є поєднання двох аспектів: забезпечення доступності правової інформації для широкої аудиторії та збереження точності і професійності юридичних термінів. Баланс між доступністю та професійністю є головною

умовою успішної адвокатської комунікації у цифрову добу, адже саме він дозволяє уникати викривлення значень термінів та підтримувати авторитет професії. Правильне та продумане використання мемів дає адвокатам змогу робити правову інформацію зрозумілою та доступною, водночас зберігаючи професійний авторитет і довіру до своєї діяльності.

Мемізація юридичної термінології може стати ефективним інструментом популяризації права та правової культури за умови свідомого та етичного застосування у професійній практиці.

Список використаних джерел

1. Dawkins, R. *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press, 1976. 224 с.
2. Меме. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/meme> (дата звернення: 21.10.2025).
3. Розслідування у справі Павла Шеремета. *Bihus.Info*. 2020. URL: <https://bihus.info/tag/sprava-sheremeta/> (дата звернення: 19.10.2025).
4. Гумористичний правник. Відео у тикток, 2022–2024 рр. URL: <https://vt.tiktok.com/ZSyoosJRx/> (дата звернення: 19.10.2025).

Новіков Євгеній Вадимович,
курсант навчально-наукового інституту
№ 4 Харківського національного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорний Ігор Віталійович,
професор кафедри гуманітарних
дисциплін та українознавства
Харківського національного
університету внутрішніх справ, доктор
філологічних наук, професор

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ІСТОРИКО- ПРАВОВИЙ ДОСВІД ІЗРАЇЛЮ

В умовах повномасштабної агресії Російської Федерації українська мова набуває критичного значення не лише як засіб комунікації та культурної самоідентифікації, але й як чинник національної безпеки та інструмент об'єднання суспільства проти зовнішньої загрози. Аналіз досвіду держав, що перебувають у постійному конфлікті, зокрема Ізраїлю, є цінним для вироблення ефективної мовної політики України.

Після початку російсько-української війни і особливо після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року українська мова стала важливою складовою національної безпеки. Насамперед, вона виконує інтегративно-означувальну функцію, ставши ключовим маркером «свій-чужий», посилюючи національну консолідацію та відмежування від агресора. На думку М. Степика, «визначальною засадою формування загальноукраїнської ідентичності є консолідація суспільства довкола цінностей українства» [1]. Зростання частки україномовних громадян та активізація процесів українізації в різних сферах є проявом цієї функції.

Також мова стала, певною мірою, інформаційною та контрпропагандистською зброєю. Вона забезпечує суверенний інформаційний простір, протидіючи російській пропаганді та дезінформації. Використання державної мови у ЗМІ, освіті та державному управлінні є бар'єром для іноземного інформаційно-психологічного впливу.

Функціонування української мови як державної закріплене законодавчо. Конституція України від 28.06.1996, а саме Стаття 10 наголошує: «Державною мовою в Україні є українська мова» [2]. Частина 1 відповідної статті зазначає, що: «Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [2].

У свою чергу Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 зміцнює статус української мови як єдиної державної, гарантує її повноцінне функціонування в усіх сферах суспільного життя та захист права громадян користуватися державною мовою. У воєнний час це законодавство є інструментом захисту ідентичності на тимчасово окупованих територіях, де окупаційна влада проводить мовну асиміляцію.

У цьому плані цінним є історико-правовий досвід Ізраїлю, з якого можна побачити, наскільки тісно пов'язані мова та безпека. Ізраїльський досвід демонструє безпрецедентний випадок успішного відродження історичної мови, як ключового елемента національного будівництва та забезпечення єдності репатріантів із різних країн. Це стало потужним чинником державотворення. Іврит є головною державною мовою, тоді як арабська має особливий статус. Жорстка, але збалансована мовна політика Ізраїлю спрямована на домінування івриту в армії, державному управлінні та освіті, що критично важливо для національної безпеки та ефективності державних структур.

Ізраїльський підхід включає не лише законодавче закріплення статусу мов, але й активну державну підтримку, зокрема мовні академії, освітні програми тощо, що слугує зміцненню національної стійкості. Імплементувати досвід Ізраїлю в Україні можна такими шляхами.

Запозичення моделі інтенсивного навчання української мови для внутрішньо переміщених осіб та громадян, що повертаються до використання державної мови, аналогічно ізраїльським ульпанам (інтенсивним мовним курсам).

Формування національного інформаційного простору: створення потужного, конкурентоспроможного україномовного контенту (медіа, кіно, література, інтернет-простір) для забезпечення культурного суверенітету та стійкості суспільства.

Захист мовних прав на деокупованих територіях: розробка спеціальних програм та заходів для швидкого відновлення функціонування української мови у всіх сферах життя на звільнених територіях, як елемента відновлення української влади та безпеки. Українська мова є невід'ємним стратегічним ресурсом та інструментом національної безпеки України у воєнний час.

Історико-правовий досвід Ізраїлю підтверджує, що цілеспрямована, сильна мовна політика, орієнтована на домінування державної мови, є критичною для виживання та консолідації нації в умовах постійної зовнішньої загрози. Імплементация елементів ізраїльського досвіду, зокрема у сфері інтенсивного вивчення мови та посилення її ролі у секторі безпеки, може значно зміцнити стійкість української держави.

Список використаних джерел

1. Степика М. Формування загальноукраїнської ідентичності та роль мови. Київ: 2021. 184 с.

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.

Однорал Дарія Леонідівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Усачова Катерина Сергіївна,

доцент кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук

**РЕАЛІЗАЦІЯ СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК
ДЕРЖАВНОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА
ОСНОВІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК
ДЕРЖАВНОЇ»)**

Воєнний стан, введений в Україні з 24 лютого 2022 року, не вплинув на дію мовного законодавства, адже саме мова стала одним із ключових елементів національної стійкості. Українська мова – невід’ємний елемент державності, символ єдності та чинник консолідації суспільства, її статус закріплений у Конституції України, яка визначає, що державною мовою є українська [3, с. 25]. Закон України «Про забезпечення

функціонування української мови як державної» (далі Закон) від 25 квітня 2019 року, регламентує використання мови у ключових сферах суспільного життя – державному управлінні, освіті, культурі, медіа, обороні та інформаційній політиці [3, с. 27; 2]. Зокрема, статті 9 і 21 встановлюють обов’язковість української мови у діяльності органів влади та освітньому процесі, а стаття 57 передбачає адміністративну відповідальність за порушення мовного законодавства [8, с. 32].

У період воєнного стану функціонування української мови набуло особливого значення як чинника національної безпеки та духовної стійкості нації [1, с. 19]. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року, у цей період можуть тимчасово обмежуватися деякі конституційні права громадян, однак положення щодо статусу державної мови залишаються незмінними [9]. Усі нормативно-правові акти, прийняті у воєнний період, не містять норм, які б скасовували дію Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Більше того, держава вживає заходи для посилення ролі української мови як інструмента національної консолідації, зокрема: розширення використання державної мови у військовій, інформаційній та волонтерській сферах, підвищення рівня мовної культури в офіційній комунікації, стимулювання переходу на українську в ЗМІ, культурних проєктах, інтернет-просторі [5, с. 11].

Водночас ці зусилля стикаються з серйозними викликами, адже російська агресія супроводжується спробами інформаційного впливу через нав’язування російськомовного контенту, підрич мовної ідентичності українців [2, с. 4].

Метою цих тез є дослідження реалізації Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та аналіз практичного застосування його положень у діяльності публічних сфер після початку повномасштабного вторгнення.

У контексті повномасштабного вторгнення (далі – ПВ) доцільно простежити, як Закон реалізовувався в різних сферах суспільного життя до 2022 року та як положення Закону застосовуються після початку ПВ.

В органах державної влади, поліції, армії та територіальній обороні до ПВ усі документи, накази та діловодство мали вестися українською мовою, однак в деяких регіонах залишалися випадки використання російської мови в неофіційній комунікації або внутрішньому листуванні. Особливо це стосувалося південного та східного регіонів, де мовна звичка часто переважала над вимогами законодавства. З 2022 року ці практики повністю припинилися. У Збройних Силах України введено стовідсоткове україномовне діловодство, включно з внутрішніми рапортами, наказами, інструкціями [8, с. 22]. Прикладом є ситуація, коли військовослужбовці, які до початку ПВ завжди спілкувалися російською мовою, після початку служби на передовій свідомо перейшли на українську мову, кажучи: *«Тепер ми не можемо говорити мовою ворога, коли боремося за свою країну»*. Є випадки коли після цього навіть підрозділи почали спілкуватися українською мовою між собою – не тому, що хтось наказав, а тому що це стало питанням честі й поваги.

У сфері судочинства та діловодства також спостерігається посилення мовної дисципліни. Згідно зі статтею 14 Закону, судочинство в Україні провадиться державною мовою. Якщо до ПВ в окремих судах прифронтових або прикордонних областей судді могли користуватися російською мовою, то нині навіть у цих регіонах процеси відбуваються українською мовою, а у випадку необхідності перекладу – забезпечується офіційний перекладач відповідно до процесуальних норм. Це свідчить, що навіть за умов воєнного стану принцип мовної єдності та верховенства державної мови зберігає свою силу [7, с. 51]. Показовим є приклад судового процесу, що відбувся у 2023 році в одному з судів Харківської області. Обвинувачений просив

дозволити вести засідання російською мовою, однак суддя відмовив, пославшись на чинні положення Закону та на постанову Верховного Суду від 2022 року, де прямо наголошено: *«використання іншої мови у судовому процесі можливе лише за умови офіційного перекладу, але не може заміняти державну як основну мову провадження»*[7, с.30]. Такий підхід став новою нормою – не лише формальною, а й принциповою позицією суддівського корпусу.

У сфері освіти також спостерігається різниця між де-юре і де-факто станом до ПВ. Хоча офіційно українська мова була визначена як мова освітнього процесу ще до 2022 року, у південних і східних регіонах – Харкові, Одесі, Миколаєві, Дніпрі – частина викладачів і студентів продовжували користуватися російською мовою, особливо у побутовому спілкуванні та неофіційних заходах. З початком воєнного стану це змінилося – всі навчальні заклади, включно з тими, що традиційно вважалися російськомовними, повністю перейшли на українську мову. Онлайн-освітні платформи «Всеукраїнська школа онлайн», Prometheus, EdEra здійснюють навчання виключно державною мовою, а факультативи, гуртки, навіть неформальні заняття ведуться українською мовою [4, с. 43]. Учителі та викладачі активно долучають учнів до вивчення української культури та історії, що стало елементом патріотичного виховання. Зокрема, у школах Києва, Львова та Дніпра проводилися «Дні української мови», флешмоби «Говори українською – це модно», конкурси читців творів Лесі Українки й Тараса Шевченка, уроки «Мова як зброя нації». У закладах вищої освіти, таких як Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна чи Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, викладачі гуманітарних факультетів започаткували дискусійні клуби та відкриті лекції з мовної культури й національної ідентичності. Такі ініціативи сприяють не лише підвищенню мовної

компетентності, а й формуванню громадянської свідомості серед молоді.

У медіапросторі зміни відбулися найпомітніше. Де-юре, відповідно до Закону, з 16 липня 2021 року телерадіоорганізації зобов'язані забезпечувати не менше ніж 90% ефірного часу українською мовою. Де-факто, до 24 лютого 2022 року частина загальнонаціональних телеканалів – таких як ICTV, СТБ, «Новий канал», «Інтер», ТЕТ, частково «1+1» – продовжували транслювати значну частку російськомовного контенту, особливо розважальні програми, серіали та старі фільми. Після початку ПВ ситуація різко змінилася: навіть ті канали, які раніше мали російськомовний ефір, повністю українізували контент. Наприклад, телеканали ICTV, СТБ, Новий канал, 1+1, «Інтер» та ТЕТ перейшли на українську мову ведення ефіру, дублювання програм і створення україномовного оригінального контенту. Єдиний телемарафон «Єдині новини» став прикладом єдності та довіри – усі ведучі, кореспонденти й експерти використовують виключно українську мову, що стало символом інформаційної оборони країни [2, с. 8]. За даними Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, понад 98 % ефірного контенту марафону виходить українською мовою, а частка іншомовних матеріалів (переважно перекладених іноземних включень) не перевищує 2 % [6, с. 70].

У сфері обслуговування ситуація також змінилася кардинально. Де-юре, ще з 2021 року, згідно зі статтею 30 Закону, працівники сфери послуг повинні обслуговувати клієнтів українською мовою за замовчуванням. Однак де-факто у багатьох закладах, особливо в центральних і південних регіонах, ця вимога часто ігнорувалася – продавці, касири, офіціанти зверталися до клієнтів російською мовою, а вивіски та меню залишалися двомовними. З початком ПВ ситуація змінилася докорінно: у мережах «Сільпо», АТБ, McDonald's, Rozetka, EVA, «Нова пошта» та інших обслуговування здійснюється українською

мовою без винятків. Усі вивіски, меню, цінники, інформаційні таблички перекладено українською мовою. Багато підприємців самостійно оновили дизайн вітрин і замінили написи, підкреслюючи цим підтримку державної мови як символу спротиву агресору [8, с. 20]. Наприклад, у 2023 році мережа кав'ярень Lviv Croissants провела всеукраїнську акцію «Говоримо українською», у межах якої працівники проходили мовні тренінги й отримували спеціальні бейджі з написом «Я спілкуюся українською». Після цього компанія повідомила, що кількість скарг на порушення мовного закону зменшилася майже до нуля, а опитування клієнтів засвідчило – 92 % відвідувачів позитивно оцінили перехід на українську мову в обслуговуванні.

Також помітні зміни у сфері культури та соціальних мереж: значна кількість блогерів, музикантів і журналістів, які раніше користувалися російською, перейшли на українську, демонструючи свідому позицію. На вебплатформах спотіфай, ютуб, тіток різко зріс попит на україномовний контент. Зросла підтримка українських артистів, літератури, кіно. На радіо також відбулася суттєва трансформація: ще до ПВ існували квоти на українські пісні, але фактично ефір залишався змішаним. Нині ж у радіоефірі переважають україномовні виконавці – Артем Пивоваров, Jerry Neil, Kalush Orchestra, Океан Ельзи, Wellboy, що засвідчує реальне виконання Закону [2, с. 8].

Таким чином, воєнний стан не лише активізував виконання положень мовного закону, а й перетворив українську мову на важливий чинник консолідації суспільства, моральної стійкості та утвердження державності.

Проте, незважаючи на очевидний прогрес у поширенні та зміцненні статусу української мови в усіх сферах суспільного життя, залишаються певні проблеми, що ускладнюють повну реалізацію положень Закону в умовах воєнного стану, а саме:

– тимчасова окупація частини територій, де українська мова зазнає утисків;

– інформаційна агресія, спрямована на дискредитацію державної мови;

– нестача ресурсів для перекладу документів та забезпечення мовного контролю у деяких сферах [10, с. 62].

Для подолання цих викликів держава вживає заходи: активізує діяльність Уповноваженого із захисту державної мови, проводить інформаційні кампанії на підтримку української мови, посилює контроль за виконанням мовних норм, що поступово дає результати та сприяє зміцненню української мови як символу національної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. М. Мовна політика як чинник національної безпеки України. К.: Наук. Думка, 2022. 142 с.

2. Гриценко Т. Б. Українська мова як елемент інформаційної безпеки держави // Державне управління та місцеве самоврядування. 2023. № 2. С. 3–9.

3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 300.

4. Міністерство освіти і науки України. Лист «Про збереження мовного режиму під час дистанційного навчання». К., 2023. № 1/9-342.

5. Мартинюк О. П. Функціонування державної мови в умовах воєнного стану: правові та соціальні аспекти // Юридичний науковий вісник. 2023. № 4. С. 10–15.

6. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Звіт: Мовні квоти на телебаченні і радіо, результати вибіркового моніторингу. Київ: Нацрада, 2024. 150 с.

7. Судова влада України. Застосування державної мови у судочинстві: аналітичний огляд. К., 2022. 58 с.

8. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Відомості Верховної Ради України. 2019. № 21. С. 81.

9. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. С. 250.

10. Звіт Уповноваженого із захисту державної мови за 2023 рік. Київ: Офіс Уповноваженого, 2024. 64 с.

Приходько Юрій Юрійович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Проценко Галина Петрівна,

старший викладач кафедри мовної підготовки Національної академії внутрішніх справ

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ

Сучасний світ стрімко розвивається, що впливає на всі сфери суспільства, види комунікацій між людьми, на їх світогляд, а також на їх активне залучення до спілкування в соціальних мережах. Цей етап визначають як «інформаційна доба» чи «інформаційна ера». Справді, у наш час важко не помітити динамічний розвиток засобів зв'язку та інформаційних технологій, що змінило комунікативні навички і проведення вільного часу більшості населення в світі та вплинуло на особливості комунікації, внесло зміни до мовних засобів такого спілкування. З плином часу та появою соціальних мереж, платформ, відеохостингів змінилося ставлення до сприйняття інформації, це започаткувало еволюцію медіапростору та становлення нового етапу комунікації.

Становлення соціальних мереж в суспільстві почало витіснити всі існуючі види комунікації. За даними від американської маркетингової агенції Lifesight.io кількість відвідування соціальних мереж в усьому світі зростає на 70,56% — до 582,9 млрд в період з 2019 до 2023 рік. За даними від компанії «Phone Arena», найбільшу активність користувачі проявили на платформі «Ютуб» та «Тік Ток». Зважаючи на такий бурхливий розвиток постає питання мови, комунікації між користувачами та внутрішнього інтерфейсу платформ, їх сприйняття молоддю та подальший розвиток. У порівнянні наприклад з англійською та російською мовами в інтерфейсах, українська знаходиться на стадії розвитку, оскільки певна частина додатків має англійське та російське оформлення або некоректний переклад на українську мову. На жаль, в суспільстві ті, хто планують стати контент-мейкерами думають, що використовуючи українську, вони отримають менше охоплення контенту, і, якщо писатимуть російською, то матимуть більше охоплення користувачів та залучать на свої профілі більше аудиторії. Отже, виникає нагальна потреба популяризації української мови серед молоді шляхом розроблення цікавого українськомовного контенту у соцмережах.

Після повномасштабного вторгнення країни агресора на територію України, українська мова почала посилювати свій рейтинг на інтернет ресурсах. Про це зазначив колишній Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень. За дослідженнями Центру контент-аналізу “Українська мова у соцмережах” та “Вебсторінки українських ЗМІ у розрізі мовних версій” [1] частка дописів українською мовою в ключових соціальних мережах склала 56% проти 44% дописів російською мовою. Можна зробити висновок, що після повномасштабного вторгнення, частина україномовного контенту почала збільшуватися та витісняти російську мову з інформаційного простору. Це стало можливо як через кількість користувачів, так

і через створення різних «трендів» у вигляді аудіо записів, пісень, звуків, мелодій, креативних відео та їх адаптації під алгоритми платформи, наприклад у 2021 році українські контент-мейкери створили тренд на пісню «Я з України», під який було записано більше 5 тисяч відеороликів. Або тренд на гімн січових стрільців "Ой, у лузі червона калина", який на початку повномасштабного вторгнення українські зірки об'єдналися та виконали онлайн. Після чого українці почали масово використовувати його на всіх платформах: Facebook, Тік Ток, YouTube, Instagram. Тренд набрав масштабного охоплення, разом з цим отримав свій хештег для більшого охоплення «#ойулузічервонакалина». За статистичними даними на платформі Тік Ток було опубліковано приблизно 13 000 тис. відео.

Популяризація української мови – це питання неоднозначне, воно потребує динамічності, набір методик та засобів дії. Оскільки нікого не можна змусити використовувати українську мову адміністративними або неетичними методами. В розрізі цього питання потрібно використовувати набір правильної і мудрої мовної політики, етичних методів та засобів, які б заохочували користуватися українською мовою в буденності та змушувало повернутися до неї інших. Одним із таких методів є використання соціальних мереж, а саме залучати громадян через короткі відео обсягом до 60 секунд на різних платформах: Facebook, Тік Ток, YouTube, Instagram з використанням різних алгоритмів. Наприклад, одним з алгоритмів платформи Тік Ток є алгоритм рекомендацій. Він базується на аналізі заохочення користувача через його активність, а саме лайки, коментарі, підписки та час, який людина, тобто користувач витрачає на перегляд відео, і чи доглядає його до кінця, це все аналізується та визначається, які відео в подальшому будуть з'являтися на сторінці «Рекомендації», і в якому порядку. Такий алгоритм використовується багатьма платформами.

На сьогодні алгоритми платформи базуються на штучному інтелекті в зв'язку з його активним розвитком та перспективами, тому він аналізує саме відео поділяючи його на музику, озвучування, підписи. Також має значення кількість переглядів, рівень залучення (коментарі, лайки, репости, зберігання), повторюваність переглядів та глибина. Однією з особливостей ТікТок є те, що на ньому легше розвиватися новим контент-мейкерам та креаторам в зв'язку з тим, що платформа просуває новий контент, навіть якщо автор не має підписників. Тобто алгоритм надає пріоритет кільком ключовим факторам ранжування контенту. Використовуючи цю специфіку, можна популяризувати українську мову на даній платформі, наприклад через створення трендів, подкастів, створювати відео та опис до них українською, розповсюдження цитат українських поетів, поширення специфічного матеріалу українською, публікація новин українською, створення мемів або контенту жартівливого характеру, опубліковувати дитячі відео українською, публікація старих мелодій виконаними сучасними виконавцями. Базуючись на цих методах можна змінювати популярність мови на території України через різні платформи, які будуть також індивідуально оптимізовуватися під кожного користувача, що надалі буде приводити до її використання на рівні підсвідомості в повсякденному житті.

В українському медіа просторі вже є такі креатори, одним з них є відомий відеоблогер Андрій Шимановський. Він активно популяризує українську мову в соцмережах з використанням коротких відеороликів і наголошує, що у цьому він бачить свою життєву місію і можливість допомогти країні. Для своєї діяльності автор використовує різні платформи, але найбільше глядачів у ТікТок. Сьогодні автор публікує відео різних категорій, від жартівливих, історичних та інформаційних до тих, які допомагають запам'ятати правильні наголоси та побороти росіянізми. За статистикою автор вже зібрав понад 15 млн лайків,

що допомагає популяризувати мову серед населення з використанням сучасних технологій [2].

Іншим відомим відеоблогером в соціальних мережах є філологиня Лариса Чемерис. У 2020 році філологиня створила свій блог на платформах Instagram та ТікТок, популяризуючи української мови через соціальні мережі, допомагаючи людям краще розуміти її та користуватися нею на високому рівні та цінувати її багатство [3].

Отже, розвиток соціальних мереж суттєво вплинув, зокрема, й на розвиток української мови та методи її популяризації серед населення різної вікової категорій через використання альтернативних каналів взаємодії між суспільством, наприклад використання платформ Facebook, Тік Ток, YouTube, Instagram та розуміння їхніх алгоритмів для авторів контенту, що вже сьогодні окрім змін комунікативної поведінки, використання нових висловлювань та правил мережевого етикету дає змогу користувачам більш детально зрозуміти важливість використання рідної мови в повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Українська мова домінує в соцмережах та медіа, результати дослідження. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/ukrainska-mova-dominuie-v-sotsmerezkhakh-ta-media-rezultaty-doslidzhennia>.

2. Блогер підкорив ТікТок своєю українською: як вчити мову граючи (відео). URL: <https://www.unian.ua/society/yak-legkovivchiti-ukrajinsku-movu-y-pozbutisya-pomilok-video-12150486.html>.

3. Не робота, а місія. Як вести канал про українську мову та де брати ідеї контенту – блогерки. URL: <https://mc.today/uk/ne-robot-a-misiya-yak-vesti-kanal-pro-ukrayinsku-movu-ta-de-brati-ideyi-kontentu-blogerki/>.

4. Куля А. Е. Медіатизація суспільства та її вплив на журналістику. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія «Соціальні комунікації». 2017. Вип. URL: <https://cct.dp.ua/index.php/journal/article/download/105/102/>.

Ревенко Поліна Євгеніївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Усачова Катерина Сергіївна,

доцент кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У сучасних умовах європейської інтеграції Україна активно розширює співпрацю з Європейським Союзом, зокрема з Федеративною Республікою Німеччина. Така співпраця охоплює політичну, економічну, освітню та правову сфери й спричиняє зростання кількості документів, що потребують перекладу: міжнародних договорів, контрактів, угод, судових рішень, установчих та нотаріальних актів. Тому питання точного й коректного перекладу юридичних текстів набуває значної актуальності.

Від точності перекладу залежить правильне тлумачення норм і зміст юридичних документів, тож виникає потреба у

грунтовному вивченні специфіки передачі термінів між українською та німецькою мовами. Метою цього дослідження є визначення особливостей перекладу німецьких юридичних термінів українською мовою, виявлення труднощів міжмовної взаємодії та формування шляхів підвищення точності й якості юридичних перекладів.

Робота з німецькою юридичною термінологією передбачає врахування як мовних, так і правових особливостей. Кожне поняття відображає специфіку національної правової системи, тому важливо зберегти не лише формальну, а й змістову відповідність, що може породжувати певні труднощі.

Однією з головних причин труднощів у перекладі є розбіжності між правовими системами України та Німеччини. Хоч обидві країни належать до романо-германської правової сім'ї, українське законодавство має низку національних особливостей, сформованих історично та внаслідок радянської правової традиції. Через це багато термінів не мають точних відповідників. Додаткові труднощі створюють складні німецькі конструкції, які часто неможливо передати одним словом без втрати змісту.

Сучасні перекладачі намагаються добирати точні лексичні еквіваленти. Проте, як зазначає Купрій О.І., багато термінів є новими, тому їх складно співвіднести з українськими реаліями [3, С. 33]. Савостіна Д. Д. у своїй роботі «Структурно-семантичні особливості німецької юридичної термінології та їх відтворення при перекладі українською мовою» описує основні прийоми відтворення німецьких юридичних термінів українською: транскодування (*der Kanzler* – канцлер), конкретизація (*die Vermutung* – презумпція), аналогова заміна (*der Mord* – вбивство), калькування (*das Verwaltungsgericht* – адміністративний суд), описово-пояснювальний переклад тощо [1, С. 42–43]. Найпоширенішим із цих способів є калькування. Саме воно збагатило українську правничу мову та дало змогу створити

зрозумілі терміни, що сьогодні сприймаються як власне українські.

Однак точний переклад передбачає не лише пошук лексичного відповідника, а й відтворення правового змісту терміна. Хоча сучасні перекладачі мають у своєму розпорядженні широкий спектр перекладацьких прийомів, вибір оптимального способу залежить від контексту та правової реальності обох систем. Фактично один і той самий термін може мати різні значення залежно від галузі права. А відсутність єдиної термінологічної бази між українськими та німецькими перекладачами ускладнює гармонізацію юридичних текстів та спричиняє різночитання у правових документах. Унаслідок цього в українській юридичній мові з'являються неправильні запозичення та кальки з іноземних термінів, які не відповідають нормам української мови або викривлюють первинний зміст понять. Невмотивовані іншомовні слова можуть створювати двозначності та «засмічувати» мову, у крайніх випадках це може порушувати принцип доступності права. У певних випадках надмірна орієнтація на форму німецького терміна, а не на його функцію в системі права, сприяє поширенню невдало адаптованих запозичень, що ускладнюють розуміння правових текстів.

Особливої уваги потребує переклад офіційних документів, адже навіть дрібна неточність може мати юридичні наслідки. Багато юристів, які працюють із міжнародними документами, не є фахівцями-філологами. Вони добре орієнтуються в правовому змісті текстів, але не завжди володіють лінгвістичними тонкощами перекладу. Через це трапляються неточності у вживанні термінів або навіть спотворення змісту документів. Тоді як філологи-перекладачі без юридичної освіти можуть неточно передавати правові поняття. Наприклад, термін *Verordnung* іноді перекладають як «постанова», хоча в контексті права ЄС правильнішим відповідником є «регламент». Такі помилки здатні

змінити юридичну силу документа. Тому необхідна тісна співпраця між юристами та перекладачами. Перспективним є розвиток спеціалізації «юридичний переклад», яка поєднує знання права та мовознавства. Саме такий міждисциплінарний підхід дозволить створити єдині термінологічні стандарти, уникати помилкових запозичень і забезпечити точність перекладу правових текстів.

Важливим є усвідомлення того, що переклад юридичних текстів не зводиться до механічної заміни слів, а передбачає глибоке розуміння змісту правових норм і контексту їх уживання. Саме тому необхідна тісна співпраця між юристами та філологами, створення уніфікованих глосаріїв і розвиток спеціалізації «юридичний переклад». Це сприятиме формуванню єдиної термінологічної системи, підвищенню якості правових перекладів та ефективнішій інтеграції України у європейський правовий простір.

Таким чином, удосконалення практики перекладу німецьких юридичних термінів є важливим кроком не лише для підвищення професійної культури перекладачів і юристів, але й для забезпечення точності, зрозумілості та правової визначеності українських юридичних текстів у контексті європейської інтеграції.

Список використаних джерел

1. Савостіна Д. Д. Структурно-семантичні особливості німецької юридичної термінології та їх відтворення при перекладі українською мовою : магістерська дисертація. Київ, 2020. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/b32e5762-f514-446b-8ada-ec5218e22f28/content> (дата звернення: 10.10.2025)
2. Ківалов С.В., Петлюченко Н.В. Німецько-український словник юридичних термінів. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. 576 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/nimetsko-ukrainskiy-slovník->

yuridichnikh-terminiv.pdf?srsId=AfmBOoOL1wx5BNx2nFR--5N6QIKzt7ju0NlsaD9BdfxsxDus0w7QECUd__ (дата звернення: 10.10.2025)

3. Купрій О.І. Лексичні одиниці німецької мови права: словотвірний та перекладознавчий аспекти (на матеріалі закону про ненависть та цькування в інтернеті). Ніжин: Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2023. URL: <https://lib.ndu.edu.ua/items/a0465c88-b185-44a3-a7c5-057220ec7ec7> (дата звернення: 10.10.2025)

4. Юрій Ц. Труднощі перекладу юридичних текстів. URL: <https://profpereklad.ua/trudnosti-perevoda-juridicheskikh-tekstov/> (дата звернення: 05.11.2025).

Саміленко Ірина Сергіївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Красницька Анжела Віталіївна,

професор кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЮРИДИЧНІ ТЕРМІНИ ЯК НОМІНАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОНЯТЬ ПРАВОВОЇ СФЕРИ

Необхідно зауважити, що юридичні терміни як назви правових понять і складова терміносистеми права передають суспільно усвідомлені поняття зі сфери соціальних відносин, за допомогою яких виражається зміст нормативних і правових приписів держави. «Термінологія права є найбільш значним

компонентом мови права та являє собою ту основу, на якій формується мова права» [1, с. 90]. А. В. Красницька переконливо доводить, що «...без юридичних термінів як важливих і необхідних інструментів професійного мислення неможливо досягти точності й чіткості викладу думки правотворця чи правозастосувача» [2, с. 100]; «Юридичні терміни як когнітивні знаки забезпечують точне, чітке й однакове розуміння змісту всієї правової інформації, що міститься в юридичних документах» [3].

Невід'ємним складником вивчення юридичних термінів (термінологічних одиниць) є їх функціональний аналіз. Під функцією терміна розуміють роль, яку він виконує як засіб позначення загального спеціального поняття. Зазначимо, що лінгвісти виділяють такі функції, що властиві термінам: номінативну, комунікативну, сигніфікативну, прагматичну, дефінітивну, інформаційну, когнітивну та правову. Так, Л. М. Овсієнко зауважує, що «для частини термінів властива правова функція. Насамперед ідеться про правові терміни, які зафіксовано в законодавчих актах та інших нормативних документах» [4, с. 94]. Отже, можемо зазначити, що суть *номінативної функції* полягає у називанні певних чітко визначених позначень правових понять, їх ознак, властивостей. *Когнітивна функція* позначає термін як результат тривалого процесу пізнання сутності предметів, явищ об'єктивної дійсності. Суть *комунікативної функції* вказує на можливість юридичного терміна бути засобом передавання певної змістовної інформації за допомогою слів між учасниками комунікації. *Сигніфікативна функція* вказує на здатність юридичного терміна виражати відмінні риси, змістовне поняття про клас певних предметів, явищ, об'єктів. *Дефінітивна функція*, яка є характерною саме для юридичних термінів, вказує на здатність юридичного терміна визначати правові поняття, адже співвіднесеність терміна з поняттям обов'язково передбачає

гранично чітку і точну дефініцію. Суть *прагматичної функції* полягає у використанні слів для інтелектуального, емоційного чи вольового впливу на адресата мовлення за допомогою веління, наказу, розпорядження, настанови, заборони, схвалення, несхвалення, поради, рекомендації. *Культуросна функція* полягає у збереженні та передачі юридичних знань і правової культури.

Необхідно звернути увагу на утворення юридичних термінів, охарактеризувавши словотвірні моделі. Серед структурних моделей юридичних термінів можна виділити наступні типи: 1) за допомогою одного слова (*акт, бездіяльність, вина, житло, злочин, необережність, осудність, підбурювач, пособник, потерпілий, правопорушення, співучасть, умисел*); 2) за допомогою комплексу слів (*кримінальне провадження, легке тілесне ушкодження, нетяжкий злочин, перевищення меж необхідної оборони, право на повагу до гідності та честі, проводити огляд місця злочину, фізична особа, чинність закону про кримінальну відповідальність*); 3) за допомогою абревіатур (*КАС* — Кодекс адміністративного судочинства, *КК* — Кримінальний кодекс, *КУпАП* — Кодекс України про адміністративні правопорушення). Можна дійти висновку, що серед структурних моделей юридичних термінів домінують терміни-словосполучення. “Продуктивність термінологічних словосполучень пов’язана з потребою деталізації понять, позначенням видових відмінностей (напр.: *право* — *кримінальне право, житлове право, господарське право, фінансове право; майно* — *застраховане майно, особисте майно, спадкове майно*), з необхідністю розмежування слів загального використання і термінів, у яких опорним компонентом словосполучення виступає слово загального вживання (напр.: *виклик до суду, брати на себе вину, дія закону*)” [2, с. 171].

Цілком погоджуємось з думкою, що “Юридичні терміни є важливим засобом юридичної техніки та посідають особливе

місце в мові права. Від точності використання термінів у нормативно-правовому акті багато в чому залежить точність вираження волі законодавця та результативність закону. Саме вони визначають термінологічні еталони, на них орієнтуються правотворчі органи при виданні підзаконних актів. Джерелом основоположних юридичних термінів є Конституція України” [5, с. 100].

Зауважимо, що до застосування юридичних термінів учені висувають низку вимог, які є необхідними та бажаними. Вимоги до юридичних термінів були неодноразово об’єктом уваги вітчизняних учених (правознавців і лінгвістів): Н. Артикуци, М. Вербенець, О. Гладківської, Г. Грегуль, А. Красницької, З. Куделько, М. Любченко, З. Тростюк, Л. Чулінди та ін.

Юридичні терміни, виражаючи нормативно-правові розпорядження держави, повинні відповідати таким вимогам: уживання термінів у прямому і загальновідомому значенні, уникаючи переносних значень; простота, зрозумілість і доступність розуміння термінів є ключовими; усталеність, стабільність у вживанні юридичної термінології; стилістична правильність і милозвучність юридичних термінів (Л. Чулінда) [6, с. 32]; терміни повинні бути загально визначеними й використовуватися в мовленні, а не бути придуманими тими, хто розроблює правові приписи; недоцільно використовувати застарілі терміни; їх уживання є доречним лише у випадках, коли вони є невід’ємною частиною української правової спадщини; терміни не повинні бути тавтологічними; не можна застосовувати неточні терміни; терміни повинні бути стабільними; не можна відмовлятися від старих і вдалих термінів й вводити до вжитку замість них нові, адже не всі такі неологізми бувають доречними; терміни за структурою мають бути стислими, незважаючи на точне визначення; поняття і термін, що його виражає, мають бути тотожними (А. Красницька) [7, с. 79]; загальні вимоги (стосуються усіх правових актів): вживання терміна тільки в

прямому, безпосередньому, загальновідомому значенні; простота і зрозумілість терміна; точне і недвозначне відображення в терміні змісту конкретного поняття, що позначається» (К. Бриль) [8, с. 17].

Таким чином, можна з достатньою точністю зробити висновок, що важливість юридичних термінів не викликає заперечень; юридичний термін є одним із найважливіших засобів юридичної техніки.

Список використаних джерел

1. Красницька А. В. Лінгвістичні засоби законодавчої техніки. *Дні науки Національного університету “Києво-Могилянська академія” на факультеті правничих наук*. 2012-2013 : тези наук. допов. та повідом. на конф. 5 грудня 2012 р. та круглих столах 24 та 29 січня 2013 р. Київ: Нац. ун-тет “Києво-Могилянська академія”, 2013. 274 с. С. 89-91.

2. Красницька А. В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування: посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ: Парламент. вид-во, 2006. 528 с.

3. Красницька А. В., Підвисоцький В. В. Юридичне документознавство. Мультимедійний навчальний посібник. Київ: НАВС. 2019. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/legal_documentation/info/lec5.html

4. Овсієнко Л. М. Поліфункційність терміна в сучасному термінознавстві. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. Том 25. № 1. 2022. С. 89-97.

5. Красницька А. В., Чулінда Л. І. Вимоги до вживання юридичних термінів у нормативно-правових актах. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*. Матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 листоп. 2018 р.): у 2 ч. Київ: НАВС, 2018. Частина 1. С. 100-104.

6. Чулінда Л. І. Українська правнича термінологія: навч. посібник. Київ: Магістр – XXI сторіччя, 2005. 128 с.

7. Красницька А. В. Вимоги, що ставляться до застосування юридичних термінів у нормативно-правових актах. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XI Всеукр. наук.-практ. конф. (27 лист. 2015 р.). Київ: НАВС, 2015. 244 с. с. 76-79.

8. Бриль К. І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 20 с.

Селецький Арсен Сергійович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Науковий керівник:

Доценко Олена Леонідівна,

доцент кафедри української мови Національного університету «Києво-Могилянська академія», кандидат філологічних наук, доцент

ФЕМІНІТИВИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ТА ПОДОЛАННЯ ЗРОСІЙЩЕННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Дискусія про фемінітиви в українській мові набуває дедалі більшого значення у філологічній спільноті. Інтеграція вітчизняної культури до західної ліберальної ідеї гендерної рівності водночас з необхідністю перегляду мовної традиції, асимільованої внаслідок імперської політики совєтської влади, призвела до проблемної кореляції між художньою, публіцистичною та офіційно-діловою лексиками, у процесі чого постає низка питань: чи варто впроваджувати будь-які норми неформального мовлення у професійне; який вплив повинна мати

історична традиція для формування сучасної української мови; істинною є думка, що фемінітиви мали своє відображення у минулому чи це лиш недавні тенденції лінгвістичної моди. Пропонуємо дослідити це питання з аспекту лексикографії та осягнути те історичне мовне підґрунтя, яке може не лише поглибити наші знання словесних традицій предків, а й здобути вагомі аргументи для розв'язання гендерної проблеми в українській мові, зокрема в її професійній лексиці.

Звернувшись до словника за редакцією Агатангела Кримського та Сергія Єфремова (1924–1933 рр.), який у сучасній українській філологічній спільноті вважається таким, що якнайточніше передає канон неасимільованої советською системою мови та якнайкраще дотримується принципу історичної тяглости, тобто відбиває мову такою, що її є цілком виправданим розглядати через призму сучасности як прямого й очевидного предка останньої, ми можемо проглянути беззаперечну наявність фемінітивів із суфіксами *-ка* і *-ця* як реальних слів літературної мови. Вони можуть слугувати для позначення професії (*бібліотекарка, акушерка, співачка, акторка*), особливостей поведінки (*лицемірка*), національної чи расової приналежності (*американка, азіятка, австрійка*) і, що особливо цікаво для нас, правового статусу (*законопорушниця, віровідступниця, орендарка, позивальниця, страхувальниця*) [1].

Якщо ж згадати фемінітиви на *-иня*, що стрімко набувають популярности після 2019 року (*філологиня, членкиня*), то такий в цьому словнику лиш єдиний – *лжесвідкиня*, проте навіть це слово марковане як діалектне західноукраїнське [2, с. 211].

Урахувавши такі результати дослідження, можна дійти висновку, що фемінітиви в українській мові існували давно й були поширені по всій її території (відбиття їх усіх у словнику можна пояснити багаторічними подорожами Агатангела Кримського, особливо після його переселення до Західної України внаслідок переслідувань з боку імперської влади та знайомства з

діалектними мовними традиціями [дещо схоже відбулося і в Михайла Коцюбинського після його подорожі до Гуцульщини й написання повісти «Тіні забутих предків». Така доля спіткала і багатьох інших представників інтелігенції]).

Варто зазначити, що хоч фемінітиви на позначення професій активно застосовувалися в розмовному стилі, особливо в селах [3, с. 39], проте були поігноровані в юридичній практиці, оскільки через історичну відсутність стійкої української державности й політики застосування й захисту її мови, у судах послуговувалися офіційними мовами тих країн, у кордонах яких опинялися вітчизняні терени.

На жаль, через потребу в дещо радикальній лаконізації результатів дослідження, презентувати повний і самодостатній лексикографічний аналіз є майже неможливим, проте навіть з викладеними вище скромними деталями пошуку можна зробити такі висновки: фемінітиви як професіоналізми беззаперечно мали своє застосування в українській мові історично та є відбитими у словниках, проте де-факто вони не змогли потрапити у переважно іншомовну юридичну сферу.

На нашу думку, саме забезпечення функціонування такого виду лексики є феноменом, що може стати цілком канонічним етапом розвитку мовознавчої сфери. Можливо, в процесі узгодження фемінітивів з нормами сучасної мови знайдеться суттєва кількість перешкод, як ось впровадження назв посад у законодавчих актах, визначення доцільності існування нейтральних назв професій, творення нових відповідників маскулінітивам до тих слів, що не мали їх у минулому (аби не допустити надмірно вибіркового впровадження і цим порушення принципу юридичної визначености), однак це та тема, що неодмінно потребує додаткового дослідження, яке зважатиме у своїх пошуках на лексикографічний аспект як авторитетне джерело збереження історичної мовознавчої традиції.

Список використаних джерел

1. Російсько-український академічний словник | Російсько-українські словники. *Російсько-українські словники | З незамулених джерел.*

URL: https://r2u.org.ua/html/krym_details.html.

2. Томіленко Л. М. Фемінітиви юридичної царини в українській загальномовній лексикографії ХХ-ХХІ століть. Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи [Текст] : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. 252 с.

URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/70e9efdc-1ac7-43c0-866b-bbedb0210b5d/content>.

3. Архангельська А. М. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. Мовознавство, 2013, № 6. С. 27–40.

URL: <https://movoznavstvo.org.ua/component/attachments/download/223.html>.

Слепко Ангеліна Іванівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Красницька Анжела Віталіївна,

професор кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СЛОВОТВІРНОЇ СТРУКТУРИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Психологічний термін – це слово або словосполучення, що вживається для позначення психологічних понять, процесів, явищ, предметів, об'єктів, аспектів людської поведінки. На думку Л. М. Томіленко, “Термінологічна лексика є частиною загального словникового складу мови, тому на ній також позначається дія всіх законів мови, зокрема словотвірних. Для нових об'єктів номінації використовують наявні в мові способи словотворення, лексичні ресурси національної мови, лексику інших мов” [1, с. 83].

Зауважимо, що дослідження механізмів словотворення дозволяє виявити характерні словотвірні моделі утворення психологічних термінів.

1. Терміни – кореневі слова:

1) *власне українська лексика* (*безтурботність, божевілля, вірність, душевність, заздрість, захоплення, зацікавленість, насолода, увага* тощо);

2) *запозичена лексика*, яка виступає важливим засобом поповнення термінологічного фонду (*аутизм, емоція, гештальт,*

гендер, престиж, шизофренія тощо). Найпоширенішими типами запозичень є латинські, грецькі, французькі та англійські запозичені терміни. Необхідно зазначити, що виділяють наступні види запозичень за характером запозиченого матеріалу: а) *безпосереднє запозичення* (слова прямо переходять з однієї мови в іншу в тій самій звуковій або графічній формі і в тому значенні, в якій вони існують на момент запозичення в іншій мові): з латинської *aggression* – агресія, *depressio* – депресія, *simulatio* – симуляція; з грецької *abulia* – абулія, *hypnos* – гіпноз, *panikon* – паніка, *phlegmatikos* – флегматик; з англійської – *deadline* – дедлайн, *redline* – редлайн, *training* – тренінг тощо; б) *опосередковане запозичення* (слова з'являються в іншій мові внаслідок посередництва третьої мови): з латинської через французьку надійшли слова: *recidivus* – рецидив у значенні “повторна поява симптомів захворювання після певного періоду їх повного зникання, відновлення хвороби”, *egotisme* – еготизм (фр. *egotisme*, від лат. *ego* — я) у значенні “перебільшена думка про свою особистість, про свої достоїнства; самозакоханість”. “Латинізми з давніх часів почали проникати в українську мову: у Х–ХV ст. – через грецьку мову, у ХV–ХVІ – польську, а з ХVІІ ст. – як через латинську, так і через західноєвропейські мови (німецьку, французьку)” [2, с. 186].

Частина психологічних термінів як лексичних одиниць утворена способом словоскладання, основоскладання, за допомогою терміносполучень.

2. Похідна лексика. Похідні слова як основна одиниця словотвору у своїй структурі мають твірну основу та словотворчий засіб. У сучасній українській мові словотворчими засобами є префікс, суфікс, постфікс, сукупність префікса і суфікса, нуль суфікса. Психологічні терміни здебільшого утворені за допомогою суфіксації та префіксації.

Похідна лексика, утворена суфіксальним способом. Суть суфіксального способу полягає в приєднанні споконвічних або

запозичених суфіксів до основ різних частин мови. Продуктивними під час творення психологічних термінів є суфікси **-анн(я)**, **-енн(я)**, **инн(я)**, **-інн(я)**, **-ство**, **-ість**, **-і(я)**, **-из**, **-ізм**. Наприклад: **-ість**: авторитарність, агресивність, душевність, задоволеність, спадковість; **-анн(я)**: впізнавання, зростання, захворювання; **-енн(я)**: збентеження, дослідження, заспокоєння, збудження; **-ія**: енцефалопатія, інтроверсія, клаустрофобія; **-изм**: еготизм; **-ізм**: гомосексуалізм, егоїзм, інфантилізм; **-ство**: лідерство, марновірство.

Похідна лексика, утворена префіксальним способом, хоча префіксація як спосіб творення нових термінів поступається суфіксації. У процесі термінотворення префіксальним способом залучаються споконвічні та міжнародні давньогрецькі та латинські префікси: **а-**, **анти-**, **гіпер-**, **де-**, **дез-**, **екстра-**, **інтер-**, **між-**, **мікро-**, **не-**, **полі-**, **пост-**, **псевдо-**, **термо-**тощо. Під час творення психологічних термінів є префікси Наприклад, слова з негативним префіксом **а-** для опису клінічних і субклінічних психічних феноменів: *aboulia* – абулія, *agnosia* – агнозія, *alexithymia* – алекситимія, *aphasia* – афазія; **гіпер-** – гіперемія, гіперкомпенсація; **де-** – дезінформація; **екстра-** – екстраверсія, екстраспекція; **не-** – невідповідність, недовіра, незмінність; **пост-** – посттравматичний, **псевдо-** – псевдолюбов, псевдоневроз; **ре-** – реабілітація.

Потрібно зазначити, що всі термінологічні одиниці поділяють на групи. А. В. Красницька вказує на те, що “У структурному відношенні термін може складатися з двох або більше слів, які утворюють органічну змістову єдність. Хоча однослівні терміни і мають перевагу як більш лаконічні й зручні у використанні, проте дуже часто відповідне поняття не можна висловити не тільки одним, але навіть двома словами” [2, с. 171].

Серед структурних моделей психологічних термінів можна виділити наступні типи:

а) однослівні терміни: *абулія, афект, здібність, ідеалізація, катарсис, логотерапія, маразм, мегаломанія, мислення, ступор*;

б) двослівні терміни: *загальна активність, когнітивна діяльність, психічні явища, психоаналітична герменевтика, свідомість людини*;

в) багатослівні: *втеча в хворобу, екзистенціальний спосіб життя, конфліктні емоційні стани, низький рівень активності*;

г) абрєвіатури: *СПТ* — соціально-психологічний тренінг, *ТАТ* — тематичний аперцепційний тест.

3. Терміни-слова. За лексичною та граматичною належністю терміни-слова класифікують на іменники, прикметники, дієслова та прислівники:

а) іменники (*діагноз, гармонія, співчуття, стрес, турбота*);

б) прикметники (*клінічний, критичний, патогенний, позитивний*);

в) дієслова (*конфлітувати, образити, обстежити, діагностувати*);

г) прислівники (*конфіденційно, невідкладно, негайно, пристрасно*).

У зв'язку з неможливістю передати за допомогою однослівних термінів всі поняття зі сфери психології утворюються терміни-складні слова і термінологічні словосполучення.

4. Терміни-складні слова. Більшість складних психологічних термінів є похідними складними словами, утвореними способом основоскладання: *геронтопсихологія, клаустрофобія, енцефалографія, індивідуально-специфічний, інженерно-психологічний, мегаломанія, психодіагностика, сенсоромоторний, словесно-логічний, судово-психіатричний* тощо.

5. Терміни-словосполучення. Терміни-словосполучення утворюються за допомогою синтаксичного способу творення термінів, сутність якого полягає в об'єднанні у смислового та

граматичному відношенні двох або більше слів, що становлять складне позначення певного явища або предмета. Необхідно звернути увагу на те, що термінологічні словосполучення дуже поширені у сфері психології, наприклад: *готовність до екстрених дій, ефект першого враження, комплекс неповноцінності, маніакально-депресивний психоз, невротичне захворювання, соціально-психологічний клімат.*

Таким чином, можна дійти висновку, що словотвірними типами психологічної термінології є: терміни – кореневі слова, похідна лексика, терміни-слова, терміни-складні слова, терміни-словосполучення; домінують такі способи творення, як афіксація, словоскладання, адаптація іншомовних запозичень.

Список використаних джерел

1. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с.
2. Красницька А. В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування: посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ: Парламент. вид-во, 2006. 528 с.
3. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: “Прапор”, 2007. 640 с.

Сніжко Софія Вадимівна,

курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чорноус Оксана В'ячеславівна,

доцент кафедри мовної підготовки
Донецького державного університету
внутрішніх справ, кандидат
філологічних наук, доцент

ПРАВОВІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Українська мова має істотне значення для формування та збереження національної ідентичності, єдності суспільства та державного суверенітету. Вона не лише виступає засобом спілкування між громадянами, а й є фундаментом культурної самобутності, символом державності та одним із найважливіших чинників національної безпеки. В умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України питання захисту, поширення й функціонування української мови набуло стратегічного значення, а мовна політика вийшла за межі гуманітарної сфери й перетворилася на дієвий інструмент протидії інформаційній, культурній та ідеологічній експансії ворога.

З моменту проголошення незалежності у 1991 році Україна поступово утверджувала українську мову як єдину державну. Конституція України, прийнята 1996 року, у статті 10 закріпила, що державною мовою в Україні є українська [2]. Це положення не лише фіксує юридичний статус мови, а й визначає її особливе

значення в державотворчому процесі. Конституційний Суд України у своєму рішенні 1999 року наголосив, що держава має забезпечити всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Таке трактування підкреслює, що мовне питання – це не суто питання смаку чи індивідуального вибору, а частина політичної та безпекової стратегії держави, спрямованої на збереження суверенітету та територіальної цілісності [4].

У 2019 році Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [3]. Цей закон став системною відповіддю на тривалі спроби політичного тиску, спрямовані на зниження ролі української мови в суспільстві. Він регулює використання мови у сфері освіти, культури, державного управління, медіа, обслуговування, науки та публічного життя. Закон передбачає створення інституції Уповноваженого із захисту державної мови, який контролює дотримання мовного законодавства та реагує на порушення, а також установлює відповідальність за приниження державної мови або відмову в наданні послуг українською. Отже, мовна політика України отримала чітке правове підґрунтя, що відповідає європейським стандартам [4].

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році мова виступає своєрідним фронтом боротьби. Російська агресія супроводжується спробами нав'язати російську мову як «мову міжнаціонального спілкування». Це демонструє, що мовна експансія є частиною гібридної війни, метою якої є знищення української ідентичності та підміна історичної правди. У цьому контексті вживання української мови в усіх сферах життя є актом спротиву, символом єдності та доказом державної стійкості. Для багатьох цілком передбачувано мова набула ознак маркера належності до українського суспільства, виявом громадянської позиції та засобом консолідації нації.

Суттєво українська мова розширила свої позиції в інформаційному просторі. Перехід медіа, інтернет-видань, телебачення та кінематографу на українську мову не лише зменшив залежність від російського контенту, а й посилив інформаційну безпеку. У зв'язку з цим важливо пам'ятати, що україномовний медіапростір дає змогу створювати власний наратив, спрямований на формування позитивного іміджу держави, підтримання морального духу суспільства та протидію дезінформації. В умовах війни, коли інформація є зброєю, захист державної мови є пріоритетною складовою інформаційної оборони.

Не менш важливим аспектом є функціонування української мови в Збройних Силах України. Військова термінологія, комунікація між підрозділами, офіційні документи та звернення здійснюють державною мовою. Це сприяє єдності армії, створює спільний комунікативний простір та усуває мовні бар'єри між військовослужбовцями різних регіонів. У цьому контексті доцільно наголосити, що мова, яка об'єднує воїнів, слугує інструментом довіри та спільного розуміння мети – захисту держави.

Важливе значення в забезпеченні мовної політики має освіта. Відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» мовою освітнього процесу є українська [3]. У такий спосіб створюються передумови для формування покоління громадян, для яких державна мова є природним середовищем спілкування. Освіта українською формує мовну культуру, патріотизм та національну свідомість. Водночас держава гарантує представникам національних меншин право на навчання їхніми мовами, забезпечуючи баланс між захистом державної мови та дотриманням прав людини.

Україна виконує міжнародні зобов'язання у сфері захисту мовних прав, зокрема положення Європейської хартії

регіональних або міноритарних мов [1], ратифікованої у 2003 році. Проте міжнародне право визнає, що держава має право вживати заходів для захисту своєї державної мови як одного з атрибутів суверенітету. Особливо це актуально в умовах війни, коли збереження мовної самобутності є питанням національної безпеки.

Мовна політика держави в період війни є невід'ємною частиною загальної стратегії національної безпеки. Підтримка української мови сприяє формуванню єдиного інформаційного простору, посиленню громадянської єдності, розвитку культури та освіти, що своєю чергою зміцнює здатність суспільства протистояти агресії. Українська мова виступає символом стійкості, свободи й гідності, адже саме через неї народ виражає свою волю до незалежності.

Отже, українська мова є не просто культурною спадщиною чи засобом комунікації, а основою державності, духовним щитом та зброєю в боротьбі за свободу. У сучасних реаліях війни її правовий захист і поширення є стратегічним завданням держави, оскільки саме через мову формується єдність нації, зміцнюється інформаційна та культурна безпека, забезпечується цілісність суспільства. Збереження, розвиток і шанування української мови – це прояв патріотизму, а також одна з найефективніших форм опору агресору, що прагне знищити українську державу як незалежний суб'єкт світової спільноти.

Список використаних джерел

1. Європейська хартія регіональних або міноритарних мов : Хартія Ради Європи від 15 травня 2003 року № 802-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (дата звернення: 08.11.2025).

2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.11.2025).

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 08.11.2025).

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»: Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text> (дата звернення: 08.11.2025).

Спіриденков Олександр Сергійович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Степанова Ганна Миколаївна,
професор кафедри кримінальної юстиції
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ПРОФЕСІЙНЕ МОВЛЕННЯ ЮРИСТА: КУЛЬТУРА МОВИ ТА МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У сучасних умовах розвитку української правової системи питання культури професійного мовлення юриста набуває

особливої актуальності. Мова працівника правоохоронного органу – слідчого, прокурора, оперуповноваженого, патрульного чи експерта – є ключовим інструментом реалізації прав людини, забезпечення законності та фіксації доказової інформації. Від якості мовлення залежить точність правових рішень, ефективність службових дій, рівень довіри громадян до органів правопорядку та результативність кримінального провадження.

Професійне мовлення фахівця правоохоронної сфери має відповідати вимогам нормативності, логічності, структурованості та юридичної точності. У своїй статті «Мовна компетентність як складова професійної підготовки працівників поліції» С. Шутенко справедливо наголошує, що мовлення правоохоронця є не лише засобом передачі інформації, а й юридичною дією, оскільки кожне формулювання у процесуальному документі може мати правові наслідки. Вона доводить, що нечіткість, багатослів'я або термінологічна неправильність здатні спотворити зміст події, а відтак – негативно вплинути на оцінку доказів та прийняття рішень [4].

Важливі положення щодо культури мовлення містяться у праці І. Голопич та Д. Шутка «Культура мовлення правоохоронця» [2]. Автори підкреслюють, що професійна мова працівника правоохоронного органу повинна поєднувати юридичну точність та комунікативну доступність. Невдала стилістика або нечіткість у викладі може ускладнити спілкування з громадянами, посилити психологічну напругу та створити ризик конфлікту. Дослідники роблять висновок, що культура мовлення є однією з ключових професійних компетентностей правоохоронця, оскільки вона впливає як на якість документування, так і на ефективність комунікації.

Суттєвий внесок у дослідження проблематики зробила А. Скорофатова, яка у статті «Культура мовлення як показник рівня професійної комунікації правоохоронців...» аналізує типові мовні ризики в службових ситуаціях[3]. Авторка наголошує, що

мовлення працівника, який перебуває під впливом професійної деформації, часто стає різким, стереотипним, надто формалізованим. Це призводить до втрати комунікативної ефективності та може негативно вплинути на хід слідчих (розшукових) дій або контакт із населенням. Її висновки підтверджують важливість психологічної та етичної складової мовної компетентності, що виходить за межі простої грамотності.

Важливі напрацювання щодо культури фахового мовлення юристів представлені у дослідженні Л. Барановської та С. Циганія [1]. Автори доводять, що мовна культура є елементом професійно-правового спілкування, який визначає рівень логічності мислення, сформованість правової свідомості та здатність до аргументованого пояснення позиції. Вони підкреслюють, що культура мови – це передусім культура професійного мислення, а мовні огріхи нерідко є симптомом недостатньої правничої підготовки.

Водночас усі перелічені автори сходяться в тому, що головними проблемами мовлення правоохоронців залишаються надмірне використання канцеляризмів, шаблонність формулювань, нечіткість синтаксичних конструкцій, а також недостатня структурованість процесуальних документів. Нерідко у документах трапляються узагальнені фрази типу «вжито відповідних заходів», «встановлено факт правопорушення», «співробітниками було здійснено перевірку», які не несуть конкретного змісту та ускладнюють аналіз інформації.

Разом із тим у професійній діяльності правоохоронців доволі часто простежується тенденція до використання стереотипних формулювань і мовних штампів, що знижує інформативність та юридичну якість документа. Подібна шаблонність ускладнює чітке розуміння змісту службових матеріалів і може створювати ризики під час їх подальшої оцінки в межах провадження. Крім того, недостатня культура мовлення нерідко супроводжується емоційною невваженістю або недоречністю у висловлюваннях,

що особливо небезпечно у комунікації з потерпілими, неповнолітніми, свідками чи особами, які перебувають у психологічно напруженому стані.

Дослідники одностайно підкреслюють, що якісне підвищення мовної компетентності працівників правоохоронних органів можливе лише за умови цілеспрямованого та систематичного навчання. Йдеться насамперед про викладання юридичної риторики, професійно орієнтованих мовних технік, правил підготовки процесуальних матеріалів і засад комунікативної деескалації та етичної взаємодії. Водночас важливу роль відіграють тренінги, які формують уміння точно застосовувати терміни та логічно структурувати текст.

Отже, підвищення мовної компетентності працівників правоохоронних органів повинно розглядатися як стратегічний напрям професіоналізації правоохоронної діяльності в Україні. Розвинена культура мовлення сприятиме підвищенню якості документування, зміцненню довіри громадян до системи правопорядку, мінімізації комунікативних і процесуальних ризиків та в цілому – ефективнішому забезпеченню верховенства права. Формування сучасної мовленнєвої компетентності є не лише освітнім завданням, а й елементом інституційного розвитку, що визначає рівень цивілізованості держави та якість її взаємодії з суспільством.

Список використаних джерел

1. Барановська Л. В., Циганій С. О. Культура мови як складова культури професійно-правового спілкування працівників юридичної галузі. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*. 2015. № 6. С. 23–25. DOI: 10.18372/2411-264X.6.10182.

2. Голопич І. М., Шутко Д. О. Культура мовлення правоохоронця: навч. посіб. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 64 с. URL:

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d77444f6-189b-4d59-b968-69eb99e8f9ac/content>.

3. Скорофатова А. Культура мовлення як показник рівня професійної комунікації правоохоронців та основні форми професійної деформації особистості правоохоронця на мовленнєвому рівні. *GO: журнал гуманітарних досліджень*. 2023. № 5. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/go/article/view/2337>.

4. Шутенко С. В. Мовна компетентність як складова професійної підготовки працівників поліції: навч.-метод. матеріали. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 34 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/bf298bad-6785-4418-b49d-1fad22997cae/download>.

**Статіва Вероніка Іванівна,
Романчук Софія Миколаївна,**
здобувачки ступеня вищої освіти
бакалавра Національного університету
«Києво-Могилянська академія»
Науковий керівник:
Доценко Олена Леонідівна,
доцент кафедри української мови
Національного університету «Києво-
Могилянська академія», кандидат
філологічних наук, доцент

ВЕРБАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабного вторгнення українська мова стала не просто способом спілкування – вона перетворилася на справжню зброю національної безпеки, стійкості та ідентичності. Кожне слово, сказане в публічному просторі, має стратегічне

значення. З огляду на це актуальною постає проблема юридичної кваліфікації правопорушень у сфері функціонування української мови як державної, юридичної відповідальності за дії, які можуть мати прямий чи непрямий вплив на суспільне порозуміння. Воєнний стан не зупиняє дію Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», а загострює увагу на вербальних правопорушеннях – порушеннях норм функціонування державної мови в різних сферах: офіційній, публічній та медійній. Мовний омбудсмен зазначає, що проблеми з мовою тривають навіть під час війни, у 2025 році кількість скарг зросла на 27% (2227 за три квартали), а у 2024 – 2314 звернень [1].

Переважно за порушення мовного законодавства настає відповідальність згідно з Адміністративним кодексом України й застосовують ст. 9, 12 та 27 Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної»: використання недержавної мови державними службовцями, фахівцями у сфері обслуговування та поширення публічної інформації [3]. Приклади: відсутність української версії сайтів – 525 скарг за 2024 рік, обслуговування мовою ворога – 288 скарг [2]. Суб'єктами є юридичні особи, бізнеси. Санкціями за такі правопорушення є штрафи від 3400 грн, які накладає Уповноважений зі захисту мови: за 2025 рік сплачено майже 200 тис. грн.

Найнебезпечніші випадки, коли вербальні правопорушення перетворюють мову на зброю, маючи наслідком кримінальну відповідальність. Головними статтями з Кримінального кодексу України, які застосовуються найчастіше, є ст. 436-2 (виправдовування або заперечення збройної агресії РФ) [4] та ст. 111-1 (колабораційна діяльність, включаючи публічні заклики чи пропаганду) [5] тощо. Метою цих статей є боротьба з підривною діяльністю ворога, спрямованою на ослаблення держави. Мова ворожнечі є інструментом пропаганди, дегуманізації українців,

але також може створювати упередження та посилювати психологічне напруження в суспільстві. Цікаво, що в таких ситуаціях як мову ворожнечі найчастіше використовують не українську, а мову країни-агресора – російську. Серйозною проблемою нині залишається лінгвоцид – сплановане витіснення української мови на тимчасово окупованих територіях (ТОТ), що має на меті знищити мови титульної нації на цих територіях. Російська пропаганда маніпулює мовними правами та ситуацією, вилучаючи українську зі сфер освіти, медіа та публічного простору. Використання рідної мови може коштувати українцям життя. У 2025 році РФ офіційно заборонила вивчення української в школах на ТОТ, змушуючи педагогів та учнів переходити на мову окупанта – це акт геноцидної політики, зафіксований МЗС та Уповноваженим як лінгвоцид української мови [6; 7]. Це не лише вербальне, але й культурне правопорушення, що порушує конституційний статус мови та права громадян.

Наведені правопорушення підривають стійкість мови в країні, сприяють поширенню дезінформації, розколу суспільства та підвищують рівень вразливості до пропаганди. Існує дві паралельні системи реагування: адміністративна – за допомогою скарг до Уповноваженого із захисту державної мови та кримінальна – заяви до СБУ / поліції. Така ситуація є викликом для воєнного часу, оскільки потребує швидкої фіксації, особливо на деокупованих територіях, де відбулася примусова русифікація. Попри прогрес українізації населення, залишаються бар'єри для стабільної ситуації через відсутність повної реалізації законодавства.

Захист мовного законодавства та протидія вербальним правопорушенням – це засіб оборони національного інформаційного простору: не формальний, а необхідний захист гідності громадян від інформаційно-психологічних операцій ворога. Заходи, які ми пропонуємо вжити: посилення санкцій за порушення мовного законодавства, моніторинг медіа,

міжнародна підтримка, створення більше україномовного контенту в соцмережах; удосконалення системи штрафів за порушення законодавства у сфері мовної політики. Вважаємо, що активна громадянська позиція, реакція на мовні та вербальні правопорушення, зокрема подання скарг у разі їх виявлення, а також роз'яснення важливості проблеми якнайбільшій кількості громадян України – запорука стійкості держави. Українська мова є елементом нашої перемоги. І кожен, хто публічно зневажає чи використовує її для пропаганди агресії, має бути притягненим до юридичної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Річний звіт Уповноваженого із захисту державної мови за 2024 рік. 2025. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/richnyi-zvit-2024>.

2. Аналіз повідомлень про порушення (перше півріччя 2025 року). 2025. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/analiz-providomlen-pro-porushennya>.

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2704-19>.

4. Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників: Стаття 436-2 Кримінального кодексу України. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_436_2/.

5. Колабораційна діяльність: Стаття 111-1 Кримінального кодексу України. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_111_1/.

6. Коментар МЗС щодо заборони РФ вивчення української мови в школах на тимчасово окупованих територіях України. 2025. URL: <https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-shchodo>

zaboroni-rf-vivchennya-ukrayinskoyi-movi-v-shkolah-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukrayini.

7. Уповноважений про черговий прояв політики лінгвоциду рф – заборону вивчення української мови в школах на TOT. 2025. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/upovnovazhenyi-pro-cherhovyi-proiav-polityky-linhvotsydu-rf-zaboronu-vyvchennia-ukrainskoi-movy-v-shkolakh-na-tot>.

Степенко Володимир Едуардович,

курсант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник:

Макогончук Наталія Віталіївна,

доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук, доцент

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Українська правнича термінологія є одним із найважливіших інструментів правової системи, адже саме через неї формується правове мислення і забезпечується однозначність застосування норм. У праві слово завжди має нормативну вагу. Від його точності залежить не лише тлумачення норми, а й практичний результат її реалізації. Артикуца Н. В. підкреслює, що мова права виступає дзеркалом правової культури

суспільства, а якість юридичної термінології є критерієм зрілості державного правопорядку [1, с. 6–17].

Після відновлення незалежності України питання мовного забезпечення права набуло особливого значення. Виникла потреба створити власний корпус правничих понять, який би відображав національну традицію і водночас відповідав міжнародним стандартам. У 1990-х роках були створені спеціальні термінологічні комісії, що почали роботу над упорядкуванням лексики законів і кодексів. Їхня мета полягала не лише у перекладі термінів, а у формуванні єдиної системи понять. Як зазначає В. В. Лазарєв, відсутність єдиного термінологічного підходу призводить до правових колізій і порушує принцип єдності права [2, с. 15–18]. На початковому етапі роботи термінологічні групи зосереджувалися на розробленні словників із цивільного, адміністративного та кримінального права. У цих документах фіксувалися не лише переклади, а й нормативні дефініції, що дозволяло уникати двозначності у тлумаченні норм. Саме тоді було сформовано підхід, за яким кожне поняття повинно мати закріплене законодавче визначення. Такий принцип пізніше став основою сучасної нормотворчої практики.

Дослідниця Трач Н. звертає увагу, що спроби створити власну юридичну мову в Україні існували ще у першій половині ХХ століття. На її думку, вже тоді було усвідомлено, що право не може функціонувати без власного термінологічного апарату [3, с. 50–57]. Цей історичний досвід важливий, адже підтверджує: розвиток української юридичної мови має глибокі корені. Сучасна наука лише продовжує процес, який почався понад сто років тому.

Сьогодні розвиток правничої термінології відбувається у тісному зв'язку з європейськими інтеграційними процесами. Українське законодавство активно адаптується до актів Європейського Союзу. Це вимагає гармонізації термінів,

оскільки навіть невелика різниця у перекладі може змінити зміст норми. Байчич М. звертає увагу, що перекладач правових текстів має володіти не лише мовними знаннями, а й розумінням правових систем обох країн. Наприклад, термін «належна правова процедура» в українському законодавстві сприймається як елемент процесуального права, тоді як у документах ЄС він охоплює ширше коло гарантій справедливого судочинства. Такі нюанси демонструють, наскільки важливим є контекст під час термінотворення.

Особливої уваги потребує питання мовної чистоти законодавства. С. О. Шестакова зазначає, що чимало юридичних текстів містять кальки, невластиві українській мові, наприклад конструкції «здійснення дій» або «прийняття рішення судом» [4, с. 1–11]. Вона наголошує на потребі замінювати їх природними українськими формами – «вчинення дій» та «ухвалення рішення судом». Недбале ставлення до граматики знижує точність закону. Якщо юридичний текст не відповідає мовній нормі, він утрачає однозначність і може бути витлумачений по-різному.

Однією з головних проблем української правничої термінології залишається дублювання понять. У законодавстві часто використовуються різні слова для позначення одного явища. Наприклад, у різних кодексах одночасно вживаються «правопорушення» і «злочин», «делікт» і «порушення закону». Лазарев В. В. застерігає, що така непослідовність підриває стабільність правової системи, оскільки призводить до різних підходів у судовій практиці [2, с. 15–18]. Для подолання цього явища потрібно створити єдиний міжгалузевий словник, який би встановив чіткі дефініції для основних правових понять. Цифровізація суспільства спричинила появу нових юридичних термінів. Поняття «електронний доказ», «цифрова експертиза», «кіберзлочин» та «інформаційна безпека» поступово входять у правничий обіг. Дракокруст Т. звертає увагу, що такі терміни мають не лише технічне, а й правове значення. Наприклад,

електронний доказ повинен мати процесуальний статус, а не лише технічну форму. Це означає, що нові терміни повинні вписуватися у систему чинного законодавства, а не просто дублювати іноземні зразки. Водночас розвиток цифрового права супроводжується ризиком надмірного запозичення англомовних термінів. Такі слова, як «логін», «профайл» чи «онлайн-засідання», часто потрапляють у тексти без перекладу. Це знижує рівень юридичної культури і створює труднощі для громадян, які не мають спеціальної підготовки. Тому завдання юристів і мовознавців полягає у виробленні зрозумілих українських еквівалентів, що не спотворюють зміст правових понять.

У сфері міжнародного права проблема перекладу має ще більшу вагу. Баклаженко Ю. В. аналізує складність передачі понять, які мають різну правову природу в українській і англосаксонській системах. Вона наводить приклад терміна «case law», який дослівно перекладається як «судова практика». Втім, у континентальній системі права судова практика не є джерелом права, тому цей термін не може вживатися у прямому значенні. Подібні випадки доводять, що переклад повинен бути змістовно адаптований, а не буквальный.

Сучасна українська правнича термінологія також стикається з викликами у сфері освіти. Майбутні юристи часто опановують правову мову фрагментарно, без системного розуміння її ролі. Це зумовлює помилки у використанні термінів у дипломних і судових документах. С. О. Шестакова вважає, що юридична лінгвістика повинна стати обов'язковою складовою навчальних програм у закладах вищої освіти [4, с. 1–11]. Такі дисципліни формують у студентів розуміння, що кожен термін має бути юридично точним, а не стилістично зручним.

Розвиток термінології неможливий без системного оновлення словникових ресурсів. Науковці пропонують створити державний електронний реєстр правничих термінів. У ньому мають бути закріплені офіційні визначення, що

використовуються у законодавстві та судовій практиці. Це забезпечить єдність термінологічної системи й уніфікує правову комунікацію між законодавцем, судом і наукою. Важливо, щоб оновлення термінів супроводжувалося їх фаховою перевіркою. Артикуца Н. В. підкреслює, що кожен новий термін має бути лексично правильним і юридично виправданим [1, с. 6–17]. Це стосується не лише законів, а й підзаконних актів, судових рішень і перекладів міжнародних документів. Тільки за такої системної роботи можна досягти стабільності правничої мови.

Українська правнича термінологія нині виконує дві функції. З одного боку, вона забезпечує точність правової комунікації в межах держави. З іншого – виступає маркером правової ідентичності України у світовій спільноті. Вона має бути сучасною, але зберігати національну своєрідність. Це не лише питання мови, а питання правової незалежності.

Удосконалення термінологічної системи є процесом безперервним. Воно потребує поєднання зусиль юристів, лінгвістів і фахівців у сфері державного управління. Правнича мова повинна залишатися точною, зрозумілою і стійкою до політичних коливань. Її розвиток є запорукою стабільності законодавства, правової передбачуваності та справедливого правосуддя.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Юридичне термінознавство в Україні: сучасний стан, основні напрями та перспективи розвитку // Вісник Національної академії правових наук України. 2019. № 5 (3). Режим доступу: https://iul-nasu.org.ua/pdf/termvisnik/terv_2019_5_3.pdf.

2. Лазарєв В. В. Основні етапи становлення української юридичної термінології // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 2. С. 15–18. Режим доступу:

<https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/06ba8f21-324f-4f4b-9d0f-f022d82a757b>.

3. Трач Н. З історії української правничої термінології: 20–30-ті роки ХХ століття // Мовознавство. 2018. № 4. С. 50–57. Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/a553004e-1b62-434c-98d9-e06b76c08cc3/download>.

4. Шестакова С. О. До питання становлення української юридичної термінології // Збірник наукових праць Сумського національного аграрного університету. Серія: Гуманітарні науки. 2020. Вип. 10. С. 1–11. Режим доступу: <https://share.google/lMit26RN6vLfEvt2u>.

Танасійчук Анна Олександрівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Федорова Анна Петрівна,

викладач кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

КРИТИКА ТА ЗАУВАЖЕННЯ В ДІЛОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ ПРАВНИКІВ

Комунікація є невід’ємною частиною людського існування. Комунікація залежить від низки чинників, наприклад: від мети, змісту, учасників тощо. Вона виявляється у різних формах – від повсякденного спілкування до професійної комунікації. Кожен тип комунікації має свої правила, вербальні засоби та етичні стандарти. Особливе місце серед них посідає професійна ділова

комунікація, що передбачає чіткість висловлювань, дотримання норм мовленнєвого етикету, субординації тощо.

Комунікація супроводжує діяльність правника щодня: у спілкуванні з клієнтами, колегами, представниками судових і державних органів. Вона репрезентується в усних консультаціях, складанні процесуальних документів, веденні переговорів чи участі в судових засіданнях. Кожна така взаємодія потребує виваженості, коректності та здатності висловлювати думки зрозуміло й аргументовано. Критика та зауваження є невід'ємними складниками ділового спілкування, адже саме через них формується якість спільної роботи, підвищується рівень правової культури та професійної відповідальності. Разом із тим, у юридичному середовищі ці форми комунікації потребують особливої уваги, точності формулювань і дотримання етичних норм.

Сьогодні, коли юридична спільнота активно інтегрується у європейський правовий простір, питання етичних стандартів у діловій комунікації стає особливо актуальним. Некоректно висловлена критика або необґрунтоване зауваження можуть призвести не лише до конфліктів чи непорозумінь, а й до порушень професійної етики. Водночас конструктивна критика сприяє підвищенню якості юридичної діяльності, вдосконаленню процесуальних документів і професійному зростанню фахівців. Саме тому формування культури критики та вміння адекватно сприймати зауваження є невід'ємними складниками професійної компетентності сучасного юриста, що зумовлює **актуальність** обраної нами теми.

Мета роботи полягає у визначенні ролі, значення та етичних засад критики й зауважень у діловій комунікації правників, а також у з'ясуванні шляхів їх конструктивного застосування для підвищення ефективності правничої діяльності.

Проблема культури ділової комунікації та етики висловлювань знаходить відображення у працях різних

науковців, зокрема Н. Кузьміної, М. Ценко та інших. У цих наукових розвідках зазначено, що здатність до конструктивної критики є важливою ознакою професіонала, оскільки сприяє не лише корекції помилок, а й розвитку командної взаємодії. Попри це, питання критики та зауважень саме у правничому дискурсі залишаються недостатньо вивченими, що зумовлює потребу у подальшому теоретичному осмисленні та практичному дослідженні цього аспекту.

Ділова комунікація – це комунікативний процес, що здійснюється в трудовій, професійній діяльності та спрямований на досягнення мети діяльності, встановлення ділових контактів, на виконання поточних завдань.

Спілкування у діяльності юриста виконує важливі завдання. По-перше, воно забезпечує загальну взаємодію юристів. Різні рівні, статуси юристів, підпорядкування вимагають від фахівця не тільки різнобічних знань, а й високого рівня уміння спілкуватись, що є вагомим сучасним вимогою до правників [4, с. 226].

Важливою ознакою ділової комунікації є те, що вона завжди пов'язана з певною предметною діяльністю людей і поза нею не існує. Специфіка юридичної комунікації полягає також у необхідності враховувати психологічні та соціальні чинники. Тобто, юрист повинен розуміти мотиви і реакції співрозмовників, передбачати розвиток комунікативної ситуації та контролювати її перебіг. До ключових комунікативних умінь належать здатність грамотно й лаконічно формулювати позицію, володіти техніками переконання, підтримувати конструктивний діалог, а також уміння слухати уважно, без поспіху й упередженості.

Не менш важливими є дотримання мовленнєвого та загального ділового етикету, контроль невербальних засобів та відповідність зовнішнього вигляду професійному контексту. У цьому контексті особливого значення набуває вміння коректно формулювати критику та професійні зауваження, адже саме вони

впливають на якість юридичної роботи, атмосферу взаємодії й довіри між учасниками правничого процесу. Їх правильне застосування створює умови для конструктивного обговорення помилок і вдосконалення професійних рішень, що є необхідним елементом успішної правничої діяльності.

Критика – це процес оцінки, аналізу та висловлення зауважень щодо діяльності, поведінки, ідей, творів або результатів роботи іншої людини чи групи з метою виявлення їхніх сильних і слабких сторін. Критика може бути як конструктивною, спрямованою на покращення, так і деструктивною, що акцентує увагу на недоліках без конкретних пропозицій щодо їх усунення. Вона є важливим елементом розвитку в будь-якій сфері діяльності, допомагаючи покращити якість роботи та сприяючи особистісному і професійному зростанню [3].

Зауваження – це стисло висловлене судження, міркування або вказівка щодо чого-небудь, що може виступати як порада, критика або докір. Воно може бути як коротким висловлюванням у розмові, так і письмовим судженням наукового чи публіцистичного характеру, що стосується певного твору або події.

Зауваження, висловлювані у вашу адресу або на адресу ваших позицій, мають багато загального із критикою насамперед тому, що вони, так само як і критика, акцентують негативні сторони висловлень. Разом з тим, зауваження мають і позитивні сторони, тому що свідчать про те, що опонент вас уважно слухає, цікавиться вашою проблемою, міркує про сутність справи, перевіряє вашу аргументацію й все більш ретельно обмірковує. Тому зауваження, висловлені у ході ділової комунікації, не слід розглядати як перешкоди на шляху взаємодії [1].

У діловій комунікації правників зауваження зазвичай розглядаються як конструктивні вказівки на недоліки або неточності у документах, аргументації чи процесуальних діях.

Вони спрямовані на уточнення фактичних обставин, логіки викладу чи правової позиції і мають допоміжний характер. Зауваження зазвичай репрезентують у ввічливій, нейтральній формі, з чітким обґрунтуванням і прикладами, щоб забезпечити точність і правильність юридичного висновку або документа.

Натомість критика у правничому середовищі має більш оцінний характер і стосується якості аргументації, професійної компетенції або стратегічних рішень. Вона може містити негативну оцінку або підкреслювати помилки, що впливають на ефективність правової позиції. У діловій комунікації ефективна критика зазвичай поєднується з пропозиціями щодо поліпшення та конкретними рекомендаціями, щоб не створювати конфліктів і водночас сприяти професійному розвитку.

Важливою відмінністю між зауваженнями і критикою є мета та тон подання: зауваження орієнтовані на уточнення і деталізацію, тоді як критика – на оцінку і вдосконалення професійної діяльності. У правничій практиці обидва інструменти використовують для підвищення якості роботи, однак їхнє ефективне застосування залежить від культури комунікації, взаємоповаги та прагнення до конструктивного результату.

Один із актуальних прикладів професійної критики серед правників – це позиція Національної асоціації адвокатів України (НААУ) щодо законопроекту № 10312 (04.12.2023) «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»». У своєму офіційному зверненні НААУ наголошувала, що хоча ініціатива змін була слухною, її нормативне формулювання містило серйозні недоліки. Зокрема, асоціація критично відзначала пропозицію змінити термін «повна вища юридична освіта» на «магістр на основі бакалавра», не врахувавши відповідні частини статті закону, що визначають кваліфікаційні вимоги, що могло створити правову невизначеність. Тож, зауваження та критика правників

поєднувалися: з одного боку, висловлювалися конструктивні уточнення, а з іншого – суб'єктивна критика концепції законопроекту, що стимулювала до його доопрацювання [2].

Нині законопроект № 10312 не був ухвалений і 11 лютого 2025 року був знятий з розгляду. Комітет з питань правової політики повернув його ініціатору на доопрацювання, враховуючи як технічні недоліки формулювань, так і пропозиції НААУ. Асоціація підтримувала саму ідею змін, але підкреслювала потребу уточнень, що могли б зробити законопроект більш ефективним і зрозумілим для правничої спільноти. Відтак ситуація демонструє, що активна участь правників у процесі законодавчого формування через зауваження та критику реально впливає на ухвалення рішень і підвищує якість нормативних актів [2].

Отже, правнича комунікація вимагає високого рівня точності, дотримання етичних норм і конфіденційності, тому будь-які зауваження та критика повинні бути обґрунтованими, конкретними та коректними, особливо у письмових документах, де кожне слово має юридичні наслідки. Щоб уникнути непорозумінь і конфліктів, доцільно впроваджувати структурований зворотний зв'язок у юридичних установах – через внутрішні рецензії, спільний аналіз справ і навчальні тренінги з ефективною комунікації. Такі практики перетворюють критику та зауваження на дієвий інструмент професійного розвитку, підвищення правової культури та якості роботи правників.

Список використаних джерел

1. Кузнецова І. В. *Критика та зауваження в діловій комунікації* [Електронний ресурс]. Харків: Харківський національний медичний університет. С. 7. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/82d0f085-28eb-4299-a5da-4193b5fe9e30/content>.

2. Пропозиції та зауваження Національної асоціації адвокатів України до проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо уточнення ступеня вищої освіти для осіб, які мають право здійснювати адвокатську діяльність (реєстр. № 10312 від 04.12.2023). URL:

https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/10312.docx.pdf?utm_source.

3. Український психологічний ХАБ: Критика це | Український психологічний ХАБ. 2024. URL: <https://www.psykholoh.com/post/%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D1%86%D0%B5>.

4. Ценко М. Б. Особливості ділового спілкування юристів. *С. Рахманінов та культура України*. 2016. С. 226-238. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19239/1/226-238.pdf>.

Халюк Олександр Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Федорова Анна Петрівна,
викладач кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ АДВОКАТА: МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИК ВЕРБАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ

Важливим аспектом у діяльності правника є культура його професійного мовлення, яка є незамінним елементом, що формує

його ділову репутацію та фаховий імідж, вказує на освіченість і компетентність у юриспруденції.

Культура професійного мовлення юриста, зокрема адвоката, виявляється не лише в межах судової риторики (захисна промова адвоката), а в його діяльності загалом: комунікація з клієнтом, з тими чи тими посадовими особами різних державних органів, підприємств, установ тощо.

Для адвоката слово – це професійна вербальна, з одного боку, зброя, а з іншого – щит, засіб впливу на людей. Цей універсальний інструмент може безпосередньо впливати на вирішення численних соціально-правових проблем. Юристові важливо його вдосконалювати як протягом здобуття юридичної освіти, так і в ході своєї трудової діяльності [6, с. 268]. Правник має володіти відповідними стратегіями і тактиками ведення комунікації, послуговуватися різними вербальними та невербальними засобами спілкування, не хтувати прийомами полеміки та мовленнєвою впливу, коли це доречно.

Актуальність дослідження тактик вербальної агресії в межах культури професійного мовлення адвоката зумовлена необхідністю формування комунікативної компетентності правника та розмежування конструктивних і деструктивних явищ мовленнєвої поведінки, що можуть виникати у його професійній діяльності.

Метою дослідження є вивчення особливостей застосування тактик мовленнєвої агресії, а також їх диференціації від прийомів полеміки у культурі професійного мовлення адвоката.

Культура професійного мовлення – це фахове сприйняття та використання мови як засобу комунікації, пізнання, репрезентації об'єктів дійсності чи змісту думки; та способу звернення, встановлення контакту з адресатом. Також цей термін можемо визначати як спеціалізовано зорієнтований синтез граматичних норм і варіантів слововживання, синтаксичної

організації фрази, побудови текстів, що забезпечують як усне, так і писемне оформлення процесу та результатів праці у відповідній галузі професійної діяльності [6, с. 269].

Тож, високий рівень культури фахового мовлення адвоката – це показник його кваліфікованості, конкурентоспроможності та професійності. Мовна та комунікативна компетентність правника – одні з провідних якостей у його діяльності [5, с. 31] .

Варто зазначити, що важливе місце в культурі професійного мовлення правника посідає полеміка – стан суперечки, диспут при обговоренні або розв’язанні проблем, направлений на переконання у правильності власної позиції та спростування позиції опонента [3, с. 16] . Разом із тим, необхідним є розмежування цього конструктивного явища та його прийомів з деструктивними тактиками вербальної (мовленнєвої) агресія.

Науковцями пропонуються різні дефініції терміну «мовленнєва агресія»: усний вислів, письмовий текст із вульгаризмами, словами обсценної (нецензурної) лексики для вираження партнерові за спілкуванням свого обурення, презирства [1, с. 1]; форма мовленнєвої поведінки, яка націлена на образу або умисне заподіяння шкоди людині, групі людей [2, с. 93]; використання мовних засобів для вираження неприязні, ворожнечі, манера мовлення, що ображає самолюбство людини її гідність [2, с. 94].

Зосереджуючись на засобах і прийомах полеміки, зокрема судової, можемо виокремити такі: переконання, доведення позиції опонента до абсурду, зіставлення суб’єктивної позиції опонента з об’єктивними обставинами справи, згода з певними поглядами опонента та одночасною їх критикою, звернення до авторитетної думки, заперечення неправдивої тези фактами (доказами), критика доказів опонента, атака питаннями, іронія, сарказм [3, с. 16].

На противагу полеміці, мовленнєва агресія реалізується за допомогою низки тактик, зокрема: прямих і непрямих. До перших належать ті, що базуються на прямих засобах комунікування – відповідні мовленнєві смисли, які втілені у висловленні певними лексичними, фразеологічними, граматичними тощо засобами, а до других – такі, що виводяться лише шляхом інтерпретації змісту висловлення у контексті.

До непрямих тактик вербальної агресії належать, зокрема, але не виключно: глузування, дражніння, висміювання, натяки, інсинуація, іронія, сарказм, провокування, демонстрація власного обурення [4, с. 23].

Хоча мовленнєва агресія є деструктивним явищем, часто спрямованим на дискредитацію співрозмовника та його позиції, іміджу мовця, залежно від ситуації, використання таких тактик у діяльності адвоката може бути доречним. Правнику не слід виключати її застосування зі свого «професійного інструментарію».

Підбиваючи підсумки, вважаємо, що культура професійного мовлення є одним із ключових компонентів правничої діяльності, оскільки визначає рівень комунікативної компетентності, професійної етики та впливає на формування авторитету правника в суспільстві.

Ефективна комунікативна поведінка адвоката в межах культури фахового мовлення передбачає також застосування як конструктивних прийомів і засобів полеміки, так і деструктивних прямих і непрямих тактик вербальної агресії. Здатність свідомо та своєчасно обирати доречні вербальні стратегії, уникати необґрунтованої агресії та застосовувати комунікативні прийоми і тактики є ознакою високої компетентності, освіченості та кваліфікованості правника.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Т. Г. Мовленнєва агресія та мовні інструменти для запобігання вербальній ворожнечі: лекція. 11 с.
2. Зайцева М. О. Агресивна мовленнєва поведінка з точки зору її складників. Сучасні тенденції розвитку мов. 2012. № 9. С. 93-96
3. Костюк Т. В. (уклад.) Судова риторика: методичні рекомендації до практичних занять (для здобувачів першого рівня вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» 4 курсу денної форми навчання Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 47 с.
3. Кріпак Ю. В. Непрямі тактики мовленнєвої агресії. Science and Education a New Dimension. Philology, IV(22), Issue: 99, 2016. С. 23–26
4. Подлісецька О.О., Чичан О.О. Лінгвістична культура правників як основа комунікативної компетентності. Закарпатські філологічні студії. 2023. №31. С. 30-34
5. Руколяньська Н. В. Формування культури фахового мовлення майбутніх правників. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2015. №42. С. 268–275

Шевчук Анастасія Василівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Федорова Анна Петрівна,

викладач кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ПІД ЧАС ПЕРЕГОВОРІВ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ ПРАВНИКА

У правничій діяльності важливо не лише знати закон, а й уміти говорити так, щоб тебе почули. Уміння домовлятися, доходити консенсусу навіть у суперечливих ситуаціях – це те, що формує справжній професіоналізм юриста.

Сучасна юридична практика дедалі більше вимагає від правників не просто фахових знань, а високого рівня комунікативної культури, саме це стає основою успішних переговорів, довіри клієнтів і партнерів, що й зумовило **актуальність** обраної нами теми.

Мета роботи полягає у висвітленні ключових аспектів ефективної комунікації під час переговорів у діяльності правника та аналізі практичних прийомів, що допомагають досягати взаєморозуміння між сторонами.

Проблематику ефективної комунікації активно досліджували українські науковці, зокрема Л. Горлова [1] акцентує увагу на професійно-комунікативній компетентності майбутніх юристів, М. Ценко [2] зосереджується на формуванні комунікативної культури як важливого складника підготовки правників.

Комунікація у сфері права – це не лише обмін словами, а мистецтво впливу, переконання та етичної взаємодії. Уміння висловлювати свої думки точно і зрозуміло, слухати уважно, аналізувати відповіді співрозмовника та коректно реагувати на заперечення є базовими складниками успішних переговорів. Наприклад, при обговоренні умов угоди саме влучно сформульований вираз чи своєчасна пауза можуть схилити іншу сторону до згоди [3].

У процесі переговорів велике значення має мовленнєва стратегія. Юрист повинен обирати форму звернення відповідно до ситуації: десь доречною буде офіційність, а десь – м'який і нейтральний тон.

Вербальні засоби комунікації під час переговорів часто містять модальні дієслова, наприклад: *варто, доцільно, варто обговорити* тощо; фрази із вираженням ввічливості: *дозвольте уточнити, розглянемо інший варіант*; вирази *отже, зважаючи на...*; перефразування аргументів опонента з метою зниження напруги та інші засоби [4].

Однак не лише слова створюють ефект. Значну роль відіграє невербальний складник комунікації – інтонація, погляд, міміка, жести. Відкрита поза, стримана міміка і рівний голос передають упевненість, щирість і контроль над ситуацією. У той час як схрещені руки або уникання зорового контакту можуть створювати враження замкнутості чи недовіри [2].

Варто також згадати про активне слухання – одну з найцінніших навичок переговорника. Воно допомагає зрозуміти не лише зміст сказаного, а й приховані мотиви співрозмовника. Активне слухання полягає в уточненні, повторенні ключових думок, коротких реакціях (*розумію, згоден*), що демонструють зацікавленість. У юридичній практиці це допомагає зняти емоційне напруження і створити атмосферу співпраці [1].

Особливої уваги заслуговує принцип взаємовигідності – «win-win», що означає досягнення угоди, яка задовольняє

інтереси всіх сторін. Цей підхід уперше докладно описав Стівен Кові у праці «The 7 Habits of Highly Effective People», наголошуючи, що ефективна комунікація будується не на змаганні, а на партнерстві [5]. У юридичній практиці така стратегія створює основу для тривалих ділових стосунків.

Ефективна комунікація неможлива без зворотного зв'язку, саме він дозволяє перевірити правильність сприйняття інформації. У переговорах з клієнтами або під час медіації юрист формує враження компетентності та поваги.

Отже, ефективна комунікація є не лише технікою переговорів, а комплексом умінь, що поєднує аналітичне мислення, мовну культуру, емоційну зрілість і здатність до емпатії. Саме ці якості забезпечують юристові можливість досягати взаєморозуміння, знижувати рівень конфліктності й підвищувати якість професійних рішень.

Список використаних джерел

1. Горлова Л. Компоненти професійно-комунікативної компетентності майбутніх юристів. Scientific Collection «InterConf+». 2023. № 40 (183). С. 315–322.
2. Ценко М. Б. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія. 2014. № 4. С. 41–50.
3. Craver C. B. Effective Legal Negotiation and Settlement. Durham, NC: Carolina Academic Press, 2016. 412 p.
4. Feingold L. Structured Negotiation: A Winning Alternative to Lawsuits. Chicago: American Bar Association, 2021. 216 p.
5. Covey S. R. The 7 Habits of Highly Effective People. New York: Free Press, 1989. 381 p.

Шевчук Марія Василівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Федорова Анна Петрівна,

викладач кафедри ділової української та
іноземних мов навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ І ВИКЛИКИ

Метою дослідження є визначення сучасних викликів і можливостей штучного інтелекту (далі – ШІ) в адвокатській діяльності.

Актуальність дослідження зумовлена швидким розвитком технологій штучного інтелекту та активним впровадженням його в адвокатську діяльність, що дозволяє оптимізувати робочі процеси, підвищити ефективність правового аналізу та забезпечувати доступність правових послуг. Водночас використання ШІ створює нові виклики, тому дослідження теми є актуальним і необхідним для визначення ефективних напрямів застосування останнього.

Стрімкий розвиток штучного інтелекту та робототехніки посідають дедалі важливіше місце у глобальному явищі технічного прогресу. Водночас ці процеси потребують більш чіткого правового регулювання, оскільки мають істотний вплив на всі сфери суспільного життя, зокрема на юриспруденцію [3, с. 47].

Нині існує багато визначень поняття «штучний інтелект» – від ототожнення з робототехнікою, до сприйняття останнього як

інноваційного напряму розвитку науки і техніки – тобто комп’ютерної програми, що на основі запиту користувача збирає доступні їй дані, проводить аналіз та після чого видає інформацію. Така робота виглядає як результат інтелектуальної роботи та схожа на людські мисленнєві процеси [7, с. 328].

В Україні поняття «штучний інтелект» закріплено Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» від 02.12.2021 р. № 1556-р. Зазначається, що «штучний інтелект – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань; галузь штучного інтелекту – напрям діяльності у сфері інформаційних технологій, який забезпечує створення, впровадження та використання технологій штучного інтелекту» [6].

Питання використання штучного інтелекту адвокатською спільнотою в Україні було також висвітлено Національною асоціацією адвокатів України. Так, останніми було створено «Робочу групу з питань правового регулювання штучного інтелекту та напрацювання рекомендацій до законодавства у цій сфері». Пріоритетом роботи вказаної групи при розробці законотворчих пропозицій є забезпечення належного захисту прав людини при розробленні, впровадженні та використанні систем штучного інтелекту [7, с. 328].

Впровадження технологій ШІ в юридичні діяльності безумовно спрощує виконання судами, адвокатами, правоохоронними органами покладених на них завдань, а також робить юридичні послуги доступнішими [1, с. 493].

До основних переваг його використання в юриспруденції та адвокатській діяльності, зокрема, належать:

1. Прогнозування результатів судових рішень: застосування машинних алгоритмів на основі аналізу попередніх судових вироків та судової практики дає змогу прогнозувати можливі результати судових рішень;

2. Ефективний пошук інформації: система ШІ допомагає знаходити та аналізувати великі обсяги правової інформації швидше та ефективніше, ніж це можливо вручну;

3. Підтримка прийняття рішень: аналізуючи великі обсяги даних, ШІ надає рекомендації щодо найбільш оптимальних варіантів дії, сприяючи підвищенню якості правових висновків та стратегічного планування подальших дій адвоката;

4. Оцінка та мінімізація ризиків: інструменти ШІ здатні оцінювати ризики, пов'язані з веденням справ або укладенням транзакцій, одночасно виявляючи потенційні правові чи процедурні помилки ще на ранніх етапах, випереджаючи неправильні дії та запобігаючи порушення професійних стандартів, правових норм;

5. Моніторинг комплаєнсу: системи ШІ допомагають відстежувати відповідність законодавчим нормам, які постійно змінюються, що знижує ризик застосування санкцій через їх недотримання;

6. Аналіз та перевірка великих обсягів даних: ШІ забезпечує швидке та всебічне опрацювання значних масивів інформації, дозволяючи виявляти релевантні судові рішення, законодавчі акти й правові позиції;

7. Предиктивна аналітика: застосунки та віртуальні асистенти на основі ШІ допомагають ухвалювати більш обґрунтовані юридичні рішення, аналізуючи наявні судові рішення та прогножуючи можливі результати судових проваджень, що дозволяє адвокатам ефективніше розробляти правові стратегії і тактику захисту;

8. Юридичні дослідження: ШІ може узагальнювати релевантні судові прецеденти, необхідні адвокатам у конкретних справах, надавати контекст юридичним запитам і знаходити відповідні закони та рішення, пояснюючи їх застосовність у різних практичних ситуаціях тощо [2 с.320; 4 с.92 – 94; 8, с.358 – 360].

Найважливішою функцією ШІ в адвокатській діяльності вважається автоматизація процесів. Так, його технології допомагають юристам оптимізувати рутинні завдання, аналізувати та підготувлювати документи, проводити аналітичні дослідження із використанням судової практики. Він також сприяє пошуку та перекладу нормативно-правових актів, юридичних документів і судових рішень, що зменшує ризик помилок і підвищує ефективність роботи адвоката. Наприклад, під час ведення юридичного діловодства технології ШІ можуть використовуватися для автоматизованого складання юридичних документів, створення типових договорів, декларацій тощо. Крім того, інструменти ШІ сприяють збору, систематизації та аналізу великих обсягів даних, що забезпечує швидший, точніший і обґрунтований аналіз інформації, істотно скорочуючи час, необхідний для ухвалення юридичних рішень та підготовки процесуальних документів.

Тож, застосування ШІ у роботі адвоката дозволяє підвищити точність прийняття юридичних рішень, зміцнити прозорість процедур, знизити ризики правових помилок та ефективніше вирішувати правові спори. Він забезпечує швидкий доступ до правової інформації, глибокий аналіз судової практики, прогнозує правові наслідки і сприяє формуванню сучасної, технологічно орієнтованої системи адвокатури [4, с. 95].

Водночас, упровадження ШІ в юридичну практику не означає зменшення потреби у фахівцях правничого профілю. Навпаки, це означає перехід до більш інтегрованого підходу, за

якої технології ШІ беруть на себе виконання рутинних і технічно складних завдань, тоді як адвокати та юристи зосереджуються на аналітичних, стратегічних і комунікативних аспектах правозастосовної діяльності, оскільки наразі система ШІ страждає від ряду дефектів. Серед основних недоліків можна виокремити: алгоритмічне упередження та викривлення даних, що здатні призводити до спотворення результатів аналізу чи формування необ'єктивних висновків; морфологічні та семантичні обмеження ШІ, що знижують точність розпізнавання й тлумачення складних юридичних термінів; елементи непередбачуваності у функціонуванні алгоритмів, які формують власну логічну структуру, відмінну від людського мислення, через відсутність креативності, емоційного інтелекту та соціальної чутливості тощо [1, с. 494].

Отже, стрімкий розвиток штучного інтелекту суттєво впливає на трансформацію сучасної юридичної практики. Сьогодні технології ШІ активно впроваджуються в адвокатську діяльність, сприяючи автоматизації робочих процесів, підвищенню ефективності правового аналізу, доступності юридичних послуг та оптимізації судочинства. ШІ уже посідає вагоме місце у правозахисній системі, а масштаби його використання невідмінно зростають. Водночас лише гармонійне поєднання людського інтелекту та технологічних можливостей здатне гарантувати справедливість, законність і довіру до правосуддя в умовах цифрової трансформації сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Горобець Н. С., Науменко С. М. Штучний інтелект в юридичній практиці України: нові можливості та виклики. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 11. С. 493–496. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2024/116.pdf.

2. Граб М. І., Томашівський М. О. Штучний інтелект у юриспруденції: ефективність, точність і демократизація правосуддя. Право та державне управління. Збірник наукових праць. Запоріжжя, 2024. С. 318–322. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2024/44.pdf.

3. Іванюк І. Штучний інтелект у контексті юридичної практики. Філософські виміри техніки. Збірник тез. Тернопіль, 2022. С. 47–49. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/39687/2/PDT_2022_Ivaniuk_I-Artificial_intelligence_in_47-49.pdf.

4. Муравська Ю., Метельський І., Романів Р. Перспективи використання технологій штучного інтелекту у юриспруденції та правоохоронній діяльності. Актуальні проблеми правознавства. Наукове періодичне видання. Тернопіль, 2024. С. 90–96. URL: <http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/2-2024-3.pdf>.

5. Плахотнік О. В., Лохматов О. А. Штучний інтелект як асистивна технологія у роботі адвоката та прокурора. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 8. С. 441–445. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2024/106.pdf.

6. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.10.2025).

7. Храпенко О. О. Використання штучного інтелекту у роботі судових, правоохоронних органів та адвокатури. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 5. С. 382–384. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/94.pdf.

8. Шевчук В. М. Роль технологій штучного інтелекту у правоохоронній діяльності та забезпеченні безпеки та обороноздатності України. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 6. С. 356–361. URL: http://lsej.org.ua/6_2024/90.pdf.

Шипп Володимир Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Короткова Юлія Михайлівна,
професор кафедри мовної підготовки
Національної академії внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

ВИКОРИСТАННЯ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

У сучасних соціокультурних та геополітичних умовах, у яких перебуває наша країна, одним з важливих викликів є адекватне розуміння громадянами юридичної термінології, яку використовує Національна поліція під час публічних оголошень, у пресрелізах та повідомленнях. Спеціалізовані юридичні терміни, такі як «порушення адміністративного порядку», «припинення правозастосовної діяльності», «адміністративне затримання», «юрисдикція», «відповідальність за законом», часто використовуються без пояснення. Це ускладнює сприйняття інформації пересічними громадянами, які не мають юридичної освіти, що може призводити до непорозумінь, неправильного виконання чи ігнорування офіційних вимог.

На сьогодні в Україні існує проблема стандартизації правничої термінології: темпи розробки нових термінів повільні, часто використовується неконсистентна або хаотична термінологія, запозичення іншомовних слів без адаптації до українського контексту, а також відсутність єдиного глосарію юридичних термінів [1]. Це створює правовий інформаційний

бар'єр, що знижує ефективність комунікації влади з громадянами та може ослаблювати довіру до поліції.

Саме тому Національна комісія зі стандартів державної мови у співпраці з Національною академією наук України, Національною академією правових наук України, Національною академією внутрішніх справ та іншими провідними закладами освіти розпочали системну роботу зі стандартизації правничої термінології.

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення комунікації Національної поліції з громадянами є впровадження практики адаптації юридичної мови до доступного рівня сприйняття. Надмірна складність правничих формулювань у публічних повідомленнях знижує їх ефективність та породжує непорозуміння в суспільстві. Тому актуальною є розробка спеціальних глосаріїв зрозумілих термінів, що пояснюватимуть ключові правові поняття в доступній формі. Важливим також є створення методичних рекомендацій для поліцейських щодо особливостей юридичної комунікації, що дозволить уніфікувати підходи до пояснення норм права та їхнього застосування. Не менш значущим є підвищення рівня правової грамотності населення, що має здійснюватися як через формальну освіту, так і завдяки інформаційним кампаніям, спрямованим на роз'яснення змісту основних юридичних категорій [2, с. 114–116].

Ефективність донесення юридичної інформації до широкого кола громадян значною мірою залежить від застосування принципів «plain language» та легкого читання. Такий підхід передбачає логічне структурування повідомлень за принципом «одна думка — одне речення», уникання надмірно спеціалізованого юридичного жаргону, надання зрозумілих пояснень складних термінів через приклади та аналогії, а також використання графічних елементів і візуалізацій. Крім того, важливо забезпечити емоційно нейтральний і ввічливий стиль комунікації, а також адаптувати різні формати повідомлень

(текстові, аудіо- та відеоформати) із врахуванням потреб людей з інвалідністю, літніх громадян та осіб із різним рівнем освіти.

Застосування цих методів сприяє підвищенню зрозумілості повідомлень, формуванню довіри до органів державної влади та зменшенню інформаційних бар'єрів, що забезпечує реальний доступ громадян до публічної інформації. Підтвердженням ефективності такого підходу є сучасні ініціативи в Україні, зокрема онлайн-курс «Простою мовою про складне», реалізований ПРООН у партнерстві з Міністерством культури та комунікацій та Міністерством цифрової трансформації, який надає державним службовцям практичні інструменти для створення зрозумілих комунікаційних матеріалів, орієнтованих на різні соціальні групи [3].

Отже, проблема використання правничої термінології органами Національної поліції України полягає у складності сприйняття спеціалізованих юридичних понять широким загалом, відсутності єдиних стандартів і глосаріїв, а також у недостатній адаптації офіційних повідомлень до рівня правової обізнаності громадян. Подолання цих бар'єрів потребує комплексного підходу: стандартизації правничої мови, розробки доступних словників та методичних рекомендацій для поліцейських, впровадження принципів «plain language», а також підвищення правової грамотності населення. Реалізація зазначених заходів сприятиме покращенню комунікації між поліцією та суспільством, підвищенню довіри до органів влади та забезпеченню ефективного доступу громадян до правової інформації.

Список використаних джерел

1. Уповноважений із захисту державної мови. Уповноважений окреслив ключові проблеми у сфері стандартизації правничої термінології в Україні. 28 жовтня 2024 р. Режим доступу: <https://mova->

ombudsman.gov.ua/news/upovnovazhenyi-okreslyv-kliuchovi-problemy-u-sferi-standartyzatsii-pravnychoi-terminolohii-v-ukraini (дата звернення: 27.09.2025).

2. Яковюк І. В. Юридична мова та проблеми її сприйняття в умовах воєнного стану // Вісник Національної академії правових наук України. 2022. № 3. С. 110–118.

3. ПРООН. «Простою мовою про складне»: Стартував новий онлайн-курс, що просуває принципи доступної комунікації у публічному секторі. Україна, 2025. Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/prostoyu-movoju-pro-skladne-startuvav-novyy-onlayn-kurs-shcho-prosuvaye-pryntsypu-dostupnoyi-komunikatsiyi-u-publichnomu> (дата звернення: 27.09.2025).

Наукове видання

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали
XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції
(з міжнародною участю)
із проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 20 листопада 2025 року)

Комп'ютерна верстка: *Катерини Усачової*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 25.12.2025. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 18,5. Ум. друк. арк. 17,2.

Тираж 50 прим.
